ROMANUL SECOLULUI XX

RAMÓN PÉREZ DE AYALA

juan tigrul
felcerul
onoarei sale

UNIVERS

ROMANUL SECOLULUI

RAMÓN PÉREZ DE AYALA

Traducere
și cuvînt înainte
de
ANDREI IONESCU

Juan Tigrul

*

Felcerul onoarei sale

Editura
UNIVERS
Bucureşti, 1980

RAMÓN PÉREZ DE AYALA, *OBRAS SELECTAS*
Editado para SAYMA,
Ediciones y Publicaciones.
© Editorial AHR, Barcelona, 1957

Toate drepturile asupra acestei versiuni sînt rezervate
Editurii UNIVERS

Pérez de Ayala și bucuria matură a clasicismului

RAMÓN PÉREZ DE AYALA (1880—1962) ESTE UN scriitor greu de etichetat, și poate că această dificultate constituie supremul elogiu care se poate aduce unui artist. Rezistența la definițiile clare ne amintește, în spațiul hispanic, de Unamuno, alt inclasificabil din pricina complexității sale, „specie unică" — așa cum spunea el însuși, cu deplina conștiință a unei personalități ireductibile. Figura la fel de singulară a lui Pérez de Ayala a primit calificativul deloc obișnuit și extrem de măgulitor, în contextul spaniol al începutului de secol, de „eterodox" din partea lui Antonio Machado: „marele eterodox al literaturii noastre", îl numește poetul într-o scrisoare particulară[1], trasînd imaginea unui caz excepțional, care prin postura sa estetică de tip clasic și prin elevata sa spiritualitate se situează în marginea romanului spaniol al vremii. Ayala este lăudat pentru concepția lui „curat renascentistă" și pentru „idealismul elen", iar personajele sale, pentru că posedă o încărcătură de idei care, contrar așteptărilor, le sporește caracterul uman: „Dumneata faci să renască romanul de invenție și ne ajuți să uităm romanul de observație rece și de notare minuțioasă a amănuntelor exterioare. În operele dumitale există o bucurie matură și o mare iubire deopotrivă pentru idei și pentru natură, fără precedent în literatura noastră." Cu intuiție sigură, Machado semnalează astfel cîteva trăsături esențiale ale romanelor lui Ayala: importanța acordată imaginației, faptul că ideile nu sînt un material îngrămădit în mod artificial, haotic și parazitar, ci constituie substanța însăși a creației, precum și faptul că elementul ideologic nu dimi-

[1]Apud Andrés Amorós, *La novela intelectual de Pérez de Ayala (Romanul intelectual al lui Pérez de Ayala)*, Madrid, Ed. Gredos, 1972, p. 347.

nuează vitalitatea și autenticitatea personajelor, fiindcă romancierul știe să scoată poezia din idei.

Elogiul lui Machado nu a fost izolat. Creația lui Ayala a trezit de la început un interes extraordinar. Neobișnuitul echilibru dintre modernitate și tradiție, care fuzionează în chip fericit, a fost salutat cu satisfacție în cercurile literare cele mai exigente. După o oarecare rezistență din partea unor critici fideli canoanelor naturaliste, Ayala s-a impus cu autoritate în primii ani ai secolului ca un scriitor multiplu și strălucit, dotat cu o inteligență ascuțită și cutezătoare, ca un artist reflexiv și magistral, posesor al unui stil cizelat și în același timp surprinzător de viu, de palpitant. Este considerat aproape unanim una din personalitățile cele mai valoroase ale generației sale.

Și totuși, în pofida acestei afirmări strălucite și rapide, Ayala ne oferă, în posteritate, un destin literar fluctuant, caracteristic dealtfel pentru tipul de scriitor „eterodox" și înnoitor pe care-l reprezintă. După ce a fost elogiat de cei mai prestigioși scriitori și critici ai timpului său (Galdós, Gómez de Baquero, Azorín, Ortega, Curtius, Madariaga), în perioada postbelică s-a vorbit din ce în ce mai puțin despre el, pînă aproximativ acum un deceniu, cînd și-a făcut din nou apariția în conștiința literară spaniolă ca o figură de primă mărime. În momentul de față i se reeditează masiv opera (îndeosebi romanele) și i se consacră studii în care este revendicat insistent ca un precursor, alături de Huxley, al orientării intelectuale și estetice a romanului contemporan.

La acest destin fluctuant a contribuit într-o oarecare măsură el însuși, prin întreruperea bruscă a carierei de romancier în momentul său culminant: 1926, după încununarea romanului *Juan Tigrul și felcerul onoarei sale* cu Premiul Național pentru literatură. Atît conul de penumbră în care s-a aflat opera lui Ayala timp de cîteva decenii, cînd a fost un clasic pe jumătate uitat, cît și „tăcerea" păstrată de scriitor în ultimii treizeci și șase de ani ai vieții constituie enigme care i-au preocupat în ultimii ani pe criticii spanioli și străini. Eugenio de Nora vorbește de un „sentiment de perplexitate" în fața acestei întreruperi, aparent fără motiv, a strălucitei cariere de romancier a lui Ayala, în plină maturitate, la o vîrstă cînd un romancier se poate considera încă tînăr (patruzeci și cinci de ani). La fel de nedumerit se arată și Andrés Amorós și deplînge faptul că *Juan Tigrul și felcerul onoarei sale* a rămas ultimul roman al autorului: „În nici unul din romanele anterioare nu există o asemenea bogăție de simboluri, de planuri, de contraste ca în ultimul. În acest

moment Pérez de Ayala este perfect stăpîn pe tehnica sa şi, teoretic, posedă o pregătire excelentă pentru a scrie mari romane." [1] Nedumerirea se accentuează cînd aflăm (din corespondenţa şi eseurile sale despre roman) că pentru Ayala romanul este un gen specific vîrstei mature şi că înainte de această vîrstă consideră că este foarte puţin probabil să scrii romane adevărate.

Traiectoria vieţii scriitorului, dimpreună cu natura operei sale ne vor ajuta, dacă nu să rezolvăm, cel puţin să înţelegem cum s-a produs enigmatica „tăcere" de peste trei decenii.

Scriitorul s-a născut la Oviedo, în Asturias (regiunea „cea mai inteligentă, rezonabilă şi clarvăzătoare din Spania", după aprecierea lui Madariaga), în anul 1880, într-o familie înstărită, care-i asigură o educaţie aleasă. La opt ani e dat la Colegiul Iezuit din Carrión de los Condes şi termină liceul tot la iezuiţi, la Gijón. Sînt ani decisivi pentru formaţia sa intelectuală: pe de o parte are prilejul să dobîndească o solidă cultură umanistă (învaţă temeinic latina şi greaca, studiază literaturile clasice), pe de altă parte disciplina aspră din colegiu îi conturează profilul psihologic: acum se definitivează acel „génie aigu, perfide, mordant et qui approche de la méchanceté", de care pomeneşte Jean Cassou în a sa *Panoramă a literaturii spaniole contemporane* din 1931. Despre aceşti ani va vorbi într-unul din primele lui romane (de fapt, un pamflet incendiar, *A.M.D.G.* — iniţialele devizei Iezuiţilor: *Ad majorem Dei gloriam*), care va stîrni un scandal răsunător din pricina rechizitoriului pe care-l face sistemului de educaţie din colegiile iezuite.

Se întoarce la Oviedo, unde urmează dreptul. Printre profesorii săi de la Universitate se numără Clarín, celebrul critic şi romancier, autorul romanului *La Regenta* (tradus în româneşte cu titlul *Pasiunea Anei Ozores*), care-l încurajează în cele dintîi încercări literare. După terminarea facultăţii face o călătorie la Londra, unde rămîne foarte puţin timp, căci momentele dificile prin care trece familia (o grea lovitură financiară, în urma căreia tatăl său se sinucide) îl silesc să se întoarcă în ţară. Timpuriu maturizat, Ayala vine la Madrid, hotărît să se afirme în lumea literară. Din această perioadă a începuturilor literare datează portretul pe care i-l creionează Antonio Machado: „Înfăţişare hotărîtă, gest energic, de provincial venit în capitală, de licenţiat la Oxford ori student la Salamanca, ţinută distinsă..." Se remarcă repede prin articolele din gazetele literare ale vremii, care impresionează prin cultura solidă a autorului şi ascu-

[1] A. Amorós, *op. cit.*, p. 387.

ţimea inteligenţei. Fruntea înaltă şi bărbia proeminentă dintr-o fotografie a acelor ani dezvăluie două calităţi definitorii: inteligenţă şi voinţă. Într-o evocare recentă[1], Madariaga adaugă o altă calitate esenţială: bunătatea. „A fost — scrie el — unul dintre cei mai inteligenţi oameni ai epocii sale, deopotrivă perspicace şi obiectiv. Dar, pe lîngă aceasta, a fost un om bun şi, mai mult decît atît, chiar duios." Debutul şi-l face în 1904, cu un volum de versuri de factură modernistă pe care Rubén Darío îl salută cu entuziasm, iar trei ani mai tîrziu îi apare primul roman, pe care Galdós îl califică drept o „capodoperă a literaturii picareşti". Aceste aprecieri atît de elogioase din partea unor scriitori de talia celor amintiţi, la care se adaugă laudele mai tuturor colegilor de generaţie, îi aduc repede consacrarea. Ayala este unul dintre cei mai preţuiţi şi, pînă în 1926, dintre cei mai activi scriitori spanioli: într-un interval de douăzeci de ani publică trei volume de versuri, şapte romane masive, trei mici romane-poem, două volume de schiţe şi patru volume de eseuri. În urma acestei activităţi literare, încununată de un mare succes, e ales în 1928 membru al Academiei spaniole. În aceşti ani întreprinde lungi călătorii prin aproape toate ţările din centrul şi sudul Europei, vizitează Anglia, Statele Unite ale Americii şi cîteva republici latino-americane, lărgindu-şi orizontul şi consolidîndu-şi spiritul universalist care constituie înzestrarea cea mai puternică a alcătuirii sale intime. Semnificativ în acest sens este şi faptul că se căsătoreşte cu o americană pe care a cunoscut-o la Florenţa.

Ajuns în culmea gloriei, Ayala abandonează după 1926 creaţia narativă şi timp de peste trei decenii nu va mai publica decît sporadic articole şi eseuri în care reia preocupări mai vechi. În timpul celei de-a doua Republici spaniole desfăşoară o bogată activitate politică şi culturală. A fost antimonarhist şi democrat în timpul dictaturii generalului Primo de Rivera, apoi animator, împreună cu Ortega şi Marañón, al „Grupării Intelectualilor în slujba Republicii", creată în 1931 şi, în sfîrşit, ambasador la Londra pînă în 1936, cînd a izbucnit rebeliunea franchistă. După războiul civil viaţa lui Ayala se scurge monoton, în exilul argentinian, apoi, după 1954, la Madrid, unde moare în 1962.

Sînt de obicei invocaţi mai mulţi factori care au putut conduce la „tăcerea" lui Ayala. Mai întîi, o predispoziţie contemplativă (unii critici folosesc chiar cuvîntul lene), apoi viaţa mult mai agitată decît

---

[1] *Españoles de mi tiempo (Spanioli din vremea mea)*, Barcelona, Ed. Planeta, 1974.

înainte, pe care începe s-o ducă după 1926, cînd participă activ la viața politică („Gruparea Intelectualilor în slujba Republicii", ambasada din Londra) și cînd, după război, ia calea exilului argentinian, care-l silește să-și cîștige existența prin gazetărie. Aceste explicații au naturi diferite: sociale, politice, biografice în sens strict personal. Sfîrșitul Republicii, pentru care militase cu atîta încredere și pasiune, războiul fratricid, despărțirea de familie, exilul, moartea fiului său mai mare contribuie la apariția și accentuarea unei profunde dezamăgiri. Toate aceste cauze s-au împletit, desigur: întreruperea momentană s-a putut prelungi ca urmare a vicisitudinilor vieții și a pesimismului tot mai puternic.

Dar mai există o cauză, care ține de natura operei lui Ayala și de care se cuvine să ținem seama neapărat, fiindcă din punctul de vedere al criticii literare interpretarea cea mai relevantă trebuie să se bazeze pe structura artistică a scriitorului. Incidentele biografice se cade să fie coroborate cu intimitatea laboratorului de creație. Dacă meditația asupra „tăcerii" lui Ayala ne poate ajuta să aflăm cheia personalității sale, atunci această cheie trebuie căutată în primul rînd în operă. Drama individuală, intimă, care motivează tăcerea în planul biografic, nu va putea fi niciodată cunoscută suficient de bine, și în această privință scriitorul a păstrat o mare discreție. În pofida lirismului, personalitatea intimă a lui Ayala este mereu ascunsă după o perdea de ironie. Ea transpare în fugare mărturisiri repede reprimate, fără a se dezvălui niciodată într-o confesiune totală. Aflată mereu în spatele unei opere de o simplitate elegantă, personalitatea aceasta intimă rămîne învăluită în mister.

Cel mai prețios document îl constituie, mai ales în aceste împrejurări, însăși opera scriitorului. Încercînd să explice condiționarea tăcerii din interiorul operei, unii critici au fost tentați să creadă (ca bunăoară A. Amorós, cel mai autorizat exeget al lui Ayala) că s-a produs o diminuare progresivă a capacității de angajare vitală și, ca urmare, romanele maturității, deși se află mai aproape de perfecțiune sub aspect formal, sînt mai puțin „autentice" decît cele din tinerețe, pentru că le lipsește fundamentul: zbuciumul sufletesc al autorului.

Ni se pare însă că există o perspectivă mai fecundă. În locul criteriului avut în vedere de Amorós — gradul de angajare (*„poner la vida al tablero"*, „a-și risca pielea") — se cuvine să fie luată în considerație situarea din ce în ce mai fermă și deplină într-o viziune estetică nouă, care este o viziune clasică. Nesesizînd debarasarea treptată de naturalism în evoluția lui Ayala, unii critici legați de estetica

realist-naturalistă îi pot reproșa lipsa de autenticitate în cea de-a doua fază de creație, a romanelor cu „teme universale", caracterizate de Ernst Curtius drept „epică obiectivă" [1]. Vibrația vitală nu lipsește însă în această fază de maturitate, numai că acum scriitorul a adoptat definitiv o atitudine clasică.

Clasicismul funciar (care se manifestă încă de la primele încercări literare) ar putea constitui astfel explicația principală a „tăcerii": epuizarea preocupărilor pentru arhetipuri la care aspiră să ajungă un spirit clasic și stabilizarea atitudinii în fața vieții constituie factorii interni care, în împrejurările războiului civil — deci al unei lipse de armonie exterioară —, duc la tăcere. Pentru scriitorul clasic, care vrea să obțină echilibrarea contrariilor, nu era deloc ușor să plăsmuiască destine umane în acord cu această aspirație în momentul în care se declanșează sîngerosul război internațional pe teritoriul Spaniei. Angajarea nu se pierde în cea de-a doua fază de creație, ci ia doar alte forme, mai puțin subiective. Estetica realismului descriptiv și a naturalismului dispare aproape complet, fiind înlocuită de o estetică a clasicismului. Dealtfel, diferențele dintre cele două perioade de creație narativă nu sînt atît de mari pe cît s-a crezut o vreme. La o analiză mai atentă se poate observa că temele și motivele de bază apar încă din primele lucrări, ceea ce întărește afirmația că istoria oricărui romancier (cum spune Barthes) este istoria unei teme cu variațiuni. Tema operei lui Ayala ni se pare că poate fi definită drept tema luptei și armonizării contrariilor, și această temă se manifestă în toate romanele sub diferite variante: natură-conștiință, acțiune-contemplație, donjuanism-antidonjuanism. Diferența dintre aceste perechi de contrarii este numai o diferență de accent de la o operă la alta.

Romanele sale — genul care domină activitatea literară a lui Ayala — sînt împărțite de obicei în două etape, delimitate de primul război mondial. Primei etape îi aparțin patru romane realiste, satirice și parțial autobiografice, asemănătoare prin această ultimă trăsătură cu romanele autobiografice ale scriitorilor din generația de la 1898: *Tinieblas en las cumbres (Neguri pe culmi)* — 1907, *A.M.D.G.* — 1910, *La pata de la raposa (Laba vulpii)* — 1912, și *Troteras y danzaderas (Tîrfe și dansatoare)* — 1913. În 1916 apare un volum de tranziție care cuprinde trei „romane-poem": *Prometeo*,

[1] Ernst Curtius, *Kritische Essays zur europäischen Literatur*, Berna, 1950, p. 289.

Luz de domingo, La caída de los Limones (Prometeu, Lumină de duminică, Prăbuşirea familiei Limón), în care realismul iniţial este depurat şi împletit cu elemente mitice. În sfîrşit, etapei a doua îi aparţin marile romane intelectuale, simbolice şi mitice: *Belarmino y Apolonio (Belarmino şi Apolonio)* — 1921, *Luna de miel, luna de hiel (Luna de miere, luna de fiere)*, cu urmarea sa *Los trabajos de Urbano y Simona (Încercările lui Urbano şi ale Simonei)* — 1923, şi *Tigre Juan (Juan Tigrul)*, cu urmarea sa *El curandero de su honra (Felcerul onoarei sale)* — 1926. Aceste ultime cinci romane posedă o structură nouă, complexă, renunţînd la tradiţionala structură lineară a romanelor din prima etapă, aflate încă sub influenţa lui Galdós, a lui Clarín şi a scriitorilor de la 1898. Toate cinci sînt construite savant, cu o tehnică perfectă a desfăşurării pe mai multe planuri, care răspunde exigenţei multiplicităţii de perspective formulată de Ortega y Gasset. Urmează lunga tăcere narativă care a suscitat atîtea nedumeriri şi a permis lansarea celor mai felurite ipoteze şi comentarii. Problema, oricît de pasionantă ar fi prin aceea că poate oferi, indirect, cheia personalităţii lui Ayala (care, pentru noi, este clasicismul), nu trebuie însă exagerată. În loc să ne lamentăm că, în ultimii treizeci şi şase de ani, deşi avea proiecte vaste şi era departe de a-şi resimţi secătuite forţele creatoare, scriitorul n-a mai scris totuşi romane, ci doar eseuri şi articole de ziar, se cuvine să examinăm cu atenţie romanele existente, la urma urmei relativ numeroase. Dealtfel, cantitatea nu se află în raport direct proporţional cu calitatea unei producţii literare. În cadrul literaturii spaniole, Cervantes şi Clarín au scris mai puţine romane decît Ayala, şi nimeni nu se scandalizează de acest fapt. Patru romane i-au fost de ajuns lui Flaubert pentru a deveni unul din cei mai mari romancieri francezi, şi uneori o singură operă este suficientă pentru ca un scriitor să-şi perpetueze numele în posteritate: Rojas, Rabelais, Montaigne, Lampedusa, Mateiu I. Caragiale.

Cum se vede din clasificarea de mai sus a romanelor lui Ayala, momentul crucial coincide cu primul război mondial. Este un moment de criză cînd se configurează în Spania o nouă generaţie literară, generaţie prin excelenţă reflexivă şi intelectuală, ale cărei figuri centrale, sub raport filosofic şi ideologic, sînt Ortega şi d'Ors, amîndoi militanţi pentru clasicism: cel dintîi propovăduitor al unui clasicism conceput ca o continuă autodepăşire, prin raţionalism şi impregnarea vieţii cu valorile culturii („Aşa cum cultura trebuie să fie vitală, tot astfel viaţa trebuie să fie cultă"), cel de-al doilea —

militant pentru un clasicism conceput ca stil de civilizație și cultură, crescut din barbaria barocă a naturii.

O altă notă caracteristică a grupării literare constituită în anii primului război mondial este intelectualismul, care se manifestă printr-o detașare critică față de lumea înfățișată. Romanele lui Pérez de Ayala nu mai sînt romane sentimentale sau de acțiune, ca acelea ale lui Pío Baroja, ci romane-eseuri. Într-un context european, Ayala prezintă afinități importante cu Huxley, Virginia Woolf, Giraudoux și Thomas Mann. În cadrul literaturii spaniole, descinde din proza lui Clarín și se afirmă simultan și convergent cu Unamuno și Valle-Inclán.

Trecerea de la primul ciclu (al romanelor autobiografice) la cel de-al doilea (cu teme universale și situare în mit) reprezintă în fond configurarea mai precisă a trăsăturilor intelectuale și a esteticii clasice. Romanele maturității au fost caracterizate încă de la apariție drept romane intelectuale, în accepția de romane de idei, pline de ironie și umor și presărate cu pasaje eseistice, adevărate dialoguri socratice în care sînt dezbătute probleme eterne ca limbajul, iubirea, donjuanismul etc.

Dacă în momentul apariției romanelor de maturitate unii critici au încercat să stabilească o dihotomie între facultatea intelectuală și cea intuitivă a lui Ayala și, în consecință, să definească profilul scriitorului printr-o identificare strictă cu tipul intelectual, astăzi apare limpede că în cazul lui Ayala înzestrarea intelectuală nu anulează intuiția și „fondul sentimental". Dimpotrivă, Ayala oferă exemplul cel mai clar pentru îmbinarea lucidității cu capacitatea de a surprinde și exprima viața concretă și de a crea personaje din carne și oase. Încărcătura ideologică nu intră în contradicție cu încărcătura umană. „Este inadmisibil — observă pe bună dreptate iritat Guillermo de Torre — reprosul adresat romanelor lui Ayala că nu sînt adevărate romane, ci mai degrabă eseuri. Astăzi ne interesează în primul rînd întrepătrunderea vieții cu gîndirea, a acțiunii cu imaginația, cu alte cuvinte fuziunea dintre sensibilitate și intelect." [1] Protestul lui Guillermo de Torre ne amintește de pledoariile la fel de pasionate pentru literatura de idei pe care le-au susținut la noi, în aceeași perioadă, Camil Petrescu și, mai tîrziu, Mircea Eliade, revendicînd

[1] Guillermo de Torre, *„Un arcaizante moderno" (Un arhaizant modern)*, în *La dificil universalidad española (Dificila universalitate spaniolă)*, Madrid, Ed. Gredos, 1965, p. 195.

dreptul inteligenței, ca trăsătură esențială a omului, de a constitui materia principală a romanului.

Să ne amintim, apoi, că aproape tuturor marilor inovatori în arta romanului le-a fost contestată la început calitatea de adevărați romancieri. Ayala inaugurează în Spania ceea ce s-a numit criza europeană a romanului tradițional, tip secolul XIX. Nu mai crede „naiv" în lumea romanelor sale, nu mai „învie" această lume cu o participare pasională intensă, ci își propune pe de o parte s-o *înțeleagă* afectiv, iar pe de altă parte s-o *investigheze* și s-o comenteze lucid. Interesul pe care îl arată acestei lumi nu ține exclusiv de o atracție afectivă, ci în aceeași măsură de o curiozitate reflexivă. Afectivitatea și reflexivitatea se împletesc și se echilibrează.

Romanele intelectuale ale lui Ayala se înscriu în tradiția dialogurilor renascentiste și constituie un fenomen de sincronizare a Spaniei cu preocupările literare europene din sfera romanului. În aceeași perioadă au apărut romane de tip intelectual, în ambianța literară engleză culminînd cu Aldous Huxley, iar în cea germană, cu marile romane de idei ale lui Thomas Mann și Robert Musil. Romanele maturității lui Ayala se încadrează perfect în această categorie (fără conotațiile peiorative care însoțesc de obicei termenul „intelectual": răceală abstractă, lipsă de emoție), fiind construite în jurul unei discuții pe o temă intelectuală: problema limbajului și opoziția complementară dintre acțiune și contemplație, consecințele nefaste ale unei educații bazate pe ignoranță, umanizarea concepției spaniole tradiționale despre onoarea matrimonială. Dar nu numai romanele cu teme universale din cel de-al doilea ciclu, ci și romanele din tinerețe (cu tot realismul lor aspru și culoarea specifică literaturii de moravuri) pot fi puse sub aceeași etichetă, fiindcă pentru ca un roman să fie intelectual nu este neapărată nevoie să discute expres probleme majore și elevate; faptul esențial este ca viziunea despre lume care ni se oferă să fie amplă, inteligentă, complexă și, ca o consecință inevitabilă a acestor trăsături, să fie ironică față de vicisitudinile mărunte ale existenței. Or, toate aceste caracteristici sînt întrunite în opera narativă a lui Ayala. Și (lucru mai important) primejdia uscăciunii și abstractizării, care pîndește această categorie de romane, a fost evitată cu o mare eleganță.

Ar trebui deci corectată aprecierea lui Albérès, din panorama sa (*Histoire du roman moderne*, Paris, Albin Michel, 1962), că în Spania n-a existat o ruptură între naturalismul de la 1880 și neorealismul din 1950. Albérès ignorează, evident, existența unor tendințe înnoi-

toare în romanul spaniol al secolului nostru. Tiparele secolului al XIX-lea au fost sparte în Spania de scriitorii generației de la 1898 (Unamuno și Valle-Inclán) cu romanele lor „existențiale" și respectiv „esperpentice" (de la sp. *esperpento:* sperietoare), și această direcție înnoitoare a fost continuată de generația de la 1914, îndeosebi prin romanele intelectuale ale lui Ayala. Așadar, Spania a participat activ la căutarea general europeană de noi drumuri pentru roman, care atinge punctul culminant în decada 1920—1930. Și nu trebuie să ne surprindă prea mult că aceste căutări și realizări sînt ignorate în Franța, care suferă de galocentrism cultural, cînd chiar un critic spaniol cum este Amorós mărturisește că în 1963, cînd a citit pentru prima dată un roman de Ayala, a fost extrem de surprins: „Inteligență și sensibilitate, ironie, capacitate critică, pesimism. Se adăuga astfel un nou nume printre idolii adolescenței mele: Aldous Huxley, Charles Morgan, Virginia Woolf, Giraudoux. Și toate acestea în Spania secolului nostru. Cum de-am putut să ignorez opera lui Ayala?" [1]

Totuși, din pricina împrejurărilor istorice vitrege, această direcție intelectuală, inovatoare în proza spaniolă, nu a ajuns la deplina ei dezvoltare, și linia de evoluție a romanului spaniol s-a rupt, trebuind să înceapă, după războiul civil, din nou de la zero. Ayala, marele „eterodox" al deceniilor doi și trei, nu are urmași direcți, și abia în a doua jumătate a secolului un scriitor ca Luis Martín Santos (autor al celebrului roman *Vremea tăcerii*) ar putea fi considerat, prin intelectualismul său critic, un continuator.

În această perspectivă amplă, europeană, depășind limitele înguste ale viziunii naturaliste, înțelegem falsitatea opoziției dintre facultatea intelectuală și cea intuitivă care s-a făcut uneori cu privire la opera lui Ayala. Pretinsa lui lipsă de intuiție poate fi interpretată mai corect ca o sincronizare cu înnoirile romanului din alte colțuri ale lumii și ca o adeziune totală la o estetică de tip clasic. Chiar intelectualismul este o trăsătură clasică. Se vorbește de obicei de romane intelectuale în cazul lui Ayala, dar la fel de bine s-ar putea vorbi de romane clasice, căci clasicismul nu este altceva decît vigilența lucidă a inteligenței, intelectul viu, rațiunea prin care se ajunge la universalitate. Chiar amuțirea bruscă și tăcerea de peste trei decenii își poate găsi, cum am văzut, o explicație plauzibilă, în planul artei, în clasicismul funciar al scriitorului. Scriindu-și marile romane de maturitate, concepute ca o vastă sinteză de cultură în care sînt dezbă-

[1] A. Amorós, *op. cit.*, p. 17.

tute problemele fundamentale ale existenței în dimensiunea lor maximă, prin conferirea unor sensuri generale personajelor (care devin astfel totodată individuale și generice), Ayala parcurge pînă la capăt itinerariul intereselor care se pot ivi într-un spirit clasic. Odată cu aflarea și savurarea esențelor, a arhetipurilor, a invariantelor, repertoriul care corespunde destinului său se epuizează și scriitorul se poate retrage într-o tăcere înțeleaptă.

Ultimele romane ale lui Ayala sînt rezultatul maturizării depline și al „obiectivării" care s-a produs în cadrul viziunii sale clasice, căci pentru artistul de tip clasic libertatea în folosirea mijloacelor de expresie nu se manifestă — scrie el însuși în prologul la volumul *Măștile* — în mod „tumultuos și efemer", ci în mod „permanent", și numai atunci expresia personalității lui ajunge să fie, în același timp, a sa și a tuturor. Artistul de tip clasic care este Ayala, mai ales în faza maturității, fără a renunța la subiectivitate, are însă conștiința clară a limitării eului și știe să găsească echilibrul între personal și impersonal, între datele realității externe și imaginile cu care spiritul individual creator le interpretează și totodată se manifestă el însuși prin intermediul lor.

Intelectualismul nu anulează, în opera lui Ayala, intuiția, și ceea ce unii au putut considera lipsa de intuiție nu este în fond altceva decît surdina pe care romancierul o pune subiectivității în momentul în care dobîndește conștiința limitării eului. Cînd afirmăm că Ayala este un scriitor de tip intelectual, avem în vedere acel generos (cu obîrșia la Spinoza) *amor intellectualis* recomandat de Ortega în *Meditațiile despre Don Quijote*. Pentru Ayala, la fel ca și pentru Ortega, filozofia este știința universală a iubirii, și intelectualismul scriitorului este o atitudine profund afectivă a unui spirit generos și tolerant. Romanele maturității tratează pe un ton de poem marile teme eterne, neliniștile sufletului omenesc care se rezolvă prin virtuțile deopotrivă afective și intelectuale ale iubirii.

S-ar putea spune, așa cum remarcă Barthes despre Flaubert, că Ayala, alături de Unamuno, marchează în proza spaniolă trecerea de la romanul „experimental" la romanul unei experiențe, construit pe baza căutărilor și incertitudinilor rodnice, roman ambiguu, care îl incită pe cititor să descopere jocul dintre iluzie și adevăr, dintre autenticitate și neautenticitate. Ayala îl continuă pe Flaubert în încercarea de a aboli opoziția obiectivitate-subiectivitate, caracteristică pentru romanul tradițional, și de a crea un univers fenomenologic ca rezultat al fuziunii obiectivității și subiectivității realizată la nivelul conștiinței. Urmînd această cale, a ajuns la romanul gnoseologic, la o

concepție nouă, modernă, care nu acceptă determinismul și cauzalitatea și tinde să se confunde cu poezia.

Așadar, *amor intellectualis*, poezie, clasicism. Idealul clasicist al lui Ayala nu este o achiziție, ci un dat esențial, înnăscut, care suferă un proces îndelungat de purificare și se manifestă plenar în ultimele romane. Este un clasicism explicit, proclamat și apărat cu tenacitate, aspirație și atitudine fundamentală cu caracter de permanență. Predilecția pentru autorii antichității grecești și latine și pentru ideile de moderație, ordine, echilibru, pentru simbolurile și miturile clasice, depășește preocuparea filologului, devenind pasiune și pedagogie a caracterului. Lectura clasicilor nu face decît să contribuie la formarea unui spirit care tindea spre ordinea clasică prin însăși structura sa. Explorarea autorilor clasici este în fond explorarea și descoperirea propriei personalități, care, pentru a căpăta profil exact și permanent, are nevoie de contactul cu spiritele „superactuale" care au fost și sînt autorii clasici. Căci clasic, pentru Ayala, este tot ceea ce din trecut rămîne viu în prezent, ca substanță a spiritului nostru și normă de comportare, ceea ce persistă dincolo de accidentele istorice. Romanele mitice cu teme universale, din cea de-a doua perioadă de creație, sînt rodul acestei seninătăți clasice, care-l face disponibil pentru ceea ce el numește „ideile superactuale de ieri, de azi și de mîine".

Clasicismul lui Ayala este autentic, vital, însuflețit de simțul actualității. Este un clasicism căruia nu-i e străină tentația barocă. Lecția pe care Ayala o desprinde din contactul cu autorii clasici este necesitatea de a simți vibrația propriului său timp și loc, cu alte cuvinte de a capta variațiile contemporane ale temelor eterne. Nimic nu e nou sub soare, în afară de ceea ce a fost uitat — este una din devizele preferate ale scriitorului. De aici se desprinde convingerea că valorile nu au nevoie atît să fie revăzute, cît mai ales să fie retrăite. La întrebările esențiale și eterne ale omului, scriitorul clasic are obligația de a găsi răspunsuri originale, de acord cu modul de expresie a personalității sale, a epocii și neamului său, și întotdeauna a existat, există și va exista un punct de vedere diferit cu care fiecare epocă, loc și personalitate cuprind universul. Originalitatea nu va consta în noutatea absolută, care este imposibilă, ci în vibrația personală, în simțul particular al lumii pe care-l posedă orice personalitate autentică. Expresia acestei personalități se manifestă la Ayala (și în general la scriitorul de tip clasic) în mod generic, fiind în același timp a tuturor și a lui însuși. În cadrul acestei concepții, ideile, miturile și

simbolurile nu au proprietar, şi artistul poate adopta şi în realitate adoptă numai pe acelea care corespund fondului său de sensibilitate.

Opoziţia dintre subiectivitatea şi obiectivitatea scriitorului se dovedeşte a fi o opoziţie complementară : suprema manifestare a personalităţii este impersonalitatea, văzută ca maximă reprezentativitate a condiţiei umane în nenumăratele sale ipostaze.

Această impersonalitate absolută şi respectul nelimitat pentru mişcarea interioară firească a personajelor, conştiinţa principiului elementar în virtutea căruia acţionează, capătă, în eseurile despre artă ale lui Ayala, denumirea de „spirit liberal", formulă încărcată de multiple semnificaţii. Spiritul liberal ar fi impersonalitatea creatorului care nu favorizează unele personaje în detrimentul altora, şi astfel, în pofida deosebirilor de caractere, personajele recompun armonia naturală şi profundă a vieţii. Dacă, pe de o parte, trebuie să asculte de legile dezvoltării interioare a personajelor, pe de altă parte scriitorul are în acelaşi timp datoria de a judeca fiinţa umană prin confruntare cu arhetipul său ideal.

Strîns legat de formula „spirit liberal" este, în viziunea estetică a lui Ayala, conceptul de „seriozitate", căruia îi conferă o accepţie specială, în fond făcînd din el o variantă a „spiritului liberal" şi totodată un criteriu de manifestare a concepţiei sale impersonale, care este în acelaşi timp rezultatul unei profunde intuiţii personale a vieţii. Seriozitatea ar fi supunerea personajelor faţă de o lege superioară lor înşile, faţă de o anumită fatalitate interioară. După cum personajele se încadrează sau nu în această lege, sînt personaje serioase ori neserioase. Faţă de fiinţele lipsite de seriozitate, oamenii cu adevărat serioşi pot adopta trei atitudini : ironia, umorul şi satira, dintre care Ayala le preferă pe primele două. Numai bunul simţ (virtute supremă pentru scriitor) ar fi în stare să corecteze slăbiciunea omului de a se lua prea în serios, învăţîndu-ne să nu luăm în serios decît ceea ce poate deveni normă de comportare şi lege pentru ceilalţi, în cadrul unei relaţii general umane.

Distanţarea ironică (toleranţa intelectuală) şi simpatia cordială a atitudinii umoristice ne înlesnesc, în concepţia lui Ayala, o înţelegere elevată a vieţii, care presupune pătrunderea în motivaţiile intime ale acelor persoane sau acte care la prima vedere ni se par comice sau ridicole, dar, în urma acestui proces de înţelegere, ne îndeamnă la toleranţă şi iubire. Cele mai caracteristice trăsături ale romanelor lui Ayala decurg din acest spirit liberal : multiplicitatea de perspective, viziunea tragicomică, sentimentul entuziast al vieţii, umorul.

Concepția despre „spirit liberal" ca facultate creatoare (care este imparțială fiind reconciliantă) răspunde în fond aspirației clasice de echilibrare a contrariilor, de evitare a extremelor și de împăcare a eului subiectiv cu norma obiectivă. Ajungem astfel la armonia contrariilor, care constituie germenul personalității lui Ayala, tema sa fundamentală, capabilă să-și subordoneze toate celelalte teme și motive ale operei. Faptul că trăsăturile esențiale ale romanelor lui pot fi atribuite în același timp pe de o parte tradiției (de exemplu, vîna de umor asturian, tragicomedia ca viziune tipic hispanică, de la Rojas la Valle-Inclán) și pe de altă parte influenței ambianței strict contemporane (de exemplu, multiplicitatea de perspective teoretizată de Ortega, precum și concepția sa despre rațiune ca funcție a vieții) nu anulează nicidecum caracterul original al acestor variațiuni pe tema *conjunctio oppositorum*, care exprimă esența personalității scriitorului. Armonia contrariilor ar putea fi considerată un fel de „mit personal" în viziune psihocritică, care precede influențele și își dezvăluie succesiv ipostazele sub efectul acestor influențe.

Aspirația clasică a lui Ayala, care este armonizarea contrariilor, nu anulează tensiunea interioară pe care am putea-o numi barocă și care constă într-o permanentă înfruntare, într-o coexistență greu obținută, în care fiecare din extremele în opoziție constituie o prezență amenințătoare pentru cealaltă, prin expansiunea exclusivismului său. Ayala își asumă clasicismul sever pentru a îmblînzi impulsul vital și liber al „sublimei barbarii" pe care o depășește menținînd-o într-o funcție subordonată, cu conștiința că fără neliniștea barocă nu există liniștea clasică. Asemeni lui Cervantes, Ayala reușește să contopească în romanele sale tendințe care în același timp se opun și se completează, absorbind și armonizînd opozițiile. Dacă autenticitatea unui scriitor este dovedită de permanenta sa ambivalență, atunci această experiență există din plin la Ayala, a cărui operă se compune dintr-o serie nesfîrșită de tensiuni și oscilații între opozițiile sale fundamentale : natură și conștiință, viață și rațiune, acțiune și contemplație etc.

În *Juan Tigrul și felcerul onoarei sale*, ultima și una dintre cele mai desăvîrșite opere ale lui Ayala, lupta și armonia contrariilor este pusă în lumină mai accentuat decît în romanele anterioare. Personajul central este, în accepții noi, un donjuan și un anti-donjuan, un medic-al-onoarei-sale și un anti-medic-al-onoarei-sale, un Othello și un anti-Othello.

Continuînd preocupările din romanul anterior, *Încercările lui Urbano și ale Simonei*, care constituie un tratat al iubirii pentru folosința spaniolilor din secolul nostru (incluzînd o aspră critică a atitudinilor

erotice eronate din mediul hispanic) și totodată expresia poetică a mitului bărbatului și femeii care caută plenitudinea umană parcurgînd drumul de la inocență la dureroasa descoperire a tainei iubirii, *Juan Tigrul și felcerul onoarei sale* este o critică a luxurei ca putreziciune a spiritului, realizată prin dezbaterea mitului lui Don Juan și a mitului onoarei calderoniene. Cele două mituri sînt corelate, reinterpretate, și pînă la urmă se îmbină armonios într-o iubire integrală a spiritului și trupului, desăvîrșită prin căsătorie.

Intr-un eseu despre donjuanism, publicat în volumul *Măștile* înainte ca doctorul Marañón să-și fi lansat teoria despre virilitatea discutabilă a lui Don Juan (teorie cu care concepția lui Ayala prezintă mari asemănări), întîlnim cîteva idei care își vor găsi ecoul în roman: opoziția față de Werther, influențele mentalității semitice, insistența asupra sterilității etc.

Legătura cu romanul anterior este foarte strînsă. Cîmpul de investigație rămîne același: experiența erotică în variantă spaniolă, cu semnificațiile ei morale. Desigur că donjuanismul și onoarea matrimonială sînt teme universale, dar Ayala le tratează într-o ambianță concretă care este cea spaniolă. Iubirea și onoarea constituie, la fel ca în teatrul Secolului de Aur, cele două coloane care susțin întreaga structură a operei. Cristalizate în Secolul de Aur, cele două teme persistă în subconștientul comunității hispanice și determină și astăzi comportarea erotică a spaniolilor. Departe deci de a se refugia în trecut, Ayala abordează cele două teme specifice istoriei culturale a Spaniei (dar care, prin rezonanța lor amplă, aparțin întregiii umanități) cu intenții în același timp artistice și educative. Ca și celelalte opere de maturitate, romanul despre Juan Tigrul reprezintă un punct din vastul program de pedagogie superioară prin care Ayala aspira să umanizeze ambianța spaniolă, înlăturînd o serie de prejudecăți rigide și nefaste în ceea ce privește comportamentul erotic.

Să amintim pe scurt subiectul, sau ceea ce Ayala numește „istoria externă". Juan Tigrul e apăsat de amintirea unei căsătorii nefericite. Nepotul său (în realitate, fiu adoptiv) pleacă voluntar în Cuba, ca urmare a disprețului cu care e tratat de fata pe care o iubește. O vecină a lui Juan Tigrul, doña Iluminada, care nutrește pentru el o afecțiune dezinteresată, îl apropie de Herminia, fata care l-a respins pe Colás, nepotul lui Juan Tigrul. Acesta se îndrăgostește de Herminia și hotărăște să se însoare. Herminia consimte să fie dusă în fața altarului, cedînd în fața presiunilor sociale, dar fără a-și da și consimțămîntul intim. Colás se întoarce din război cu un picior de lemn, se îndrăgostește de o altă fată, Carmina, și fug amîndoi în lumea

largă. Herminia dorește și ea să fugă (pentru că are impresia că a fost dusă aproape cu forța în fața altarului) și se agață de prima ocazie care i se ivește: trecerea prin tîrg a voiajorului comercial Vespasiano Cebón, tip de donjuan de provincie. Dar chiar în momentul fugii își dă seama că de fapt îl iubește pe Juan Tigrul și îl disprețuiește pe Vespasiano, care e incapabil să-și asume răspunderi și se conduce în viață după capriciile momentului. Adulterul nu se produce, în pofida aparențelor, și Herminia este adusă acasă de Colás și Carmina. Juan Tigrul, care a fost toată viața obsedat de onoarea matrimonială, are acum ocazia să-și aplice crezul, dar pînă la urmă reușește să depășească mentalitatea calderoniană. Covîrșit de durere, înțelege că o răzbunare sîngeroasă n-ar rezolva nimic și o iartă pe Herminia. Ajunge la convingerea că adevărata onoare nu se bazează pe gura lumii, ci pe virtutea personală, și fericirea îi este încununată de nașterea unui copil. Personajele parcurg drumul de la neînțelegere la înțelegere. Cu alte cuvinte, suferă din cauza erorilor și prejudecăților pe care le-a sădit în sufletul lor o anumită tradiție rigidă a societății spaniole. Cînd reușesc să se ridice deasupra acestor erori și prejudecăți, în fața lor se deschide perspectiva fericirii.

Rațiunea pentru care cele două teme nu pot fi despărțite a fost formulată de însuși Ayala în prologul amintit la volumul *Măștile*: „Ideile mele despre donjuanism, schițate într-un lung eseu din volumul al doilea al acestei culegeri, au fost apoi completate și dezvoltate sub forma unei acțiuni dramatice, în romanul meu în două părți *Juan Tigrul și felcerul onoarei sale*. Am considerat că *Seducătorul din Sevilla* de Tirso nu poate fi explicat în mod satisfăcător fără antiteza sa, pe care o presupune cu necesitate și care este *Medicul onoarei sale* de Calderón (amîndouă personajele fiind tipuri spaniole de mare autenticitate). Cînd nu există spirit calderonian (religie și onoare), donjuanismul degenerează în libertinaj nepedepsit."

Toate personajele romanului sînt implicate în dezbaterea asupra donjuanismului și spiritului calderonian. Cel mai complex dintre ele, poate cel mai complex personaj din întreaga operă a lui Ayala, este Juan Tigrul, a cărui spectaculoasă evoluție este în intenția scriitorului exemplară: din admirator al tipului de donjuan (în care vede un „răzbunător al bărbaților"), din apărător al onoarei cu intransigență calderoniană și dintr-un gelos ca Othello devine la sfîrșitul romanului, în urma crizei declanșate de fuga Herminiei, un anti-donjuan, un anti-Othello și un anti-calderonian hotărît. Nu medic, ci felcer al onoarei sale îl numește Ayala, pentru că soluția la care ajunge personajul este opusă celei preconizate de Calderón: nu pe

soția bănuită de infidelitate hotărăște s-o ucidă prin luare de sînge, ci lui însuși vrea să-și aplice acest tratament.

Punînd personajului numele de Don Juan, Ayala ne trimite de la bun început la tipul tradițional spaniol, dar îi revizuiește semnificația printr-o interpretare proprie, care își propune să demonstreze că adevăratul bărbat nu este seducătorul, cel care aleargă după toate femeile, ci, dimpotrivă, acela care iubește o singură femeie. Insatisfacția și goana după noutate a tipului tradițional de donjuan (întruchipat de Vespasiano), narcisismul și propaganda pe care are grijă să și-o facă, precum și atracția „activă" pe care o exercită asupra femeilor constituie, în noua viziune, trăsături ale unei sexualități mai curînd feminine. Normal la un bărbat e să fie el atras de femeie, ca Juan Tigrul, și să se fixeze la una singură.

Cele două nume de familie ale personajului central (ca ale tuturor celorlalte, dealtfel) sînt de asemenea încărcate de simboluri: Guerra Madrigal (în spaniolă, Război și Madrigal), indicînd dedublarea: pe de o parte o atitudine misogină, care este doar aparentă și se explică prin împrejurările speciale care s-au întrunit în anii tinereții lui și i-au condiționat parte din traiectoria vieții, pe de altă parte dragostea pentru femeie și pentru copii. Tocmai pentru că e un bărbat în toată puterea cuvîntului (așa cum Herminia este o femeie în toată puterea cuvîntului, căci, ajuns în faza de extremă puritate a clasicismului său, Ayala ne prezintă arhetipuri), tocmai pentru că este chemat să iubească o singură femeie se simte atît de afectat de presupusa infidelitate conjugală a primei lui soții, Engracia, pe care gura lumii susține că a omorît-o din gelozie și de aceea l-a poreclit Tigrul. Juan Guerra Madrigal e misogin în urma acestei cumplite decepții. În fond, disprețul lui declarat pentru femeie este perfect explicabil la un om de o mare afectivitate, destinat prin puternica sa virilitate, în viziunea lui Ayala, să fie monogam, dar grav frustrat în pasiunea lui erotică. Cînd doña Iluminada (alt nume simbolic), care simte pentru el o dragoste curată și puternică, dar care nu se poate destăinui ca atare, căci pentru el e o „sfîntă", nu o femeie, cînd această femeie bună și dezinteresată îl apropie pe Juan Tigrul de Herminia, aceasta produce asupra lui un efect fulgerător tocmai pentru că seamănă cu Engracia, prima lui dragoste.

Noua poveste de dragoste a lui Juan Tigrul și a Herminiei este tipică pentru modul sumbru în care s-a configurat comportamentul erotic al spaniolului și reacția lui în fața unei posibile infidelități matrimoniale. Onoarea, fiind concentrată asupra femeii, ajunge să depindă de gura lumii.

Juan Tigrul suferă de un adevărat complex antifeminin. Nu arată nici o slăbiciune pentru sexul frumos, se încruntă și-i tremură bărbia cînd aude glume despre bărbații încornorați, fiindcă femeia care-și înșală bărbatul este pentru el „ca soldatul care dezertează de pe cîmpul de luptă ; amîndoi au jurat ; amîndoi sînt sperjuri. O judecată sumară și la zid cu ei." A făcut o adevărată obsesie pentru adulter și, într-o trupă de amatori, interpretează cu patos, parcă stăpînit de o misiune sacrosanctă, rolul bărbatului răzbunător din piesele lui Calderón. Singurele femei cinstite sînt pentru el Sfînta Fecioară, propria sa mamă, și doña Iluminada. Celelalte apar ca niște ființe josnice. O traumă din copilărie (erotismul spontan din satul natal) l-a condus la conceperea unui ideal atît de înalt, încît realitatea nu i-l poate oferi. Onoarea astfel înțeleasă i se pare dovada cea mai sigură a virilității.

Juan Tigrul este, la începutul romanului, tipul spaniolului exagerat care așază femeia fie foarte sus, adorînd-o ca pe o icoană de pus într-un altar, fie foarte jos, disprețuind-o ca pe o prostituată, fără a putea găsi calea de mijloc. Evoluția lui Juan Tigrul se produce în sensul găsirii acestei căi de mijloc. De unde la început „în sufletul lui se amestecau cîteva picături din sîngele lui Othello cu cîteva lăstare din gîndirea misoginului Euripide" și, în conversațiile cu Colás, aduce elogii fervente bărbatului care, fiind viteaz, pune stăpînire pe femei, fiind chipeș, le zdrobește inimile și, fiind dibaci, le înșală pe toate, devenind prin această acțiune justițiară „al doilea mîntuitor al oamenilor", la sfîrșitul romanului reușește să depășească această amăgitoare (căci nu exprimă aspirațiile lui cele mai profunde) admirație pentru tipul tradițional al donjuanului. Revizuindu-și atitudinea, se redescoperă pe sine și se umanizează. Transformarea poate avea loc pentru că Juan Tigrul este departe de a fi un seducător, și explicația nu este cea pe care el i-o dă lui Colás („Aversiunea pe care o simt față de ele e mai puternică decît dorința de a le seduce pentru a le pedepsi și a corecta nedreptatea, răzbunîndu-i astfel pe bărbații înșelați"), ci pentru că, fiind, în concepția lui Ayala, un bărbat adevărat, a fost hărăzit să iubească o singură femeie.

Prietenul preferat și venerat din perioada admirației pentru tipul tradițional al donjuanului este un seducător de provincie, al cărui nume poartă neîndoielnice semnificații depreciative : Vespasiano, împăratul Romei din perioada de decadență, și Cebón, de la verbul spaniol *cebar*, care înseamnă a îngrășa, a îndopa.

Dacă pentru Juan Tigrul acest Vespasiano este întruchiparea desăvîrșită a seducătorului, pentru Colás, în schimb, este un ins efemi-

nat cu „anatomie de eunuc", un copil prost crescut care a ajuns la vîrsta maturității fără să devină bărbat. În cursul discuției aprinse pe care o are cu unchiul său, Colás îi oferă drept exemplu de iubire adevărată și de atitudine anticalderoniană pe tînărul Werther, și ia apărarea femeilor, susținînd că, dacă unii bărbați n-ar fi sau n-ar face pe donjuanii, femeia n-ar putea să-l înșele pe bărbat și, prin urmare, în ultimă instanță, nu femeia îl înșală pe bărbat, ci tot un bărbat: Don Juan. Acesta este, pentru Colás, un farsor incapabil să fecundeze o femeie. Așadar, sterilitate, ba chiar parțială impotență abil deghizată, un egoism feroce (cum va reieși mai tîrziu din discuția lui Vespasiano cu Herminia, care-i reproșează refuzul de a-și asuma consecințele iubirii: „Vrei să fiu a ta, fără ca eu să am dreptul ca tu să fii al meu. Multă libertate, nici o egalitate. Dacă am fi egali, m-ai urî.") sînt trăsăturile acestui donjuan de provincie.

Cu aceeași severitate pe care o arată Colás față de Vespasiano îl judecă și doña Iluminada, al cărei nume indică perspicacitate și bun simț: pentru ea Vespasiano este un om necinstit și un seducător de ultimă speță. Prin anatomia de eunuc și prin mentalitatea frivol hedonistă, Vespasiano dezvăluie originea orientală a donjuanismului spaniol, în timp ce Juan Tigrul întruchipează iubirea curteană de tip provensal.

Atît Colás, cît și doña Iluminada îl consideră pe Juan Tigrul un arhetip al calităților masculine. Aversiunea lui față de femei este interpretată ca un amestec de iubire oarbă și de teamă, ca urmare a unei dureroase decepții. Este o aversiune înșelătoare, sub care se ascunde a angoasantă sete de dragoste și o paternitate frustrată: „Acel gol interior — comentează Ayala — și acea lipsă de trăinicie la temelia vieții lui nu erau altceva decît nevoia și dorința nemărturisită de a avea un fiu adevărat, un fiu care să fie carne din carnea lui".

Cînd se îndrăgostește de Herminia, Juan Tigrul continuă să conceapă dragostea ca pe un „drept viril de proprietate exclusivă". După nuntă, Herminia este silită să poarte pe braț însemnele acestei atitudini posesive: „Sînt a lui Juan Tigrul". Tocmai această lipsă de libertate a femeii și mania dominatoare a bărbatului provoacă o gravă criză a căsniciei, putînd crea impresia că în sufletul bărbatului și în sufletul femeii ar exista o „ultimă diferență ireductibilă", și Herminia ajunge să se întrebe dacă nu cumva iubirea este un război tainic între cele două sexe.

În volumul al doilea, ca urmare a acestei atitudini erotice profund eronate a bărbatului în căsnicie, Herminia se revoltă și caută o com-

pensație într-o aventură amăgitoare, sortită să moară în față. Din cei trei bărbați care apăruseră în viața ei, Vespasiano reprezenta tentația păcatului și evaziunea. Colás, supunerea, iar Juan Tigrul, virilitatea dominatoare. Dar aventura eșuează curînd și total, căci Herminia își dă seama că Vespasiano e un mincinos, un laș și un ticălos. Nu poate avea pentru el decît un sentiment de milă: „Ți-e frică de dragoste, care, asemeni morții, oprește timpul în loc și-l desființează (...) Sărmanul de tine! Ți-e frică de dragoste. N-ai iubit niciodată și nici n-ai să poți iubi." Fiindcă înțelege, ca doña Iluminada mai înainte, că sterilitatea lui Vespasiano nu este resemnată și generoasă ca a văduvei („Dumnezeu m-a condamnat la sterilitateae — spune doña Iluminada — pentru ca eu să devin mai fecundă", ci este o „sterilitate nesupusă, care se înșală pe sine și încearcă să înșele și pe ceilalți, străduindu-se să prezinte libertinajul drept un exces de vitalitate procreatoare, o risipă de forță și o renunțare voită la fecunditate".

Cînd Herminia fuge cu seducătorul Vespasiano, viața ei și viața lui Juan Tigrul, care pînă atunci fuseseră contopite într-una singură, se bifurcă și curg paralel. Ayala dispune narațiunea pe două coloane, ca două albii de rîu în care curg viețile personajelor. Atît de strînsă fusese mai înainte legătura dintre ei (Juan Tigrul trăise într-un adevărat extaz), încît acum despărțirea reprezintă o sciziune profundă. Juan Tigrul și Herminia trec prin încercări grele pentru a ajunge la dragostea adevărată, căci în concepția lui Ayala (cum se vede și din romanele despre Urbano și Simona) dragostea nu este un dar căzut din cer, ci o cucerire dificilă care cere o permanentă educație (și uneori reeducare) sentimentală, este rezultatul unui îndelung efort de rafinare a sufletelor îndrăgostiților pînă devin apte să se contopească armonios. Despărțirea lor se produce în noaptea de Sfîntul Ion. Ayala exploatează toată bogăția de semnificații folclorice și literare ale acestei nopți, cu lirismul ei naturalist. Juan Tigrul și Herminia constată, fiecare în alte împrejurări, că elementele contrare, apa și focul (elemente cărora le închinase Ayala în tinerețe cîte un volum de poezii) reușesc să se reconcilieze. În noaptea aceasta în care toate lucrurile tind să restabilească pierduta unitate platonică dintîi, Juan Tigrul și Herminia redescoperă profunda și indestructibila lor unitate. El simte că, de îndată ce încetează s-o iubească, lumea se transformă în haos, iar Herminia simte, de asemenea, că muritorii pot cuceri veșnicia numai prin dragoste, care este „marele adevăr, atît la bine cît și la rău, fiindcă în el sînt cuprinse cea mai mare fericire și cea mai mare nefericire". Are acum revelația că adevărata dragoste exclude înșelă-

ciunea : „Cine înșală înseamnă că nu iubește ; dacă ar iubi, n-ar mai înșela. Prin urmare, nu dragostea înșală, ci lipsa dragostei. Dragostea e de partea îndrăgostitului, care nu-l înșală pe cel îndrăgit. În orice caz, dragostea nu e înșelătorul, ci înșelatul." Și, în acest moment al revelațiilor, Colás îi propune Herminiei să se întoarcă în lumea liberă a datoriei asumate din proprie inițiativă. Herminia simte că dragostea ei pentru Juan Tigrul este mai mare acum, cînd știe că i-a pătat onoarea, iar Juan Tigrul, tot datorită iubirii puternice pentru Herminia, reușește să despartă în sufletul lui sentimentul iubirii de sentimentul onoarei, depășind concepția calderoniană. Deși onoarea îi poruncește s-o urască pe Herminia, în sufletul lui triumfă iubirea care iartă totul. Ba mai mult, consideră acum că adevărata onoare constă în capacitatea de a o iubi sfidînd opinia publică, și că mai înainte s-a dezonorat singur cu egoismul, cu trufia și cu gîndurile sale de răzbunare.

Se afirmă astfel încă o dată cu putere o convingere intimă care constituie mesajul întregii opere a lui Ayala, așa cum se poate vedea și din concluzia romanelor despre Urbano și Simona și despre Belarmino și Apolonio, așadar, concluzia operelor de maturitate : iubirea este valoarea supremă, singura care poate da un sens lumii, armonizînd contrariile din care aceasta este alcătuită.

După ce, cu prețul unor mari suferințe, au fost depășite funestele consecințe ale unei atitudini erotice tributare donjuanismului și calderonismului, determinate de presiunile mediului social, Juan Tigrul și Herminia ajung la multdorita armonie matrimonială. Juan Tigrul biruie în sufletul său trei monștri ancestrali (pe care mediul hispanic îi amplifică peste măsură : admirația pentru tipul tradițional de donjuan, onoarea calderoniană și gelozia oarbă. Chiar dacă în finalul romanului declară că ar dori să-l stoarcă așa cum storci o lămîie și să-și injecteze în vene o parte din sucul lui acid (deși, așa cum îl vede, deficient și „castrat", nu poate avea pentru el decît dispreț), în realitate Juan Tigrul ar dori să poată lua de la Vespasiano o singură însușire : puterea de seducție. Dar nu pentru a cuceri mai multe femei, ci pentru a o cuceri permanent pe Herminia. În finalul romanului, se poartă cu demnitatea și seninătatea omului care a reușit să se depășească pe sine însuși. „Întotdeauna și în toate împrejurările — constată el, referindu-se în același timp la trenul care urcă o pantă și la mișcarea lui sufletească — e nevoie de multă osteneală ca să te ridici deasupra mizeriilor și josniciei omenești, ca să crești și să te înalți din punct de vedere

moral." Poemul cu care se încheie romanul reia ideea de bază a operei lui Ayala despre lupta şi necesara armonizare a contrariilor.

În sfîrşit, romanul (şi odată cu el întreaga operă narativă a lui Ayala) se încheie cu un parergon sau document accesoriu. Justificarea lui este extrem de interesantă pentru înţelegerea tehnicii narative a scriitorului: romanul ne-a oferit „istoria externă". Dar aceasta este însoţită întotdeauna de o „istorie internă", definită ca un „ansamblu complex, generator de sentimente şi meditaţii care pînă la urmă se transformă în norme de comportare". Această istorie externă este într-un fel facultativă, pentru că se adresează exclusiv cititorului „exigent şi curios" sau, cum vor spune mai tîrziu autorii noului roman francez, cititorului activ sau complice. Este o atitudine înnoitoare în deceniul al treilea, care, împreună cu alte inovaţii de concepţie şi de tehnică (multitudinea de perspective care se confruntă, fluxul paralel al existenţei personajelor dispus pe două coloane, mişcarea muzicală a naraţiunii), fac din Ayala un precursor al orientărilor moderne din proza contemporană.

În acest document accesoriu sînt consemnate conversaţiile personajelor, în care, după ce pasiunile s-au decantat, ni se dezvăluie chintesenţa lor sufletească. Sînt conversaţii în care nu au loc ciocniri de emoţii, ci „contraste de idei". Avem de-a face cu o purificare sufletească prin profesiuni de credinţă, mai curînd o succesiune de monologuri decît un dialog propriu-zis, dar monologuri care presupun perspective opuse şi complementare. Mai întîi este lăsat să vorbească Juan Tigrul, care apără noua concepţie despre onoare la care a ajuns prin decantarea pasiunilor şi victoria asupra prejudecăţilor proprii: onoarea ca supremă libertate, capacitate de a-şi asuma obligaţii şi sentiment al responsabilităţii, fidelitate faţă de tine însuţi şi curaj pentru a suporta consecinţele faptelor tale. De aceea „bărbatul care, în actul cel mai solemn şi important al vieţii lui, care este cununia, abdică de la libertatea lui supremă, puterea de a-şi asuma obligaţii şi facultatea de a dispune de propriul său viitor, nu voi repeta, cum am spus la început, că e un ticălos, dar susţin şi acum că nu este un om de onoare". Ţinta atacului este Colás, care nu s-a legat prin cununie de Carmina. Aici intervine doña Iluminada, care proclamă spiritul liberal al scriitorului, înţelegîndu-i pe amîndoi şi dîndu-le parţial dreptate: „Nu înseamnă că, dacă există alb, nu mai trebuie să existe negru. Şi invers (...) Albul şi negrul există, şi amîndouă sînt adevărate. Să lăsăm pe fiecare cu adevărul lui, cu condiţia să fie de bună credinţă chiar dacă adevărul nostru e mai nobil şi mai frumos." Se adre-

sează apoi lui Colás și Carminei, care declaraseră că sînt dispuși să facă fiecare după voia celuilalt, ceea ce înseamnă că se simt cu-adevărat liberi, și-și exprimă dorința de a-i vedea cununați, dar precizînd că nu vrea să le impună această hotărîre, fiindcă nu cununia religioasă sfințește căsătoria, și nici cununia civilă nu o legalizează cu-adevărat. Prin voință proprie se înțelege aici spirit despotic, opus spiritului liberal atît de drag scriitorului, acel spirit comprehensiv și tolerant față de toate manifestările vieții. Și, într-adevăr, tinerii se căsătoresc și este rîndul lui Colás, tipul de intelectual care pune totul la încercare cu scepticism metodic, să se lanseze într-un discurs de un admirabil vitalism ascendent. Sînt idei care decurg din spiritul liberal al scriitorului: viața e o absurditate încîntătoare, și cel mai absurd lucru este că sîntem dotați cu inteligență. Viața e irațională, dar sîntem conștienți că trăim. Și nu putem trăi decît în mod irațional, fiind în același timp ființe raționale și iraționale. Este un rezumat al crezului autorului despre spiritul liberal: „Ei bine, Rațiunea superioară pentru asta există; pentru a admira, pentru a admite cu plecăciuni de umilință iraționalul. Omul e cu atît mai inteligent cu cît reușește să *justifice* în afara lui, la ceilalți oameni, un număr mai mare de vieți individuale, un repertoriu mai larg de rațiuni ale iraționalității, o cantitate mai impresionantă de acte iraționale; tot astfel cum omul e cu atît mai artist, cu cît reușește să simtă și să-i facă și pe alții să simtă, adică să exprime cu mai mare intensitate iraționalitatea lor, viața lor proprie și alte iraționalități sau vieți străine, cu cît mai multe cu atît mai bine, căci asta înseamnă multiplicarea pentru ceilalți oameni a dimensiunilor și a plăcerii propriei lor vieți, a vieții fiecăruia dintre ei. Am spus, și tot dinadins, să justifice un număr cît mai mare de vieți individuale. Căci a justifica înseamnă a recunoaște dreptatea pe care o are viața, în fiecare caz și moment, să fie așa cum este, infinit de diversă în iraționalitatea ei." Paragraful acesta ne oferă cheia înțelegerii lui Ayala. Distincția dintre Rațiune și rațiunea de a fi a omului, concepția despre rațiunea de a fi ca o perfecțiune pe care numai Rațiunea, cu majusculă, o poate defini, îmbogățesc mesajul umanist al scriitorului pentru care rațiunea de a fi a omului este să devină cît mai om cu putință. Mai desprindem din acest paragraf importanța multitudinii de perspective ca un fapt de concepție, mult mai profund decît un simplu joc sau o tehnică narativă a dedublărilor, paralelismelor și contrastelor, iar partea lui finală ne oferă definiția succintă pe care o dă Ayala literaturii.

Putem considera acest document accesoriu cu care se încheie ultimul mare roman al scriitorului drept cel mai prețios testament spiritual al său. Merită să reținem condamnarea hotărîtă a seducătorului, pe care-l așteaptă o pedeapsă cumplită: să se vadă mort în viață, ca în piesa lui Tirso de Molina, precum și cîteva cugetări cu valoare aforistică: „Cicatricele sufletului sînt resentimentul și dorința de răzbunare"; „Singurul adevăr pe lumea asta e un chip zîmbitor"; „Trebuie să fim toleranți pentru ca apoi să fim drepți".

Se cuvine să mai spunem cîteva cuvinte despre arta literară a unui scriitor care a fost un stilist desăvîrșit, unanim considerat cel mai artist prozator spaniol contemporan. Spre deosebire de Azorín, alt maestru al cuvîntului, la Ayala stilul îngrijit nu este niciodată un scop, ci rămîne un mijloc (întotdeauna de o extraordinară eficacitate), și de aceea nu-i diminuează energia creatoare. Cu o fericită formulă a lui Francisco Augustín, la Ayala „inovația verbală nu e morfologică, ci spirituală". Grija pentru formă nu pierde din vedere funcționalitatea. Capacitatea de a păstra dificilul echilibru dintre formă și conținut este una din notele distinctive ale personalității atît de armonioase a lui Ayala. Expresia este la el întotdeauna expresia unui conținut. Grija pentru formă nu se transformă într-un cult al formei în sine. De aceea putea să declare pe bună dreptate că „preocuparea pentru formă nu este niciodată excesivă; cînd pare excesivă înseamnă în realitate că nu a fost suficientă".

Proza lui impresionează în primul rînd printr-o extraordinară bogăție și proprietate a vocabularului, prin bunul simț cu care alătură neologismul de arhaismul ori regionalismul, dezgropate toate la momentul potrivit. „Poate că nici un alt autor din ultimele generații nu utilizează mai multe cuvinte insolite, mai multe forme verbale și sufixe nominale puțin deviate de la drumul pe care uzanțele l-au fixat" — scrie despre Ayala marele filolog și lingvist Ramón Menéndez Pidal. Această ușoară abatere de la normă constituie marca adevăratei personalități, căci scriitorul mare întotdeauna își sapă un făgaș stilistic propriu, erodînd malurile albiei vechi, în vocabular și sintaxă. Azorín, uimit de bogăția lexicală a prozei lui Ayala, se imaginează într-o giuvaiergerie admirînd strălucitoare șiraguri de perle care-i fug printre degete. „Dar — adaugă imediat după aceea — bogăția vocabularului nu este totul în aprecierea stilului. Stilul este înainte de toate sintaxă. Iar Pérez de Ayala, pe lîngă o cantitate enormă de cuvinte, stăpînește o sintaxă splendidă, unduitoare, curată, clară, adecvată fiecărei nuanțe a gîndirii, de o eleganță incomparabilă."

Să nu uităm apoi că a fost și un bun arhitect, un inovator în ceea ce privește construcția romanelor. *Juan Tigrul și felcerul onoarei sale nu oferă* două din inovațiile formale ale lui Ayala care pot fi considerate o premieră europeană.

Denumirea muzicală a părților romanului corespunde strict mișcării narative. Romanul se compune din două volume, dintre care primul are două părți: adagio și presto, iar al doilea, patru: presto, adagio, coda și parergon. Primul adagio cuprinde expunerea situației în care evoluează personajele. La vederea Herminiei, Juan Tigrul crede că o are în fața ochilor pe prima lui nevastă. Confuzia este abil pregătită printr-o serie de imagini de coșmar. Cu delirul lui Juan Tigrul se termină primul adagio și începe mișcarea a doua: presto. Această accelerare a tempo-ului narativ corespunde momentului îndrăgostirii.

Volumul al doilea se deschide cu un presto: se întoarce Colás, apoi pleacă iar, și pleacă și Herminia, fugind cu Vespasiano. Urmează un adagio, în care narațiunea se desface în două coloane. Coda expune fericirea obținută în cele din urmă de personajele pînă atunci zbuciumate, iar parergonul sau documentul accesoriu adaugă un important dialog între Juan Tigrul și Colás, dialog care constituie în același timp un comentariu al romanului și o profesiune de credință a autorului.

Chiar dacă astăzi nu ne mai impresionează prea mult asemenea corespondențe între muzică și literatură, pentru a înțelege semnificația acestei inovații se cuvine să nu pierdem din vedere momentul istoric în care se produce. Ayala renunță la comoda structură tradițională lineară a romanului (expoziție, conflict, deznodămînt). Este o căutare extrem de interesantă, perfect legitimă și care, deși n-a fost continuată decît sporadic și timid, a reușit, în acel moment, să lărgească în mod considerabil orizontul artei romanului. A fost un experiment convergent cu eforturile similare pe care în Anglia le depunea Huxley, a cărui faimă este mai mare în această calitate de căutător de noi drumuri pentru romanul contemporan. Dar scriitorul spaniol nu este un epigon al lui Huxley, ci un căutător pe cont propriu. Huxley, care este cu paisprezece ani mai tînăr, își publică primul roman, *Crome Yellow*, în 1921, și abia cu romanul *Contrapunct*, din 1928, în care încearcă să transpună în roman structuri specific muzicale, atinge o rezonanță europeană. Întîietatea lui Ayala n-a reușit totuși să-i asigure scriitorului spaniol aceeași notorietate europeană, din pricina poziției ingrate a literaturii spaniole față de cea engleză.

La fel de interesant este experimentul dispunerii pe două coloane a fluxului narativ, în adagio-ul din volumul al doilea. Avem aici o şi mai evidentă justificare interioară, de conţinut, a inovaţiei formale. Herminia şi-a părăsit domiciliul conjugal, şi romancierul vrea să arate profunda unitate a vieţilor celor doi soţi, care nu-şi mai pot afla un sens deplin una fără cealaltă. Lucidul Ayala are grijă să-şi justifice procedeul: „Nici Juan Tigrul nici Herminia, începînd din punctul despărţirii, nu mai puteau pricepe fiecare înţelesul propriei sale vieţi. Şi nimeni n-ar fi putut să-l priceapă decît ridicîndu-se pînă la perspectiva ideală a imaginaţiei, de unde să poată contempla în acelaşi timp cursul paralel al celor două vieţi." Metafora aleasă este rîul. De aici titlul celor două coloane care împart vertical paginile: *Aşa curgea viaţa lui Juan Tigrul*, în stînga, şi *Aşa curgea viaţa Herminiei*, în dreapta. Se încearcă, prin urmare, vizualizarea trecătoarei despărţiri şi profunda unitate a vieţilor care au apucat pe drumuri diferite, dar paralele. Cînd personajele se regăsesc, dispunerea tipografică redevine cea obişnuită.

Se pune desigur întrebarea: cum vor fi citite aceste pagini? O lectură simultană este imposibilă. Cititorul va parcurge mai întîi prima coloană, apoi pe cea de a doua, la fiecare pagină. Şi acest lucru este foarte important. Nu va lua contact, deci, mai întîi cu întreaga poveste a lui Juan Tigrul, apoi cu întreaga poveste a Herminiei, ci va realiza tăieturi transversale în cursul lecturii. Iar cititorul „curios şi exigent", acela despre care vorbeşte Ayala în documentul accesoriu, va căuta să verifice dacă există vreo legătură între cele două coloane: paralelisme ori contraste. În felul acesta se multiplică fără îndoială posibilităţile de lectură şi, prin urmare, capacitatea de sugestie a romanului. Procedeul va găsi o magistrală continuare în zilele noastre în romanul *Rayuela (Şotron)* de Julio Cortázar, confirmînd încă o dată marile merite ale lui Ayala printre inovatorii formelor narative şi iniţiatorii orientării intelectuale şi eseistice în romanul modern.

ANDREI IONESCU

Juan Tigrul

Adagio

PIAŢA TÎRGULUI PILARES E FORMATĂ dintr-un şir circular de căsuţe cocîrjate, dărăpănate, care abia se mai ţin pe picioare. Covîrşite de bătrîneţe, caută un sprijin în stîlpii tindelor. Piaţa e ca o sindrofie de babe paralitice care se proptesc în cîrje şi toiege şi se adună laolaltă să trăncănească. În această adunare de babe bîrfitoare îşi dau întîlnire toate clevetirile şi zvonurile din oraş. Piaţa este arhiva istorică a oraşului Pilares. Istoria intimă a familiilor este cunoscută aici în cele mai mici amănunte ; atît întîmplările zilei, încă proaspete, ba chiar uneori în stare de gestaţie, cît şi suma infinită a faptelor ce aparţin trecutului îndepărtat. Nimic n-a fost uitat. Şuvoiul nestăvilit al istoriei, potolit ca prin farmec în această mică incintă, este istorie vie, naraţiune orală, care circulă din om în om şi din generaţie în generaţie. Nu există în tot oraşul un singur cămin, oricît de bine zăvorît, ale cărui taine să nu fi fost dezvăluite, povestite şi comentate în această adunare de babe iscoditoare. Pînă şi cele mai pudice secrete ale fiecărei case ies lesne prin bucătărie şi ajung direct în piaţă. O căsuţă cu două ferestre, dintre care una, chioară, e acoperită, în chip de petic de tafta, cu un rulou verde, şi cealaltă străluceşte cu veselie maliţioasă, răsfrîngînd o rază a soarelui în asfinţit, şi cu un balcon strîmb, ca o gură schimonosită într-o grimasă posacă, parcă tocmai atunci a transmis o ştire savuroasă. O altă casă, sau babă, dacă vreţi, pe care povara anilor şi a dezamăgirilor o face apatică faţă de vicleniile lumii, ridică din umeri cu

dispreţ. O altă bătrînică, parcă scandalizată, îşi înalţă spre cer braţele scheletice şi tuciurii : cele două coşuri. Celelalte babe se ghemuiesc unele într-altele şi oferă spectacolul unor schimonoseli ciudate, rîzînd într-ascuns cu mare satisfacţie. În mijlocul pieţei, o fîntînă publică azvîrle un şuvoi de apă şi de vorbe curtenitoare, simbol al bîrfei inepuizabile. Apa, care ţîşneşte curată din gura unui dragon de granit, se revarsă peste marginile fîntînii şi curge, murdară, printre pietre şi gunoaie.

Ei bine, această adunare, care ştie tot, n-a reuşit să prindă decît un zvon foarte slab, vag şi incert, despre „viaţa şi miracolele" lui Juan Tigrul.

De jur împrejurul pieţei, dincolo de colonade, se află o mulţime de prăvălii, înguste la intrare, dar fără sfîrşit de îndată ce le-ai trecut pragul ; în cele mai multe se vînd ţesături catalane ; pe urmă vin cîteva băcănii, măcelării, şelării, cîte-o dugheană cu lumînări, prăvălii cu articole de băcănie cu de-amănuntul. Cea mai mare parte a timpului, aceste dughene rămîn cufundate în tihnă şi tăcere mormîntală, goale, negre, asemeni unor nişe, încă deşarte, într-un zid de cimitir ; în afară de joia şi duminica, zile de tîrg, cînd încă din zori piaţa începe să fiarbă potolit, şi dughenele aşezate sub cerul liber par o spumă ce se ridică la suprafaţă, cu perdelele lor de soare din pînză de cort impregnată, ca o tabără militară sau o flotă de galioane cu velele umflate de vînt.

Prăvălia lui Juan Tigrul se deosebea de celelalte prin mai multe trăsături specifice. Nu era aşezată în golul central al pieţei, ci într-un colţ, între cele două coloane pătrate de granit : jumătate acoperită, jumătate sub cerul liber. Era o prăvălie permanentă : deschisă la orice oră din zi şi în orice zi din an. În loc de acoperămînt de pînză, ca celelalte, avea un fel de cioltar, legat de trei umbrele uriaşe cu vergele de balenă, inel de bronz şi mîner de corn ; una, violetă, de culoarea drapelului Castiliei ; celelalte două, vopsite în roşu şi galben, culorile drapelului naţional. Nu se ştie dacă alegerea culorilor se datora hazardului sau era o paradă de patriotism. Dincolo de umbrele se aliniau, într-un zigzag de bastion, cîteva coşuri uriaşe, adevărate coşare, pline ochi cu tot felul de seminţe şi grăunţe : năut de Fuentesaúco, linte şi

niprală mexicană, fasole neagră, porumb argentinian și autohton, mazăre, castane uscate, alune. Alături, unul sau mai multe butoaie cu sardele și scrumbii presate, pe care nu le poți desface unele de altele cînd le scoți, și rămîn lipite în formă de semicerc, semănînd cu un evantai de argint suflat cu aur și șters de vreme. Mai erau și cîteva lăzi, transformate în polițe, pe care stăteau îngrămădite o mulțime de cărți uzate, și un scrin cu multe sertărașe, ajuns acum pupitru, pe care se lăfăiau două pene verzi de gîscă, înfipte într-o călimară uriașă din faianță albastră. În sfîrșit, de una din umbrele atîrna un afiș pe care scria cu litere de-o șchioapă :

JUAN TIGRUL

JELBAR, COPIST ȘI FELCER

Se scriu epistole și misive pentru țărănci și servitoare cu logodnici sau rude în Cuba sau alte colonii de peste mări. Petiții și ultime dorințe. Schimb de monede străine. Se negociază polițe de schimb. Cărți vechi. Texte și romane cu împrumut. Menajere pe alese. Cele mai grozave doici. Înaltă specializare în această meserie. Lapte garantat. Medic homeopat. Consult gratuit ; medicamente ieftine. Tincturi, extracte și ierburi tămăduitoare din sursă proprie. Sfaturi cu privire la modul de a face clizme și de a lua sînge. Patru bănuți sfatul. Mai ieftin nu găsiți nicăieri. Cine nu știe să citească, să-l întrebe pe Juan Tigrul ce scrie pe acest afiș.

De la brîu în sus, Juan Tigrul era îmbrăcat ca un meseriaș : camașă fără cravată, cazacă de flanelă galbenă, care se vedea de sub jileteca din postav în carouri. De la brîu în jos, era îmbrăcat ca un țăran din împrejurimi : pantaloni scurți, de etamină, tuzluci de postav negru, încheiați pînă la genunchi ; ciorapi de lînă țărănească și saboți albaștri din lemn de fag, cu incrustații de os. Umbla tot timpul cu capul gol. Avea părul des, cu firul ca de lînă, pe jumătate încărunțit, care aproape îi acoperea fruntea și urechile, ca o căciulă ciobănească din blană

de miel. Cînd vorbea, ridicînd din sprîncene şi încreţindu-şi fruntea într-un ritm vertiginos, această impunătoare chivără de păr luneca toată cînd înainte, cînd înapoi, ca unsă, pe uriaşa sferă a craniului. Şi tot cînd vorbea, mişca uneori din urechi. Gîtul slab, zbîrcit, ars de soare, de culoarea alunei şi retractil, ba lung de-o palmă, ba înfundat între clavicule (cînd ridica din umeri dispărea cu totul), susţinea, bine înfipt, un cap cu o expresie de o neobişnuită energie, pe care-l scutura trufaş ; avea o faţă pătrată, teşită, mongolică, cu pometi proeminenţi, ochi de pisică sălbatică şi o mustaţă lucioasă şi deasă, ca de abanos, pe oală. Atît după ton, cît şi după culoare, pielea lui (gălbuie, întinsă, lucioasă) părea de aramă lustruită. Cînd se congestiona din pricina unei emoţii puternice sau a unui acces de mînie, care punea uneori stăpînire pe el, severa faţă arămie se făcea ca de bronz, de un verde coclit, de parcă dintr-o dată s-ar fi oxidat de asprimea sentimentelor. Chipul sălbatic şi naiv al lui Juan Tigrul aducea niţel cu înfăţişarea lui Atila. Această asemănare fusese descoperită de Colás, un nepot pe care-l creştea şi-l ţinea la şcoală cu gînd să facă din el un domn. Cînd a ajuns la liceu, Colás i-a arătat într-o bună zi unchiului cartea de istorie cu o ilustraţie care-l înfăţişa pe Atila, purtînd un coif uriaş, împodobit cu două coarne înfricoşătoare de bivol sau de zimbru, de-o parte şi de alta a vizierei ; şi i-a spus cu o naivitate copilărească :

— Uite-ţi portretul.

Juan Tigrul s-a făcut livid şi a îngăimat :

— Numai fără drăcoveniile astea la tîmple, băiete.

După ce i-a mai trecut tulburarea, căci fusese luat prin surprindere, cum era dornic să se instruiască, l-a întrebat pe nepot :

— Cine-a fost războinicul ăsta păgîn ?

— Ehei ! Un viteaz mai grozav decît Cidul. Nici nu i se mai ştie numărul biruinţelor. Un om înspăimîntător. Nu bea vinul din ulcică sau cană, ci dintr-o tigvă. Şi cîte femei o fi luat în robie ! Carnea n-o mînca decît crudă, după ce-o frăgezea punînd-o sub şaua calului. Se spune că unde punea copita armăsarul lui Atila, nu mai

creştea iarba niciodată. Ca să se fălească şi-a zis „biciul lui Dumnezeu", şi cu numele ăsta a rămas în istorie.

Lui Juan Tigrul îi făcea plăcere să fie asemuit cu acel şef al unei hoarde de sălbatici, chiar dacă nu era vorba decît de o asemănare exterioară. După ce l-a ascultat pe nepot cu ascunsă satisfacţie, i-a răspuns pe un ton bombastic :

— După cîte înţeleg, prietenul Atila era un bărbat în toată puterea cuvîntului, şi nu-şi lega pantalonii la spate ; era aşa cum ne învaţă Sfînta Scriptură şi cum îmi place mie.

— N-aş putea să te asigur ; textul nu pomeneşte nimic de aşa ceva.

— E o scăpare, dar mi se pare lucru de la sine înţeles. Nu sînt întru totul de acord cu chivăra şi cu coarnele pe care le purta la coif. O toană şi nimic mai mult. Îmi închipui că nu era însurat. Şi nu pot fi de acord nici cu faptul că se fălea cu titlul de „bici al lui Dumnezeu", în chip de blazon. Ai grijă, băiete, ai grijă ! Dumnezeu nu s-a lăsat biciuit decît o dată, la Ierusalim. Pildă de blîndeţe ? Baliverne ! Ca să ia aminte necredincioşii şi nelegiuiţii, asta e ! Şi dacă nu crezi, ascultă. Ce s-a întîmplat pe urmă ? Din Ierusalim n-a rămas piatră peste piatră, şi poporul păcătos de cîini tăiaţi împrejur a fost vînturat şi împrăştiat ca nisipul neroditor.

Juan Tigrul era un bărbat înalt şi nemaipomenit de uscăţiv. Stătea mereu în uşa dughenii, la aer. Dormea foarte puţin. Se scula în zori şi ieşea la cîmp ca să culeagă plante medicinale. De cum se întorcea, pe la şapte dimineaţa, deschidea dugheana din piaţă şi nu pleca pînă la şapte seara, cînd se închidea în casă ca să prepare licori şi hapuri. La amiază, însoţind bătaia clopotelor de liturghie de la biserica San Isidoro din apropiere, îşi făcea apariţia o servitoare bătrînă, chioară şi cu mutră de vrăjitoare, poreclită Ochioasa, şi intra în prăvălie cu o oală aburindă de lut smălţuit, pe care Juan Tigrul şi-o aşeza pe genunchi şi începea să mănînce tacticos, cu o lingură de cimişir. La nouă seara lua de obicei o gustare rece, în picioare, şi cînd termina de mîncat, după ce nepotul îi citea cîteva ştiri dintr-un ziar din Madrid, se ducea să joace cărţi, nu mai mult de două ore, în prăvălia unei vecine, o veche cunoştinţă de-a lui.

Cum Juan Tigrul, priceput la toate, era un izvor nesecat de cunoştinţe, în dugheana lui intra o lume foarte pestriţă şi ciudată: studenţi, ca să amaneteze cărţi şi cursuri la începutul anului şi să le cumpere în ajunul examenelor; femei gravide în căutare de doici; servitoare, ca să le scrie o epistolă pentru iubitul de departe; fete bătrîne şi înăcrite, care nu se mai săturau de romane foileton; preoţi obezi şi reumatici, ca să încerce puterea homeopatiei; perceptori de bancă, veniţi să încaseze poliţele de schimb de peste mări pe care le negociase Juan Tigrul; ţărani vicleni, ca să-i ceară sfatul în tot felul de treburi, atît în ceea ce priveşte sănătatea, cît şi în legătură cu litigiile şi procesele pe care le purtau necontenit unii cu alţii şi, în sfîrşit, clienţii obişnuiţi ai dughenei lui de seminţe şi grăunţe. Îi mersese faima de om bogat şi zgîrcit, deşi, ce-i drept, era lăudat pentru largheţea cu care ţinea la şcoală un nepot sărac. Cinstea şi limpezimea de cristal a vieţii lui, de cînd, cu ani în urmă, îşi instalase dugheana în piaţa tîrgului, deveniseră proverbiale. Cu toate astea, inspira vecinilor o teamă ascunsă şi greu de stăpînit, poate din pricina originii lui misterioase, poate din pricina înfăţişării ursuze şi firii nesociabile, pentru care fusese poreclit Juan Tigrul. De fapt îl chema Juan Guerra Madrigal, pereche de nume deloc compatibile, care, ca pisica şi cîinele, rar pot fi văzute alături în bună înţelegere.[1] În pofida poreclei, cîţiva prieteni, dintre cei puţini la număr cîţi avea şi foarte credincioşi, susţineau sus şi tare că în fond era pîinea lui Dumnezeu. Ce-i drept, uneori era cuprins pe neaşteptate de accese de furie, care, cu trecerea anilor, deveniseră din ce în ce mai rare şi mai slabe. Deşi nu era cunoscut decît după poreclă, nu de puţine ori i se spunea don Juan, din politeţe şi respect pentru vîrstă. Dar nimeni nu-şi amintea despre acest don Juan să fi avut vreodată o cît de mică slăbiciune faţă de sexul frumos, şi nici măcar nu fusese surprins uitîndu-se la vreo femeie cu priviri aprinse de dorinţă sau cel puţin iscoditoare. Totuşi, în pofida celor patruzeci şi cinci de ani ai săi şi a uităturii neprietenoase şi cumplite, sau poate tocmai de aceea, trezea în sufletul

[1] În spaniolă, *Guerra*, război; *Madrigal*, madrigal.

multor femei un fel de curiozitate irezistibilă, amestec de simpatie şi atracţie ; fiindcă e în firea femeii să se simtă atrasă de ceea ce iese din comun şi să se dea în vînt după lucrurile înfricoşătoare sau misterioase.

Cu timpul Juan Tigrul s-a obişnuit cu această poreclă şi a acceptat-o ca pe un nume potrivit. Se poate presupune că se simţea mîndru că e comparat nici mai mult nici mai puţin decît cu un tigru, simptom probabil al faptului că nu era prea sigur de sălbăticia lui.

Pe lîngă înfăţişarea care sărea în ochi, porecla Juan Tigrul avea mai multe temeiuri : unele, nebuloase, şubrede, altele, destul de solide. Printre cele dintîi se număra zvonul sau mai bine zis legenda pe care toţi o considerau vrednică de crezare, despre „preistoria" lui Juan Tigrul, cu alte cuvinte despre viaţa lui dinainte de a se stabili în piaţa tîrgului. Se spunea că e văduv şi că-şi omorîse nevasta ; unii susţineau c-o făcuse pur şi simplu fiindcă se săturase de căsătorie ; alţii, ca pedeapsă pentru că-i pătase onoarea conjugală. Se mai spunea că acest omor, sau ce-o fi fost, se petrecuse pe cînd Juan Tigrul îşi făcea serviciul militar în insulele Filipine. Dar motivul imediat al poreclei îl constituiau izbucnirile periodice de mînie, precum şi firea aspră şi felul lui de-a se purta. Era taciturn şi cumpătat. Cînd rămînea singur în dugheana lui, era liniştit şi părea cuprins de picoteală, de-o lene somnolentă de caiman. Se întindea şi căsca mocăit, plictisit, zgomotos, ca o felină enormă sau un canonic obez. Fie din pricina aspectului său niţel bizar, fie din pricina lungilor ceasuri petrecute într-o dulce lene şi însingurare, fie din pricina ispitei pe care-o reprezintă o primejdie îndoielnică, fapt e că puştii şi ştrengarii din cartier, în ciuda faimei de om temut de care se bucura Juan Tigrul, se distrau hărţuindu-l cu vorbe de zeflemea şi ocară zvîrlite de la distanţă. Cu pleoapele întredeschise, Juan Tigrul se prefăcea că nu înţelege despre cine e vorba. Ştrengarii, prinzînd curaj, se apropiau din ce în ce mai mult. Pînă cînd, ajuns la capătul răbdării, Juan Tigrul izbucnea într-un acces de furie. Cînd adversarii lui erau băieţandri în toată legea, alerga o vreme după ei cu un bici de cînepă, căutînd să-i atingă cu vîrful şi,

dacă şfichiuia pe vreunul mai zdravăn, îi lăsa amintire o vînătaie care nu trecea nici după o săptămînă. Cînd alunga puştii, folosea o altă tactică. Azvîrlea în ei, în loc de pietre, cu castane uscate, alune, nuci nau năut prăjit, din sacii pe care-i avea în faţa dughenei. Mai curînd decît atac, părea o încercare de a stîrni o bătaie între copii, care se repezeau care mai de care să apuce proiectilele. Juan Tigrul se năpustea atunci asupra ştrengarilor, punea mîna pe un puşti sau chiar pe doi odată, cei mai drăgălaşi şi bucălaţi, îi aducea înapoi la dugheană şi îi lua prizonieri, uitîndu-se ţintă la ei cu o privire arzătoare. Copiii tremurau, de parcă s-ar fi aflat în captivitatea unui căpcăun, dar asta nu-i împiedica să ronţăie în tăcere năut şi castane, trăgînd cu coada ochiului la Juan Tigrul.

— Aţi încăput pe mîna mea, ştrengarilor, bombănea Juan Tigrul cu glas cavernos. Mîncaţi, mîncaţi cît mai aveţi timp, că atît v-a mai rămas. E şi-aşa destul de nefericit prizonierul că şi-a pierdut libertatea, ca să nu mai fie nevoie să-l omori prin înfometare. O să vă îndop bine cu nuci şi castane, ca pe nişte curcani de Crăciun. Şi pe urmă, fragezi şi gustoşi, cînd o să vă ghiftuiţi de-atîta mîncare, hap !... Vă înghit, uite-aşa, hap...

Şi Juan Tigrul strîngea cu putere la piept pe unul din copii ; îşi apropia de faţa lui gura şi fălcile ; îşi freca pielea aspră de obrazul lui fraged ; se prefăcea că vrea să-l înfulece din cîteva înghiţituri. Copiii izbucneau în plîns. Suferind de un dor nestins de paternitate, Juan Tigrul adora copiii. Tot jocul acesta încerca să fie o glumă nevinovată. Se silea să murmure cuvinte de alintare şi să-şi îndulcească glasul ; dar nu-i ieşeau din gîtlej decît expresii groaznice sau un muget răguşit, ceea ce-l nemulţumea peste măsură şi, pe cît se pare, împotriva voinţei lui, îl făcea să prindă ciudă pe puşti.

— Ce drăguţi sînteţi, ce drăgălaşi ! Mă prăpădesc după voi ! O să vă mănînc de vii ! Hap !... Mirosiţi ca laptele proaspăt muls. Ca florile muntelui. Prostuţilor, de ce zbieraţi ? Destul cu lacrimile, că-mi fac rău. Hai, ştergeţi-o de-aici.

După ce le trecea spaima, copiii se întorceau a doua zi, îmboldiţi de fascinaţia riscului şi de castanele coapte.

Juan Tigrul avea foarte puțini, dar foare buni prieteni. Unul dintre aceștia era Nachín de Nacha, vînzătorul de pălării, un bătrîn viclean și foarte îndărătnic. Venea în piață coborînd din Campillín, un sat de lîngă Pilares, joia și duminica, zile de tîrg. Își instala în coasta tarabei lui Juan Tigrul șandramaua lui de lemn, asemănătoare unei coame de acoperiș, plină de cuie de o parte și de alta, de care atîrnau pălăriile lui țărănești, din postav și fetru negru. De obicei, Nachín de Nacha se apuca să povestească tot felul de vrăjitorii și supestiții de la țară. După ce-l asculta cu sufletul la gură și cu un aer foarte grav, Juan Tigrul respingea poveștile prietenului său, spunînd că nu sînt nimic altceva decît niște năluciri ale unor oameni păgîni și ignoranți, chiar dacă în suflet i se strecura o oarecare neliniște și un fior al supranaturalului. Nachín mai istorisea o mulțime de snoave, șotii și năzbîtii de la țară, adevărate sau închipuite, pe care Juan Tigrul le răsplătea prin lungi hohote de rîs cu timbru metalic ; numai atunci putea fi auzit rîzînd. Bineînțeles, dacă nu era o glumă despre un bărbat înșelat de nevastă ; în cazul ăsta, Juan Tigrul se încrunta, și bărbia începea să-i tremure. Alteori sporovăiau despre politică. Cînd izbucnise revoluția și se proclamase Republica din 1873, Juan și Nachín manifestaseră umăr la umăr pe străzile din Pilares, tîrînd după ei bustul cu sînii îmbelșugați ai nerușinatei regine Isabel a II-a. Nachín de Nacha își păstrase încă avînturile revoluționare. Juan Tigrul, odată cu experiența dobîndită de-a lungul anilor, lovit de viață și ca urmare a lungilor ceasuri de meditație, așa cum singur declara, își formase, pentru folosința lui proprie, un sistem politic care se reducea la un soi de stăpînire exercitată asupra mulțimii de către bărbații cei mai luminați și cinstiți ai țării. Acestui regim de guvernare el îi spunea „căpitănia glagoriei".

— Cu douăzeci de ani de bătrînețe mai mult decît tine pe umeri, mă țin, după cum vezi, ca un flăcău, și m-am deprins să gîndesc cum mă taie capul. Mă uit la tine și nu-mi vine să cred că ți-ai schimbat părerile, Juan, exclama Nachín de Nacha, netezind cu un zîmbet hîtru garnitura de catifea a unei pălării.

Iar Juan Tigrul îi răspundea :

— Nu-mi vine să cred că tu, care eşti atît de isteţ, nu-ţi dai seama care e miezul chestiunii. N-am avut nici o părere mai înainte şi nici tu nu ai acum. După ce-am stat o groază de vreme şi mi-am frămîntat creierii, am ajuns la următoarea concluzie. Ceea ce gîndeşti tu şi ceea ce gîndeam şi eu cîndva nu este decît eres şi nălucire. Mă înţelegi ?

Juan Tigrul îşi potrivea limbajul după inteligenţa, starea şi stilul interlocutorului. Faţă de persoanele cu educaţie aleasă, avea grijă să vorbească mai îngrijit. Cu Nachín de Nacha, ţărănoiul, folosea cuvinte şi expresii din vorbirea populară. Şi continua :

— Să se poarte fiecare după cuviinţă, de nu, să plătească ; dacă e nevoie, chiar cu viaţa. Femeia care-şi înşală bărbatul e ca soldatul care dezertează de pe cîmpul de luptă. Amîndoi au jurat ; amîndoi sînt sperjuri. O judecată sumară, şi la zid cu ei.

De îndată ce Juan Tigrul atingea, cu multă grijă, de parcă s-ar fi temut să nu se opărească, problema adulterului, care era, după cît se pare, obsesia lui, închidea ochii cu înverşunare, ca şi cum n-ar fi vrut să mai vadă înaintea lui ceva care pentru ceilalţi era invizibil. Pe urmă îi deschidea larg, cu privirea rătăcită, ca şi cum ar fi purtat înăuntru imaginea aceea neplăcută şi ar fi vrut să fugă de ea. Repeta :

— Fiecare să se poarte după cuviinţă, iar dacă nu, să plătească ; dacă e nevoie, chiar cu viaţa. Eu o să fac ce se cuvine. Dacă nu, să fiu silit cu bîta. Asta e Constituţia mea, articolul întîi şi singurul : ţara, ca şi familia, se stăpîneşte cu asta, cu asta şi cu asta.

Şi-şi trăgea o palmă zdravănă peste frunte, un pumn în bicepsul braţului drept şi încă unul în coaste, în partea inimii ; vrînd astfel să sugereze inteligenţa, munca şi sentimentul onoarei, care pentru el era sinonim cu vitejia.

Era un fanatic al datoriei şi al onoarei, şi aducea vorba despre ele la tot pasul, slujindu-se de citate latineşti în versuri. Se dădea în vînt după teatru. Făcea parte dintr-un ansamblu de amatori, *Talia Romantică*. Închiriau uneori sîmbăta după-amiază sala teatrului Fontana, unde

repetau drame și comedii, și de la Paște pînă la Florii dădeau cîteva reprezentații pentru familiile și prietenii trupei. Juan Tigrul juca de obicei, din proprie inițiativă, rolul soțului calderonian care, din pricina unei simple impresii de infidelitate, oricît ar fi fost de vagă și neîntemeiată, aplică *motu proprio* pedeapsa capitală soției sale, ca în *La ofensă secretă, răzbunare secretă* și *Medicul onoarei sale*, cele două opere preferate. Și merita să-l vezi, parcă stăpînit de o misiune sacrosanctă, cu cîtă demnitate justițiară înfăptuia uxoricidul scenic. Aproape că le făcea să se zvîrcolească de durere pe unele doamne din public, despre care se șușotea că ar călca strîmb. Aceste cucoane tulburate, strîngîndu-și de braț soții liniștiți, le șopteau la ureche : „Să ne ocrotească Sfîntul Iosif, cu bunătatea și blîndețea lui. Unde s-a mai văzut un asemenea barbar ? Sînt sigură că și-a ucis nevasta, dacă nu cumva a omorît mai multe femei. Criminal sîngeros ! Barbă Albastră ! Mulțumescu-ți ție, Doamne, că mi-ai dat un bărbat înțelept. Vezi unde ajunge cine se lasă furat de aparențe și-și pleacă urechea la vorbe perfide ori nechibzuite ? Vai, Doamne ! Astupă-ți, bărbate, urechile, și nu asculta toate clevetirile."

Nachín de Nacha era prietenul vechi cu care stătea de vorbă aproape în fiecare zi. Juan Tigrul simțea pentru el o afecțiune sinceră, dar nu putea să nu recunoască totodată că era cam necioplit. Prietenul preferat și venerat, în apropierea căruia se simțea cuprins de un fel de uimire încîntătoare, era un anume Vespasiano Cebón, donjuan transhumant de mîna a doua, mare flecar, vînzător de mătăsuri și podoabe strălucitoare, care sosea la Pilares cu mostrele și cu poveștile lui fantastice de două-trei ori pe an, și de fiecare dată stătea cîte două săptămîni.

Dintre cei care locuiau în piața tîrgului, persoana pe care Juan Tigrul o stima și o respecta cel mai mult era doña Iluminada, văduva lui Góngora. Cu bărbatul acestei doamne, care murise cu cîțiva ani în urmă, Juan Tigrul fusese prieten bun. Dugheana lui Juan Tigrul era lipită de tinda casei în care văduva avea și ea o prăvălie de pînzeturi ; dugheana și prăvălia se aflau alături, la o distanță de vreo trei-patru metri una de alta, cît era lățimea tindei. Din fața dughenei te puteai uita în

prăvălie, care era mică și plină de funingine. În fund, după tejghea, stătea văduva, îmbrăcată în negru, în semn de doliu ; fața, albă ca hîrtia ; ochii, cu o umbră de tristețe, privind mereu în gol sau în trecut. Chiar la ceasurile amiezii parcă își afla adăpost acolo un izvor de întuneric, care curgea din belșug, revărsîndu-se și umplînd întreaga prăvălie. Juan Tigrul interpreta acest fenomen ca pe o noapte ivită din dorința lunii, la porunca și sub stăpînirea ei, căci așa arăta chipul candid al stăpînei care făcuse jurămînt să țină doliu pînă la sfîrșitul zilelor sale.

„Ah, ce femeie ! își spunea Juan Tigrul. Necontenit îndurerată de amintirea răposatului. Dș-atîta suferință i-a pierit culoarea din obraz și parcă-i o blană de hermină. Mama, Maica Domnului și ea sînt singurele femei cinstite din cîte știu. Deși văduvă, lua-l-ar naiba de păcat !, mi se pare, nu știu de ce, un crin neprihănit, de parcă niciodată, absolut niciodată, n-ar fi fost măritată și n-ar fi cunoscut bărbatul. Cînd mă uit la ea, fără să vreau, îmi vine să-mi spun în sinea mea : sfînta Iluminada, fecioară și martiră."

Nici nu bănuia măcar Juan Tigrul că acel gînd atît de nesăbuit era adevărul curat, marea taină dramatică a văduvei lui Góngora !... Două culori alăturate, oricît ar fi de discordante, se modifică pe nesimțite, îmbinîndu-se fiecare cu vibrațiile tăcute pe care le iradiază cealaltă. Așa se întîmplă și cu vecinătatea constantă a sufletelor : există o înrîurire sau saturație reciprocă, a cărei formă de manifestare este o intuiție sigură a adevărului. De aproape douăzeci de ani doña Iluminada și Juan Tigrul se contemplau cît e ziulica de mare fără să-și dea seama de asta, respirînd fiecare atmosfera inefabilă a celuilalt. Juan Tigrul se simțea ca de sticlă sub privirile extatice ale doñei Iluminada. Era sigur că văduva îi citea toate gîndurile, de parc-ar fi fost scrise cu litere de-o șchioapă, și că vedea, aievea și în formă sensibilă, toate sentimentele din sufletul lui. Toate, cu excepția mustrării de cuget ca spuza unei amintiri încă arzătoare, pe care însuși Juan Tigrul o păstra, sub cenușa nenumăratelor zile șterse care se scurseseră de atunci, în ungherul cel mai întunecos al inimii, silindu-se din răsputeri s-o înăbușe ; fiindcă și el ascundea o taină dramatică. În afară de acest secret

foarte intim, Juan Tigrul avea certitudinea că pentru văduvă era de-ajuns să se uite la el ca să vadă ca prin sticlă şi să-şi dea seama ce are pe suflet. Cu toate acestea, el, dinspre partea lui, credea că văduva este impenetrabilă sau în orice caz incapabilă de orice alt gînd sau emoţie în afară de durerea după bărbatul dispărut. Dar cînd în sinea lui îi venea să-i spună „sfînta Iluminada, fecioară şi martiră", Juan Tigrul ghicea inconştient povestea intimă a văduvei la fel de bine, ba chiar mai bine decît putea văduva să-i ghicească lui gîndurile şi sentimentele. Cît îi trăise bărbatul, doña Iluminada pătimise, zi de zi şi ceas de ceas, asfixierea mortală a însetatului care se află într-un pustiu sub arşiţa soarelui, cu un ulcior alături, numai că ulciorul era gol. Şi-a acceptat soarta cu resemnare mută, şi încetul cu încetul, pe nesimţite, setea i s-a potolit. Nu încetase să-şi iubească bărbatul, pe don Bernardino Góngora, un om rotofei şi plăcut, care părea că plesneşte de sănătate, ca un porumbel guşat, şi, ca mai toţi oamenii graşi, era bun şi blînd. Nu erau bărbat şi femeie, ci doi asociaţi în perfectă înţelegere. În cazul doñei Iluminada şi a lui don Bernardino, virginitatea era absolută de ambele părţi, în ceea ce priveşte aspectul fizic. Cît despre aspectul spiritual, virginitatea soţilor se păstrează întotdeauna sau aproape întotdeauna, chiar în căsniciile cele mai armonioase şi unite. În sufletul bărbatului şi al femeii există o ultimă diferenţă ireductibilă. Bărbatul şi femeia reprezintă două universuri ermetice prin natura lor, incomunicabile şi ininteligibile între ele, ca două pietre de cremene, care, oricît de mult s-ar atinge, rămîn totuşi izolate. Numai cînd se lovesc scapără o scînteie ; această scînteie înseamnă zămislirea unei noi fiinţe omeneşti. Don Bernardino socotea sau doar se prefăcea că socoteşte acea căsnicie nulă ca fiind lucrul cel mai firesc şi obişnuit de pe lume. Niciodată n-a încercat şi nu i-a trecut prin minte să încerce, atunci cînd rămînea între patru ochi cu nevasta lui, să dea o explicaţie şi cu atît mai puţin să ofere o justificare pentru situaţia aceasta atît de ciudată ; dimpotrivă, îi repeta în fiecare clipă că cea mai bine alcătuită căsnicie trebuie să fie ca o asociaţie negustorească, încheiată cu scopul de a trăi mai comod şi economic şi de a face să prospere o prăvălie de

mărunţişuri, ca urmare a faptului că două perechi de ochi văd mai bine decît una singură. Don Bernardino era cu douăzeci şi doi de ani mai mare decît doña Iluminada. Fiindcă era atent şi darnic cu soţia lui, ea îl trata cu respect şi recunoştinţă. Dar încă de pe atunci doña Iluminada începuse să simtă o atracţie pentru Juan Tigrul, deşi, fiind o femeie cinstită şi cu un temperament liniştit, avea grijă să-şi înfrîngă această slăbiciune. Totuşi, nu se putea stăpîni să nu compare şi să constate cît de opuşi erau bărbatul ei, numai limfă şi grăsime, şi Juan Tigrul, numai nervi şi tendoane. Sub ochii ei se aflau permanent, într-un contrast viu, aproape palpabil, moliciunea unuia şi duritatea de oţel a celuilalt. „Ce s-ar întîmpla — se întreba doña Iluminada într-una din clipele de rătăcire păcătoasă şi ipotetică — dacă l-aş înşela pe Bernardino? Nimic. Dacă Juan Tigrul ar fi bărbatul meu şi eu l-aş înşela, atunci m-ar ucide." Şi ofta din adîncul sufletului, jinduind după o altă formă de martiriu, mai emoţionantă decît scandalosul supliciu la care fusese osîndită.

După ce a rămas văduvă, s-a îndrăgostit şi mai tare de Juan Tigrul; o iubire himerică şi fără speranţă, dar o iubire absolută, care o ungea pe suflet, producîndu-i o alinare ca sub efectul anesteziei sau al băuturii şi făcînd să-i apară pe obraz o expresie hieratică de extaz. Iubirea ei deznădăjduită ascundea mari rezerve de eroism; ar fi fost în stare să facă orice din dragoste pentru el, mergînd pînă la sacrificiu, care este eroismul suprem.

Pentru ea, Juan Tigrul era modelul şi arhetipul calităţilor masculine. Cunoştea aversiunea lui faţă de femei, care nu era altceva — pentru ea era limpede — decît tulburarea iubirii amestecată cu spaima, din pricina unei dezamăgiri crunte, cu siguranţă; şi prevestea pentru sine, judecînd după aversiunea aceasta amăgitoare, care în fond era o năpraznică sete de dragoste, că pînă la urmă Juan Tigrul se va însura, poate nu la momentul cel mai potrivit şi nici cu fata cea mai vrednică de el, dar în orice caz nu cu ea, doar dacă nu se petrecea un miracol. Această credinţă în absurd şi providenţial era singura rază de lumină în noaptea perpetuă care era viaţa văduvei.

Doña Iluminada încă nu împlinise patruzeci de ani. Producea o impresie ciudată în care se amestecau tinereţea şi ofilirea. În funcţie de zile, de ore, de starea ei sufletească, părea cînd mai bătrînă, cînd mai tînără cu cîţiva ani decît în realitate. Faţa ei albă era, asemenea lunei, ba în creştere, ba în descreştere, ba lună plină, ba lună nouă ; acum răspîndea o strălucire argintie, acum pălea şi se cufunda în umbră.

Colás, care avea o minte ageră şi mult spirit de observaţie, stînd de vorbă cu unchiul său, o definea pe doña Iluminada în felul următor .

— E o femeie tînără şi totodată are în ea ceva bătrînicios. Dacă mă gîndesc la povestea cu Frumoasa din pădurea adormită, aş spune că lucrurile se petrec astfel : după ce a dormit o sută de ani, Frumoasa din pădurea adormită era, cînd s-a trezit, o fată frumoasă de cincisprezece primăveri, la fel ca atunci cînd adormise. Dar în acelaşi timp nu putea să nu fie un lucru vechi de o sută cincisprezece ani ; ceva care şi-a pierdut lustrul şi a prins miros de mucegai. Sufletul şi organele trupului or fi fiind ele tinere, nimic de zis, dar să nu-mi spuneţi că strălucirea pielii nu s-a mai şters prin forţa lucrurilor după atîta amar de vreme. Folosirea distruge obiectele şi nefolosirea le menţine aşa cum sînt. Desigur. Dar asta nu înseamnă că, dacă nu-s folosite, lucrurile nu îmbătrînesc. Am impresia că doña Iluminada e somnambulă sau se află într-un somn cataleptic de nu ştiu cîtă vreme. Uneori iese din transă şi în ochi i se citeşte uimirea. E tînără şi e bătrînă, cu intermitenţe. Dar cum la urma urmei e femeie, inima ei nu poate rămîne împietrită la nesfîrşit.

Aceste comentarii, întrucîtva întortocheate, le făcea Cólas, un tînăr de optsprezece ani, student în anul patru la Drept. Era pe atunci un băieţandru subţirel şi cu mustăcioara abia mijită ; cu braţe lungi, de gorilă ; cu articulaţiile la genunchi, la coate, la încheieturile mîinii şi degetelor proeminente, noduroase ; cu membrele încă neformate ; cu mişcările de obicei întîrziate, apoi deodată iuţi, nervoase, ca o scuturătură de element galvanic. Îşi lăsase să-i crească o barbă rară şi spălăcită, de culoarea cîlţilor. Ochii, mici şi albaştri : două flori de in. Gura ne-

decisă, de om contemplativ. În tăcuta închisoare a craniului său se agitau într-o necontenită gîlceavă idei înțepătoare, arbitrare și inegale, ca loviturile de floretă într-un asalt. Imaginația lui era extraordinar de plastică și corporală, panoramică și de o îndrăzneală riscantă, ca un peisaj de munte, pe stîncile căruia săreau de colo-colo toanele și nălucirile lui, asemenea unei turme de capre sălbatice. Ba era cuprins de entuziasm, ba de plictiseală. Se înflăcăra ușor, dar la fel de ușor se descuraja. Lua hotărîri necugetate, urmate de remușcări subite. Poseda aptitudini extraordinare pentru muzică și gimnastică. Cînta la ocarină, la acordeon și la alte instrumente neobișnuite, pe care și le făcea singur din oale, bucăți de lemn ori tălăngi. Fluiera pe două voci. Lovindu-se cu unghiile peste dinți, executa melodii afonice, ca la un xilofon pe care l-ai auzi dintr-o cameră alăturată. Făcea tumbe și salturi mortale, mergea în mîini la fel de ușor ca pe picioare, se încovoia pînă ajungea să semene cu o broască și înainta prin sărituri. Juan Tigrul se desfăta cu toate giumbușlucurile astea. Colás era slăbiciunea lui, bucuria lui.

— Băiatul meu, spunea Juan Tigrul, vrînd să schițeze un zîmbet placid, care eșua ca de obicei, ajungînd o strîmbătură severă, aș putea să jur că taică-tu sau bunică-tu au fost păpușari ambulanți...

Cînd termina fraza, Juan Tigrul înțelegea, prea tîrziu însă, că stîrnise o discuție periculoasă. Colás întreba :

— Ai stat de vorbă vreodată cu tatăl meu ? L-ai cunoscut pe tatăl meu ?

Cu capul în piept și verde la față, Juan Tigrul murmura :

— Nu.

— Dar nu știi cine e tatăl meu ?

Juan Tigrul, pentru a ocoli un răspuns precis, lua de pe masă o castană coaptă și se făcea că mestecă. Răspundea bîlbîindu-se, cu jumătate de gură :

— Sigur... Asta mai lipsea... Bine... Principalul e că din toate punctele de vedere, și în ceea ce privește afecțiunea, și în ceea ce privește întreținerea, adică paralele, eu sînt, ori mai bine zis mă mîndresc că sînt tatăl tău iubitor. Vei ajunge un domn. Nu ești mulțumit ?

— Sigur că sînt mulţumit, ba chiar recunoscător, şi-i mulţumesc Domnului pentru soarta pe care mi-a hărăzit-o. Ai dreptate. Să nu mai scormonim trecutul şi ducă-se pe pustii de necazuri. Nu mă interesează de unde vin. Ba mai mult : nu mă interesează nici încotro mă duc. Aşa-mi place să trăiesc, umblînd de colo-colo, de azi pe mîine. Cum bine vezi şi dumneata : nu ştiu dacă tata a fost păpuşar, dar află că mie mi-ar plăcea să fiu. Să bat drumurile. În fiecare zi să văd alte frumuseţi : ale cerului, ale pămîntului, ale oamenilor. Să fiu străin pentru toţi, şi toţi să fie străini pentru mine. Să-i distrez, în trecerea mea, pe bătrîni şi copii, cîntîndu-le, făcînd salturi mortale şi jonglerii...

— Taci, băiete, taci, şi nu mai spune atîtea năzbîtii. O să mă faci să-mi ies din fire şi să mă supăr cu-adevărat. Unde s-a mai auzit asemenea ţicneală ? ! Să umbli în cele patru vînturi ca puful de păpădie... Lasă-i să umble pe cerşetori şi vagabonzi. Un om adevărat, asemenea unui pom roditor, trebuie să prindă rădăcini în pămînt, cu cît mai multe cu-atît mai bine, şi să facă flori, fructe şi umbră...

Juan Tigrul era liniştit cel puţin într-o privinţă : Colás nu umbla după fete şi nu făcea curte nici uneia, cum ar fi fost firesc la vîrsta lui. Deşi, dacă se gîndea mai bine, ar fi preferat să-i placă toate, semn neîndoielnic că nu era îndrăgostit de una singură. Dacă, cine ştie, Colás încerca primele şi covîrşitoarele emoţii ale marii iubiri, stăpînirea de sine, chiar dacă nu era decît o mască, constituia un indiciu că nu-şi pierduse capul. Cel puţin Juan Tigrul nu-şi dăduse seama de nici un simptom alarmant, în afară de faptul că îl vedea deseori izolîndu-se într-un nor gros de melancolie, ca într-o pelerină cenuşie ; dar asta era o meteahnă veche a lui, încă din copilărie şi pubertate.

— M-am născut cu psihologia nesatisfăcutului, şi asta e o mare nefericire, încerca să-i explice Colás unchiului său, fără ca acesta să reuşească întru totul să-l înţeleagă.

Colás părea că se fereşte de apropierea femeilor. În schimb, cînd vorbea de femeie, în mod abstract, se extazia şi folosea expresii de veneraţie cavalerească. Juan Tigrul (în sufletul căruia, în ceea ce priveşte femeile, se amestecau cîteva picături din sîngele lui Othello cu cîteva lăstare

din gîndirea misoginului Euripide) își pusese în cap să-l lecuiască de această boală sentimentală, care, după părerea lui, conducea la cele mai nefericite rătăciri, dezamăgiri, prăbușiri, ba încă și mai rău. Cînd vorbea despre asta, Juan Tigrul reproducea elocvența (ba chiar grandilocvența) severă și frenetică a profeților din Biblie.

— Femeia, exclama el, este lucrul cel mai mîrșav de pe lume. Coastă falsă a Umanității, a fost smulsă de Dumnezeu din trupul nobil al bărbatului, pentru ca, în felul ăsta, să-l învețe că trebuie s-o țină totdeauna departe de el, ca tot ce e de condiție slabă și înșelătoare și al cărui simbol și întruchipare este femeia. Speța umană se apropie de Dumnezeu prin bărbat ; și se coboară pînă ajunge tîrîtoare ca șarpele prin femeie. Te vei pătrunde de această deosebire dacă vei citi cu luare-aminte sfînta Biblie, dictată de Cel de Sus. Și nu există excepții. Bărbatul n-a fost alungat din rai numai din pricina Evei. A fost și este alungat în fiecare clipă din zi și din noapte din pricina femeii. Fără ea, această vale a plîngerii ar deveni iarăși rai. Ascultă glasul experienței, Colasín, băiatul meu. Ferește-te de femeie ca de Belzebut. Doamne Isuse Hristoase ! Le urăsc. Toate sînt niște șerpi veninoși. Năpîrci ! Unde-i femeia în care poți avea încredere ? Cum își schimbă șarpele pielea, așa își schimbă ele gîndul, chipul, bărbatul. Nici una nu e stăpînită de alt imbold decît de dorințe josnice, de lăcomia banului și de gelozie între ele, să vadă care e mai sulemenită și mai împopoțonată. Dacă eu nu le cunosc, atunci nu știu cine le cunoaște, băiatul meu. Ți-am povestit ce se întîmplă la Traspeñas. Nu-i nimic, o să-ți mai spun o dată povestea asta. De acolo vin toate doicile cărora eu aici, la Pilares, le găsesc de lucru ; toate sînt nemăritate, și asta pentru cine le angajează e cum nu se poate mai bine, și meștere în arta de a crește copiii, ca urmare a experienței pe care o au în domeniul ăsta. Traspeñas e un sat din creierul munților, unde nu răzbat oamenii de la oraș și unde Hristos a rostit cele trei cuvinte [1] ; e un loc unde se cresc cai și vite, care pasc și se zbenguie în voie pe coclaurii aceia, pînă cînd dobitoacele,

[1] *Eli lama sabactami* „Tată, de ce m-ai părăsit" *(Evanghelia după Matei).*

atît alea cu copite, cît şi alea cu unghii ajung la vîrsta fătatului. Şi aşa cum în acea pustietate a muntelui sînt armăsari pentru iepe, tauri pentru vaci, şi măgari pentru măgăriţe, se găsesc flăcăi vrednici şi pentru fetele din împrejurimi, care sînt, fără ca prin asta să le jignesc cîtuşi de puţin, nişte vaci de lapte. Ciobanii şi ciobăniţele trăiesc laolaltă, în devălmăşie, fără lege şi fără stăpîn, ca sălbaticii. Fetele-şi pierd cinstea, nu pentru că s-ar îndrăgosti şi ar fi neştiutoare, ci înadins şi cu bună ştiinţă, pentru a coborî apoi la oraş şi a face speculă oferindu-şi serviciile de doică pentru copiii oamenilor bogaţi şi punîndu-şi ţîţele să aducă venit. Şi cînd termină de alăptat un copilaş de oameni cu stare, dau fuga pînă în creierul munţilor şi rămîn din nou însărcinate cu primul bărbat care le iese în cale. Banii agonisiţi îi păstrează la loc sigur. Urăsc căsniciile legale. Copiii pe care-i aduc pe lume sînt părăsiţi în rîpe şi mărăcinişuri ca să-i alăpteze caprele, care au sufletul mai bun decît ele, ori sînt azvîrliţi şi dispar în nişa întunecoasă săpată în poarta ospiciului, aşa cum navigatorul aruncă peste bord balastul inutil pentru a salva corabia şi a scăpa cu viaţă. Mă crezi sau nu mă crezi, treaba ta, dar aşa e cum îţi spun, băiete, de-a fir a păr, fără să sar ori să adaug o iotă. Tot ce ţi-am povestit am văzut cu ochii mei chiar acolo, la faţa locului, n-o ştiu din auzite. Şi, dealtfel, zilnic văd lucrurile astea, şi la fel de bine le poţi vedea şi tu. E de-ajuns s-o întrebi pe prima fată care-o să vină din Traspeñas cerîndu-mi să-i găsesc de lucru, fiindcă am, cum bine ştii, singura agenţie din oraş pentru plasarea doicilor, şi ea o să-ţi răspundă deschis, fără să roşească şi fără să facă mofturi, de parcă ţi-ar recita o baladă populară, lucru la care, şi asta mă uimeşte, se pricep de minune. Ba îţi spun şi mai mult. Toate femeile, la Pilares, Roma, Ninive ori Babilonia, sînt plămădite din acelaşi aluat şi simt acelaşi îndemn lăuntric ca fetele din Traspeñas, numai că frîul opiniei publice şi teama de a nu ajunge în gura lumii, dacă nu le îndreaptă poftirile, căci, lăsate fiind de Dumnezeu, nu stă în puterea omului să le îndrepte, le silesc cel puţin să fie prevăzătoare şi să nu-şi facă de cap decît într-ascuns şi pe furiş. Fereşte-te, Colás, de ele, căci de nu te fereşti o să ai parte numai de necazuri.

Cînd începea această invectivă împotriva femeilor şi dialectică antierotică, Juan Tigrul nu putea fi oprit, asemenea unui izvor nesecat. De obicei, Colás îl asculta fără să scoată o vorbă, cu o expresie respectuoasă şi de rezistenţă pasivă, părînd că nu e convins, dar nu îndrăzneşte să-şi spună părerea.

După cină, Colás se apuca să citească cu glas tare, pentru unchiul său, un ziar din Madrid. La un moment dat s-a făptuit la Madrid o crimă pasională de mare răsunet. Juan Tigrul l-a pus pe nepotu-său să-i citească în întregime ştirea din ziar, fără să sară nici un cuvînt. Pe măsură ce Colás citea, unchi şi nepot se aprindeau văzînd cu ochii, deşi fiecare sub impulsul unor reacţii contrare. Din cînd în cînd Juan Tigrul făcea comentarii tăioase de aprobare. Colás îşi înghiţea saliva şi, după o pauză, citea mai departe.

Pentru prima dată între unchi şi nepot se închega un dialog de esenţă dramatică. Cele două personaje, cu temperamente opuse şi alcătuire spirituală diferită, turnîndu-şi ideile în cuvinte, îşi proiectau silueta sufletului aşa cum corpul îşi proiectează umbra. Erau două umbre de neîmpăcat, care se ciocneau, încărcate de acţiuni contrare, latente şi necesare, în stare potenţială. Deşi dialogul era la suprafaţă amabil şi politicos, în adîncul sufletului fiecăruia dintre ei mocnea o animozitate puternică faţă de interlocutor, o supărare agresivă care avea să ţină o bună bucată de vreme, stăruitoare negură sentimentală.

Era vorba despre un tînăr de familie bună care, în plină stradă şi trăgînd cu pistolul pe la spate, şi-a omorît fosta logodnică în ajunul cununiei ei cu alt bărbat. În urma crimei, după ce asasinul a fost oprit şi dezarmat, lumea a sărit asupra lui cu vorbe de ocară, vrînd să-l pedepsească pe loc. Pentru a înlătura orice risc, el striga cît îl ţinea gura şi foarte sigur că dreptatea e de partea lui : „Luaţi mîna de pe mine ! Nu vedeţi că sînt singur şi cu mîinile goale ? Nu e cavaleresc ce faceţi ! Eu mi-am făcut datoria ! Aşa i-a trebuit ! Mi-a fost necredincioasă ! Nu puteam să trăiesc fără ea !"

Juan Tigrul bătu cu pumnul în masă şi strigă :

— Aşa i-a trebuit !...

Voia să mai spună ceva, dar Colás mototoli ziarul, îl azvîrli cît colo, se ridică în picioare și izbucni cu glasul tremurînd de mînie și bîlbîindu-se :

— „Sînt singur și cu mîinile goale !"... Și ea ? Avea oare armură de oțel sau flintă la subsuoară ? „Nu e cavaleresc ce faceți !"... Dar este oare cavaleresc să ucizi pe la spate o femeie ? „Nu puteam să trăiesc fără ea !"... De asta ai omorît-o ? Halal soluție ! Acum, că nu mai trăiește, știu c-o să fii mereu alături de ea !... Nu puteai să trăiești fără ea... Atunci să te fi omorît tu ori să te fi dus la capătul pămîntului, în Cuba sau în Filipine, ca să-ți găsești acolo moartea cu cinste, pe cîmpul de luptă. Lașule, lașule, lașule ! Ce i-aș mai pune în streang pe toți vitejii ăștia care omoară femeile ! Fac pariu că e de-ajuns să atîrni cîțiva cu limba ieșită din gîtlej și se termină *in eternum* cu spaniolii de teapa ăstora, care fac pe grozavii cu onoarea lor.

— Taci, Colás, taci ! Te rog, pentru numele lui Dumnezeu. Mă omori, nu alta, suspină Juan Tigrul, simțind că se înăbușă, schimbat la față, cu pielea aproape cenușie.

Colás sări să vadă ce se întîmplă cu unchiu-său.

— Ce ai ? Ți-e rău ?

— Nu, băiete. Nu-i nimic, murmură Juan Tigrul, venindu-și în fire. Stai jos. Să vorbim în liniște. N-ai dreptate.

— N-am dreptate ? Atunci aprobi crima acestui ticălos ?

— O aprob. Și întreaga societate o aprobă. Societatea ascultă de rațiuni mai puternice decît de rațiunea slabă, dacă nu oarbă a unui singur om, cum ești tu. Societatea se compune din bărbați. Din bărbați, ia aminte !, fiindcă numai cu femei n-ar putea exista societate, nici civilizație, nici progres. Femeile sînt o piedică pentru societate. Ba mai rău : sînt pierzania societății, dat fiind că sînt pierzania bărbaților. Cum ar putea să se apere societatea în fața acestei primejdii permanente, dacă nu stăvilind-o din cînd în cînd prin pedepse aspre ? Îți dai seama ce-ar ajunge societatea noastră dacă n-am sacrifica din cînd în cînd una din aceste ființe primitive și viclene, pe care nimeni nu le poate îmblînzi ? Căci ce altceva sînt femeile ? Vai, băiete ! Toate ar fi atunci tîrfe fără rușine, și nici

un bărbat n-ar îndrăzni să umble cu capul sus, cum am auzit că s-au orînduit obiceiurile în unele ţări putrede şi pe dinăuntru şi pe dinafară. Află că ştiu eu bine ce spun. De aceea, societatea, pe bună dreptate, o să-l achite pe tînărul ăsta. O să vezi că aşa e.

— O societate de bărbaţi laşi şi prost-crescuţi.

— Vrei să spui că eu sînt fricos ori prost-crescut? Educaţia, bună sau rea, pe care-o am, n-am primit-o de la nimeni, ci eu singur, deschizînd ochii şi încercînd să fiu un om cinstit, mi-am făcut-o încetul cu încetul. Fără să mă laud, pot spune că e bună, raţională şi folositoare, pentru mine şi pentru semenii mei.

— Aşa socotesc şi eu; şi n-o spun ca să te măgulesc. Dumneata, unchiule, eşti o excepţie, şi nu-ţi pot găsi nici un cusur.

— Nici chiar aşa, băiete, nici chiar aşa. Îmi găsesc eu destule. Şi cine mi-ar putea cunoaşte mai bine defectele şi imperfecţiunile, ascunse aici, în adîncul sufletului? Nici chiar doña Iluminada, cu ochii ei iscoditori de bufniţă, care pătrund peste tot, nu mă poate vedea aşa cum sînt. Tigru, da, tigru, cum îmi spune toată lumea, şi află că lumea nu se înşală. Deşi închis în cuşcă şi pe jumătate domesticit, sînt un tigru şi tigru o să fiu pînă la moarte. Nu trebuie să-ţi faci o părere prea bună despre mine.

Colás zîmbi cu bunăvoinţă la auzul acestei lăudăroşenii, pe care niciodată nu putea s-o ia în serios, în pofida temutei faime a unchiului şi a acceselor lui de mînie distrugătoare, la care asistase de cîteva ori, deşi pînă atunci nu-i căzuse chiar el victimă. Răspunse:

— Nu vorbeam de dumneata, ci de ceilalţi bărbaţi pe care-i cunosc, şi sînt cu duiumul, slavă Domnului. După părerea mea, sînt prost-crescuţi, nu atît în ceea ce priveşte manierele, cît în privinţa principiilor pe care le susţin în legătură cu ceea ce trebuie să fie adevărata bărbăţie. Pentru ei, bărbatul cel mai grozav este Don Juan.

— Bineînţeles, bineînţeles.

— Atunci, eu nu sînt bărbat. Şi, dacă nu te superi, aş adăuga că nici dumneata nu eşti, fiindcă niciodată nu te-am văzut pierzîndu-ţi capul şi ţinîndu-te după fuste, nici n-am auzit c-ai fi un seducător.

— În privința asta ai dreptate, și tare-mi pare rău.

— Dacă ți-ar părea rău cu-adevărat, n-ai mai fi așa cum ești.

— Aversiunea pe care o simt față de ele e mai puternică decît dorința de a le seduce pentru a le pedepsi și a corecta nedreptatea răzbunîndu-i pe bărbații înșelați. Întotdeauna noi, bărbații, vom fi cei înșelați, și de aici, cum bine știm, ne vine și sfiala și fiorul de teamă cînd ne aflăm în preajma lor. Numai Don Juan este destul de viteaz ca să le vină de hac la toate, destul de chipeș ca să le zdrobească inimile la toate și destul de dibaci ca să le înșele pe toate.

— Și dacă vreuna nu-i cade la picioare, poc ! un glonț tras pe la spate ; pedeapsa meritată pentru asemenea neascultare. Păi sigur, cînd s-a mai văzut o crimă mai îngrozitoare decît aceea săvîrșită de femeia care nu acceptă supusă iubirea bărbatului sau nu-i suportă toanele ? Criminalul nu e el, se-nțelege ; ea e o criminală. El este executorul, *motu proprio*, al justiției eterne.

— Întotdeauna, continuă Juan Tigrul, absorbit și tîrît de curentul puternic al propriului său discurs și fără să dea atenție vorbelor sarcastice ale lui Colás, ca un om care înoată într-un rîu, e răsturnat și e dus de apa repede și zgomotoasă, deși nu prea adîncă, și care nu aude rîsetele cu care cei de pe mal se amuză de graba lui, întotdeauna noi, bărbații, vom fi înșelați, trădați, batjocoriți. Don Juan, prin voința lui Dumnezeu, este răzbunătorul tuturor celorlalți bărbați nefericiți. Sînt gata să susțin și să trîmbițez în cele patru vînturi (și dacă ar fi o erezie, la judecata de apoi mă voi căi și, pus la stîlpul infamiei, voi abjura aceste cuvinte nesăbuite) că Don Juan Terorio este cel de-al doilea mîntuitor al oamenilor, bineînțeles păstrînd proporțiile cuvenite, căci primul, Isus Hristos, a fost și Dumnezeu și bărbat, pe cînd Don Juan nu e decît bărbat, dar un bărbat adevărat. Isus Hristos ne-a mîntuit de păcatul originar, săvîrșit de Eva, cea dintîi femeie, și din vina ei a trebuit să coboare pe pămînt, să fie batjocorit și să-și găsească moartea pe cruce. Don Juan ne mîntuie de-un alt păcat, repetat fără încetare de toate femeile care-au venit după aceea, căci păcatul Evei a fost primul, dar nu și ultimul. Și acesta este înspăimîntătorul păcat al

ridicolului, căci, deşi este săvîrşit de ele, noi ne acoperim de ridicol. Mulţumită lui Don Juan, pe care niciodată nu-l vom putea lăuda îndeajuns, ridicolul şi batjocura se întorc asupra femeii, de unde şi provin. Merg mai departe : consider că Don Juan este aproape un sfînt, fiindcă toate aventurile, mai bine-zis muncile la care e supus, le face ca o pedeapsă, mai curînd din milă şi datorie faţă de ceilalţi bărbaţi decît de plăcere. Ai văzut desigur la teatru cum se înalţă la ceruri, la sfîrşit, înconjurat de nouraşi şi de îngeri. Nu degeaba urcă el la ceruri. Mă minunez, băiete, că papa, care e bărbat şi nu greşeşte niciodată, nu l-a proslăvit şi nu l-a aşezat încă pe Don Juan în altar. Nu m-aş mira dacă papa ar fi femeie şi nu bărbat, cum s-a întîmplat odată. Ai ceva de spus împotrivă ? încheie Juan Tigrul, scuturînd din cap şi cu o expresie emfatică de condescendenţă, plin de încredere în tăria de nezdruncinat a argumentelor lui.

— Dacă-mi dai voie...

— Hai, dă-i drumul. Ce vorbă-i asta ?...

— Vreau să spun că dacă unii bărbaţi n-ar fi sau n-ar face pe donjuanii, femeia n-ar putea să-l înşele pe bărbat. Nu femeia îl înşală pe bărbat, ci tot un bărbat : Don Juan.

— Ha, ha, ha ! Mă faci să rîd, netot ce eşti ! Un Don Juan nu se naşte din femeie decît din an în paşte şi nu pe toate drumurile, ci cînd vrea Dumnezeu, fiindcă lucrurile aici, pe pămînt, au început să meargă din ce în ce mai anapoda, din pricina intrigilor femeieşti. Atunci Dumnezeu trimite pe unul din mîntuitorii ăştia. De unde-ai mai scos că femeia, ca să-l înşele pe bărbat, are nevoie de un Don Juan care s-o farmece ? Nu, băiete, nu. Femeia înşală ca să înşele, cînd vrea şi cu cine vrea. Nu ea e sedusă, ci ea îl seduce pe bărbatul ce-i iese în cale şi, dacă nu reuşeşte, se mînie şi se simte umilită. Înşelaţi sînt întotdeauna bărbaţii, soţi sau amanţi, presupunînd că amantul e unul singur ; căci în aceeaşi măsură îl înşală femeia pe bărbatul ei cu amantul, ca şi pe amant cu bărbatul ei. Mai ai ceva de spus acum ?

— Vreau să spun, şi aş putea pune mîna în foc, că dumneata, în adîncul sufletului, în ungherele cele mai întunecoase, sau cele mai luminoase, nu crezi nimic din toate învinuirile astea pe care le aduci femeilor.

— Răspunde-mi dacă am sau nu dreptate şi nu te mai gîndi acum dacă eu cred sau nu cred.

— Cu toată consideraţia pe care-o am pentru dumneata, îţi răspund că n-ai dreptate.

— Atunci convinge-mă şi-o să-ţi fiu recunoscător. Nu-mi doresc altceva decît să pot nutri gînduri bune despre toată lumea. Şi după cum vezi, pînă acum viaţa m-a învăţat să privesc cu neîncredere jumătate din omenire, aceea care se îmbracă pe cap.

— Nu e nevoie de putere de convingere ca să faci pe cineva să accepte evidenţa. Aşa cum acul magnetic se îndreaptă spre steaua polară, tot astfel bărbatul este atras inevitabil de femeie. Dacă în drumul lui se loveşte de un banc de nisip ori de o stîncă, nu e vina stelei polare. Trebuie să te uiţi şi în sus şi în jos, şi încotro mergi şi pe unde mergi.

— Ai folosit, băiete, cîteva cuvinte foarte potrivite. Dacă, aşa cum spui, bărbatul se loveşte în drumul lui de o stîncă, n-o să tăgăduieşti că vina e a femeii. Şi dacă se sfărîmă corabia, e din pricina stelei lui rele ; fiindcă steaua rea a unui bărbat este o femeie rea.

— Lăsînd gluma la o parte, nu e mai puţin adevărat şi limpede ca lumina zilei că Don Juan şi femeile şi-au inversat rolurile. De fapt nu înşală femeile ; asta e o mistificare pe care el însuşi a urzit-o şi o proclamă sus şi tare. De înşelat se înşală ele singure, luîndu-l drept un bărbat şi jumătate, aşa cum spune legenda pe care însuşi Don Juan a născocit-o ; şi pe urmă, privind lucrurile mai de aproape, iese la iveală faptul că bărbăţia asta e o minciună. Am citit destule cărţi care povestesc viaţa lui Don Juan. În nici una dintre ele nu se spune că ar fi avut măcar un singur copil. Ai putea să-mi spui de ce acest mare farsor nu poate fecunda nici o femeie, cu toate că şi-a petrecut tot timpul încercînd s-o facă şi folosind sortimentul cel mai bogat de femei, de la prinţese de viţă veche la pescăriţe în zdrenţe, şi ele au zămislit prunci cu alţi bărbaţi, care n-aveau în ei nimic din Don Juan ?

Juan Tigrul îşi făcu cruce la auzul acestor păreri nemaipomenite. Apoi stătu o clipă pe gînduri dacă trebuie să-l oprească pe nepot sau nu. Dar pînă la urmă hotărî să-l lase să vorbească şi el să asculte mai departe şi să

vadă pînă unde ajunge cu judecata lui nesăbuită. Colás continuă :

— Nu-i adevărat că Don Juan se plictisește repede de orice femeie și de aceea le părăsește atît de repede. Dacă dă bir cu fugiții, și așa face, atunci află că altele sînt motivele, două la număr, și dealtfel e de-ajuns să existe unul din ele. Primul motiv e că a dat chix nu de puține ori și, înainte de a fi descoperit sau nelăsîndu-i timp femeii să apuce să-l disprețuiască, e prevăzător și fuge el cel dintîi ; și astfel femeia rămîne de rușine, închipuindu-și că n-a fost pe placul lui Don Juan, și pentru a nu da în vileag propria ei rușine îi păstrează taina, ba chiar e în stare să contribuie la răspîndirea legendei atît de infructuoase a lui Don Juan, spunînd despre el că este grozav de înzestrat și priceput în dragoste. Al doilea motiv, și cel mai frecvent, constă în dezgustul sau indiferența efectivă a cărnii, la care se adaugă apetența iluzorie a fanteziei ; de unde, pentru a stimula dorința, este nevoie de imboldul varietății, al noutății și al puținătății. Se petrece și aici același fenomen ca în toate cazurile de apetituri materiale ; de exemplu, acela al stomacului. Un om sănătos se mulțumește cu un singur fel, din care mănîncă pe săturate, luînd de atîtea ori cît îi cere organismul ; așa cum bărbatul adevărat iubește o singură femeie, fără să se plictisească de ea.

— La părerea asta, îl întrerupse Juan Tigrul, subscriu și eu.

— Dar bărbatul care cere mereu alte și alte mîncăruri alese și ia pe rînd din toate și de îndată ce gustă se simte scîrbit de ele și nu poate mînca decît puțin și în silă, de parcă ar fi supus la cazne grele, bărbatul ăsta fără îndoială că n-are poftă de mîncare. Tot astfel bărbatul care nu e bărbat adevărat trece de la o femeie la alta, cu speranța, întotdeauna înșelată, că următoarea o să fie mai pe gustul lui și-o să-i întrețină mai mult timp flacăra dorinței. O să-mi spui că Don Juan e un pelerin în căutarea frumuseții ; că acolo unde descoperă o aparență sau o urmă de frumusețe se grăbește să pună stăpînire pe ea, și fiind frumusețea relativă și imperfectă, ca toate lucrurile de pe lumea asta, își pierde curajul și se retrage dezamăgit. Sofisme și afirmații arbitrare, concepute de capete nemțești !

Frumusețea este frumusețe curată numai atunci cînd nu trezește dorința de posesiune. Un cer senin, muntele, marea, cîntecul păsărilor sînt sau nu lucruri frumoase ? Dacă sînt, atunci eu unul nu știu în ce chip le-am putea poseda. Departe de a fi posedate de noi, ele ne posedă și ne farmecă. Cînd spunem : „Ce fruct frumos !", și ne lasă gura apă, ne gîndim să-l mîncăm ; dar nu ne referim de fapt la frumusețea lui ci la plăcerea senzualității, căci dacă ne-am referi cu adevărat la frumusețe nu l-am mînca, pentru a-l putea păstra astfel în starea lui, așa cum nu mîncăm o floare frumoasă. Cînd Don Juan spune : „Ce femeie frumoasă !", vorbește ca despre un fruct ; nu-și exprimă admirația în fața frumuseții, ci dorința, în imaginație, de a-și satisface senzualitatea, slabă ori secătuită. Dacă ne-am îndrăgosti de o femeie numai pentru frumusețea trupului sau bunătatea sufletului, iubirea aceasta ar fi o iubire curată, o iubire platonică. Și pe cînd Don Juan, ori imitatorii și adepții lui, decît să se vadă respinși sau refuzați în văzul lumii de o femeie pe care spun că o iubesc, se consideră datori s-o omoare, ca niște copii prost-crescuți care, neștiind să se joace, preferă să distrugă jucăriile decît să le lase altora, dimpotrivă, bărbatul care știe să iubească, bărbatul delicat în dragoste nu cere nimic, nu pretinde nimic altceva din partea iubitei lui decît să-i îngăduie s-o adore și s-o contemple în tăcere. Și dacă ea i-ar răspunde că nu vrea să-l vadă și nici să fie văzută de el, atunci, neputînd trăi fără ea, el și-ar pune capăt zilelor.

— Frumoasă treabă, pe cinstea mea ! Și cine e bărbatul ăsta care știe să iubească atît de grozav ? Unde și cînd s-a mai văzut așa ceva ?

Colás povesti atunci de-a fir-a-păr iubirea, nefericirile și sfîrșitul tragic de care a avut parte tînărul Werther.

— După cîte-mi spui, comentă Juan Tigrul, sclivisitul asta de Bertăr era un prostănac și jumătate ; iar Carlota, o neroadă și o hoțomană, ca toate femeile.

— Era un bărbat adevărat.

— Ești nemaipomenit, băiete, de-a dreptul nemaipomenit ! Vrei să spui că Don Juan nu e un bărbat adevărat ?

— Nu e.

— Atunci ce e ? Hai, Colás, lămureşte-mă şi dezleagă enigma asta.

— Ţi-am mai spus : e un copil prost-crescut, care ajunge la vîrsta maturităţii fără să devină bărbat. Asta în cazul cel mai bun pentru el. Sînt şi cazuri în care descreieratul de Don Juan din carne şi oase, pe care uneori avem prilejul să-l cunoaştem şi chiar stăm de vorbă cu el, mi se pare un...

— Un ce ? Hai, spune.

— Nu îndrăznesc.

— Hai odată, spune, nu mă mai ţine aşa, cu sufletul la gură.

— Un efeminat.

— Ha, ha, ha ! Nu mă aşteptam să mergi atît de departe. Asta mai lipsea să aud. Vrei să spui că e un papă-lapte ?

— Un craidon, ceea ce la urma urmei e acelaşi lucru.

— Ia te uită, şi eu care credeam că papă-lapte din cap pînă-n picioare, pe dinăuntru şi pe dinafară, e laşul şi plîngăreţul de Bertăr... Dar să nu uit, cine-i Don Juanul din carne şi oase pe care-l cunoşti şi cu care stai de vorbă ?

— Nu-i nevoie să ţi-l arăt cu degetul.

— Cum să nu ? E o poruncă.

— Dumneata îl ştii la fel de bine ca şi mine. Nu poate fi decît unul singur. Sînt sătul pînă peste cap de cîte ori te-am auzit spunînd despre el că e Don Juan renăscut.

— Vrei cumva să insinuezi că e vorba de Vespasiano ? Nu eşti în toate minţile, băiete ? Ţi-ai pierdut orice măsură de chibzuinţă ? Şi mi-o spui aşa, de la obraz ? Vespasiano efeminat ? spuse Juan Tigrul cu glasul tremurat şi tonul încă oscilînd între ironie şi supărare.

— Eu, cel puţin, cînd îl văd apărînd cu ochii lui galeşi, cu buzele roşii şi umede, cu pantalonii care crapă pe el, cu pulpele lui dolofane şi şezutul proeminent, nu mă pot stăpîni să nu-l consider puţintel efiminat... Are o anatomie de eunuc, declară Colás, care nu-şi ridicase ochii din pămînt, pentru a-şi putea reprezenta mai bine în memoria senzitivă înfăţişarea sus-numitului Vespasiano, care acum nu era de faţă.

— Destul. Pînă şi patimile lui Hristos au o limită, şi nu-ţi permit să mai spui o vorbă împotriva lui Vespasiano,

răcni Juan Tigrul dînd capul pe spate și izbind cu pumnul în masă.

După cîteva clipe de tăcere își lăsă capul în piept și, cu o legănare amplă de sus în jos, oftă :

— Mi-ai înfipt un cuțit drept în inimă. Și doar știai că Vespasiano e cel mai bun prieten al meu...

— Vespasiano e cel mai bun prieten al dumitale ori dumneata ești cel mai bun prieten al lui ?

— E totuna.

— Don Juan nu e prieten cu nimeni, preciză încăpățînatul nepot.

— Vrei să mă rănești ? Mă provoci cu tot dinadinsul ? murmură Juan Tigrul cu o privire naivă și imploratoare.

Apoi, aprinzîndu-se deodată :

— Mă încolțești ? Ai grijă, băiete, ai grijă...

— Iartă-mă, unchiule. Te-am rănit fără să vreau sau mai bine-zis vrîndu-ți binele. Îți doresc să fii fericit mai mult decît îmi doresc mie însumi. Dar nu sînt stăpîn pe temerile mele ; ele mă stăpînesc pe mine. Și cine n-are temeri ? Prefer să le dau glas în prezența dumitale decît să le țin sub tăcere ca un ipocrit. Mă ierți ?

— Cum să nu ?... Temeri... Bine ai spus. O să te lecuiești tu, cu ajutorul lui Dumnezeu. Eu o să te îngrijesc, căci nu degeaba sînt felcer cu diplomă.

— Vai de mine ! Bine-ar fi să fie-așa !

Dialogul polemic și sentimental dintre unchi și nepot s-a prelungit atît de mult în seara aceea, încît pentru Juan Tigrul s-a făcut prea tîrziu ca să mai meargă să joace cărți, ca de obicei, la ceaprăzăria doñei Mariquita Laviada. S-a retras în patul lui auster, cu presimțirea că lunga perioadă de fericire de care se bucura în tihnă de mai bine de cincisprezece ani, în pofida unor rafale de mînie asemeni averselor de vară, din ce în ce mai rare dealtfel, se apropia de capăt, și începea să se ghicească în zarea viitorului o perioadă de zbucium și adversități.

Cîteva zile mai tîrziu, după ce s-a terminat cina, care era prilejul taifasurilor în familie, Colás a aliniat în fața lui o grămadă de vase, cu forme, mărimi și grosimi foarte diferite, cumpărate de Juan Tigrul la licitații și de prin halele de vechituri. Dus pe gînduri și cu ochii împăienjeniți, cînta *Valurile Dunării*, bătînd în vase cu coada unei

furculiţe. Se întrerupse dintr-o dată şi, într-o izbucnire uimitoare, cum îi stătea în obicei, îl întrebă pe nepusă masă pe unchiul său :

— De ce nu te însori dumneata cu doña Iluminada ?

Auzind această întrebare, Juan Tigrul rămase încremenit. Îi trebui mult timp ca să-şi dea seama că în faţa lui se afla Colás şi că acele cuvinte de neconceput îi ieşiră cu adevărat din gură. Ce enormitate ! Era ca şi cum i-ar fi propus să se însoare cu Sfînta Ursula sau cu Ursa Mare. Pentru Juan Tigrul, doña Iluminada era lipsită de existenţă corporală ; era ca o flacără, uşoară şi vag luminoasă, tremurînd la graniţa lumii de dincolo, deasupra mormîntului invizibil al răposatului.

Colás insistă asupra acestui proiect matrimonial.

Juan Tigrul nu reuşea să articuleze un cuvînt. Se făcu verde. Răsufla din greu. Pielea de la gît ba se întindea, ba se strîngea, zbîrcită şi pămîntie ca pielea unui pachiderm. Aceste semne anunţau dezlănţuirea iminentă a unui acces de mînie. Îşi încleştă pumnii, închise ochii, trînti cîteva înjurături şi în cele din urmă bîigui :

— Pentru că eşti rău de gură, o să-ţi smulg limba, neruşinatule !

Colás era deprins să asiste flegmatic la izbucnirile unchiului său, extrem de violente, dar, în general, momentane. Auzind acum acea ameninţare glumeaţă şi, profitînd de faptul că Juan Tigrul ţinea ochii închişi, zîmbi. Zîmbetul lui era patetic şi enigmatic.

— Totuşi ea te iubeşte, spuse Colás pe un ton firesc, ca şi cum ar fi răspuns la întrebarea „cît e ceasul ?" ori ar fi vorbit despre preţul grăunţelor pe piaţă.

— Nu-l iubeşte decît pe bărbatul ei. E o femeie cinstită şi nu-i în stare să comită un adulter, răcni Juan Tigrul cu un clocot de mînie în gîtlej.

— Bărbatul ei a murit de mult.

— Văduva cinstită ţine lîngă ea neboţită perna bărbatului dintîi.

— Totuşi ea te iubeşte, repetă Colás cu o voce gravă şi tristă. Sînteţi de vîrste potrivite, parcă făcuţi unul pentru celălalt. Nici prea tineri, nici prea bătrîni, cum e mai bine. Încă mai puteţi avea copii.

Juan Tigrul își întindea brațele convulsionate, ca și cum ar fi încercat pe dibuite să-i astupe gura lui Colás ori să-l strîngă de gît, ca să nu mai poată vorbi.

Colás adăugă imperturbabil :

— Într-o bună zi, ca mîine, Dumnezeu știe cînd, o să rămîi singur. Eu pot să mor sau să plec în lumea largă. Dumneata o să rămîi singur. Cine ar putea mai bine decît doña Iluminada să te iubească, să-ți țină de urît, să te îngrijească ? În casa asta e nevoie de o femeie. Dumneata nu-i simți lipsa ?

Să rămînă fără Colás ? Colás să moară sau să dispară ? Ce voia să spună Colás cu asta ? Aici, Juan Tigrul deschise ochii, două scîntei se stinseră deodată, de parcă ar fi turnat apă peste ele. Deschise gura ; o cavitate întunecoasă, unde domnea o tăcere mormîntală, căci așa era atunci inima și cugetul lui Juan Tigrul. De pe limbă i se desprinse mai curînd un spectru de cuvînt decît un cuvînt propriu-zis :

— Singur ?

— Cine e stăpîn pe viața lui ? își continuă monologul Colás. Mergem încotro ne mînă soarta. În van opunem rezistență. Sînt fatalist.

— Eu nu. Ei drăcie, spuse Juan Tigrul regăsindu-și glasul și izbind cu piciorul în scîndurile dușumelei, de parcă ar fi vrut să-și afle echilibrul așezîndu-se mai cu nădejde. Sprijinindu-se de principalul reazim al caracterului său, simțul datoriei, era din nou același bărbat dintotdeauna, stăpîn pe gîndurile lui. Dacă lucrurile ar sta așa, atunci minciunile, trădările, păcatele n-ar mai fi ceea ce sînt. Să n-aibă nici o răspundere toate haimanalele ? Nu, nu, și iarăși nu. Vinovatul să-și primească pedeapsa. Păcatul tău se chemă nerecunoștință.

— Dacă vina și pedeapsa ar fi ca niște haine pe care le scoți și le pui cînd ai chef... Îți pui pe umeri un veșmînt de penitență și te speli de orice vină... Ce prostie ! Dacă pedeapsa ar spăla păcatul, ori măcar dacă l-ar îndrepta... Nerecunoștință... Nerecunoștință... Victima sînt eu, dacă ar fi vorba de așa ceva.

— Tu victimă ? A cui ? Nu te iubesc ca pe ochii din cap ?

— Nu vorbeam de dumneata. N-am de ce să mă plîng. Îți sînt îndatorat profund. Cît privește iubirea fiului pentru

tată, mi-e de-ajuns să știu că nici cel mai iubitor fiu nu mă poate face să-mi fie rușine, chiar dacă eu nu sînt copilul dumitale.

Și după o pauză, reluînd firul conversației întrerupte și revenind la punctul de plecare, pe un ton scăzut, în surdină, aproape ca un ecou la cuvintele dinainte, încheie :

— Mai gîndește-te la ce ți-am spus la început !

Nici în seara aceea Juan Tigrul n-a plecat de acasă la jocul de cărți. N-a putut adormi. S-a zvîrcolit în patul lui îngust, cu imaginația răvășită de un tumult de gînduri și emoții neobișnuite. În grabă și cu tulburare izgonea un gînd neplăcut, întorcîndu-i spatele, și se lovea de alt gînd, care îl speria la fel de mult și era la fel de dezagreabil. Și același lucru se petrecea în toate direcțiile orizontului său mental, de parcă i-ar fi asediat spiritul o seamă de neliniști și îngrijorări mult timp supuse, reduse la tăcere și acum rebele dintr-o dată.

„Chiar dacă eu nu sînt copilul dumitale", spusese Colás, cu vorbe pline de miez. Juan Tigrul îl iubea pe băiat ca pe ochii din cap. Dar cu cît îl iubea mai mult, cu atît simțea mai tare un gol sufletesc și o năzuință pe care n-o putea împlini ; ca și cum această iubire se sprijinea pe un fundament șubred, așa cum un edificiu fără temelie amenință să se prăbușească pe măsură ce se înalță mai mult. Acest gol interior și acea lipsă de trăinicie la temelia vieții lui nu erau altceva decît nevoia și dorința nemărturisită de a avea un fiu adevărat, un fiu care să fie carne din carnea lui. Doña Iluminada, cu un gest profetic, îi spunea lui Colás „copil adus de vînt". Copil adus de vînt... Pînă cînd într-o zi — Colás i-o spusese puțin mai înainte — vîntul o să-și ceară drepturile de părinte : băiatul o să se piardă pentru totdeauna în depărtare, răpit, ca un nour ușor, de suflarea vîntului. Dorința puternică și tulbure de a avea un copil, și spaima, deghizată în ură, față de femeie, pe care o socotea perversă din fire, asemeni șarpelui, îl deviaseră pe Juan Tigrul de la paternitatea reală spre o paternitate iluzorie. Un tată adevărat n-ar fi făcut mai mult decît Juan Tigrul pentru Colás, desigur. De ce făcuse toate astea ? Din frică de singurătate, din egoism. Oare Colás îi datora recunoștință ? Toate mirodeniile plăcute, aromate, sărate sau iuți cu care Juan Tigrul

îşi condimenta modestele bucate zilnice ale existenţei, încercînd să le dea gust, proveneau de la Colás ; acel arbust sălbatic, transplantat în căminul său strîmt şi întunecos. Nu era, prin urmare, răsplătit cu vîrf şi îndesat pentru bunăvoinţa arătată băiatului. Cît despre Colás, ce-i datora lui ? Nici măcar nu-i era nepot, cu toate că despre asta nici cel în cauză, şi nimeni altcineva dintre vecini n-avea habar, în afară de cazul în care doña Iluminada, din penumbra ei clarvăzătoare, la hotarul dintre lumea materială şi lumea spiritului, nu bănuise cumva acest lucru. Colás — ce soartă minunată ! — se născuse liber, ca părintele lui vîntul, aproape de cer, în desişul pădurii din Traspeñas. Era rodul unei iubiri instantanee şi irresponsabile a naturii ; nu se putea şti cine l-a zămislit. Poate că educaţia cea mai fericită şi potrivită pentru el ar fi fost nu educaţia propriu-zisă, ci libertatea sălbatică. Şi Juan Tigrul voia să-l ţină închis, de parcă ar fi fost cu putinţă să ţii un vultur într-o mansardă sau să prinzi uraganul într-un burduf. Trunchiul ţine crengile, dar Juan Tigrul nu era trunchiul, nici Colás nu era lăstarul lui.

„Încă mai poţi avea copii", îi spusese Colás puţin mai înainte. Fără îndoială. Dar era nevoie şi de o femeie. Şi unde să găseşti puternica femeie biblică, cinstită şi credincioasă ? Juan Tigrul era chinuit adesea de dorinţa nemărturisită de a avea o soţie. În noaptea aceea, zvîrcolindu-se fără a-şi putea găsi liniştea, a trebuit să fie sincer cu sine însuşi : simţea, în pori şi în inimă, lipsa acelui contact cu femeia, care produce cea mai dulce înfiorare. De îndată ce făcu această mărturisire intimă, într-un moment de slăbiciune cînd îşi pierduse stăpînirea de sine, căzu în genunchi şi, lovindu-se cu pumnii peste ochi, începu să murmure cu glas răguşit. I se păru mai întîi că vede o mare pată roşie, apoi un cer negru cu stele strălucitoare. „Tot mai tînjeşti după femeie, nechibzuitule, ca cerbul însetat după izvor ! Nu ţi-a fost de-ajuns să cunoşti mîrşăvia o singură dată ca să te saturi de ea pentru tot restul vieţii ? Nu eşti destul de păţit ca să-ţi vină minea la cap ? Dumnezeule drept şi milostiv, fă-mă să fiu orb ! Nu vreau să mai văd, nu vreau să mai văd. A venit timpul să-mi iei vederea. Îndură-te de mine, pentru cît am pătimit şi pentru faptele

bune pe care le-am făcut. Punîndu-mi credința în mare mila ta, am hotărît să fiu orb ; am hotărît să uit tot. Și acum, uite că văd din nou..., roșu, roșu, totul e roșu... Am în fața ochilor un rîu de purpură transparentă. Ce-i acolo în fund ? O ființă înecată ? Văd doi ochi deschiși, larg deschiși, care mă privesc și mă condamnă. Nu vreau să văd, nu vreau să văd. Sînt nevinovat. Doamne, tu știi prea bine. Fă-mă să fiu orb. Fă-mă să fiu orb. Totul se șterge încet-încet, totul se întunecă. Sărut podeaua, Doamne, în semn de mulțumire și ascultare. Acum e din nou noapte în sufletul meu, și plouă cu stele. Doamne, fă-mă să fiu orb înainte de-a apuca să văd iarăși așa ceva." Cînd se culcă din nou, printr-o lucarnă se strecura lumina zorilor. Acum Juan Tigrul se gîndi că peste puțin timp se va afla iarăși sub ochiul scrutător și clarvăzător al doñei Iluminada. Gîndul ăsta, împreună cu amintirea reînviată a conversației pe care o avusese aseară cu Colás și sfatul său insuportabil de a o lua pe văduvă de soție îi sporiră tulburarea. Doña Iluminada putea citi ce era înapoia frunții lui — își spunea Juan Tigrul — la fel de bine cum citești silabisind literele de-o șchioapă dintr-un abecedar : t-a, ta ; m-a, ma. Oare n-o să apuce astăzi doña Iluminada să citească în sufletul lui Juan Tigrul urmele însîngerate și zgîrieturile pe care i le făcuseră în timpul nopții gîndurile lui rușinoase ? Se simțea foarte tulburat. Această tulburare ascunsă se dezvălui cu semne vădite cînd, deschizîndu-și dugheana la șapte dimineața, trebui să-i dea binețe văduvei. Uneori avea în somn un coșmar ciudat : se făcea că, fără să știe cum, ieșise din casă numai în izmene și se arăta celor din piață în ținuta asta atît de rușinoasă. Acum se simțea de parcă ar fi fost mai rău decît în izmene, *in puribus naturalibus*, gol-goluț, ca un nou-născut.

Nu se liniști nici mai tîrziu, cînd se făcuse ziuă de-a binelea. Se zbătea de parcă ar fi fost pus la cazne. Nici măcar nu și-a putut găsi dispoziția sufletească pentru a-și concentra gîndurile și a cugeta la ceea ce-l afecta și-l durea cel mai mult : posibilitatea de a fi părăsit de Colás.

În cursul după-amiezii, cîțiva copii veniră să-l ia peste picior, fără a cuteza să se apropie prea mult :

Juan Tigrul, Juan Tigrul,
ești un Barbă-Albastră :
ți-ai omorît nevasta
și-ai îngropat-o-n beci.

Juan Tigrul azvîrli după ei cu castane și alune, cu mai multă furie decît de obicei. Prinse trei copii și-i ținu bine cîtva timp. Din cînd în cînd îi înghiontea cu mînie ; și ochii, ca de pisică, îi străluceau cu sticliri de febră. Doamna Góngora îl strigă :

— Dă drumul șleahtei de strengari ! Sărmanii de ei ! De unde să știe că dumneata nu vrei să le faci nici un rău ? Vino-ncoace. Am să-ți spun ceva.

Juan Tigrul pătrunse în dugheană cu un aer vinovat.

— Dacă mucoșii ăștia ar fi copiii dumitale, nu ți-ar plăcea ? Resemnare și speranță. Viitorul rezervă numai surprize. Ia loc, te rog. Se întîmplă cu dumneata ceva ciudat, camarade — „camarad" era epitetul cel mai tandru cu care văduva îl trata pe Juan Tigrul. Repetă : Ce se întîmplă, camarade ? Fac pariu că e vorba de Colás. Am ghicit ? Copil adus de vînt. Ce i-a mai trăsnit prin cap ? El n-are nici o vină. Cînd bate crivățul, și Dumnezeu l-a lăsat să bată, copacii își pleacă fruntea ca să nu se rupă. Să facem și noi la fel. Ia să vedem. Colás a avut o discuție neplăcută cu dumneata. Și nu m-aș mira să aud că ți-a spus...

— Cum ? Dumneata știi... ? mormăi Juan Tigrul, înglodîndu-se în temerile lui ca o broască speriată care se scufundă într-o băltoacă noroioasă.

— Cum să nu știu ? Dacă băiețandrul ăsta face totul cu-atîta pasiune... și se vede de la o poștă că e îndrăgostit de fată...

— Ei, drăcia dracului ! exclamă Juan Tigrul, înălțîndu-și gîtul ca un om care iese din apă și respiră cu nesaț.

Pe fața lui, făcînd-o să strălucească, se puteau citi, suprapuse și amestecate, surpriza și însuflețirea.

— Acum ai priceput ?

— La naiba ! Fir-ar să fie ! Păi ce, sînt turc ? Acum am priceput. Sigur că da. Colás vrea să se însoare. De ce nu mi-a spus-o de-a dreptul, nătăflețul de el ?

— Ei, lasă... N-a avut curaj.

— Se vede că nu-l cunoşti de cînd era de-o şchioapă... Băieţandrul ăsta nu se teme nici de vodă, nici de vlădică. Dacă-i intră ceva în cap, nu-l mai poţi struni. Să se-nsoare? E încă foarte tînăr. Urăsc femeile. Am încercat să-l conving că, urmîndu-mi exemplul, ar trebui să le cunoască şi el, şi astfel am rămîne împreună, fără vrajbă, şi am trăi laolaltă ca tată şi fiu, în pace şi bună înţelegere. Ce ne-am mai putea dori? Dar dacă aşa a fost scris să se-ntîmple, n-avem ce face. Mi-a spus-o chiar el aseară: „În van opunem rezistenţă". În privinţa asta, ce altceva poţi face decît să cedezi? Din mai multe rele, îl alegi pe cel mai mic. E încă foarte tînăr. Cînd şi-o găsi o fată pe potrivă, n-o să mă opun. Să fie într-un ceas bun şi să le dea Dumnezeu sănătate! N-o să plece din pricina asta din casa mea, ba chiar o să-mi aducă şi-o fiică. Şi, pe urmă, la un an de la nuntă... înţelegi? Bată-l norocul să-l bată! Cine-i fata? E din vecini?

— Încetişor, don Juan, nu te-nfierbînta. Avem de lămurit o mulţime de lucruri, şi dumneata baţi cîmpii. Că lui Colás i s-au aprins călcîiele e limpede, ba am aflat ceva mai mult. Nici nu era greu. Dragostea e ca fumul, nu-l poţi ţine acoperit, şi, pe urmă, din fericire, se împrăştie, deşi nu întotdeauna. Dumneata, deşi ai avut fumul sub nasul dumitale, n-ai mirosit nimic.

— Recunosc că mirosul nu-i simţul meu cel mai fin.

— Pe scurt, nu e cazul să te gîndeşti la nuntă. Fata pe care a îndrăgit-o Colás i-a răspuns fără ocol că nu-l vrea.

— Nu-l vrea?

— L-a trimis la plimbare.

— La plimbare?

— I-a spus că nu-l iubeşte.

— Că nu-l iubeşte? Că nu-l iubeşte pe Colás al meu? Cine-i prinţesa asta căreia nu-i ajungi nici cu prăjina la nas? Şi chiar dacă ea nu-l vrea, ce importanţă are asta ca să împiedice căsătoria lor, cînd şi eu şi el o vrem?

— Vai de mine! Iubirea dintre femeie şi bărbat este ca balamaua şi zăvorul la un oblon, fără ele nici nu se deschide, nici nu se închide. Dragoste şi căsătorie: dacă lipseşte zăvorul, care este voinţa bărbatului, atunci rămîne

o ușă deschisă și fără rost ; iar fără balama, care este voința femeii, rămîne ca o ușă secretă.

— Voința femeii ? Voința trebuie să fie în serviciul minții, fiindcă altfel nu e voință. Blestemată fie voința neghioabă care se năpustește și împunge pentru a obține ceea ce măgulește capriciul. Și asta numești dumneata voință ? O asemenea voință de soi rău au mai curînd dobitoacele decît oamenii. Fată cu voință... De unde pînă unde ? Găsește-mi dumneata o fată cu un dram de minte și o urmă de bun simț. Arată-mi dumneata o femeie cu scaun la cap, o femeie care, de la sprîncene în sus, are înăuntru ceva glagorie, nu simple toane și vicleșuguri. Și pentru că Dumnezeu nu le-a dat minte, atunci să nu-mi vină cu pretenții și să asculte. Sînt de acord cu dumneata că nunta trebuie să fie legămînt de dragoste pentru bărbat. Pentru femeie, dragostea înseamnă ascultare.

— Și trebuie să asculte de bunăvoie sau cu de-a sila ?

— Asta-i treaba lor ; de bunăvoie sau cu de-a sila, după cum le place, fiindcă unele se dau în vînt după bătaie, iar altele după mîngîieri.

— Și toate femeile sînt așa cum le înfățișezi dumneata, camarade ?

— Dumneata, pentru mine, nu ești plămădită din același aluat cu celelalte femei. Nu-i nevoie să-mi cer iertare.

— Cum să nu fiu !... Nu te-amăgi. Dacă ai ști... Mă socotești o sfîntă, și în privința asta te înșeli. Nu te duci la spînzurătoare decît cu silnicie. Dar să ne-ntoarcem la oile noastre. Nu vorbeam despre mine, ci luam apărarea celorlalte femei. Bărbații și femeile sînt făcuți din același lut moale. Există totuși o deosebire. Ia aminte, camarade ! Bărbatul nu poate fi fericit fără femeie, pe cînd femeia poate fi fericită fără bărbat, deși numai din pricina bărbatului. Fiindcă știința înnăscută de-a te bucura de propria ta nefericire și de-a te scălda cu delectare în propria-ți tristețe bărbatul o învață arareori, pe cînd noi, femeile, ne naștem cu ea.

Juan Tigrul, zăpăcit, își lăsă capul în piept, vrînd să-și ascundă fruntea de privirea văduvei. Cugeta : „A citit în sufletul meu ca într-un manuscris, tot ce-am gîndit azinoapte : că bărbatul tînjește tot timpul după femeie. Tot astfel, ca și cum ar fi săpate cu briceagul în scoarța unui

copac, s-au gravat pe scoarța creierului meu cuvintele nechibzuite ale lui Colás : «Însoară-te cu doña Iluminada ; ea te iubește». Mi se face părul măciucă și mă dau de gol ; pînă la urmă, văduva o să poată vedea tot ce am în suflet. O să citească mai departe cu glas tare ? M-am făcut de rușine. De ce nu se deschide pămîntul să mă înghită ? De ce-am venit cînd m-a chemat ?" Cît despre doña Iluminada, ea prelungea tăcerea și așteptarea, fiindcă avea în față pragul Destinului și, speriată de incertitudine, nu îndrăznea să facă un pas înainte. Își spunea : „Văd două perspective care se deschid ademenitoare în fața sufletului meu. Fiecare dintre ele se află pe un talger de balanță. Și viața mea tremură pe acul balanței, ca un copil speriat. Amîndouă atîrnă la fel. Nici una nu învinge și nu înclină balanța. Aș vrea să fiu a lui. Grădină ferecată și pîrguită, încărcată de dragoste ; să vin mînată de dorul stăpînului meu. De ce nu mă ia în stăpînire ? O, dacă mi-ar pătrunde pînă la urmă taina ! Îi voi deschide poarta sufletului. Parcă mii de păsări cîntă în inima mea : l-am făcut prizonier pe stăpînul meu. Voi închide porțile în urma lui, ca brațele într-o îmbrățișare ce se va prelungi cît vor dura viețile noastre. Să-și afle în brațele mele uitarea tuturor necazurilor ; alinarea simțurilor și pacea sufletului. O, visătoareo, nu te mai amăgi ! Ești vanitoasă și lacomă. Ai în mînă o fericire sigură și vrei s-o azvîrli ca să alergi după o fericire îndoielnică. Spui că vrei să-ți fie stăpîn și uneltești ca să-i devii stăpînă. Să presupunem că reușești, cu vicleșuguri de femeie. Ca pe un porumbel nevinovat, l-ai prins în laț. E al tău. Uită-te la ochii lui speriați cînd s-o vedea prizonier. Din grădina toamnei tale va contempla, cu melancolie și disperare, alte grădini primăvăratice în depărtare. Și te va blestema... Dar dacă el, din teama de a-și destăinui sufletul, așteaptă ca eu să-i deschid porțile grădinii ? Uneori își ridică ochii spre mine ca un cerșetor spre fructul pîrguit care se apleacă peste gard pe creanga cea mai înaltă ? Întotdeauna mă privește de jos în sus. Mă vede ca pe o femeie sau ca pe o nălucă ? O, disperare, tovarășă credincioasă a durerilor mele, cîine care lingi rănile stăpînului tău ; atît de mult m-am atașat de tine, încît mi-e frică să mă lecuiesc dacă pentru asta trebuie să-ți pierd tovărășia ! O fi sosit clipa

miracolului ? Acum, ori niciodată ! Doamne Dumnezeule, apasă uşor cu degetul talgerul pe care se află destinul meu ! Curaj, şi să-mi ajute Dumnezeu."

— Cred că nu te îndoieşti, don Juan, că am pentru dumneata o afecţiune veche şi profundă, se auzi vocea palidă a palidei văduve. Îmi îngădui să-ţi dau un sfat ?

— Porunceşte-mi să mă scald în fîntîna din piaţă, răspunse Juan Tigrul, şi sînt gata să-mi bag capul sub apă. Jur că nu-mi doresc altceva.

— Ceva mai plăcut. Însoară-te. Încă nu ţi-a trecut timpul. Femeia cea mai potrivită pentru dumneata s-ar putea să fie undeva foarte aproape, şi n-ai decît să întinzi mîna după ea.

Afară se înserase. Înăuntru se iviseră semnele nopţii. Chiar în mijlocul prăvăliei se putea zări ovalul neted, cast, imaterial, al feţei doñei Iluminada.

Se auzea cu intermitenţe clipocitul apei în fîntîna din piaţă. Lui Juan Tigrul i se păru că era zvîcnetul propriului său sînge, care se revărsa într-o hemoragie totală făcîndu-l să-şi piardă cunoştinţa. Aceasta era impresia pe care i-o produseseră cuvintele văduvei.

Se făcu o pauză, poate scurtă în timp, şi totuşi cu o traiectorie lungă în sufletul lui.

Văduva îşi spuse : „Doamne, voinţa ta îmi apare limpede. Soarta mea e hotărîtă. Ai vrut să fiu soţie neprihănită, şi nu într-o mînăstire, ci trăind printre oameni. Înţeleg. Înţeleg. Asta e a doua mea nuntă, mai curată decît cea dintîi, fiindcă în ea nu se află nici o înşelăciune, nici un interes, nimic josnic şi senzual, nici măcar sunetul cuvîntului. O să fiu sclava lui ; el o să-mi fie stăpîn. Şi n-o să bănuiască... O să trăiesc numai pentru el. Şi n-o să bănuiască... O să înlătur riscurile care-l ameninţă. Şi n-o să bănuiască... O să-i aduc fericirea în casă. Şi n-o să bănuiască... Bucuria se revarsă din sufletul meu ca mierea dintr-un fagure plin."

De pe chipul de argint luminos, care strălucea în umbră, izvorî firicelul de argint al unui glas tremurător :

— Îmi vine să rîd, spuse, dar rîsul nu i se auzea ; era un rîs taciturn. Îmi vine să rîd de mutra speriată pe care ai făcut-o, deşi nu-ţi pot vedea faţa. Ce nerozie ţi-o fi trecut prin minte ? Ai crezut pesemne că am înnebunit ?

Știu că ți-e frică de spiriduși și de năluci. Faci dumneata pe viteazul, dar pe mine nu mă poți trage pe sfoară. Trebuie să stai mereu cu picioarele pe pămînt, camarade. Vino-ți în fire, că, uite, stăm de vorbă mai departe pe îndelete, ca niște prieteni buni ce sîntem.

Juan Tigrul o cam sfeclise, neizbutind să descifreze cuvintele văduvei, care i se păreau sibiline, ironice, amare ; mult mai puțin diafane decît chipul ei, virginal și anemic, care abia se distingea în umbră.

În ușă se ivi deodată o mogîldeață, care psalmodie jalnic :

— Doña Iluminada, știu că sînteți o sfîntă pentru noi. Vin din partea mamei, dacă puteți să-mi dați pe datorie, să v-ajute Maica Domnului.

Doña Iluminada aprinse lampa cu petrol, care atîrna de tavan, deasupra tejghelei. În dreptul ușii apăru o fetiță de vreo șaisprezece ani, zdrențăroasă, slabă, negricioasă, cu niște ochi mari și strălucitori.

— Intră, Carmina, spuse doña Iluminada. Cum se simte mama și de ce are nevoie ?

— Tușește tot timpul, zi și noapte, de i se rupe pieptul. Dar acum o să se facă bine, așa zice doctorul de la Cooperativă, cu o doctorie pe care i-a prescris-o și i-a spus s-o ia mereu, și niște cataplasme pe care să le pună pe piept și pe spate, cu o flanelă deasupra, și m-a trimis aici mama după o bucată de stofă galbenă de Pradoluengo, pe care o să v-o plătească cînd s-o face bine și-o să se întoarcă la taraba ei cu zarzavaturi, căci acum nu se poate scula din pat și nu cîștigă nimic, nici de mîncare n-avem.

Doña Iluminada scoase dintr-un raft un balot de stofă galbenă, din care măsură și tăie o bucată.

— Uite aici o jumătate de metru, ca să fim siguri că-i ajunge. Spune-i maicăi-tii să nu-și facă griji. O să-mi plătească cînd s-o face bine. Ține două pesete. Știu că e puțin, dar mai mult n-am. De la alții nu vezi nici atît.

Juan Tigrul duse mîna la buzunarul de la haină și scoase doi reali de aramă, pe care-i lăsă să cadă, unul cîte unul, în mîna Carminei.

— Nu ți-am spus că de la alții nu vezi nici atît ? comentă zîmbind văduva.

— Te referi la mine ? replică, înnegurat, Juan Tigrul.

— Ai o inimă de piatră. Ce zgîrcenie ! Dă-i fetei măcar patru reali.

— Află, doamnă, că eu am mai multe obligaţii decît dumneata, care eşti singură şi ţi-e mai uşor să te gospodăreşti.

— Fiind singură, mă gospodăresc mai uşor... Ei da, n-am ce zice ! Se vede că eşti perspicace, murmură văduva cu ironie.

— Cît despre faptul că am o inimă de piatră, adăugă Juan Tigrul, revenindu-şi din slăbiciunea de mai înainte şi fără să surprindă ironia din cuvintele văduvei, mă bucur că e aşa şi că nu se înmoaie din orice fleac. Şi să nu mi se spună că sînt zgîrcit. Ţine, fetiţo, încă un real, ca să vadă dumneaei că n-are dreptate. O fac din caritate. După principiile mele, caritatea este o datorie, nu compasiune şi slăbiciune. Şi tot din datoria carităţii o să mă duc pe urmă s-o văd pe Carmona, zarzavagioaica, şi n-o să-i cer nici un ban pentru vizită şi pentru reţetă. Şi să-mi spuneţi mie atunci cine lecuieşte mai repede şi stăpîneşte mai bine arta medicinei : eu, un biet felcer, sau domnişorii ăştia spilcuiţi, cu diplome de licenţă ?

Fata ieşi murmurînd : „Să-ţi ajute Dumnezeu", nerăbdătoare să se întoarcă la maică-sa cu darurile primite.

— Nu pleca aşa, Carmina. Apropie-te să te sărut, spuse doña Iluminada.

— Vă mulţumesc din suflet pentru dragostea pe care mi-o arătaţi, care preţuieşte mai mult decît stofa şi banii, spuse copila.

— Nu-i dai şi dumneata un sărut caritabil, don Juan zis şi Tigrul ? întrebă văduva cu o maliţie afabilă.

— Mergi cu Dumnezeu, copilă, că nu-mi plac vorbele dulci şi linguşitoare, spuse Juan Tigrul, încruntîndu-şi sprîncenele şi îndepărtînd-o pe Carmina cu mîna lui păroasă. După ce fata ieşi, bombăni pe un ton pe care-l voia de mîndrie : N-am ştiut niciodată să sărut.

— Ar fi nevoie să înveţi, dacă, cine ştie, o să te însori.

Acidul verde al emoţiei, care în măruntaiele lui Juan Tigrul se amesteca poate cu umoarea neagră a mîniei, începu din nou să i se urce la cap. Ca să se poată stăpîni, se făcu că n-a înţeles şi vorbi pe un alt ton :

— Mi se pare că biata Carmona o să dea ortul popii. E ofticoasă în ultimul grad. Cînd ulcica se face cioburi, n-o mai poţi lipi la loc. Acum nu-i mai ajută toate ierburile de leac din lume. Poate numai sînge de taur, dacă-l bea cald.

— Şi Carmina o să rămînă orfană, fără căldura ocrotitoare a unui cămin. Vai, don Juan ! Ce bine ar fi fost pentru dumneata dacă adoptai o fată, căci fetele sînt mult mai afectuoase şi mai legate de casa în care au crescut.

— Ce mi-e dat să aud ? Mai legate de casa în care au crescut ? Da' de unde ! Toate sînt trădătoare şi fac cum le taie capul. Îşi iau zborul într-o bună zi după primul bărbat care le dă tîrcoale, şi pe urmă nici nu-şi mai amintesc de cei care le-au crescut.

Spunînd aceste cuvinte, Juan Tigrul nu-şi ridica privirea din pămînt, neîndrăznind să se uite în ochii văduvei. În tot corpul simţea un neastîmpăr şi ardea de nerăbdare să plece, dar nu reuşea să pună capăt conversaţiei.

— Ţi-a trecut frica ? întrebă văduva pe un ton de glumă.

— Ce frică ? Asta-i bună ! Sînt eu omul căruia i se face frică aşa uşor ? răspunse Juan Tigrul înverzindu-se şi cu glas nesigur.

— Ştiu că nu ţi-e frică de duşmani şi nici de primejdiile dinafară. Ţi-e frică, în schimb, de năluci şi de închipuirile minţii, şi asta se întîmplă de obicei cu inimile sănătoase şi bărbăteşti. Dumneata ţi-ai închipuit, puţin mai înainte, că eu... Mi-e greu să pronunţ cuvintele... Ţi-ai închipuit că eu vreau să mă mărit cu dumneata. Cum am putut eu oare vorbi de-ai înţeles aşa ceva ? Cum ai putut să-ţi închipui... ? Ce nebunie ! Ce nebunie din partea mea, vreau să spun. Şi totul din pricină că n-am reuşit să mă exprim limpede. Cum mi-ar fi putut trece prin cap o asemenea nerozie şi enormitate ? Numai dacă mi-ar fi luat Dumnezeu minţile... Uită-te în ochii mei, don Juan. Ridică-ţi privirea şi vezi acum, pe lumină, cît sînt de bătrînă şi de urîtă.

Juan Tigrul, docil şi timid, îşi întoarse privirea şi o privi pe văduvă drept în faţă. Ofilirea şi tinereţea ei, amestecate şi indistincte, se vădeau de data aceasta mai bine

decît înainte, mai opuse una alteia și în același timp mai învăluite și inseparabile, într-un mod ciudat. Lumina uleioasă pe care o împrăștia în jur lampa dădea chipului ei o culoare galben pai, ca hîrtia de ambalaj uscată și decolorată de razele soarelui. Sub această bătrînețe prematură și accidentală se întrezărea, înmagazinată, îndeosebi înapoia pupilelor, o tinerețe neatinsă, înflăcărată, ca vinul nou într-un burduf vechi. Purta o rochie de stofă neagră opacă, ca pînza cu care se învelesc sicriele, iar pe pieptul foarte plat își ținea încrucișate mîinile de un alb verzui, ca albul trunchiului de copac proaspăt descojit.

— Dumnezeu mi-e martor că ești încă tînără și de o frumusețe care trezește admirație și respect, spuse Juan Tigrul cu însuflețire. Și îndată după aceea, închizînd ochii, pentru a-și face curaj, îngăimă : Dar...

— Dar împărăția mea nu e pe lumea asta, îl întrerupse doña Iluminada, sărindu-i în ajutor. Dă-mi mîna ca să încheiem un pact de prietenie cum nu s-a mai văzut vreodată. Strînge mai cu nădejde, fără sfială, căci sînt femeie din carne și oase și nu o făptură impalpabilă ori o nălucă, cum lași impresia că mă consideri. Hai, camarade ! În virtutea acestei alianțe, să nu rămînă nimic ascuns sau rușinos între noi. Făgăduiești ?

— Făgăduiesc.

— Făgăduiesc și mă oblig și eu totodată. Și chiar din clipa asta încep să-mi țin făgăduiala. Cum suporți veștile neplăcute ?

— Eu ? De minune. Asta-mi mai lipsea ! răspunse Juan Tigrul, ajuns la capătul puterilor.

— Foarte bine. Atunci ascultă. Fata căreia Colás îi făcea curte l-a respins fiindcă zice că mai bine moare decît să trăiască în preajma dumitale, căci prezența dumitale o înspăimîntă și ar ajunge să moară de frică ; de parcă dumneata ai fi gropar, călău ori ucigaș...

— Cum ? Asta spune ? Cățeaua !

— Că nu-l iubește pe Colás e lucru limpede, și ăsta e principalul, dacă nu singurul motiv al refuzului. Restul sînt scuze fără însemnătate. Dar ea spune asta tuturor, și reputația dumitale suferă.

— Fățarnica ! Ca toate, dealtfel.

— Din pricina asta te sfătuiam să te însori.

— Ce coincidență ! Același sfat mi l-a dat și Colás.
— Atunci sfatul meu n-a fost deplasat.
— Și ce rezolv cu asta ?
— După ce te însori, soția dumitale n-o să vrea să aibă tot timpul în fața ochilor o tînără pereche, presupunînd că în scurt timp o să se însoare și Colás. O să-i stea pe cap.
— Păi sigur că nu. Se-nțelege de la sine. Fiecare pereche la casa ei.
— Așa-i. Apoi s-ar mai dovedi astfel că există o femeie care nu se sperie de dumneata și care te iubește. În felul acesta scuza fetei n-ar mai avea nici o valoare. Dar ce spun o femeie !... Să vezi cîte o să se dea în vînt după dumneata, numai să le faci cu ochiul !
— Să le fac cu ochiul ? Frumos mi-ar sta... Le-aș face de-aș avea ochi de vasilisc, care ucide cu privirea. Jur că n-aș lăsa una singură în viață. Neam păcătos, care umblă cu vicleșuguri și vrajbe.
— Nu le acoperi de ocară. Te încăpățînezi să le urăști de mult ce le dorești.
— Nu, nu, nu...
— Copilul adus de vînt o să-și ia zborul într-o bună zi. Nu te amăgi. O să rămîi singur. Trebuie să te însori. Femeia trăiește fără reazim. Bărbatul, nu. Femeia se mulțumește să iubească în tăcere ; uleiul de ricin i se pare nectar și e fericită dacă-l poate face fericit pe cel pe care-l iubește și de la care nu are parte, drept răsplată, decît de indiferență. Bărbatul, mai slab în această privință, are nevoie de cineva care să-l iubească și să-i declare că-l iubește. Și cu cît e mai bărbat și mai aspru, cu-atît are nevoie mai multă de aceste dovezi de iubire. Soarta holteilor boșorogi seamănă cu aceea a găinilor : le e dat să moară devorate de vulpe sau jumulite de bucătăreasă. Însoară-te, însoară-te. Pentru binele dumitale te dojenesc. M-am gîndit că o femeie cuminte și lecuită de aventuri trecătoare ar fi cea mai potrivită pentru firea dumitale și în împrejurările de față. Am renunțat acum la acest gînd. Pentru asta nu e nevoie să te însori, vei spune dumneata. De-acord. Dacă nu mă înșel, ai ajuns în jurul vîrstei de patruzeci și cinci de ani ; dar după felul dumitale de viață, metodic, și poate datorită faptului că trăiești mereu în

mijlocul intemperiilor, nu te-ai schimbat aproape deloc de cînd te cunosc, şi-a trecut o bucată bună de timp de-atunci, în afară de păr, care a prins să-ncărunţească, dar mustaţa încă e ca pana corbului. Iar inima ? Ştiu, e un cuptor încins. Nu poţi acoperi focul dinăuntru ; scînteile se aprind în ochii dumitale.

— Ce tot spui ?! Doña Iluminada...

— Nu uita de făgăduiala prin care ne-am legat. Spun ceea ce cred. Suferi din pricina unor pofte întîrziate. Sufletul dumitale cere hrană proaspătă şi îmbelşugată, cu care să te poţi sătura. Mai curînd ori mai tîrziu, ţi se aprind călcîiele după o codană. Aşa stînd lucrurile, cu cît porneşti mai repede, cu atît sînt mai multe şanse să ieşi cu bine din treaba asta. Dumnezeu să te inspire în alegerea pe care o s-o faci. Trebuie să te ajut, chiar dacă o fi să-mi pierd viaţa, ca o aliată cu jurămînt ce sînt pentru dumneata. Patru ochi văd mai bine decît doi. Femeile nu sînt toate de teapa celor pomenite de dumneata, şi nici dumneata nu crezi ce-ai spus, desigur. Dar sînt unele atît de dibace şi de făţarnice, încît pot îmbrobodi pe oricine, şi pe dumneata în primul rînd, căci te simt cît eşti de naiv ; pe mine însă e mai greu să mă ducă de nas, căci sînt plămădită din acelaşi aluat cu ele şi-o să fiu cu ochii în patru ; fiindcă vicleniile unei femei, oricît ar fi de ascunse, tot o femeie le poate descoperi, dacă-şi pune mintea cu ele. Dacă nu mi-e dat mie să fiu fericită, măcar dumneata să fii, şi o parte din fericire se va răsfrînge şi asupra mea. O să am grijă întotdeauna să-ţi acopăr spatele, ca un înger păzitor. Iar pentru soţia pe care ţi-o vei lua voi fi mai curînd soacră decît prietenă, căci o să fiu mereu cu ochii pe ea şi-o să am grijă să nu calce strîmb.

— Taca-taca, taca-taca. Asta înseamnă să vorbeşti despre mare şi despre furtuni celui care va trăi mereu pe uscat. Să mă ferească Dumnezeu de alte necazuri, că de femei mă feresc singur. Colás e toiagul meu.

— Vrei să spui frîul dumitale.

— Fericirea lui Colás e singura mea grijă, şi orice-ar face, vine ori pleacă, se însoară sau nu, cu bucuriile şi necazurile pe care mi le aduce el îmi umplu viaţa şi dau hrană pe săturate inimii. Ne-am cam lungit la vorbă. E de-ajuns pentru azi, că uite, s-a făcut noapte.

— Fiindcă ţin la dumneata ca la un prieten bun, am vorbit fără nici o fereală ; te rog să nu mă înţelegi greşit.

— Fii fără grijă. Doar sîntem prieteni vechi... Am de rumegat acum o mulţime de gînduri. Mă frămîntă iubirea lui Colás.

Făcu o pauză. Apoi exclamă cu inflexiuni de rugăciune :

— O, Vespasiano ! De ce nu eşti în Pilares ? Ce ghinion ! Acum o săptămînă a plecat. Pînă în aprilie nu mai trece pe-aici.

— Nu văd legătura, comentă văduva rîzînd. De ce vrei să-l vezi aici pe Vespasiano ?

— Ca să mă sfătuiesc cu el şi să profit de farmecul şi de trecerea lui.

— Trecerea lui pe lîngă cine ?

— Asta-i bună ! Pe lîngă femei. Toate-i cad la picioare.

— Mă cam îndoiesc. Cu mutra lui de filfizon...

— Ştie ce-nseamnă eleganţa şi manierele alese. Să nu confundăm lucrurile. Aş vrea eu...

— Doamne Isuse Hristoase ! Bine, bine, să admitem că ar avea trecere. Şi ce-i cu asta ?

— Ce-i cu asta ? Foarte simplu !... Păi dacă el ar intra în vorbă cu fata care-l dispreţuieşte pe Colás...

— Ar face-o să se-ndrăgostească de el mai mult ca sigur, nu-i aşa ? Şi pe urmă nici nu s-ar mai uita la ea. Şi cu asta dumneata ai fi răzbunat. Frumoasă uneltire, n-am ce zice ! Ar trebui să-ţi fie ruşine !

— Nu-i aşa cum zici. Cu glasul lui mieros şi cu vorbe meşteşugite ar convinge-o să-şi schimbe părerea, şi cît ai clipi din ochi ar face-o să se-ndrăgostească de Colás. Pun rămăşag. E-atît de dibaci...

— Dragoste prin procură ? Aha, aha ! Şi n-ai găsit un mesager mai bun ?

— Îi găseşti vreun cusur ?

— Numai două, şi-s de-ajuns : e un om necinstit şi un seducător.

— Asta-i o jignire ! Vespasiano e prietenul pe care-l preţuiesc cel mai mult. Sînt sigur că şi el mă preţuieşte la fel.

— Ştiu că ai o slăbiciune pentru el, dar eu am făgăduit să-ţi spun adevărul gol-goluţ, şi mă ţin de cuvînt. Bună seara, camarade.

Juan Tigrul ieși din prăvălie. Își strînse taraba ; adună laolaltă coșurile, apoi le acoperi cu o pînză de cort și le legă cu un lanț, pe care-l petrecu de cîteva ori împrejur și-l fixă pe urmă cu un lacăt de coloana de granit. O luă apoi pe lîngă celelalte tarabe, lăpăind cu saboții pe dalele trotuarului. Era o noapte de octombrie cu lună.

Juan Tigrul era contrariat în adîncul sufletului ; încerca senzația neplăcută asemănătoare celei pe care o simțea atunci cînd, după ce încheia o afacere, își dădea seama că ieșea în pierdere ; fiindcă era nițel cam zgîrcit. Pierduse cu cîteva clipe mai înainte o parte din considerația de care se bucurase în ochii doñei Iluminada. Se simțea stăpînit de o nervozitate difuză. Era saturat de electricitate, care la cea mai mică provocare s-ar fi descărcat scoțînd scîntei și flăcări.

În această stare sufletească ajunse la ascunzătoarea Carmonei, zarzavagioaica. Trebuia să străbată mai întîi un grajd întunecos, unde se aflau doi catîri cam nărăvași. Juan Tigrul înainta pe dibuite. Simți că i se lipește de frunte o pînză de păianjen deasă și moale. Cînd se șterse cu dosul mîinii, se stîrni un roi de tăuni. Unul din catîri vru să-i dea o lovitură de copită, dar nu-l nimeri. Juan Tigrul auzi însă șuieratul prin aer. Aprinse un chibrit și, ocolind catîrul pe după crupă, îl izbi cu piciorul în pîntece cu toată puterea și începu să-l ocărască strașnic pe stăpînul bietului dobitoc.

Gîfîind, pătrunse în odaia unde zăcea bolnava. Era ca o cocină indecentă, cu pereții coșcoviți și afumați, fără ferestre, cu pămînt pe jos, și înăuntru n-aveai loc decît pentru o saltea pusă direct pe pămînt și nu mult mai groasă decît o pătură, cîteva rogojini trintite alături și un scaun cu picioarele șubrede la căpătîi. Pe scaun ardea o lumînare de seu, băgată într-o sticlă. Pe saltea zăcea Carmona. Carmina dormea pe rogojini, încovrigată ca un cîine.

De luni de zile Juan Tigrul n-o mai văzuse pe Carmona, numită astfel, cu sufix augmentativ, pentru că era trupeșă și rumenă la față. În prima clipă n-o recunoscu. Ajunsese numai piele și os, și nu i se mai vedeau decît ochii, ca două bile de jeu strălucitor cu cîte o picătură de sînge,

acolo unde se reflecta lumina roşie a lumînării. Auzise Juan Tigrul că e ofticoasă : boală fără leac în lumea celor săraci. Dar nu se aştepta s-o găsească în agonie.

Se uita cu luare-aminte la Carmona, cu o milă nesfîrşită, fără a cuteza să scoată o vorbă, cu gura strînsă, cu fruntea şi sprîncenele încruntate. Bolnavei, care avea privirea înceţoşată de febră, i se păru că-i apare înainte o mască hîdă de carnaval ori un împielităt din fundul iadului.

— De ce-ai venit ? De ce te uiti aşa la mine ? De ce vrei să mă sperii ? Pleacă de-aici, încornoratule ! Piei din ochii mei. Lasă-mă să mor aşa cum se cuvine, binecuvîntată de Dumnezeu ! Nu încerca să mă faci să-l hulesc ! gemu Carmona, întinzînd spre Juan Tigrul nişte oase învelite în piele cordobeză, căci aşa ajunseseră mîinile ei, şi făcînd cu degetele semnul crucii, pentru a-l alunga pe Satana.

Juan Tigrul abia o auzea. Căzuse pe gînduri. Femeia aceea avea să moară foarte curînd. Boala i se întipărise pe faţă. Şi pentru că nu putea s-o ajute în alt fel, Juan Tigrul îşi impuse datoria de a-i insufla curaj şi încredere ; cel puţin să moară cu inima uşoară. Nimic mai lesne, socoti el, decît să-i vorbească pe un ton glumeţ, ca şi cum i-ar da de înţeles că se va însănătoşi îndată şi că avea toate motivele să fie mai veselă decît o mireasă. Dar Juan Tigrul nu era deloc meşter în crearea unei atmosfere de haz şi veselie.

— De ce-am venit ? Ca să-ţi spun ce meriţi, rea platnic ce eşti ! Frumos din partea dumitale, nimic de zis ! Să stai atîtea zile în casă, lenevind ca o cadînă... Şi asta numai din pricina unui guturai uşor, care se vindecă în cîteva ore cu nişte ventuze bune pe scîndura pieptului, unde-i mai puţină grăsime, şi cîteva prafuri pe care chiar eu o să ţi le trimit mîine... Somnoroasă ce eşti ! Să nu-mi spui mie Juan Tigrul dacă n-o să te ridic din patul ăsta şi-o să te fac să dansezi ca o sfîrleză, şi vai de tine dacă nu ţii pasul cu muzica !

Juan Tigrul îşi crease iluzia că poate să-i aline durerea prin vorbe meşteşugite cu inflexiuni umoristice, care s-o facă să rîdă pe bolnavă şi să fie pentru ea ca o mîngîiere. Dar, pe măsură ce vorbea şi se asculta în acelaşi

timp, își dădea seama că tot ce spune e plin de cruzime, stupid și grosolan. Și cu cît se înfuria mai tare pe el însuși, cu atît glasul îi devenea mai aspru și mai agresiv. La fel i se întîmpla cînd încerca să cînte. Melodia îi suna în cap cristalină și tăcută, ca un tril de privighetoare sub clar de lună, dar cînd îi apărea pe buze degenera într-un răget de măgar. Acum făcuse eforturi pentru a-și compune un zîmbet blînd, dulce ca mierea. În ciuda voinței sale, parcă purta o mască de monstru, de ucigaș sau de zbir, care se bucură de chinurile victimei.

— Nu mă ocărî. Ce rău ți-am făcut ? De ce mă chinuiești ? Ajută-mă. Sfîntă Fecioară ! Ești Ucigă-l toaca ? Vrei să mor ? Nu mă omorî, nu mă omorî, ucigașule, Barbă Albastră, că nu sînt nevasta ta. Așteaptă să se crape de ziuă, să vină părintele...

Glasul muribundei, care se auzea cu întreruperi din ce în ce mai mari, suna foarte stins, de parcă cineva i-ar fi astupat gura cu o batistă. Tremura din tot corpul, cu un tremur accelerat și scurt de frunză uscată abia prinsă pe creangă. Ecoul prin care tusea transforma în așchii ceea ce Juan Tigrul numise scîndura pieptului se multiplica, stingîndu-se încetul cu încetul.

Furios pe ursita lui posomorîtă, care, atunci cînd voia să-i îmbie pe semeni la un pahar din mustul dulce pe care-l păstra în cămările sufletului său, îl prefăcea întotdeauna dintr-o dată în oțet, și pentru că prezența lui și intențiile lui caritative, în loc s-o liniștească pe Carmona, îi sporeau frămîntarea și spaimele agoniei, Juan Tigrul hotărî să plece cît mai repede. Întorcîndu-se spre ușă, dădu cu ochii de Carmina, ghemuită pe rogojinile ei. Vru s-o sărute pe obraz acum, că dormea, dar cînd se aplecă, maică-sa, cu o energie neașteptată și supraomenească, scoase un strigăt sfîșietor :

— Hoțule, hoțule ! Săriți că vrea s-o fure ! Pe fata mea dragă !

Carmina se trezi speriată și izbucni într-un plîns cu hohote.

Cu mintea împăienjenită, Juan Tigrul dădu bir cu fugiții, smulgîndu-și părul din cap, care se zbîrlise ca o claie de fîn, și blestemîndu-și soarta nenorocită. Se opri în stradă pentru a-și veni în fire și a cumpăni ce avea de

făcut. Se duse apoi la niște vecine, bătu la ușă și le spuse mai mult strigînd decît vorbind să se ducă la Carmona, pe care el o văzuse cu cîteva clipe mai înainte și o lăsase în spasmele morții, părăsită de toți.

Se întoarse acasă. Era mai tîrziu decît de obicei. Colás îl aștepta să mănînce împreună, așezat pe un scaun, cu coatele pe masă și fața ascunsă în palme. Auzind bocăniturile saboților pe podea, băiatul își înălță capul. Își răsese barba. Surprinzînd noua înfățișare a nepotului, Juan Tigrul se gîndi: „O fi vrînd să vadă dacă-i stă mai bine și dacă așa o să-l placă dispreţuitoarea lui Dulcinee". Cunoscînd nenorocul în dragoste al lui Colás, Juan Tigrul nutrea pentru el în seara aceea mai multă duioșie ca niciodată. Ar fi vrut să-l ia în brațe ca pe-un copil, să-l alinte, să-l mîngîie și să-i spună: „Nu-ți pierde curajul, tinere, cît timp mă ai pe mine alături și eu te am pe tine". Dar nu îndrăzni să scoată un cuvînt.

Mîncară în tăcere. Juan Tigrul, deși sobru de obicei, bea astăzi mai mult, dînd de dușcă unul după altul paharele cu vin. Încordarea nervilor creștea din ce în ce mai mult. Colás nu-și ridica ochii din farfurie. La desert, spuse concis:

— Mîine mă scol foarte devreme.

— Ai de pregătit lecțiile pentru Universitate?

— Nu de asta.

— Atunci?

Colás tăcea.

— Ai o mutră vinovată. Ce-ai făcut, copilul meu? Spune-mi. Vreo faptă nesăbuită? Ai curaj și fii sincer cu mine. Bărbatul trebuie să fie curajos. Cel mai mare curaj și cel mai nobil este să nu-ți fie frică de adevăr.

— Nu mi-e frică pentru mine.

— Atunci vorbește.

— Mîine, dis-de-dimineață, plec din Pilares.

— Pleci? Cînd mi-ai cerut consimțămîntul și încuviințarea? Nu-mi datorezi oare ascultare? Ce, crezi că ești liber să faci ce vrei?

— Nu sînt liber. N-o să fiu niciodată. Vreau un lucru și fac contrariul, fără voia mea. De ce? Nici eu nu înțeleg. O forță irezistibilă mă orbește îmboldindu-mă la cu

totul altceva decît am de gînd să fac. Cînd îmi dau seama şi încerc să dau înapoi e prea tîrziu. Totul s-a sfîrşit.

— În cazul ăsta, în faţa acestei forţe irezistibile mă aflu eu, cu autoritatea mea. Vai de tine dacă te ridici împotriva ei ! Nu ştii de ce sînt în stare dacă-mi ies din fire. Căci şi pe mine — Dumnezeu mi-e martor ! — mă mînă uneori o forţă irezistibilă care distruge ce iubesc mai mult.

Juan Tigrul strînse din ochi şi apoi şi-i acoperi cu mîinile. Îşi luă apoi mîinile de pe faţă, deschise încet-încet ochii şi încheie :

— Nu-ţi dau voie să pleci ! Ascultă-mă cu atenţie ! Nu-ţi dau voie ! Cu asta am încheiat discuţia. Nici o vorbă mai mult.

Juan Tigrul îşi luă o înfăţişare severă şi impunătoare. Cu mîna crispată mototolea faţa de masă. Era într-o încordare sufletească extremă şi greu de suportat, gata să explodeze. De mulţi ani (din tinereţe) furia oarbă nu-i mai răscolise sufletul cu atîta putere. Colás nu-l mai văzuse niciodată aşa. Alte dăţi cînd se supăra şi făcea scandal, gesturile emfatice şi întrucîtva comice nu erau (şi Colás vedea asta foarte limpede) decît o deghizare inofensivă a unei suflet gingaş şi sfios care nu reuşea să se exteriorizeze cu expresia dorită. În schimb, acum era într-adevăr teribil în stăpînirea lui obţinută cu preţul unui efort extraordinar care nu putea să dureze mult.

— Tată, murmură Colás cu dragoste.

— Tată, da. E prima dată că-mi spui aşa. Mai mult decît tată.

— Tată, repetă Colás cu emoţie stăpînită.

— Tată, tată, dar spune ce vrei cu tata. Spune odată, că-mi pierd răbdarea şi sînt cît pe ce să-mi ies din fire !

Auzindu-se numit tată, Juan Tigrul simţea că-l cuprinde un leşin sentimental. Valul de mînie care-l invadase ajunsese la un punct culminant şi de extremă instabilitate, şi nu ştia dacă trebuia să explodeze cu violenţă sau să se retragă şi să dispară cu ochii scăldaţi în lacrimi. Asta depindea de răspunsul şi atitudinea lui Colás.

— Tată, totul s-a sfîrşit, spuse Colás cu hotărîre.

— Nu înțeleg acest limbaj din cale-afară de concis, învăluit și alegoric. Vorbește-mi limpede : doi ori doi fac patru. Îți poruncesc.

— M-am înrolat voluntar. Mîine, la ora șase, plec cu alți recruți la Valladolid, și de acolo, mai tîrziu, în Cuba sau Filipine. Am cerut să fiu trimis în teritoriile de peste mări.

Aici, Juan Tigrul își ieși din fire, pierzîndu-și cumpătul. Pielea lui arămie nu mai era galbenă ori verde, ci stacojie, ca un metal topit. Gestul, ucigător. Își întredeschise buzele și își dezgoli caninii puternici, de animal de pradă. Ochii, larg deschiși, ascunși în hățișul sprîncenelor, se uitau cruciș, înverșunați. La tîmple i se umflase un mănunchi de vinișoare negre, ca niște lipitori. Se ghemuia, cu genunchii îndoiți, cu coatele lipite de coaste, întinzîndu-și mîinile păroase și încîrligîndu-și degetele, de parcă ar fi vrut să se arunce într-un salt asupra lui Colás. Proiectată de un opaiț care se afla pe masă, umbra corpului său, pornind de la călcîie și întinzîndu-se de-a lungul podelei, frîngîndu-se apoi de perete în sus și în sfîrșit suind pe tavan, descria un cîrlig hiperbolic sau un semn de întrebare tragic, de care părea că atîrnă Juan Tigrul ca un spînzurat. Glasul îi izvora fărîmițat, ca niște schije, acoperit de răsuflarea de adevărat tigru.

— Haimana ! Fecior de lele ! Am încălzit un șarpe la sîn... Dar ce zic șarpe : un balaur ! Mai rău ! O hienă ! Ah, ah, ah ! Ești al meu, al meu, în întregime, din cap pînă-n picioare. Dacă n-aș fi fost eu, ce s-ar fi ales de tine ? Plătește-mi datoria, copil netrebnic ce ești. Dacă nu ai cu ce, o să storc din tine cu mîinile astea tot ce ți-am dat, trădătorule. Dar ce valorează viața ta mișelească ? Sînt un neghiob ! Nu valorează nici cît viața unui gîndac. Te-aș strivi sub talpă : uite-așa.

— Desigur. Ce valorează viața mea ? Ia-mi-o. N-o să mă apăr, spuse Colás plecîndu-și grumazul.

— Cum o să te aperi tu, neisprăvitule ? O să te sfîșii cu unghiile și cu dinții. Apără-te. Nici nu ești în stare să te aperi, fricosule. Numai oamenii care au conștiința datoriei sînt curajoși și știu să se apere.

— Mă mîndresc că am această conștiință. Dumneata mi-ai fost dascăl. Lecția asta am învățat-o. Mai presus de

orice îţi sînt recunoscător pentru asta, şi la fel pentru dragostea pe care mi-ai arătat-o întotdeauna, mai mult decît pentru orice fel de protecţie materială, cum au fost casa, mîncarea, hainele, banii, pentru care de asemenea îţi mulţumesc din tot sufletul, martor mi-e Dumnezeu. E război în Cuba şi în Filipine. Conştiinţa mă cheamă acolo şi-apoi, cum mi-o fi scris, asta o să se vadă curînd, nu uita.

— Mii de draci ! Nu eşti numai nerecunoscător, ci şi viclean şi mincinos. Prin urmare pleci fiindcă asculţi de glasul datoriei ? Vrei să spui că nu era datoria ta cea dintîi să-i mulţumeşti pentru osteneală celui care te-a scos din noroi ? Nu-ţi lipsea decît un an ca să devii avocat. Întreaga mea trudă de optsprezece ani, de cînd te-am cules de pe drumuri ; atîtea griji, atîtea speranţe, atîtea cheltuieli, care n-au fost deloc mici ; calci totul în picioare într-o clipă, aşa, din senin, dintr-un capriciu, fără să-ţi pese de Dumnezeu, de parcă ai avea dreptul să faci numai ce vrei tu.

— Ţi-am mai spus că nu-i aşa.

— Nu mă întrerupe, sau jur că nu răspund de mine, ticălosule, urlă Juan Tigrul, orbit de mînie. Aşadar, rămîi cu bine, plec peste mări, cum ţi-am spus. Din iubire de ţară... Şi mai ce ? Păi cum, mă crezi un idiot ? Drept cine mă iei, tîlharule ? Din iubire de ţară... De-ar fi aşa, poate chiar eu te-aş îndemna cel dintîi să pleci. Pentru patrie mi-aş tăia o mînă şi chiar pe amîndouă. O ştergi, fugi ca un laş... fiindcă o femeie ţi-a spus că nu te iubeşte. O femeie ! O femeie : lucrul cel mai josnic şi vrednic de dispreţ de pe pămînt. Dar ce spun ? E mai vrednic de dispreţ şi mai josnic bărbatul care, ca tine, consimte să fie dispreţuit şi batjocorit de ele. Îmi vine să plîng de mînie şi de ruşine. Păi cum, tu n-ai mîini ? Şi dacă nu-ţi sînt de-ajuns mîinile, costă atît de mult un briceag încît n-ai avut destui bani ca să-l cumperi ? Mă uit la tine şi nu-mi vine să cred ochilor. Eşti tu oare boţul acela de carne, mic şi roşcat, pe care acum optsprezece ani l-am scos din noroiul străzii, unde fusese părăsit, şi l-am adus acasă ca să fac din el, pierzîndu-mi liniştea şi independenţa, un copil bun şi un om adevărat ? Era într-o zi de tîrg, într-o dimineaţă de iarnă. Era un frig cumplit.

A venit la taraba mea o țărancă, ținînd în brațe un copil de cîteva luni, aproape gol, vînăt. Venea din Traspeñas, și mi-a cerut să-i găsesc undeva de lucru ca doică. „Am venit cu băiatul — mi-a spus — ca să nu pierd laptele pe drum ; dacă dumneata nu vrei să-l dai la orfelinat, o să-l arunc într-o rîpă, cînd m-oi duce cu vitele la păşune." Și mi-l puse în brațe. Băieţelul se uita lung la mine, se uita la mine rîzînd. Rîdea uitîndu-se la mine. Ca un îngeraș ! Cu mînuțele lui m-a tras de mustăți. Nu-i era frică de mine ! Mi s-a pus un nod în gît și am simțit că mă sufoc. Și nu l-am dat la orfelinat. Nu te-am dat, fiindcă băieţelul erai tu. Iar eu am ascultat porunca Domnului, care dă de mîncare bietelor păsărele și înveșmîntează cîmpul smălțuindu-l cu flori.

Glasul lui Juan Tigrul era acum amestecat cu lacrimi. Ai fi zis că, epuizat, se va potoli în curînd. Colás se gîndi să se arunce la picioarele lui, în genunchi, dar chiar în clipa aceea Juan Tigrul izbucni din nou, clocotind de indignare și răcnind. Slobozea cuvintele cu zguduituri violente, așa cum faci să se scurgă dintr-un ulcior (pieptul lui) ultimele picături rămase pe fund.

— Fecior de lele ! Pui de căţea ! Nerecunoscător ce eşti ! Tîlhar, mîrșav, ticălos ! Îți vinzi tatăl pe care ți l-a dat Dumnezeu pentru o lepădătură de femeie. Nu-ți dai seama că-l vinzi chiar pe Dumnezeu ?! Te reneg ! Blestemul să cadă asupra ta ! Să nu-ți mai amintești de mine. Piei din ochii mei !

După o pauză începu iar să răcnească. Un răcnet de groază și de rugăminte în același timp :

— Pleacă, pentru numele lui Dumnezeu ! Piei din fața mea ! Încuie-te cu cheia în odaia ta ! Roagă-te la ce ai mai scump ! La femeia pe care-o iubești ! Nu mă mai pot stăpîni. Fugi că te ucid, fiul meu ! Tigrul Juan ; Juan, Tigrul. O să te omor fără voia mea. Repede, repede ! Fugi că altfel te ucid !

Colás ieși fără să se grăbească. Din ușă se întoarse și spuse, cu o paloare cadaverică pe chip :

— Singurul lucru care mă doare este că poți crede că nu sînt un fiu recunoscător și iubitor. Iartă-mă. Rămîi cu bine.

Juan Tigrul ajunse dintr-un salt la uşă, chiar în clipa cînd Colás o închidea. Voia să-l îmbrăţişeze ori să-l sugrume ? Nici el nu ştia. Ar fi putut face la fel de bine şi una şi alta. Nu era stăpîn pe actele lui, era asemeni unei săgeţi care nu ştie ţinta spre care se îndreaptă. Se opri o clipă în faţa uşii. Apoi se întoarse şi se aşeză. Se prăbuşi pe scaun fără pic de vlagă, ca o marionetă.

După lunga tăcere care se aşternu în toată casa, Ochioasa pătrunse în camera care slujea de sufragerie ca să strîngă masa. Juan Tigrul se ridică în picioare mînios şi începu să arunce cu farfurii şi pahare în bătrîna servitoare, strigînd :

— Chioară blestemată ! Vrăjitoare ! Ar trebui să te jupoi de vie. Sau să te ard pe rug. Tu ai adus deochiul în casa asta de oameni cinstiţi. Să nu te mai prind pe-aici. Să nu te mai văd în faţa ochilor. Vrăjitoare şi cotoroanţă ce eşti, ţiitoare a lui Satana !

Una din farfurii se sparse în capul bătrînei, care, ducîndu-şi mîinile la locul loviturii şi văzîndu-le apoi mînjite cu sînge, ieşi glonţ din cameră strigînd în gura mare :

— Doamne Isuse Hristoase ! A vrut să mă omoare ca pe-o vită, lovindu-mă în moalele capului ! Săriţi ! Ucigaşul !

Juan Tigrul luă opaiţul şi se închise în dormitorul lui, trăgînd zăvorul pe dinăuntru. Era o cămăruţă la mansardă, cu o singură fereastră deschisă în acoperiş. În partea unde tavanul şi podeaua se uneau într-un unghi ascuţit erau cîteva mormane de fasole uscată, boabe de grîu şi de porumb. Patul era de călugăr : o laviţă, cîteva scînduri, un mindir. Juan Tigrul se aşeză pe marginea patului ; dar nu putea sta liniştit. Tremura din tot corpul şi nu-şi găsea astîmpăr. Se sufoca. Se ridică să deschidă luminatorul. Se împiedică de o grămadă de boabe de grîu. „De ce am nevoie de toate astea ? La ce-mi foloseşte averea agonisită ? Cine-o să se bucure de ea ?“ Împrăştie cu picioarele grămezile de fasole, grîu şi porumb. Se aşeză din nou pe mindir. „Ar trebui să-mi pun capăt zilelor. Ce rost are viaţa mea şi cui foloseşte ?“ Zbuciumul îi creştea din ce în ce mai mult. „Cum ? Să mă omor ? Sînt eu oare un laş ? Să dezertez de la datorie ? Mai bine ştiu că trăiesc în suferinţă. Cum porunceşte Dum-

nezeu. Atîta amar de ani am strunit cu biciul datoriei furia sufletului și revolta trupului pînă le-am supus... Și acum, într-o clipă, jivina din mine își ridică din nou capul și vrea să mă răpună. Unde-i biciul? Vei trăi, vei trăi, vei trăi. Vai de mine! Simt că mor..." Căzu pe podea, zvîrcolindu-se și tremurînd din toate încheieturile.

Cînd își veni în fire, se crăpa de ziuă. Se spălă și se pieptănă în grabă, ca în fiecare dimineață. Avea impresia că-i schimbaseră corpul, atît era de mare transformarea care se petrecuse: parcă avea oasele frînte și mușchii de gelatină și nu reușea încă să le transmită comenzile voinței lui amorțite. Renăștea într-un corp defunct. „Bietul Juan Tigrul! De ieri e un om sfîrșit. Sînt un cadavru care umblă." Se gîndi să se ducă în camera lui Colás, să-l îmbrățișeze, să-i spună că-i pare rău de tot ce-a spus, să-i arate ce simte cu-adevărat, să-i dea sărutarea părintească de despărțire. „Aș! Degeaba. Nu-i nimic de făcut. Colás mă urăște acum. L-am blestemat. Parîmele s-au rupt. L-am pierdut pentru totdeauna. Băiatul meu! Bietul Juan Tigrul! De ieri e un om sfîrșit. Bietul Juan Tigrul!" Cu saboții în mînă, desculț, ca să nu facă zgomot, Juan Tigrul ieși din casă. Era duminică. Băteau clopotele pentru utrenie. Juan Tigrul se îndreptă spre sat, din obișnuință. În fiecare zi la ora aceea ieșea în căutarea ierburilor de leac. Astăzi nu-și amintea de ele. Orb la toate, cu mîinile la spate, cu capul proptit în piept, mergea fără să știe încotro. Din instinct, căuta povîrnișurile abrupte, de parcă ar fi vrut să ajungă în sfîrșit pe culmea calvarului său și la epilogul izbăvirii sale. Întîlnea pe drum țărani, în grupuri grăbite și guralive, care se îndreptau spre tîrgul din Pilares. Bătrîni pleșuvi, cu chip batjocoritor și ochi bănuitori, cu umbrele roșii, de vînzători înstăriți, la subsuoară, cu jacheta pe umeri, cu cotiere verzi și violet. Duceau la tîrg cîte un purceluș care guița cît îl ținea gura, fumuriu ori roșcat cum e carnea somonului, legat cu o funie de unul din picioarele dinapoi. Fete gătite, cu fața surîzătoare și proaspătă; fustele, de culoarea mărului sau a lămîii, le fluturau într-o unduire plină de grație. Cu mîinile slobode și fără astîmpăr, purtau pe cap coșuri mari de mlajă cu pui, găini și rațe, care scoteau capul afară ca din nacela unui balon, le-

gănîndu-şi gîtul, cu ochii speriaţi. Lui Juan Tigrul îi dădeau bineţe cu chiote de veselie. El nu răspundea. Se îndepărtă de drumul de care şi o luă pe o cărare care duce la schitul numit Cristo de la Esclavitud, adăpostit între castani pe coama unui deal, care, la bază, e străbătut de un tunel, pe unde trece trenul de la Pilares la León. Cînd sosi Juan Tigrul, tocmai începea slujba în micul sanctuar sătesc. Intră şi trecu printre ţăranii îngenuncheaţi, dintre care mulţi stăteau cu mîinile încrucişate şi cu capul înălţat într-o expresie de extaz. În altar era o statuie a lui Isus Hristos în mărime naturală, înnegrită de fumul lumînărilor ; îi atîrna de gît un lanţ gros, care se termina printr-un eşafod, iar la mîini avea cătuşe ; în jurul coapselor era petrecută un fel de fustă de catifea violetă cu fireturi roase, lungă pînă la călcîie, iar la picioare avea trei ouă de struţ. De o parte şi de alta a statuii erau expuse tot felul de obiecte şi relieve : giulgiuri sordide, picioare, braţe, ochi, sîni de femeie, din ceară proaspătă, ca şofranul.

Juan Tigrul se duse să se prosterneze lîngă presbiteriu, cît mai aproape de sacrificiul simbolic. Se aplecă pînă ce se izbi cu fruntea de o lespede de mormînt. Se rugă, cu mintea şi cu inima, în puţine cuvinte, singurele care-i veneau în minte în acele clipe de tulburare : „Doamne, Doamne, de ce m-ai părăsit ? Facă-se voia ta ! Bietul Juan Tigrul ! De ieri e un om sfîrşit. Bietul Juan Tigrul !" Cînd slujba era pe terminate, se auzi un fluier îndepărtat, stăruitor. Era trenul de Castilia, care avea să treacă prin inima muntelui pe sub schitul Cristo de la Esclavitud. Juan Tigrul se ridică deodată în picioare. O luă la fugă spre ieşire, nu fără să calce în picioare şi să doboare la pămînt cîţiva credincioşi bătrîni care prinseră să se vaiete. Alergă apoi la vale, grăbit, în direcţia tunelului pe unde avea să iasă trenul. Se opri la jumătatea povîrnişului. Muntele se zguduia. Se ivi trenul. În trenul acela era Colás. Pe fundul unei tranşee ca o albie de rîu curgea acum capătul trenului, lunecînd, prelingîndu-se, umplînd matca asemeni unui torent de catran fumegînd pe un canal de irigaţie. A fost oare o amăgire izvorîtă din dorinţă ? Lui Juan Tigrul i se păru că vede o batistă albă fluturînd la una din ferestrele trenului. Cînd se pierdu în

depărtare ultimul rotocol de fum, două lacrimi prinseră să tremure în ochii de pisică sălbatică ai lui Juan Tigrul. Se întoarse în piață. Întinse taraba și se apucă de treabă. Se ferea de privirile văduvei. Dar fără voia lui, privirile i se întîlniră cu ale femeii. Juan Tigrul simți că ochii doñei Iluminada treceau peste el mîngîindu-l ca o mînă cu care mîngîi blana unei pisici. Erau niște ochi de o elocvență inefabilă, care-i trimeteau un mesaj cifrat, a cărui tălmăcire ar fi următoarea : „Cu toții trecem prin momente grele. Pentru mine momentul ăsta durează de ani de zile, fără altă speranță decît aceea de a má întîlni cu răposatul pe lumea cealaltă. Dumneata ai avut un an mai liniștit ca de obicei. Acum răsună tunetele care anunță furtuna. Fii cu băgare de seamă și nu-ți pierde cumpătul, ca să nu naufragiezi". Îi spunea oare doña Iluminada toate acestea din ochi, sau Juan Tigrul voia numai să le audă, și ele nu erau decît o închipuire ? Cu imaginația lui înfierbîntată vedea astăzi piața, cu fluxul ei necontenit, cu încrețirea apelor la suprafață, cu agitația și vuietul ei, ca o mare în mijlocul căreia el era ca o insulă, singur, atît de aproape de ceilalți oameni și totuși atît de departe, murind de sete pe necuprinsul apei sălcii. Pînza de cort de deasupra tarabei, umflată de vînt, îi amintea de velele unei corăbii. Gîndul, rănit de absența lui Colás, se îndrepta spre el. Îl vedea pe puntea unui vapor, în drum spre cîmpurile de luptă din alte continente. „Colás, băiatul meu, pe unde umbli ? Mă disprețuiești ? Ieri nu eram în toate mințile : eram nebun. Bietul Juan Tigrul ! De ieri e un om sfîrșit ! Bietul Juan Tigrul ! Și toate din pricina unei femei. Ele sînt cauza tuturor nenorocirilor și suferințelor. Pentru a doua oară o femeie îmi distruge viața. Doña Iluminada o să afle cine e fata. Ar merita să fie spînzurată. O să mă răzbun de îndată ce-o să pot. Bietul Juan Tigrul ! De ieri e un om sfîrșit. Bietul Juan Tigrul !"

Deși covîrșit de gînduri, era în stare totuși să-i servească în același timp, cu multă solicitudine, pe cei care se apropiau să-i ceară leacuri sau să facă tîrguieli ; erau mulți la număr, fiind zi de tîrg. Numai că nu se uita la fețele lor. Așa ar fi văzut că nu numai cei care se opreau la taraba lui, ci și cei ce treceau pe aproape se opreau să-l

privească cu coada ochiului, unii cu uimire, alții cu repulsie, și pe urmă șușoteau între ei. Pe măsură ce ziua înainta, prin tîrg se răspîndeau repede tot felul de zvonuri despre ce i se întîmplase în ajun lui Juan Tigrul. Se spunea că intrase pe ascuns în bordeiul Carmonei și pesemne că se purtase urît cu ea, căci sărmana femeie muri după cîteva ore. Că, intrînd sau ieșind din vizuina zarzavagioaicei, rănise un catîr de-al lui Cipriano Mogote, negustorul de vinuri. Că o dăduse afară pe Ochioasa, după mulți ani de serviciu, fără s-o plătească, după ce, pe deasupra, îi mai spărsese și capul. În sfîrșit că, sătul de nepotu-său, cu care avea mereu discuții, certuri și scandaluri, îl dăduse afară din casă, refuzînd să-i mai dea o lețcaie de-aci înainte, și nefericitul băiat, văzîndu-se pe drumuri, n-a avut încotro și s-a înrolat voluntar.

Cam pe la amiază a apărut Ochioasa la taraba lui Juan Tigrul. Avea în jurul capului un bandaj voluminos ca turbanul sultanului. Nu venea să-i aducă mîncarea, ci ca să-i ceară simbria și o despăgubire pentru capul spart, care, de fapt, nu era altceva decît un cucui obișnuit. Juan Tigrul îi dădu cît cerea, făgădui să-i plătească mai departe cît i se cuvenea pînă cînd își găsea o slujbă și o rugă, la sfîrșit, să-l ierte, la care Ochioasa, bombănind, nu se știe dacă i-a spus că-l iartă sau nu.

Puțin mai tîrziu se înfățișă Mogote, negustorul de vinuri (gras, roșcovan, scandalagiu și ceapcîn), cu pălăria pe-o ureche, cu cămașa de nanchin albastru, care-i atîrna pînă mai jos de genunchi, și o nuia lungă de alun pe care-o învîrtea ca pe-o morișcă în mîini, după ce-și frecase palmele și scuipase într-însele. Mimica aceasta implica o amenințare. Juan Tigrul, care era nevinovat, n-o înțelegea. Dar așa cum un cîine umple de purici pe cine stă în preajma lui, tot astfel negustorul de vinuri, prin apropierea și atitudinea lui, îl molipsi pe Juan Tigrul de un fel de stînjeneală și mîncărime a pielii. Pentru a se stăpîni, ridică din umeri cu hotărîre și-și încruntă fizionomia caucaziană, făcînd o mutră fără voia lui cruntă. Vinarul socoti că era prudent să încetinească mișcarea de rotație pe care o imprima nuielei de alun.

— Ce mai faci, Mogote? întrebă Juan Tigrul cu indiferență.

— Nu mai face pe prostul, replică vinarul, arcuindu-şi o sprînceană şi coborîndu-şi colţul gurii de pe aceeaşi parte a feţei.

— Zău dacă te-nţeleg.

— Vrei să-ţi spun verde-n faţă ?

— Dacă nu vorbeşti limpede, prietene...

— Să nu ne batem gura de pomană, jupîne ! şi scuipă cu nădejde în palme. *Colonelul* are hernie şi s-ar putea să crape, mi-a spus veterinarul.

— Să mă tai dacă te-nţeleg. De ce-mi spui mie toate astea ?

— Dar cui să spun dacă nu ţie ? răspunse Mogote, cu o mutră ameninţătoare şi apucînd invers nuiaua, ţinînd degetul mare în jos şi ridicînd cotul. Îngrijirile, dacă scapă, şi pe deasupra zilele de muncă pierdute, sau două mii de reali dacă moare, căci atîta face, întreabă pe oricine, şi daunele o să mi le plăteşti pînă la ultima leţcaie. Mă auzi ?

— Vezi-ţi de drum, Mogote, şi nu mă bate la cap.

— Plăteşti sau nu plăteşti ?

— Eşti beat ?

— O să te dau pe mîna justiţiei. Şi după ce te fac să-ţi dezlegi băierile pungii, căci aici e buba, o să dezlegăm noi ca de la om la om treaba asta care acum rămîne încurcată. Eu am răbdare şi pot s-aştept. Dar nu mă las pînă nu capăt înapoi ce mi se cuvine. Şi-o să vedem noi atunci... Nu mi-e mie frică de tigri ucigaşi, nici de jivine stricătoare.

— Ho, Mogote, destul. Să mă trăsnească Dumnezeu dacă ştiu de ce te-ai supărat, ori ce legătură am eu cu colonelul tău, cu veterinarul tău, cu hernia ta şi cu tigrul tău, căci presupun că nu de mine-i vorba cînd pomeneşti de tigri. Nu ştiam că ai necazuri cu militarii şi nici nu pricep de ce pe un colonel bolnav îl îngrijeşte un felcer şi nu un medic sau un chirurg militar. Ori poate visez eu. Fiindcă de ieri mi se întîmplă numai lucruri extraordinare şi, ce-i drept, îmi pare rău că e aşa ; aici ai dreptate.

— Mă iei şi peste picior pe deasupra ? Îţi baţi joc de mine fără pic de ruşine ? Cum era să chem un medic cu

galoane ca să bandajez hernia unui catîr ? Puţin îmi pasă dacă tăgăduieşti sau nu. Chiar dacă nu există martori oculari, o să dovedesc că dumneata l-ai lovit cu piciorul pe *Colonel*, pe catîrul meu, în vintre.

— La dracu ! Să isprăvim odată ! Nu tăgăduiesc, Mogote. Cum vorbeai cu-atîtea ocolişuri, nu te-am înţeles de la-nceput. Nu tăgăduiesc. I-am ars un picior, şi i-aş fi ars mai multe dacă, aşa cum mi-a ars prima copită, fiindcă el a început, ar fi vrut să mă lovească iar. Am fost în legitimă apărare, cum scrie în toate legile, respectate de toate tribunalele, decretă grav Juan Tigrul, socotindu-l pe catîr un adversar raţional.

— Asta înseamnă că mărturiseşti, dar nu vrei să plăteşti, nu-i aşa ?

— Asta înseamnă că aş putea să nu plătesc, căci dreptatea e de partea mea. Dar nu vreau procese cu tine şi cu nimeni altcineva. O să plătesc cît îmi ceri, numai să nu ai pretenţii prea mari.

— Ştiam eu că dumneata, în pofida faimei care ţi-a ieşit, eşti un om de înţeles, spuse vinarul cu un zîmbet maliţios, mîngîind nuiaua de alun, căreia îi atribuia o putere magică de persuasiune. Să rămînem prieteni. Vorba dulce mult aduce. La revedere !

Abia plecă vinarul, că Nachín de Nacha, lîngă taraba lui, îi făcu cu ochiul lui Juan Tigrul, şi-i spuse :

— Mi s-a părut mie sau Mogote, burduful ăsta umflat de vinul care i se prelinge prin gîtlej, umflat ca o pătlăgică roşie, făcea pe grozavul cu tine ? Ce-a vrut ?

— I-am produs o pagubă. I-am făgăduit că-l despăgubesc.

— Mie să nu-mi vină cu cereri de despăgubiri şi cu bîta ridicată. Mai curînd mă las ciomăgit decît să cedez. Eu în locul tău mă duceam după el şi-l luam de guler. Ce-o să spună lumea despre tine ?

— Nachín, ce-am făcut e bun făcut, murmură Juan Tigrul, dintr-o dată livid, fiindcă se temea, împins de gura lumii, să nu se repeadă ca un turbat şi să facă o prostie. Adăugă : Pentru numele lui Dumnezeu, nu mă hărţui.

— Între noi fie zis, Juan, am impresia că eşti ca un mistreţ, care fuge la orice zgomot, pînă şi la foşnetul

unei frunze în cădere ; dar, odată dezlănțuit, nimeni nu-i poate sta în cale.

— Nu știu cum sînt. Nu-mi pasă și nimănui nu-i pasă. Bietul Juan Tigrul ! De ieri e un om sfîrșit. Bietul Juan Tigrul ! Lăsați-mă în vizuina mea. Nu-mi căutați pricină. Lăsați-mă singur, așa cum doresc.

— Aha ! Asta voiam să aud din gura ta. Ai rămas singur, fără fiu fals și servitoare hoață. Acum poți să faci ce vrei. Nimic nu te mai leagă. Ești slobod. Ca un mistreț. În tîrgul ăsta ești ca într-o cușcă. Nu mai sta aici. Ai în apropiere pe cineva cu care să te înțelegi și să te simți în largul tău ? Vino cu mine la Campillín. Acolo trăiesc departe de mulțimea gălăgioasă ; nu departe de oraș, și în inima satului. De cum trec pragul casei pun piciorul într-o țară fermecată și mă aflu în preajma viețuitoarelor și ființelor din lumea cealaltă, care sînt cea mai bună societate ; ai încredere în mine, că nu te mint. Tu nu înțelegi cîntecul cucului, nici nu vrei să crezi în știme, în spiriduși, în duhuri, în sfînta cuminecătură și în sfînta prietenie. În schimb, tu crezi în oameni. Încă nu te-ai dezmeticit ? Despre toate acele spirite pe care eu le văd cu ochii mei și le aud cu urechile mele în fundul lacurilor și în desișul pădurilor, fie că se așază pe acoperișul casei mele, fie că intră pe coș, tu îmi spui că nu sînt altceva decît umbrele ignoranței. Umbre, nimic altceva decît umbre sînt toți bărbații și toate femeile care ne înconjoară. O să te convingi. Vino cu mine la Campillín. Tu, ca și mine, te-ai născut în sălbăticie. Eu sînt bătrîn acum. Tu ai să îmbătrînești curînd. Lupi din aceeași haită. Casa mea e încăpătoare, și tot vorbind de anii tinereții o să întineresc iar.

— Ferească-mă Dumnezeu ! Eu aș vrea, dimpotrivă, să îmbătrînesc cît mai repede. Mă simt prea tînăr, la fel de neștiutor cu ce se va alege de mine ca în anii tinereții ; la fel de nebun și de furios ca atunci, iar dacă nu crezi, să mă fi văzut aseară. Bietul Juan Tigrul ! De ieri e un om sfîrșit. Bietul Juan Tigrul ! Parcă acum încep să trăiesc sau mai bine-zis să mă întorc înapoi și să iau de la capăt același drum. Nu vreau să mă duc la munte, nu vreau. Aș ajunge repede o sălbăticiune mîndră și independentă. Îți mulțumesc pentru invitație. Rămîn aici, unde

sînt, cu atît mai singur cu cît e mai multă lume în jurul meu ; hăituit, speriat şi silit să mă limitez la acte de blîndeţe sau neputinţă. Doamne, mîntuieşte-mă ! Uite ce-a ajuns Juan Tigrul ! De ieri e un om sfîrşit, spuse ca şi cînd şi-ar fi săpat în piatră epitaful.

— Treaba ta. Dacă într-o bună zi îţi schimbi părerea, aminteşte-ţi de mine.

După-amiază piaţa a rămas goală. Doña Iluminada închise dugheana şi apoi ieşi înfăşurată într-o mantie. Juan Tigrul nu se mişcă de lîngă taraba lui. Clopotele de la San Isidoro băturâ de înmormîntare. După puţin timp, se ivi cortegiul funebru al Carmonei, care străbătu piaţa. O petreceau pe ultimul drum toţi vecinii din piaţă. Juan Tigrul nu se putea hotărî să intre şi el în cortegiu. Doña Iluminada, care o ţinea de mînă pe Carmina, se apropie şi-i spuse :

— Vino cu mine şi hai să ne-alăturăm cortegiului. Calomnia a fost risipită, nu fără efort, ce-i drept, şi am biruit cu ajutorul acestui înger. Vino-ţi în fire şi nu trezi din nou indignarea tîrgului din nepricepere şi sfială.

Cîţiva oameni din cortegiu şi mai ales bocitoarele se oprirâ puţin în dreptul lor, întorcîndu-se să-i scruteze pe Juan Tigrul şi pe văduvă. Juan Tigrul deschise larg ochii şi se uită la văduvă cu o privire imploratoare.

— Aş rîde văzînd expresia de năuceală de pe chipul dumitale, spuse doamna Góngora, dacă nu ne-am afla într-o împrejurare atît de tristă. Ascultă-mă. Carmina, dă-i o sărutare domnului Juan, care aseară te-a ajutat şi ţi-a dat pomană şi a venit la voi acasă ca să vadă dacă poate s-o vindece pe biata maică-ta.

Juan Tigrul trase repede pînza de cort impregnată peste taraba lui cu mărfuri. Apoi întinse Carminei obrazul, ca să-l sărute, şi se simţi năpădit de o emoţie dulce. O luă de mînă pe fată, strîngînd-o cu putere, dintr-un impuls spontan de recunoştinţă.

— Vai, mă doare, se văită Carmina.

— N-o mai strînge aşa de tare. Fetiţa mea, iartă-l pe Juan Tigrul. Pînă şi cînd vrea să mîngîie, răneşte fără voia lui.

— Ce bine mă cunoşti, doña Iluminada. Rănesc, ba chiar mai mult decît atîta.

— Dacă te cunosc ? Cum aş putea să nu te cunosc !

Lui Juan Tigrul i se părea că sărutarea orfanei îi imprimase pe obraz un divin stigmat vizibil. Mergea ţanţoş, plin de el, ca soldatul fanfaron care poartă o decoraţie cît roata carului fără să fi fost la război. O babă bisericoasă şopti la urechea alteia :

— Uită-te la el ! După ce-a omorît-o pe Carmona, că despre asta nu mai poate fi nici o îndoială, şi-o să se vadă totul limpede la judecata de apoi, cînd toate fărădelegile vor ieşi la iveală, uită-te la el cum se furlandiseşte şi se bucură de isprava lui. Doamne Isuse Hristoase !

Cînd ajunse la San Lázaro, la marginea oraşului, unde de obicei mulţi îşi exprimă condoleanţele şi se întorc în oraş, Juan Tigrul spuse că merge mai departe, pînă la cimitir. Doña Iluminada însă nu voia ca fetiţa s-o vadă pe maică-sa dispărînd pentru totdeauna înghiţită de pămînt ; amintire de neuitat. Juan Tigrul, ca să nu dea drumul fetei din mînă, se întoarse cu ele.

— Cine suportă cheltuielile de înmormîntare ? Aş vrea să contribui şi eu.

— Nu-ţi face griji. Totul se va aranja.

— Totul ? Cine se va ocupa de orfană ? Cu ea de faţă, Juan Tigrul nu îndrăznea să vorbească de această problemă decît prin aluzii, pe care spera că perspicacea văduvă le va înţelege.

— Totul ? insistă Juan Tigrul.

— Da, prietene.

— Dar mai sînt anumite lucruri...

— Totul. Şi pentru că veni vorba, astăzi încă n-am apucat să stăm de vorbă. Şi dumneata eşti în doliu. Unii îşi pierd părinţii, alţii, copiii. Nu se ştie ce-i mai rău. E oarecum în firea lucrurilor să-ţi pierzi părinţii. E mult mai uşor să găseşti în loc un fiu, pe cînd un părinte e greu. Ca să nu mai vorbim de o mamă, deşi totul e cu putinţă.

— Slabă mîngîiere îmi aduci.

— Fiindcă nu ai nevoie de mai mult. Colás a plecat fără să-şi ia rămas bun de la nimeni, şi asta e ca şi cum ar fi plecat cu cheile în buzunar şi se poate întoarce oricînd, pe nepusă masă. Se va întoarce cu siguranţă !

— Dacă nu-l omoară gloanţele duşmanului.

— Să dea Dumnezeu să scape !

— Şi chiar dacă se întoarce, pentru mine e pierdut.

— Pierdut ? Uite ce cred eu : Colás a făcut foarte bine. Mai întîi de toate, nu s-a năpustit asupra ingratei, ci a plecat să facă isprăvi de vitejie în lumea largă ; lucru vrednic de un cavaler rătăcitor, cum nu mai afli în vremurile noastre.

— Nu m-am gîndit la asta.

— În al doilea rînd, piatra de încercare a iubirii adevărate este lipsa celui iubit. În absenţa lui Colás, o să-ţi dai seama şi dumneata mai bine cît de mult îl iubeai şi dacă el este sau nu pentru dumneata cel mai important, dacă nu chiar singurul lucru important din lume.

— Despre asta nu încape îndoială.

— Cu atît mai bine. Colás, sacrificîndu-şi pentru cîtva timp libertatea, ţi-o restituie dumitale. Vor trece zilele, una după alta. Dacă în sufletul dumitale totul rămîne la fel ca înainte, atunci n-ai pierdut nimic ; ba chiar ai cîştigat, căci ţi-ai întărit dragostea părintească pe care i-o porţi lui Colás. Dar dacă între timp se produce o schimbare în sufletul dumitale, atunci cel puţin o să-i mulţumeşti lui Colás, care şi-a dat seama că trebuie să dispară la timpul potrivit, ca să nu te supere.

— Ai o gură de aur, nu altceva ! Se vede că eşti din Toledo, unde cresc caisele cu sîmbure dulce. Ascultîndu-te pe dumneata, s-ar părea că viaţa nu închide într-însa o migdală otrăvitoare. După părerea dumitale, eu ar trebui să fiu mulţumit ca o dairea cu clopoţei, pe care, cu cît o baţi mai tare, cu atît mai vesel sună. Nu ştiu ce să-ţi răspund, dar nu sînt convins că ai dreptate.

Nu dorea altceva decît ca văduva să aibă dreptate, dar nu se hotăra să se lase convins, temîndu-se să nu i se spulbere speranţele. Adăugă :

— Păcat că Vespasiano nu e în Pilares ! I-aş fi cerut părerea, şi dacă ar fi fost şi el de părerea dumitale, atunci m-aş fi liniştit.

Ajunseră în faţa casei unde stătea doña Iluminada, care-l invită pe Juan Tigrul să intre. Refuză. Se făcuse întuneric. Juan Tigrul porni prin oraş, fără ţintă, pe străzi singuratice, ca să întîrzie cît mai mult întoarcerea în casa

pustie, care-l atrăgea și în același timp îl înspăimînta. După ce rătăci astfel o bună bucată de vreme, se pomeni fără voia lui în fața casei. Orologiul din turnul catedralei bătea orele zece. Fiecare bătaie, aproape solidă, căzînd din înălțime, era pentru Juan Tigrul ca o lovitură nevăzută pe care o primea în moalele capului. „Ce cauți aici, omule? La urma urmei tot trebuie să te întorci acasă. Hai odată!" Intră. Nu pusese nimic în gură în ziua aceea. Mîncă în picioare pîine cu brînză, pe care le scoase dintr-un dulap.

Sub înrîurirea voinței șovăitoare, își simțea și corpul șovăitor, ca un copac bătut de vîntul îndoielii. Ba o lua spre dormitorul lui, ba spre odaia lui Colás. Într-un cuvînt, tot umblînd de colo-colo, ca să nu se întoarcă din drum, intră în camera băiatului. După o inspecție rapidă, își dădu seama că nu luase nimic cu el. Hainele lui Colás erau acolo, și cele de purtat, și cele de sărbătoare; toată lenjeria de corp și încălțămintea. „Gol l-am adus; gol a plecat din casa mea. N-a vrut să-mi datoreze nimic. A plecat cu mîinile goale. Probabil că aici și-a pus aseară uniforma de soldat. Nu l-am văzut îmbrăcat cu ea. Ce bine i-o fi stînd! Spune-mi, băiatul meu, cînd o să te văd din nou?"

Juan Tigrul hotărî să păstreze camera neatinsă, astfel încît Colás, la întoarcere, să poată lega fără greutate momentul plecării de momentul sosirii, și să poată înțelege că golul deschis prin desprinderea lui de cuib nu putea fi umplut decît de el. Cît timp Colás umbla prin locuri depărtate, odaia lui avea să fie o firidă cu relicve.

Cînd dădu să iasă, Juan Tigrul văzu o hîrtie prinsă cu un ac în tăblia ușii. Spunea:

„Iartă-mă, dragă tată; niciodată nu te-am simțit mai tată ca acum, cînd știu că nu sînt fiul nimănui. Nu mă învinui de nerecunoștință. Sper că voi rămîne în viață destul ca să-ți pot dovedi dragostea ce-ți port. Nu-mi pierd nădejdea că dumneata mă vei ierta. Vai, dragă tată! Am fugit, ce-i drept, fiindcă cineva m-a azvîrlit ca pe o zdreanță!"

Juan Tigrul săruta, plîngînd, rîndurile scrise de Colás. Şi vorbea cu glas tare :

— Cum să nu te iert, pasăre fără cuib, pui de vultur, pe care l-am încălzit la pieptul meu pînă cînd ţi-au crescut aripile ? Zboară, zboară în înaltul cerului, acolo unde glonţul vînătorului nu te poate ajunge. Tu trebuie să mă ierţi, pentru că am vrut să-ţi tai aripile. Grăbeşte-te să-i birui pe duşmanii de peste mări, lua-i-ar dracu' !, şi întoarce-te cît mai repede, cu galoane de general cel puţin, şi să moară de ciudă, fiindcă atunci n-o să te mai uiţi la ea, la fata care te-a refuzat.

Juan Tigrul se retrase în odăiţa lui de la mansardă cu scrisoarea lui Colás pusă într-o punguliţă pe care-o ţinea lipită de piele, pe pieptul lui păros, împreună cu alte preţioase foiţe de hîrtie, nespus de slinoase, unde-şi însemnase, cu scrisul lui încîlcit, toate lucrurile importante, şi le păstra ca pe o comoară. Cînd intră, grămezile de grăunţe, împrăştiate şi amestecate pe duşumea, i se înfăţişară ca o imagine a propriului său suflet. Gînduri şi sentimente pînă atunci precis clasificate şi evaluate, recoltă bogată a unei experienţe îndelungate, totul se învălmăşise în sufletul lui, toate erau acum amestecate, împrăştiate, după cataclismul spiritual din noaptea trecută. „Bietul Juan Tigrul ! De ieri e un om sfîrşit. Bietul Juan Tigrul !" Nu putea să-şi adune gîndurile ; mintea parcă-i era amorţită. Se simţea atît de istovit, încît de îndată ce se întinse pe mindir începu să sforăie, fără să-şi mai dea seama cum îl cuprinde somnul.

A doua zi se chibzui să înceapă munca anevoioasă de reorganizare a vieţii sufleteşti, în care trebuia să pună ordine. Se cuvenea să procedeze cu precauţie, pentru a contracara impulsivitatea firii lui de pînă atunci, care încerca să renască. „Eşti un prost, Juan, ca în anii tinereţii. O să-ţi pun căpăstru şi zăbală, o să te strunesc, şi-o să te fac să te supui scopurilor mele." Alteori, ca în tinereţe, era stăpînit de dorinţa de răzbunare, care înceţoşează ochii raţiunii, parcă legîndu-i cu o eşarfă. Printr-o alchimie a visului, dragostea pentru Colás se transformase peste noapte în ură răzbunătoare faţă de necunoscuta care-l respinsese ca pe o zdreanţă, după cum zicea el. Dar la cine se referea Colás cînd se credea azvîrlit ca o zdreanţă ?

La fată ori la Juan Tigrul ? Nu se putea şti foarte limpede din rîndurile pe care le scrisese. Presupunînd că se plîngea şi suferea în urma ultimei conversaţii cu tatăl său adoptiv, chiar dacă în fond cauza era fata necunoscută, cu atît mai puternică era justificarea lui Juan Tigrul pentru a o urî şi a încerca să se răzbune pe ea. Dar de data asta avea să se răzbune cu sînge rece, lucid, fără să-şi piardă capul, fără să-şi frîngă inima, ca data trecută. Data trecută... Aşa cum torentele mătură pămîntul care acoperă mormintele şi lasă la lumina zilei osemintele morţilor, tot astfel Juan Tigrul se înspăimînta gîndindu-se dacă nu cumva furtuna din sufletul lui, care începea să se domolească, slavă Domnului, va scoate la suprafaţa prezentului amintiri îngropate, pe care el le credea uitate pentru totdeauna.

În ziua aceea, doña Iluminada, pe fondul iremediabilei sale tristeţi, lăsa să se întrezărească o irizare de bucurie. Juan Tigrul intră în prăvălie şi întrebă de orfana Carmonei.

— Ţi-am spus şi ieri că totul s-a aranjat, răspunse doamna Góngora.

— Eşti o femeie care ştii să iei iniţiative înţelepte. Nu mă îndoiesc că te-ai gîndit la o soluţie fără cusur. Pot s-o aflu şi eu ?

— Sigur. Chiar am nevoie de aprobarea dumitale.

— **A mea ?**

— Da. Dumneata să confirmi sau să infirmi propunerea mea. De aprobarea sau dezaprobarea dumitale depinde totul.

— Stau ca pe ghimpi. De orfelinat nu poate fi vorba. Dacă ar adopta-o cineva, ar fi desigur mult mai bine.

— Doamne ! Ai fi în stare s-o dai pe fata asta la un orfelinat ?

— Eu ?

— Sînt hotărîtă să nu mă las pînă n-o văd pe Carmina adoptată de cineva. O persoană de încredere, dacă se poate, cu frica lui Dumnezeu, miloasă... Vorbeşte, că de dumneata depinde...

Juan Tigrul înţelese că doña Iluminada vrea să-i pună lui fata în braţe. Pe obraz, ca un foc sacru, îi apăru căl-

dura pe care cu o zi în urmă i-o transmisese sărutarea Carminei. Dacă doña Iluminada ar mai fi spus un cuvînt, ar fi luat-o la el pe orfană. Începu să-şi imagineze viitorul după placul inimii. Şi, cum i se întîmpla întotdeauna, în faţa slăbiciunii pe care şi-o simţea la un moment dat, se încrîncena împotriva lui însuşi, astfel încît atunci cînd trebuia să se exteriorizeze, în gesturi şi cuvinte, acestea erau aspre, ostile, de parcă ar fi fost jignit de ceilalţi.

— Pe coarnele lui Belzebut !... Una mi-a fost de-ajuns, cu vîrf şi îndesat. N-ai ochi să vezi că nu-s eu omul potrivit pentru aşa ceva ? Caută-ţi alt muşteriu. Vrei să mă pricopseşti, care va să zică ? Găseşte-ţi mai bine o cloşcă, gata să stea pe ouă de raţă şi chiar de curcă, de parcă ar fi ale ei.

Juan Tigrul se zbuciuma ca un taur înţepat de tăun.

— Asta nu-i răspuns. Spune-mi : da ori ba ?

— Îmi pui sula în coaste. Nici în ruptul capului. Ce ţi-a venit ? Cînd cineva îţi oferă în dar o baniţă de grîu, înainte de-a primi te-ntrebi dacă nu cumva e de furat.

— Situaţia nu suferă amînare.

— Atunci ţine-o pe orfană lîngă dumneata şi să fie într-un ceas bun, spuse Juan Tigrul, fără să-şi dea seama prea bine ce spune.

În ochii săi verzi de pisică sălbatică scăpărau fulgere livide, care echivalau cu strigătul după ajutor, mut şi intermitent, pe care corăbiile rătăcite îl trimit în depărtare cu ajutorul felinarului atîrnat în vîrful catargului.

— Păi asta voiam să-ţi spun. Eşti de-acord ?

— Aha !

Lui Juan Tigrul i se stinseseră şi ochii şi glasul.

— E pentru prima dată cînd cineva nu trage învăţăminte din nenorocirea altuia. Cînd Colás îşi ia zborul şi încă mai răsună în văzduh bătaia aripilor lui, pe mine mă bate gîndul să repet experienţa nefericită de care-ai avut parte dumneata. Pasărea călătoare n-o poţi ţine în colivie. Dacă nu izbuteşte să fugă, se stinge de tristeţe. Ştiu la ce mă pot aştepta, dar nu-mi pasă de asta. Vreau s-o văd pe Carmina cum creşte mare şi se face frumoasă. Odată cu ea o să trăiesc a doua oară. Să ajungă femeie. Să ajungă femeie. Să ajungă femeie ! Şi dacă pe urmă

mi-o fură un bărbat... Ia aminte ce spun: mi-o fură, mi-o fură, nu mi-o cere în căsătorie. Un bărbat zic, nu un soţ, fiindcă nu întotdeauna soţii sînt şi bărbaţi. Dacă mi-o fură, chiar dacă pe urmă o părăseşte, o să fiu bucuroasă. O să fiu bucuroasă pentru ea şi-o să-i mulţumesc lui Dumnezeu.

— Îmi vine să-mi fac semnul crucii, nu altceva. Dumneata, care eşti o creştină desăvîrşită... Te aud şi nu-mi vine să-mi cred urechilor.

— Vai, dragul meu Juan! N-ai deloc darul ghicitului, deşi ochiul dumitale seamănă cu ochiul de vultur. Pentru dumneata a fost scrisă sentinţa din Evanghelie, cu cei care au ochi şi nu văd. Lumea este, din fericire, plină de orbi, fiindcă dacă ar fi văzute gîndurile şi dorinţele sub carnea şi oasele din care sînt plămădiţi muritorii, atunci cea mai mare parte dintre ei ar muri de ruşine. Dacă lucrurile ascunse ar ieşi la lumină, nici dumneata nu le-ai da crezare.

Juan Tigrul, concentrîndu-se să pună ordine în sufletul lui, nu era dispus să-şi piardă timpul cu dezlegarea ghicitorilor. Se întoarse la ce-l preocupa mai mult:

— Ştii cumva din întîmplare, spuse el înverzindu-se la faţă, cine-i fata?

— Care fată?

— Cum care fată? Fata lui Colás. O cunosc şi eu?

— Ba bine că nu.

— Spune-mi cine-i, bîigui Juan Tigrul.

— Herminia.

— Herminia... Herminia..., repetă el, scormonindu-şi memoria şi încercînd să lipească o etichetă sau tăbliţă indicatoare pe un anumit manechin de femeie, căci toate femeile îi produceau impresia nu atît a unor corpuri însufleţite de o inimă sensibilă, cît a unor frumoase sculpturi goale pe dinăuntru, cu un cuib de vipere în loc de mărunţaie.

— Dar bine, omule, doar eşti în tovărăşia lor aproape în fiecare seară...

— Nepoata doñei Marica Laviada? Această...

— Această... ce? Ia să vedem ce infamie eşti în stare să spui.

— Această... Juan Tigrul căuta zadarnic epitetul potrivit. Această... Nimic. Această neisprăvită, zgîtia asta. Să mă ia naiba dacă știu cum arată fata asta. Și doar o văd mai tot timpul. Înseamnă că nu prea are nimic deosebit. O fi avînd ochii albaștri, verzi ori negri? E grasă, slabă, ori potrivită? O fi o huidumă ori a rămas pipernicită? Bine, bine, destul. Trăiască fetele nurlii! spuse înghițindu-și scuipatul cu nesaț.

Femeia aceea era poate singura din toată piața asupra căreia, printr-o serie de combinații de nepătrus ale Destinului, putea să-și satisfacă setea de răzbunare într-un mod legal, rapid și complet.

Juan Tigrul ieși din prăvălie și se îndreptă spre taraba lui pentru a-și urzi planul de răzbunare. Cu ochii ascunși în desișul sprîncenelor, cu gura strîmbă, stătu restul zilei cocîrjat (de parcă i-ar fi crescut un gheb în spate) sub marile umbrele colorate: roșu-aprins, galben-auriu și violaceu, ca un geniu rău al mitologiei rustice sub trei enorme ciuperci multicolore.

După cină, Juan Tigrul se ducea de obicei să-și mai omoare timpul în ceaprăzăria doñei Mariquita Laviada. Juca cărți cu bătrîna și un preot: don Sincerato Gamborena, director și fondator al Colegiului de surdomuți și orbi. Herminia, ceva mai la o parte, într-o zonă de penumbră, își găsea ceva de lucru, ca o fată harnică ce era. Dar, și asta observase mai de mult Juan Tigrul, se ocupa cu lucruri deșarte: bluze în culori vii, plase de prins părul, coliere din mărgele de sticlă în culori țipătoare. Se îmbrăca, dealtfel, cu pretenții de lux, cu lucruri care-ți luau ochii dar nu erau de calitate, nepotrivite cu situația economică a bunică-si, extrem de strîmtorată, cum știa toată lumea. Asta era de-ajuns pentru ca lui Juan Tigrul să-i fie antipatică și să nu se prea uite la ea. Colás mergea de multe ori cu unchiul său. Nu se așeza niciodată lîngă Herminia, ci în spatele jucătorilor, urmărind ori prefăcîndu-se că urmărește fazele jocului. Cum era să bănuiască Juan Tigrul că nepotu-său îi făcea curte Herminiei? Să mai adăugăm că trebuia să fie mereu cu ochii la doña Marica, fiindcă la cea mai mică neatenție era în stare să trișeze. Bătrîna era trișoare așa cum alții sînt stîngaci ori fonfi: din fire. Chiar dacă nu cîștiga nimic din asta,

ea trişa. Şi tot cu înşelătorii îşi ţinea şi dugheana. O atrăgea şi o entuziasma tot ce nu mergea pe făgaşul obişnuit. Lui Juan Tigrul îi datora cîteva mii de pesete. Termenul fusese depăşit, şi pe baza chitanţei de împrumut Juan Tigrul putea să trimită portăreii la ea. Din milă nu se folosise de acest drept. Acum însă... Avea răzbunarea în mînă. Instinctiv, strîngea pumnul, ca să nu-i scape printre degete frîiele viitorului. Avea s-o azvîrle pe Herminia în noroiul străzii, s-o vadă cerşind, să rătăcească pe jos printre străini, aşa cum şi ea îl alungase pe Colás în ţări străine. Şi bătrîna ? S-o aducă şi pe ea la sapă de lemn, la vîrsta ei neputincioasă, fără altă vină decît aceea că ducea pe umeri un căpşor zbîrcit şi uşurel ca o nucă găunoasă ?

Cu aceste îndoieli în suflet, cum se făcuse tîrziu, Juan Tigrul se ridică şi plecă acasă. Mîncă foarte puţin, abia gustînd din ceea ce-şi pregătise singur. Intră apoi în firida relicvelor, dormitorul lui Colás, şi acolo, între patru pereţi, se stîrni iarăşi în sufletul lui ura împotriva Herminiei. Ieşi din nou, ca să poată medita cu mai mult aplomb. De trei zile nu mai fusese seara la doña Marica. Ce-or fi gîndind despre el bătrîna, fata şi preotul ? Ştia oare bătrîna ceva despre iubirea nefericită a lui Colás ? De-ar fi ştiut, cu siguranţă că ar fi silit-o pe Herminia să-l accepte, chiar dacă n-o făcea decît pentru averea unchiului şi cu nădejdea c-o va ierta de plata datoriei. Trebuia oare Juan Tigrul să se ducă la joc în seara aceea, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic ? Îl îndemna să se ducă mai ales dorinţa de a-şi da seama, la urma urmei, care erau farmecele irezistibile ale Herminiei, în stare să-i sucească minţile în asemenea hal lui Colás. În acelaşi timp, îi era frică de el însuşi, frică să nu izbucnească în vorbe de ocară la vederea sirenei, şi frică să nu se zăpăcească şi să fie silit să iasă glonţ în stradă, ruşinat de purtarea lui grosolană. Pe de altă parte, ce obraz avea el să intre în prăvălie cu gîndul, căci aşa avea de gînd, să le azvîrle în stradă pe cele două femei chiar a doua zi sau, oricum, peste cîteva zile ? Să intre prefăcîndu-se indiferent ? Ar fi fost o mistificare nedemnă de el. Să intre cu o căutătură prevestitoare de rele ? Ar fi fost o lipsă de politeţe de prisos. Cel mai bun lucru deci era să rămînă acasă ; în sufletul perfidei Herminia să înceapă a se strecura neliniştea şi să se pre-

gătească pentru a primi lovitura de grație. Pe scurt, nu s-a dus la joc în seara aceea, și nici în seara următoare. În tot acest timp voința lui nu contenea să se legene descriind, asemenea unei pendule, aceeași orbită scurtă, ba ascendentă, ba descendentă, de impulsivitate și inerție. A doua zi la amiază, cînd orologiul din turn bătu orele douăsprezece, poștașul îi aduse două scrisori. Pe plicul uneia din ele se distingea scrisul lui Colás, nervos, cu zigzaguri și rotunjimi repezi ca zborul de rîndunică. Cealaltă, cu scris feminin, timbrată la Madrid și foarte parfumată. Juan Tigrul se înfioră. Amîndouă scrisorile îi produceau în egală măsură o senzație de neîncredere. Ce cuprindea scrisoarea lui Colás? Iar cealaltă, de la cine era? De două zile pregătea pe îndelete execuția celor două femei fără apărare, și poate că-i era dat lui să fie executat înaintea lor. Să deschidă scrisorile? Intimidat de propria sa lipsă de curaj, rupse dintr-o dată plicul în care era scrisoarea de la Colás. Începu să citească. Se făcu verde la față, de un verde-cenușiu ca de măslină, ceea ce însemna, printr-un mecanism contradictoriu, că pe dinăuntru zîmbea. Colás scria pe un ton deschis și respectuos, ca de la fiu la părinte, de parcă între ei n-ar fi avut loc nici o neînțelegere. Colás îi descria călătoria în cele mai mici amănunte. Cînd a plecat trenul din Monte Furado, de sub muntele pe vîrful căruia se afla schitul Cristo de la Esclavitud, fluturase batista la fereastra vagonului, luîndu-și rămas bun de la Juan Tigrul și de la Pilares. Deși fusese trist toată ziua, peisajul care se derula în fața lui, schimbîndu-și în fiecare clipă fizionomia, l-a făcut să uite tristețea. *„Mi-am spus că cel mai bun lucru ar fi fost să merg pe jos, fără grabă, sorbind lucrurile care se văd de jur împrejur. În tren lucrurile vin spre tine brutal, te lovesc peste ochi și aproape te orbesc, asemenea prafului de cărbune de la locomotivă. Prefer să merg eu în întîmpinarea lucrurilor. De mic visam să colind pe jos drumuri lungi, din sat în sat. Poate că m-am născut să fiu un hoinar.“* Zarva pe care o stîrneau alți recruți — cu chitare, cimpoaie, cîntece și vin — îl zăpăcea și-i alunga gîndurile triste. Cum arde soarele în Castilia! Dar soarele e mai trist decît ceața. Și alte impresii de felul ăsta.

Juan Tigrul se pregătea să răspundă pe loc la scrisoarea lui Colás și să-i trimită bani, cînd văzu cealaltă scrisoare căzută pe jos. O ridică, o deschise și cu inima ușoară se adînci în lectură. Citi următoarele :

„Dragul meu Juan,

Cred că nu m-ai uitat, deși voi, bărbații, sînteți niște egoiști și de aceea niște ingrați. Noi, femeile, sîntem cu totul altfel. Noi dăm tot ce avem. Voi puneți asta pe seama frivolității. Ba chiar mai rău. Favorurile, de îndată ce vi le acordăm, nu se mai bucură de prețuirea voastră și ne întoarceți spatele. Pentru noi nu trece timpul. Nu trece pentru noi. Ne rămîne gravat în piele. Fiecare supărare, fiecare dezamăgire este o zbîrcitură sau un fir de păr alb. Să nu crezi însă că doamna general Semprún de astăzi e doar umbra celei ce-a fost doamna căpitan Semprún la Manila, parcă nu mai demult decît ieri. Îți amintești ? Eu parcă te văd și acum înaintea ochilor, cînd erai ordonanță la noi. Juanín sau Guerrita : îți spuneam în amîndouă felurile. Te întreb dacă îți amintești. Cum să nu-ți amintești ? De întîmplări ca cele de-atunci n-o să mai ai parte, ți-o spun eu ! Viața ta a atîrnat de-un fir de păr și, dacă ai scăpat, asta se datorează trecerii de care se bucura bărbatul meu, care a fost un sfînt și care ținea mult la tine. Scopul acestor rînduri este să-ți comunic că am rămas văduvă, încă de acum aproape șase ani, și cu două fete gemene, acum destul de măricele. S-au născut la Manila, mi se pare că la șase sau opt luni după ce tu ai plecat de la noi. Trăim în mare strîmtorare. Ca văduvă de general am o pensie prăpădită, din care abia pot trăi. Armata e o Cenușăreasă în țara asta în care toată lumea stă cu burta la soare și suge cît poate. De asta am fost apărătorii patriei atîția amar de ani, luptînd cu țînțarii ăia înspăimîntători și cu tot felul de insecte din insulele alea blestemate, pe care niciodată n-o să le pot uita ; și cu riscul de-a fi ciuruiți de gloanțele răsculaților. Dumnezeu nu te bate cu biciul. Am aflat că ești un capitalist în toată puterea cuvîntului. Sper că-mi vei trimite o mie de pesete în semn de mulțumire pentru tot ce-am făcut

pentru tine bărbatul meu și cu mine. E o datorie de onoare. Deocamdată îmi ajunge atît. Fosta ta stăpînă și prietenă,

Isabel"

Juan Tigrul nu putu scoate decît un geamăt :

— Apocalipsa !

Fiecare cuvînt al acelei scrisori răsunase în craniul său ca o trîmbiță a judecății de apoi, cînd morții se ridică din nou în picioare. Mai mult decît cuvinte erau ființe vii, ori reînviate, care se perindau, ca un regiment disciplinat, prin fața lui Juan Tigrul. Făcu scrisoarea ferfeniță și azvîrli cît colo bucățile de hîrtie de mărimea unor fulgi de zăpadă, de parcă ar fi vrut să anihileze imaginile descoperite de lectură ca de o perdea care se trage brusc. Zadarnică încercare. Totul se încheiase pentru el. Numai cînd ceva e definitiv încheiat, trecutul lui renaște și devine actual, peren și iremediabil. Propriul său trecut, pe care Juan Tigrul îl presupunea îngropat, se refăcea în întregime, închegat într-o veșnicie de infern, sub vraja doamnei general Semprún, preoteasă a lui Belzebut : „Bietul Juan Tigrul ! E un om sfîrșit pentru totdeauna. Bietul Juan Tigrul ! Ai devenit din nou Juanín și Guerrita, ordonanța."

O vedea pe căpităneasă, cu ochii ei mari și lipicioși, cu fața ei de ipsos împodobită cu stucaturi ; cu gura rotundă, de un roșu aprins, ca ceara de sigiliu ; cu veșmintele ușoare de casă, cu pozițiile ei voluptoase, cu nerușinatele ei insinuări seducătoare. Ea își alegea singură, din întreaga companie, soldatul pe care și-l dorea ca ordonanță, care pe urmă rămînea foarte puțin în casa ei, fiindcă doamna căpitan, sătulă de el, începea să-i găsească defecte, și aducea unul nou ca să-l încerce. Întorși la companie, soldații povesteau tot felul de istorii picante despre căpităneasă. La cazarmă îi puseseră porecla de „doamna căpitan Înghite-batalioane". Bărbatul ei era un om cumsecade, viteaz dar cam nătăfleț; de cît de neînfricat și de curajos în fața dușmanului, pe-atît de neștiutor și slab în fața dulcei sale dușmance. Îl îndrăgise tare mult pe Juanín sau Guerrita, cum i se spunea cînd era ordonanță ; atît de tare, încît pentru a o împiedica

pe doamna căpitan să se descotorosească de el, ca de ceilalți, hotărî să-l însoare cu o fată tînără și frumoasă, pe care-o chema Engracia și era slujnică în casă. Juanín se născuse într-un sătuc de lîngă Traspeñas, unde își petrecuse copilăria și adolescența, pînă fusese luat în armată. Cunoscînd de timpuriu colectivismul amoros care domnea în acele văi de la poalele munților, încercă un sentiment de ciudă și dispreț pentru femeia de la țară. Îndrăgostindu-se lesne și fiind sentimental, nu concepea dragostea decît ca un concept viril de proprietate exclusivă. Ajunsese să creadă că femeile educate din tîrguri și orașe, doamnele mai ales, sînt exemplare perfecte de cinste feminină. Doamna căpitan Semprún îl făcuse să-și piardă în întregime încrederea în femei. Și totuși se îndrăgosti de Engracia, fata din casă. Iubea în tăcere, luptînd, cu prețul insomniilor și a lipsei de poftă de mîncare, împotriva lui însuși, cînd într-o bună zi căpitanul îi spuse : „Guerrita, băiatule, în ceea ce privește dragostea sînt expert. Nimic nu-mi scapă." Nefericitul căpitan ! Juanín fu cît pe-aci să pufnească în rîs ; dar își luă seama îndată și deveni foarte serios, auzindu-l că adaugă : „Ai cearcăne, te razi foarte des, îți lustruiești cizmele mai bine decît pe-ale mele ; femeile de la bucătărie i-au spus neveste-mi că nu mănînci decît salată. Guerrita, tu ești îndrăgostit. Și știu și de cine, fiindcă, fără să-ți dai tu seama, am văzut cum te pierzi în fața Engraciei. Și pot spune mai mult. Engracia te place. Prin urmare... treaba e ca și încheiată. Vă cununați îndată, fiindcă nici doamna nici eu nu vrem în casa noastră iubiri care să nu fie sfințite în fața altarului. Așadar. La umăr, arm' ! Înainte... marș !" Deși se perpelea de dragoste pentru Engracia, Juanín nu voia să se însoare, fiind convins că, mai devreme sau mai tîrziu, va fi înșelat, ceea ce l-ar face să înnebunească de durere. Dar această părere despre ușurătatea femeii, absolută și dovedită în casa aceea în care își făcea slujba, nu putea s-o opună, ca pe un motiv convingător pentru a nu se însura, în discuția cu stăpînul său, căpitanul orbit de dragoste. Cu siguranță i-ar fi replicat : „Pe ce te bazezi ? N-ai în fața ochilor exemplul doamnei căpitan, care e o soție ireproșabilă ?" Bineînțeles că, dacă s-ar fi însurat, Juanín nu s-ar fi lăsat înșelat cu-atîta ne-

rușinare ca nătăfletul de căpitan. Asta pentru nimic în lume! Avea ochi de pisică, atît pe chip cît și în minte, care nici la lumina zilei nu sînt orbiți, nici în întunericul nopții nu-și slăbesc puterea. Fapt este că Juanín s-a lăsat purtat spre altar ca mielul la tăiere. Își adora nevasta. Ea arăta că-i împărtășește sentimentele cu purtări gingașe și o mare delicatețe care, pentru moment, îl umpleau de fericire. O fericire amărîtă foarte curînd de patima geloziei. Cînd, pentru a îndeplini o anumită obligație, trebuia să lipsească o bucată de timp de acasă, se mistuia la gîndul că vreun căpitan afemeiat ar fi putut da tîrcoale casei cu gînd s-o poată vedea pe frumoasa Engracia, căci, auzind zvonurile de la cazarmă, era la curent cu faptul că mulți dintre ei își petreceau cea mai mare parte a ceasurilor lor sterile asediind femeile măritate din toate casele și clasele sociale. Cînd se întorcea acasă, își pironea ochii în ochii Engraciei, de parcă ar fi vrut s-o sfredelească și să pătrundă pînă în fundul sufletului ei, unde poate că germina o nouă sămînță de iubire. Dacă într-o bună zi Engracia era abătută sau voia să stea singură, Juanín atribuia această dispoziție unor motive greu de mărturisit ori păcătoase; bănuia că-i ascundea ceva sau că urzea ceva în taină, sau că se desfăta depănînd amintiri plăcute. Dacă, din fericire, și asta se întîmpla foarte des, Engracia îl copleșea cu drăgălășenii și vorbe dulci, atunci el își sporea bănuielile, atribuind efuziunea conjugală prefăcătoriei ori remușcărilor. Firea lui timidă și tăcută îl împiedica să-și manifeste sentimentele și să-și descarce sufletul. Simțea cum inima i se înăsprește din ce în ce mai mult. Acest supliciu mut devenea insuportabil. Așa cum osînditul își așteaptă moartea cît mai repede și preferă să-i vină dintr-o dată decît să se lungească la nesfîrșit în nenumărate fărîme de moarte, tot astfel Juanín, decît să continue să-și simtă sufletul sfîșiat de martiriul incertitudinii, aproape ajunsese să prefere o dovadă evidentă că Engracia îl înșela. Pe măsură ce Juanín devenea arțăgos și violent, Engracia părea că-l iubește tot mai mult și nu ieșea din cuvîntul lui. Era andaluză, avea o înfățișare plăcută, era subțire, avea un port armonios, chip arab, cu un oval fin, pielea moale și transparentă ca ceara și ochii ca măslinele. Asemenea

femeilor din Orient, recunoştea drept calitatea masculină prin excelenţă purtarea poruncitoare a bărbatului gelos şi aspru. De mică, în fiecare fibră a trupului avea inculcat sentimentul că dragostea e o pasiune sîngeroasă. Presimţea că Juanín, într-un moment critic, ar avea tăria să nu şovăie dacă ar trebui să facă vărsare de sînge din dragoste. Asta o făcea să se înfioare de mîndrie. Cînta de dimineaţa pînă seara, cu un glas catifelat şi îndurerat, cîntece *flamenco — soleares, peteneras, saetas*, şi acele cîntece atît de triste pe care lumea le numeşte „bucurii" [1] — în care totdeauna este vorba de o crimă din gelozie şi de fatala împreunare a dragostei cu moartea. Cu asemenea ingrediente, de natură patetică, se plămădea elegia roşie, drama. În nopţile cînd căpitanul Semprún făcea de gardă în sala drapelelor, îl lua cu el pe Juanín, ca să-l poată trimite cu scrisori pînă acasă, dacă era nevoie. Gelozia oarbă şi imaginaţia bolnăvicioasă îl bîntuiau pe Juan Tigrul îndeosebi în nopţile acelea, în care absenţa lui din patul nupţial era prevăzută şi obligatorie, exact ceea ce trebuia pentru a ispiti infidelitatea care nu se teme să fie descoperită şi pedepsită.

Într-una din aceste nopţi, cînd aproape se crăpa de ziuă, căpitanul nu se simţi bine şi trebui să se întoarcă acasă. Îl trimise înainte pe Guerrita ca s-o pregătească pe doamna căpitan, care era foarte sperioasă şi leşina din te miri ce, şi să-i dea asigurări că bărbatul ei n-avea nimic grav. Juanín bătu la uşă. Au întîrziat mult pînă să răspundă. În cele din urmă a apărut Filimona, o băştinaşă bătrînă care era angajată ca bucătăreasă. S-a retras în grabă după ce a ascultat vestea rea adusă de Juanín. După o altă bucată bună de timp şi-a făcut apariţia şi doamna, foarte alarmată, într-adevăr, şi dînd semne de mare spaimă. „Fugi, Guerrita, fugi — îi spuse —, şi ieşi înaintea stăpînului tău ! Să nu se mişte din sala drapelelor. Să mi-l aducă pe o targă sau cu o litieră, uşurel, să nu cumva să se agite şi să se simtă mai rău. Vai Doamne ! Pînă nu-l văd acasă teafăr, o să stau ca pe je-

[1] Sp. *alegrías*.

ratic." „Domnu' căpitan vine pe jos şi trebuie să pice dintr-o clipă într-alta", răspunse ordonanţa. Doamna scoase un strigăt şi dispăru de la fereastră. Semprún sosi cînd încă nu deschiseseră uşa. Coborî chiar soţia lui să-l primească. Îl pipăi din creştet pînă-n tălpi, vrînd să se încredinţeze că e viu şi nevătămat. „Nu face eforturi. Nu te mişca de aici. Stai liniştit pînă ce-ţi revii. Sprijină-te de Guerrita şi de mine. Guerrita, ajută-l pe domnu'. Nu te mişca de lîngă el." Semprún se împotrivi la aceste măsuri de precauţie excesive. Juanín, mînat de o presimţire, porni ca un glonţ din ţeava puştii. Filimona, băştinaşa cea bătrînă, alergă după el. Pe coridor îl apucă de poalele vestonului. „Unde alergi, băiete?" Juanín se smulse din mîinile ei şi-şi urmă în goană drumul spre odăile lui, care erau într-un mic pavilion din partea din fund a casei, lipit de apartamentul stăpînilor. Intră. Lumina zorilor se revărsa prin jaluzelele de trestii verzi. Engracia stătea jos pe o rogojină, învelită cu o pătură pînă la mijloc, cu mîinile încrucişate pe piept şi acoperindu-şi decolteul; faţa-i era lividă; ochii, neliniştiţi. Un bărbat numai în cămaşă, cu pantalonii stacojii şi o haină pe mînă, sărea pe fereastră în grădină. Juanín nu-l mai putu ajunge, dar îl recunoscu. Era nerușinatul de locotenent Rebolledo, cel cu mustaţa burgundă. Dintr-o săritură, Juanín se năpusti asupra Engraciei. Îşi petrecu mîinile în jurul gîtului ei, gata s-o sugrume. O trînti pe rogojină şi în acelaşi timp îşi propti un genunchi în pieptul ei. Engracia, uitîndu-se la el cu o expresie ciudată care era în acelaşi timp de fericire şi de dezolare, abia putu să articuleze cu un firicel de glas: „Bine faci. Dar sînt nevinovată." Chipul ei deveni violet; ochii îi ieşiră din orbite; îşi dădea duhul. Juanín nu slăbea deloc strînsoarea. În clipa aceea sosi Filimona care, cu strigătele ei, sfîşie tăcerea şi o smulse pe victimă din mîinile călăului. Juanín căzu în genunchi lîngă trupul soţiei lui. Părea că-şi pierduse minţile. Bătrîna, ghemuită, aplecîndu-se asupra lui şi ameninţîndu-l cu unghiile ei lungi şi ascuţite, îl acoperea de ocări: „Sălbaticule! Era nevinovată. Nu meritai tu, şacal negru ce eşti, floarea asta îmbobocită în zorii zilei, trandafirul ăsta înmiresmat." Sosiră şi stăpînii. Doamna căpitan avu un atac de nervi, cu stri-

găte şi zvîrcoliri cumplite. Se răspîndi vestea în tot cartierul. Pe Juanín l-au băgat într-o temniţă a închisorii militare. Mergea ca năuc. A rămas acolo tot timpul cît a fost arestat, pînă s-a terminat procesul. Engracia a fost grav bolnavă o săptămînă ; pe urmă s-a făcut bine. Opinia publică era de partea lui Juanín, care-şi surprinsese nevasta în flagrant delict de adulter chiar în patul conjugal. Doamna căpitan şi bătrîna băştinaşă îl scuzau pentru orbirea şi mînia lui, dar susţineau sus şi tare şi se jurau că Engracia e nevinovată şi că bărbatul ascuns în dormitorul ei nu putea fi decît un hoţ. După ce s-a vindecat, Engracia a început să sufere de tristeţe ; avea sufletul bolnav. Din zi în zi era mai subţire şi mai vlăguită. Îşi striga nevinovăţia, dar adăuga că nu putea s-o dovedească, fiindcă avea limba legată printr-un jurămînt. Justifica purtarea lui Juanín şi susţinea că, dacă ar fi omorît-o cu-adevărat, era dreptul şi datoria lui, deoarece aparenţele o condamnau ; şi, dat fiind că niciodată nu va putea să-i dovedească nevinovăţia ei, se resemna să nu se mai apropie de el şi să moară de durere.

Căpitanul Semprún îl vizita des pe Juanín la închisoare, ca să-i dea speranţe de achitare, pe care într-adevăr încerca din răsputeri s-o obţină, şi să-l convingă de nevinovăţia Engraciei. Juanín aştepta să iasă din temniţă numai şi numai ca să-l omoare pe locotenentul Rebolledo, pe urmă n-aveau decît să-l împuşte. A fost achitat. Dar locotenentul Rebolledo murise de febră galbenă în provincia Mindanao, unde-şi ceruse transferul. Nici Engracia n-a mai întîrziat mult pe lumea asta. Era una dintre acele femei cu pielea oacheşă şi inima fierbinte care atunci cînd iubesc se mistuie ca un grăunte de tămîie. Juanín fu lăsat la vatră şi se întoarse în Spania. După ce îşi vîndu puţinele bunuri pe care le moştenise la ţară de la părinţi, deschise o dugheană în piaţa tîrguşorului Pilares. Invariabila şi limpedea viziune interioară despre dreptatea („Dreptate ! Nu crimă. Dreptate !") pe care şi-o făcuse sugrumînd-o pe ticăloasa de Engracia îi făcea viaţa insuportabilă. Încetul cu încetul, pulberea cenuşie a nenumăratelor ore monotone se aşternu peste imaginile amintirii şi le şterse conturul. Apoi ivirea aproape miraculoasă a lui Colás în viaţa lui Juan Tigrul

îi abătu atenţia de la trecut spre viitor. Întorcînd spatele trecutului, ignorîndu-l complet şi ignorînd totodată această voinţă oarbă de a-l ignora, Juan Tigrul ajunse să se convingă, după cîţiva ani, că trecutul nu este o formă a prezentului, ci o himeră pe care, odată risipită, n-o mai poţi restaura.

Şi iată că dintr-o dată, ca şi cum destinul, luîndu-l de umeri, l-ar fi silit brusc să se întoarcă pe călcîie făcînd stînga-mprejur, se afla faţă în faţă cu trecutul său renăscut şi neschimbat. De aceea, cu glas jalnic, oftase din greu: „Apocalipsa!" Era, pentru el, prăbuşirea şi catastrofa unei lumi false, trecătoare, lume de aparenţe amăgitoare, plăsmuite de el însuşi, în care trăia adormit, parcă plutind într-un vis uşor, luînd drept realităţi tangibile închipuirile lipsite de consistenţă materială. Sosise clipa reînvierii simţurilor aprinse din tinereţea lui pătimaşă, dureroasă şi oarbă. Şi aşa cum în ziua judecăţii de apoi, în marea frămîntare ultimă a vieţii şi marele dans universal al morţii, grotescul îşi dă mîna cu oribilul, tot astfel Juan Tigrul, năpădit de atîtea amintiri, redevenite dintr-o dată actuale, îşi fixă atenţia la un amănunt caraghios. Doamna căpitan Semprún, cu capotul uşor desfăcut, cu cămaşa de noapte violetă şi ciorapi ajuraţi, cum îi apăruse de atîtea şi atîtea ori înaintea ochilor, asemenea femeii lui Putifar, îi spunea: „Fetele mele gemene s-au născut la şapte sau opt luni după ce-ai plecat tu de la noi". Şi pe urmă făcea un gest obscen, de parcă ar fi dat să se înţeleagă că fetele erau ale lui Juan Tigrul, care răspundea în sinea lui: „Or fi fiind fetele regimentului. Unde s-a mai văzut o asemenea stricată? !... Dac-aş şti..." Nu-şi termină gîndul, fiindcă peste el se suprapuse, alungîndu-l, pe ecranul imaginaţiei lui contemplative, un alt fragment de realitate tragică. Retrăia acele clipe şi parcă era aievea: din nou se făcea că o strangulează pe Engracia, pe care o iubea ca pe ochii din cap, parcă din nou îşi vîra cu voluptate unghiile în gîtul ei moale şi docil, de parcă ar fi frămîntat pîinea pentru un sacrificiu; parcă din nou o ţintuia de podea proptindu-şi genunchiul în pieptul ei, între frumoşii sîni. Îi vedea faţa ovală, de ceară, mai palid ca de obicei din pricina luminii slabe a zorilor şi a presimţirii morţii pe care şi-o dorea; ochii ei verzi ieşiseră din orbite. Îi

auzea horcăitul dinaintea morții. O auzea cum suspină, cu un glas foarte slab și totodată deznădăjduit: „Bine faci, dar sînt nevinovată".

Juan Tigrul își înăbuși un răcnet pe care-l simțea ieșind din străfundul sufletului său sfîșiat ca o velă de corabie ruptă de uragan. Fiindcă văzuse încă ceva. Abia atunci văzu adevărul, pentru prima dată, după mai bine de douăzeci de ani. A fost ca o străfulgerare a adevărului care-l făcu să se simtă distrus. Engracia era nevinovată! Engracia era nevinovată! Locotenentul Rebolledo își petrecea nopțile în patul doamnei căpitan Semprún. Doamna căpitan își ascunsese iubitul în odaia Engraciei. „Sînt un om pierdut! Merit să-mi ispășesc crima în chinurile iadului. Blestemați să-mi fie ochii, care n-au știut să vadă! Am fost orbit de diavol. Ochi afurisiți, care n-ați fost în stare să vedeți la timp. Ar trebui să vă smulg din orbite cu unghiile, înainte de a vă podidi plînsul, căci lacrimile nu mai pot învia morții din mormînt. Uite-așa!" Nu putea astupa izvorul lacrimilor care-i scăldau ochii și încerca să le oprească strîngîndu-și pleoapele cît putea de tare. Un impuls irezistibil îl mîna să-și sfîșie ochii cu unghiile. Își duse mîinile la ochi..., cînd alte mîini, reci și slabe, îi cuprinseră mîinile. Juan Tigrul deschise ochii. De cînd citise scrisoarea doamnei căpitan și pînă în momentul acela, după-amiaza se scursese pe nesimțite. Acum se înserase. Juan Tigrul văzu în fața ochilor chipul alb al doñei Iluminada.

— Ce-i cu dumneata, camarade? îi spuse văduva cu un glas matern. Toată după-amiaza, de cînd ai primit scrisorile, n-am făcut altceva decît să te observ. Pesemne că sînt fermecate, fiindcă te-au făcut să te cufunzi ca într-un somn. Am venit să te trezesc. Vino-ți în fire, prietene, vino-ți în fire! Nu-i rău să visezi, cînd nu poți trăi cum ți-e voia, dar mai bine-i să trăiești decît să visezi.

Juan Tigrul își lăsă capul în mîinile văduvei, pe care le sărută plîngînd. Doña Iluminada, cu glas tremurător, continuă:

— Ce-i copilăria asta? Văd că nu te cunosc așa de bine cum credeam, don Juan, ori poate ai primit vești bune de la Colás și bucuria te-a tulburat peste măsură.

Căci bucuriile te fac uneori să plîngi mai mult decît necazurile. Dar vino-ţi în fire, prietene !

Juan Tigrul continuă să plîngă cu sughiţuri, cu tîmpla sprijinită în mîinile reci ale văduvei.

— Nici nu reuşeşti să legi două cuvinte. Te porţi ca un copil. De fapt, eşti un copil ; aşa te-am socotit întotdeauna, şi eu cînd spun ceva... Hai ! Strînge-ţi taraba, că uite au început să zboare liliecii şi au ieşit pisicile în piaţă. Du-te acasă. Mănîncă şi bea, că eşti bărbat în toată puterea şi nu poţi trăi cu aer. Gîndeşte-te cît vrei la Colás şi întoarce gîndurile pe toate feţele, pînă ce te linişteşti. Dormi zdravăn şi să vezi că mîine nu mai ai nimic. Hai, desprinde-ţi mîinile dintr-ale mele, prietene. Capul sus şi vino-ţi în fire !

Juan Tigrul ascultă fără nici o împotrivire. Cînd dădu să plece, văduva îl bătu pe umăr cu afecţiune, spunîndu-i :

— Da' ştiu că te frămînţi din pricina băieţandrului ăsta. Îţi dă tîrcoale fără să te slăbească o clipă. Curaj, camarade !

Juan Tigrul se întoarse acasă, aprinse lampa cu ulei, se aşează şi se prăbuşi cu capul pe masă. Se agăţa de gîndul la Colás ca pocăitul de biciul autoflagelării. „O să-mi pot ispăşi vreodată păcatele ? Timpul care-mi mai rămîne de trăit şi viaţa de apoi, după ce-oi muri, vor fi un infern sau un purgatoriu ? Odată Colás m-a ajutat să-mi găsesc mîntuirea prin uitare. Acum nu vreau uitare, vreau ispăşire. Colás, Colás, aripi de vultur, inimă de porumbel, care, din pricina unei iubiri neîmpărtăşite, în loc s-o pedepseşti pe femeia nesimţitoare, ţi-ai luat zborul, rănit, spre locuri unde nimeni nu te poate vedea şi nici compătimi ! Mă doare mai mult lecţia asta pe care mi-ai dat-o, fără voia ta, decît arsura remuşcărilor mele tîrzii. Trebuie să afli cine e tigrul ăsta pe care-l credeai un om demn şi cinstit ; trebuie să afli din gura mea, ca o mărturisire. O să mă dispreţuieşti. O să mă ocărăşti. O, cît aş vrea să ridici mîna asupra mea ! Aş suferi cu nespusă plăcere. Să vadă Dumnezeu că-mi primesc pedeapsa pentru crimele mele. O să stau în genunchi în faţa ta pînă ce-o să mă ierţi. Doar atunci voi putea nutri speranţa că Dumnezeu şi Engracia, din cerul unde se află, mă vor ierta."

Se auziră bătăi insistente în uşă. Juan Tigrul se dezmetici, trezit brusc din meditaţiile în care se cufundase. Intră părintele don Sincerato Gamborena, mai mult rîzînd decît vorbind, cu rîsul lui gol, monoton, zgomotos, ca bătaia unei tobe. Era foarte mic de statură, aproape pitic ; şi slab, numai piele şi oase. Avea un cap descărnat, cu craniul uşor de văzut sub stratul subţire de piele, parcă dată cu lac şi de culoarea osului. Era îmbrăcat mirean : redingotă de alpaca, cu stofa rărită, roasă la coate, cîrpită şi peticită chiar de don Sincerato ; pantaloni strîmţi dintr-o stofă ca pînza de umbrelă, care nu-i ajungeau nici măcar pînă la ghetele moi şi scîlciate în ultimul hal, deasupra cărora se vedea fluierul piciorului păros ; joben diform, ros şi cenuşiu din cauza vechimii : părea un flacon de cerneală cu dop de sticlă de-un litru. Îi spuse lui Juan Tigrul că a venit să-l caute ca să meargă împreună la doña Marica, unde i se simţea lipsa. Vorbi în felul lui foarte special, prin sentinţe eliptice şi deslînate. Deşi nu dispunea decît de mijloacele foarte modeste pe care i le punea la dispoziţie averea lui personală, era fondatorul, directorul şi susţinătorul unui azil de surdomuţi şi orbi, şi în tovărăşia lor permanentă se obişnuise să vorbească în maxime. Între două fraze, care nu aveau pretenţia să fie ingenioase, se strecura un hohot de rîs ori cel puţin un hîrîit de tuse la fel de găunoasă şi de prelungită ca şi rîsul. Rîsul lui, rîs de hîrcă, se deosebea de tuse, o tuse macabră, prin linia pe care o descria cavitatea gurii, care la tuse era ca o mască de tragedie, iar la rîs ca o mască de farsă.

Juan Tigrul se lăsa dus de mînă de Gamborena. Cînd îl văzu intrînd, doña Marica îl primi cu joviale formule de bun venit, legănînd în aer, ca un fîlfîit de aripi, un mare evantai deschis, cum nu se găsesc pe toate drumurile. Femeia asta era tunsă complet în cap, fără nici un fir de păr. Îşi vopsea în fiecare dimineaţă craniul cu un dop de plută ars, în aşa fel încît să dea impresia că are părul despărţit în două părţi egale printr-o cărare pe care şi-o făcea cu o andrea de croşetat ciorapi. Gură fără buze, îngustă, încreţită, ca o butonieră. Ochişori de şoarece. Totul se transforma în fandoseli, linguşeli şi mofturi. Aşa cum Gamborena aplauda cel dintîi tot ce spunea, la rîndul ei doña Marica bănuia o intenţie de glumă strengărească

în tot ce-i auzea spunînd pe ceilalţi. Îl bătea pe umăr cu evantaiul pe interlocutor, sau îl lovea uşurel peste obraz, cu cochetărie, în ciuda celor şaptezeci de ani bătuţi pe muchie. Scotea fără încetare dulciuri din buzunare şi le mozolea cu gingiile ei fără dinţi, de parcă ar fi supt.

Herminia, din colţul ei cufundat în umbră, marcă intrarea lui Juan Tigrul printr-un „bună seara" cîntat, ridicîndu-se puţintel de pe scaun şi schiţînd o reverenţă, dar fără a-şi lua ochii de la andrele. Herminia nu putea să-şi învingă spaima pe care o simţea în faţa lui Juan Tigrul. Nu îndrăznea să-l privească în ochi. Tot timpul cît el rămînea la masa de joc, ea se refugia în întuneric, stînd aproape cu spatele la masa de joc, tricotînd, căci pentru aşa ceva putea spune că n-are nevoie de lumină.

Bătrîna, preotul şi Juan Tigrul îşi reluară partida. Juan Tigrul, văzînd sau mai curînd ghicind silueta retrasă şi misterioasă a Herminiei, al cărei chip rămînea complet ascuns, încît el nici n-ar fi putut spune cum arată, căci nu-i dăduse niciodată atenţie, se simţi deodată mai uşurat de povara grijilor recente, şi din nou puseră stăpînire pe el emoţiile din zilele precedente : curiozitate, frică, ură, dorinţa de a se răzbuna pe femeia care-l respinsese pe Colás. „O să vedem noi, domnişoară, o să vedem noi. N-ai vrut să auzi suspinele de dragoste ale unui tînăr fără pereche. Poate vrei să te măriţi cu vreun prinţ din poveste. Şi nici tovărăşia mea văd că n-o suporţi. Ce crezi tu ? Că sînt o jivină murdară ? Miros urît ? Închipuită ce eşti, uşurateco ! Din ce neam te tragi ? Taică-tu, un valencian, vînzător ambulant care-şi purta boccelele în spate, ca o cămilă ori ca un melc. Şi care pe deasupra mai era şi hoţ, după cîte se vorbeşte. Dar te faci c-ai uitat toate astea. Maică-ta... Dintr-o familie de negustoraşi care abia-şi duceau zilele. Toţi nişte pungaşi, din tată-n fiu. Au pungăşia-n sînge. Falimentele s-au ţinut lanţ de voi, ca rîia de om. Atunci de ce te ţii cu nasul pe sus ? Iartă-mă, prinţeso. Uitasem că, după mamă, te cheamă Buenrostro [1]. Herminia Buenrostro, o să vedem dacă eşti cu adevărat frumoasă, pe potriva numelui, şi ce mutriţă vei face cînd vei afla nenorocirea care te paşte. Chipul

[1] În spaniolă, chip bun, chip frumos.

de-i frumos, omul e fălos ! Dar frumusețea nu ține o veșnicie. Din pricina unei femei frumoase bărbatul își pierde mințile, cum mi le-am pierdut eu, Doamne Dumnezeule ! Dar mă jur că tu o să-mi plătești pentru toate, și nu mă las pînă nu-ți vin de hac."

— Drob, neghiob, usturoiu-i zob ! scheună de bucurie clericul, care avea un repertoriu bogat de exclamații bazate pe aliterații și rime. E cu capu-n nori don Juan uneori. Cu asu-n mînă nu bate. Patruzeci, doña Marica. Ai pierdut prosteşte, don Juan, o grămadă de bani. Bravo, bravo ! Don Juan Tigrul are mintea la plimbare. Ha, ha, ha ! Ai grijă, mătușă, că hoții-s la ușă ! Gamborena-i aici. Bani-s stivuiți. *Sursum corda*[1], hai, că-i trai pe vătrai ! Bravo, bravo ! Ha, ha, ha !...

— Sufletul curat e ușor de-nșelat. Ai un suflet de înger, don Juan, să-ți ajute Dumnezeu. M-am etalat, nu profitînd de o neatenție, ci pentru că ai fost dumneata cavaler. Iar dumneata, părinte, ești un hoțoman, l-ai zăpăcit și m-ai zăpăcit și pe mine, ca să faci douăzeci de puncte. Ia exemplu de la acest om binecuvîntat. Să te răsplătească Dumnezeu, don Juan, spuse bătrîna într-un tremolo acut ca de fluier.

Desfăcu și mai mult evantaiul, chipurile ca să-i răcorească fruntea lui don Juan Tigrul, numai bine cît să-i acopere ochii, și în același timp șterpeli pe nesimțite doi bănuți de argint din grămada pe care-o avea în față.

— Șo pe ea, n-o lăsa ! Ha, ha, ha ! Zgripțuroaica-și umple traista. Hămesita linge plita. Ia te uită ce potaie, fără veste te jupoaie. Numără-ți banii, Juan Tigrul, numără-ți banii. Bravo, bravo ! Au zburat doi bănuți, nu mai sînt, *volaverunt*. Ha, ha, ha !

Gamborena își ridica brațele și sălta pe scaun, bucurîndu-se ca un copil.

— Doamne Isuse Hristoase ! Mă faci să rîd în silă. Hi, hi, hi !

Doña Marica își făcea cruce cu evantaiul închis și rîdea mînzește.

— Astea nu-s glume potrivite cu o față bisericească. Don Sincerato ăsta parcă-i stăpînit de diavol. Hi, hi, hi !

---

[1] *Sus inimile*, formulă în liturghia catolică (lat.).

Bine că dumneata, don Juan, nu te uiți la ce spune el. Oricum, îmi vine să rîd. Hi, hi, hi !

— Doi bănuți prăpădiți, șterpeliți, în fișic îngrămădiți, oricît nu vă dumiriți. Cu martori oculari. Ha, ha, ha ! Cu martori oculari. Bravo ! Bravo ! N-am ce zice ! striga uscățivul Gamborena, gata să-și dea duhul.

Și după ce lăsă cărțile pe masă, își duse mîinile la ochi și, trăgînd cu degetul arătător pleoapa de jos, își dezveli pielea din interior, clorotică, de culoarea paiului.

Juan Tigrul, cu simțurile slăbite și imaginația încețoșată de atîtea șocuri emoționale violente care-l zăpăciseră făcîndu-l să nu mai știe pe ce lume este, începu să se îndoiască dacă locul acela unde se afla și cele două persoane pe care le vedea de o parte și de alta existau cu adevărat ori era o simplă halucinație. Atît Gamborena, cît și doña Marica îi apăreau acum sub o lumină cu totul nouă și ciudată, de parcă și el și ei s-ar fi aflat în limb ori în valea lui Ioasaf. Erau două schelete care purtau măști și dănțuiau parcă puse în mișcare de un resort, veselindu-se cu un rîs artificial și strident. Dintr-o dată, viața omenească i se păru lui Juan Tigrul atît de tristă și de absurdă încît, molipsit de zarva zgomotoasă a partenerilor săi de joc, izbucni într-un hohot homeric, cu rezonanțe metalice. Rîdea din toate puterile și nu se mai putea opri. Asta-i făcea plăcere, se simțea cuprins de entuziasm, de o beție aproape, răspîndind în jurul său exasperarea inconștientă care-i năpădise sufletul. Era ca un tînăr oștean în slujba regelui ce vrea să-și cheltuiască surplusul de energie făcînd să fluture stindardul sau suflînd în trompeta de aramă pînă simte că-l dor plămînii și se congestionează. Auzindu-l pe Juan Tigrul, doña Marica și Gamborena își întețiră la început rîsul. Doña Marica simțea că se sufocă. Dar pe urmă s-au speriat de acel rîs frenetic și suspect. Herminia lăsă lucrul și-și ascunse fața în mîini. Juan Tigrul, care văzu că Herminia se speriase, își stăpîni brusc rîsul. Doña Marica, scoțînd din buzunar o batistă mare și parfumată pentru a-și șterge sudoarea, făcu să se împrăștie pe jos o grămadă de caramele, care se rostogoleau în toate părțile. Don Sincerato începu să umble în patru labe pentru a strînge caramelele.

— Pentru numele lui Dumnezeu, don Sincerato... Un slujitor al Domnului nu trebuie să umble de-a buşilea... Herminia, vino-ncoa şi strînge caramelele astea.

Herminia nu se mişcă de la locul ei. Doña Marica adăugă cu asprime :

— Hei, ce-ai rămas aşa înţepenită ? Vino-ncoace cînd îţi spun. Ia lampa şi caută bomboanele care-au căzut pe jos. Dacă n-am ceva de supt, mi se usucă gura.

Herminia se apropie încet şi tremurînd dinspre zona neagră şi impenetrabilă, ca dinspre lumea de dincolo, pînă ce ajunse în penumbra fluidă şi de un verde marin din jurul lămpii. Întreg chipul ei fu inundat de o lumină aurie. Juan Tigrul o contempla cu o privire de delirant ; scoase un geamăt şi se prăbuşi ca trăsnit. Ceea ce Juan Tigrul văzuse sau crezuse că vede era chipul Engraciei reprodus pe chipul Herminiei : acelaşi oval fin, aceeaşi piele moale şi transparentă ca ceara, aceiaşi ochi ca două măsline, întunecaţi. Era Engracia în carne şi oase.

Herminia puse lampa pe masă şi se întoarse cît putu mai repede în colţul ei întunecos, nu fără a scoate un ţipăt de spaimă.

Cînd Juan Tigrul îşi veni în fire, doña Marica, care-i făcuse vînt cu evantaiul, exclamă :

— Mulţumescu-ţi ţie, Doamne ! Credeam c-ai murit. De spaimă îmi pierdusem graiul.

— Am murit... Şi Engracia ? bîigui Juan Tigrul, rotindu-şi de jur împrejur ochii împăienjeniţi.

— Care Engracia ? Dumneata delirezi, bunul meu prieten.

Juan Tigrul răspunse într-un tîrziu, găsindu-şi anevoie cuvintele :

— Da, delirez... Năluciri... un gol în stomac... Acum a trecut. Mă duc acasă. Bună seara.

Preotul îl însoţi pînă acasă. Juan Tigrul murmura pentru sine : „Apocalipsa ! Reînvierea cărnii !"

Presto

POATE CĂ HERMINIA ERA PORTRETUL reînviat şi reîncarnarea Engraciei. Poate că între ele două nu era decît o asemănare superficială de trăsături, în ovalul feţei, în pielea oacheşă şi în ochii de un verde întunecat. Poate că amintirea îndepărtată a Engraciei, de curînd reconstituită de Juan Tigrul, nu mai era o imagine autentică, ci mai curînd o figură generică, în care putea să coincidă şi să se înscrie orice femeie tînără, şatenă, graţioasă şi cu ochii ca măslinele. În starea de semihalucinaţie în care se afla, Juan Tigrul nu reuşea să-şi adapteze simţurile la realitatea exterioară ; ba, dimpotrivă, deforma şi transforma datele lumii dinafară cu scopul de a le incorpora iluziei pe care i-o oferea viziunea lui interioară. Imaginea Engraciei îi cutreiera sufletul şi plutea peste apele lui frămîntate, asemenea unui spirit rătăcitor în căutarea unui corp în care să-şi găsească găzduire, şi apariţia luminoasă a Herminiei îi oferi o asemenea ocazie. Probabil că, ba poate chiar inevitabil, în acea dispoziţie sufletească, pe cea dintîi femeie tînără şi frumoasă ce i-ar fi ieşit în cale, oricare ar fi fost, Juan Tigrul ar fi confundat-o şi identificat-o cu Engracia. Şi întîmplarea a vrut ca această femeie să fie tocmai Herminia Fapt este că Juan Tigrul, de cînd a căzut ca trăsnit din pricina emoţiei pe care i-a produs-o vederea Herminiei şi pînă în clipa cînd şi-a revenit, s-a schimbat complet, astfel încît a devenit un alt om. Asemenea unui ulcior pe care îl deşerţi dintr-o dată şi apoi torni în el imediat un lichid diferit, pînă ce-l umpli ochi, tot astfel Juan Tigrul, în

timpul scurtei perioade în care şi-a pierdut cunoştinţa, s-a primenit: fiinţa lui interioară şi inconştientă a fost înlocuită de o altă fiinţă, străină: Herminia. Şi de aci înainte în sufletul lui nu mai era loc pentru el, ci doar pentru Herminia. Juan Tigrul nu putea să-şi dea seama şi cu atît mai puţin să recunoască această mutaţie bruscă, fiindcă din personalitatea lui anterioară nimic nu rămăsese invariabil şi în stare să-i slujească de contrast şi punct de referinţă. Deşi începea un alt mod de viaţă, într-un alt univers, încă nu-şi dădea seama de asta. Astfel, cînd în drum spre casă murmura, mai mult din automatism şi printr-un ricoşeu al memoriei orale decît cu intenţia de a-şi exterioriza starea sufletească: „Apocalipsa! Reînvierea cărnii!", aceste exclamaţii dobîndiseră pentru el o forţă de sugestie diferită de aceea pe care o aveau cu puţin timp în urmă. Nu mai exprimau groaza în faţa unui cataclism final, ci un mod de uimire fericită, ca în faţa unei apoteoze scenice cu montare fastuoasă şi ingenioasă. În clipa cînd a leşinat văzuse cum amintirea Engraciei se suprapunea pe imaginea Herminiei. După ce şi-a venit în fire, a văzut mereu imaginea ideală a Herminiei suprapunîndu-se pe amintirea Engraciei, strangulînd-o, hrănindu-se din ea, epuizînd-o şi uscînd-o precum iedera ce se răsuceşte pe trunchiul copacului. Era, prin urmare, îndrăgostit de Herminia, şi credea că o urăşte, cum o urîse mai înainte fiindcă îl refuzase pe Colás al lui. Dar ura de acum era o tăinuire instinctivă a unei obscure bucurii, de care, dacă ar fi fost conştient, s-ar fi ruşinat.

Pentru el, să creadă că o ura mai departe pe Herminia echivala, într-o inversare sofistică a sentimentului, să se bucure de certitudinea că Herminia alungase departe de ea pe alt pretendent, şi cum acesta era Colás, care-i era ca un copil, simţea nevoia să menţină acea falsă ură pentru a nu înceta să se delecteze cu certitudinea temeiului pe care-l avea. Scriindu-i acum lui Colás, Juan Tigrul era convins, cu perfectă bună-credinţă, că tot ce-i spunea era menit numai şi numai să-i facă băiatului plăcere, cînd, de fapt, nu făcea altceva decît să transpună în sfaturi şi mustrări paterne dorinţele latente şi nebănuite ale inimii lui. „Femeia asta nu e vrednică decît de dispreţul tău.

Trebuie s-o uiți", îi spunea într-o scrisoare. Și în următoarea: „Dacă te gîndești bine, femeia asta nu e ca toate femeile, căci știind că tu ești singurul meu moștenitor, nu s-a lăsat totuși ispitită de lăcomie. Dacă nu te-a acceptat, fără îndoială înseamnă că a înțeles că niciodată nu te-ar fi putut iubi. A dat dovadă de noblețe. Nu trebuie să pui prea mult la inimă, și nici să-i porți pică. Respectă-ți hotărîrea și încearcă s-o uiți." În altă scrisoare îi spunea: „Nu ți-a trecut prin cap, înainte de a ridica asediul, să te interesezi dacă nu cumva ai un rival care a ieșit învingător? Se mai întîlnea cu un alt bărbat femeia asta? Trebuie să-l găsești și să te lupți pentru ea bărbățește. Spune-mi adevărul. Dacă există, și mă tem că există, un rival fericit, îți răspund, dragă Colás, că o să mă ocup eu de el. Tu încearcă să uiți, căci ocazia a trecut pentru totdeauna, în ceea ce te privește; și lasă lucrurile în seama mea." În următoarea: „Cu cît mă gîndesc mai mult, cu atît sînt mai încredințat că totul s-a petrecut spre binele tuturor, după cum mi-a spus doña Iluminada, care le știe pe toate, și care îți trimite salutări călduroase (află că a luat-o de suflet pe Carmina, orfana cumetrei Carmona), și mă cuprinde groaza la gîndul că, dacă femeia asta te-ar fi acceptat, te-ai fi căsătorit cu ea, ceea ce ar fi fost o mare greșeală. Sînteți aproape de aceeași vîrstă; tu ești mai tînăr cu un an decît ea. Gîndește-te puțin. Peste douăzeci și cinci de ani, și ce înseamnă douăzeci și cinci de ani în viața asta care trece în goană, ea ar fi putut să-ți fie mamă. Cred că acum mă înțelegi; vreau să spun că tu vei fi la fel de tînăr ca acum, căci la patruzeci și cinci de ani un bărbat continuă să fie un copil, iar ea va fi o matroană respectabilă. Nu ți-ai dat seama de asta? Ba chiar încep să bănuiesc că Herminia s-a gîndit la fel ca mine, socotind, căci pare chibzuită, că e mai potrivit pentru vîrsta și situația ei un bărbat în toată puterea. Gîndește-te la ea ca la o mamă și-o să te lecuiești de dragostea asta nebunească. Nu trebuie s-o vezi ca pe-o femeie; și mai ales încearcă s-o uiți."

Toate acestea le scria Juan Tigrul cu naivitate, ignorînd încă iubirea oarbă care-i dicta gîndurile de mai sus, și foarte mîndru de dialectica lui afectivă, care i se părea extrem de simplă și imbatabilă. Refrenul, ca un corolar al

unei teoreme pasionale demonstrate îndeajuns, era mereu același: „Încearcă s-o uiți pe femeia asta". Colás răspunse: „Nu știu dacă o s-o pot uita". Juan Tigrul, la început descumpănit, apoi supărat, răspunse sentențios: „Ca să poți, trebuie să vrei. Dacă mi s-ar fi întîmplat mie așa ceva, ți-aș fi arătat că dacă vreau ceva atunci pot. Nu de mult a trebuit să uit ceva, ceva care m-ar fi făcut să-mi pierd viața. Află că am uitat cu desăvîrșire totul, încît acum n-aș putea să-ți mai spun despre ce era vorba. Mi-a rămas doar o ciudă nedeslușită de pe urma suferinței trecute, asemenea durerilor pe care le simți în mușchi după ce-ai mers călare o zi întreagă. Tot ce ți-am spus acum nu se referă la ultima noastră conversație, care, în ceea ce mă privește, nu a lăsat urme în amintire, fiindcă îmi ieșisem din fire și nu știam ce spun, și sper că vei înțelege asta. Nu țin minte prostiile și vorbele grele pe care ți le-am spus în seara aceea; dar lăsînd la o parte ce-am spus atunci la supărare, parcă îmi aduc aminte că de fapt aveam dreptate și la dreptatea asta țin foarte mult și acum. Îți spun așadar la fel ca atunci și ia aminte: dacă n-o dai uitării pe femeia asta, o s-ajungem la o dușmănie fără împăcare." Colás nu i-a mai pomenit în scrisori nimic despre asta. Juan Tigrul s-a liniștit.

Prima ființă care și-a dat seama că Juan Tigrul era ușor rănit de săgețile iubirii a fost pătrunzătoarea doña Iluminada, care pe lîngă perspicacitatea înnăscută avea experiența multor ani de iubire tainică și fără speranță. Pentru doña Iluminada a fost de-ajuns să observe un zîmbet foarte special de extaz, cu totul inedit și perfect incompatibil cu craniul inchizitorial și chipul mongolic al lui Juan Tigrul, pentru a se convinge că era îndrăgostit ca un băiețandru abia ieșit din găoace. Fără să-și dea seama își netezea uneori cu mîna mustățile lungi și negre ca smoala, imprimînd vîrfurilor o orientare zenitală, ca la mușchetari.

Doña Iluminada, cu toate că își simțea inima rănită văzîndu-l astfel pe bărbatul pe care-l iubea atît de mult, nu putea să nu rîdă în sinea ei. Se gîndea: „O să-mi fie dat să te văd, Juan, pieptănat cu cărare la mijloc și purtînd baston, ca un filfizon. Era de așteptat. Eu ți-am prezis că așa o să se întîmple. Ai căzut în cursă. Zîmbetul

tău de extaz inocent poate arăta două lucruri: ori că iubești și iubirea îți este împărtășită, ori că ești îndrăgostit fără să știi. Mi se pare că a doua posibilitate e mai aproape de adevăr. Cine-i fata? Unde-ai găsit-o? Tu nu te miști toată ziua din fața tarabei. La doña Mariquita, unde mergi seara să joci cărți, nu sînt femei, în afară de Herminia, din pricina căreia se chinuie Colás. Îmi frămînt zadarnic mintea. Dar că tu nu mai ești stăpîn pe tine și că cineva te-a fermecat nu mai e nici o îndoială. E de-ajuns pentru oricine să te vadă ca să-și dea seama de asta. O fi vreo țărancă. Dis-de-dimineață ieși din casă ca să aduni ierburi medicinale. Ți-or fi dat chiar ție să bei ierburi cu care ți-au făcut farmece?"

Juan Tigrul mai prezenta și alte simptome care veneau în sprijinul bănuielii pe care-o avea doamna Góngora. Unul dintre ele era felul în care o privea pe Carmina și cum se purta față de ea. Văduva o trimetea de multe ori pînă la taraba lui Juan Tigrul ca să-i țină de urît și să mai iasă și ea puțin la soare, să respire aer curat. Juan Tigrul se purta atunci cu o curtenie exagerată, destul de comică și nepotrivită atît cu firea lui, cît și cu vîrsta Carminei. Doña Iluminada, cu intuiția ei sigură, bănuia că atîta politețe și chiar umilință nu reprezentau un omagiu adus acelei copile, ci erau un fel de simbol vizibil și apropiat, fie al femeii în general, fie al unei singure femei. Carmina, pentru Juan Tigrul, era numai ecoul unei melodii îndepărtate. „Juan Tigrul se uită la Carmina — își spunea doña Iluminada — ca prin gaura cheii: ca să vadă prin ea ceva ce noi ceilalți nu vedem. Nu-mi miroase a bine. În curînd o să iasă totul la iveală." Celălalt simptom se referea la faptul că, de unde mai înainte Juan Tigrul era parcimonios, dacă nu chiar zgîrcit, acum devenise foarte darnic. În fiecare zi o răsfăța pe Carmina cu bani pentru bomboane, ba chiar i-a cumpărat o pereche de pantofi de lux și un lănțișor cu un medalion de argint. Mai erau și alte dovezi de generozitate pe care văduva nu le cunoștea. Lui Colás îi trimetea o sumă frumușică în fiecare scrisoare, ca bani de buzunar. După ce primise a doua epistolă de la doamna general Semprún, în care această eroină „abandonată de patria nerecunoscătoare și cu funia sărăciei în jurul gîtului" (cum scria ea) își reducea

cererea de la o mie la cinci sute de pesete, Juan Tigrul și-a deschis băierile pungii și i-a trimis cifra impresionantă de treizeci și doi de *duros*[1] și jumătate, dînd dovadă de imprudență, fără a se gîndi că în felul acesta crea un precedent funest, plin de consecințe, care putea să nu se mai sfîrșească niciodată. După primul mandat poștal, a trebuit să-i mai trimită și alți bani, niciodată însă atît de mulți, ce-i drept. Pînă cînd a refuzat-o brusc, din pricina unei vești epistolare pe care i-a trimis-o din Madrid prietenul său drag, din ce în ce mai drag, Vespasiano, cu care purta o corespondență asiduă. Scrisorile lui Vespasiano erau ca tiradele lui Don Juan : povestirea înflăcărată a isprăvilor lui de seducător. Într-una din scrisori îi povestea în treacăt lui Juan Tigrul că făcuse cunoștință cu o doamnă Semprún, văduva unui general, care specula farmecul celor două fete ale ei, Chiché și Chochó, care, fiindcă păreau chinezoaice și erau foarte slabe, nu aveau mare căutare, așa încît, fiind la fel de înclinate spre desfrîu ca și mama lor, ajunseseră un fel de curtezane gratuite ; și Vespasiano își încheia scrisoarea cu vorbele pline de haz atribuite doamnei general prin care aceasta se plîngea de slăbiciunea fetelor ei : „Sărmanele, cum nu fac altceva decît să răsplătească bărbații cu dragostea lor și să mănînce înghețată..." Juan Tigrul, cu morala lui pesimistă, a comentat în sinea lui : „Mamă degenerată ! Avorton al naturii ! Pentru mine nu mai există din clipa asta. Ah, femeile, femeile ! Nu sînteți făpturi ale Domnului, ci ale dușmanului său neîmpăcat, diavolul. De-ar veni un înger al răzbunării, trimis de Cel de Sus, ca să vă răpună pe toate băgînd cuțitul în voi. Putori ce sînteți ! Dar, în lipsa îngerului, căci ar însemna să-i cerem prea mult lui Dumnezeu, mă mulțumesc cu un Don Juan ca Vespasiano, care din cînd în cînd vă scoate din minți și pe urmă ne răzbună pe noi subjugîndu-vă și smulgîndu-vă măștile, astfel încît pe fețele voastre se poate citi ce sînteți : tîrfe. O, Vespasiano, prieten vrednic de invidie ; niciodată n-am avut mai multă nevoie de tine !" Juan Tigrul voia să spună : „Niciodată n-am avut mai multă nevoie să fiu ca tine". Să fie așa cum Juan Tigrul își închipuia că este

[1] Monedă spaniolă în valoare de cinci pesete.

Vespasiano, irezistibil. Gîndindu-se necontenit la Herminia, Juan Tigrul își îndrepta în mod inconștient gîndurile pe un alt făgaș decît cel firesc, transfigurîndu-le și încărcîndu-le cu simboluri. Crezînd că se gîndește acum mai mult ca oricînd la Vespasiano, de fapt transpunea în conștiință dorința, încă oarbă, de a o cuceri pe Herminia.

Preotul Gamborena se înfățișa seară de seară acasă la Juan Tigrul ca să se intereseze de sănătatea lui în numele doñei Mariquita și-l îndemna să iasă din izolare și să meargă cu el la jocul de cărți ca să-și alunge grijile. Juan Tigrul se scuza, invocînd faptul că nu se simțea bine.

Într-o conversație pe care au avut-o într-una din acele zile bunica și nepoata, Herminia i-a dezvăluit pentru prima dată că fusese curtată de Colás, ceea ce bătrîna nici măcar nu bănuise, după care fata i-a spus că poate Juan Tigrul era la curent cu incidentul și că, ofensat, nu voia să mai calce în casa lor.

Ca atunci cînd o grămadă de farfurii dintr-un dulap de bucătărie se răstoarnă și se fac țăndări, așa a fost scandalul stîrnit de decepția și apoi enervarea subită a doñei Mariquita. Gesticulînd din toate membrele, de parcă s-ar fi făcut bucățele, vociferă :

— Abia acum mă pui la curent, proasto ? Mai înainte n-ai avut gură ? Vrei să spui că am avut în mînă lozul cel mare și că tu, fiindcă nu-ți plăcea numărul, l-ai aruncat la gunoi ? Ai merita să-ți scot ochii și să-ți smulg părul din cap. Nu știu cum pot să mă stăpînesc. Nenorocire mai mare ca asta nu puteai să aduci pe capul nostru, netoată ce ești ! Viitorul nostru e în mîinile lui Juan Tigrul. Cine-o să îndrepte ce-ai stricat tu ? Ce minte-ai avut cînd ai făcut pasul ăsta care ne duce la pierzanie ? De ce n-ai cerut sfatul celor mai bătrîni ca tine ? Cînd o să găsești o partidă mai bună decît Colás ? De ce nu i-ai spus că-l iei de bărbat și că-l iubești ? Vai de mine ! Acum e prea tîrziu. M-ai nenorocit. Nu mai avem nici o scăpare.

Herminia răspunse, senină, că în mod obiectiv încă nu era prea tîrziu, căci Colás îi scrisese de peste mări asigurînd-o că iubirea lui era la fel de statornică și de puternică ; dar că ea, deși simțea pentru Colás o afecțiune potolită și-l admira pentru noblețea caracterului, nu-l putea iubi așa cum ar fi vrut el. Chiar dacă ar fi fost nebună

după el, nu l-ar fi luat niciodată de bărbat. Prefera să rămînă în mizerie şi chiar să moară decît să aibă parte de supliciul de a trebui să trăiască mereu alături de Juan Tigrul, care-i inspira teamă şi repulsie. În sfîrşit, mărturisi că e îndrăgostită de un alt bărbat. Cine era acest bărbat bunica n-a putut scoate de la ea nici cu ameninţări, nici cu rugăminţi. Acest bărbat era tocmai Vespasiano.

În aceeaşi seară, doña Mariquita, cu broboadă şi pelerină, se înfăţişă la Juan Tigrul acasă. Era zăpăcită şi speriată, ca un puişor la vederea şarpelui. Juan Tigrul, fără să-şi dea seama de ce, se simţi cuprins de o mare bucurie văzînd-o sub acoperişul lui pe bunica Herminiei. Nu mai contenea cu exclamaţiile de satisfacţie, ca faţă de o persoană pe care o reîntîlneşti după mulţi ani de absenţă. O luă de mînă şi o conduse pînă la un scaun, poftind-o să ia loc. Îşi ceru scuze că nu are prăjituri s-o trateze. Îi oferi cîrnaţi, brînză şi vin alb de Rueda, singurele bucate pe care le avea în casă. Doña Mariquita, pentru a nu-l jigni cu refuzul ei, cu strîmbături şi mofturi, de parcă ar fi fost silită să înghită o doctorie, bău trei pahare de vin alb. În felul acesta se însufleţi. După multe ocolişuri, după ce-i făcu de cîteva ori cu ochiul lui Juan Tigrul şi-l lovi tandru cu evantaiul peste obraz, îi spuse că aflase chiar atunci de dragostea dintre Colás şi Herminia ; că, iscodind-o pe nepoată-sa, înţelesese că era îndrăgostită lulea, chiar aşa, lulea, de Colás, dar nu îndrăznise să-i spună din pricina sfielii ; şi că de îndată ce băiatul avea să se întoarcă din armată nunta nu mai putea fi amînată. În sfîrşit, îndrăzni să-i spună lui Juan Tigrul „cuscrule".

Juan Tigrul se făcu verde. Impunător şi scoţînd ţepi ca de arici, mîrîi :

— Doamnă, drept cine mă iei dumneata ?

Doña Mariquita făcu ochii mari şi mai dădu pe gît un pahar de vin, pentru a prinde iarăşi curaj :

— Crezi că sînt născocirile mele ? Crezi că, mînată de interes, vreau să te înşel ? Ferească-mă Dumnezeu ! Stimate domnule Juan... Uite, mă jur pe cruce. Să n-am eu parte de lumina soarelui. Mă jur că tinerii o să se cunune, insistă doña Mariquita vorbind pe nerăsuflate.

Apoi sărută crucea improvizată din evantai şi furculiţă.

— Ei bine, află că eu, fără să mă jur, căci oamenii cinstiți n-au de ce să facă jurăminte, te asigur că n-o să se cunune fiindcă n-am chef, asta e, spuse Juan Tigrul, izbind cu pumnul în masă cu o forță extraordinară și făcînd-o pe doña Mariquita să tresară pe scaunul ei.

Vicleana bătrînă își ascunse obrazul într-o batistă care mirosea de la o poștă a parfum ieftin și, în acea atmosferă sufocantă, scoase cîteva oftaturi false. Apoi se șterse la ochi de parcă ar fi plîns.

— Iartă-mă, iartă-mă, stimate domn !... Cum am putut eu... ? Sigur. Dumneata ești un capitalist ; nepotul dumitale e un băiat pe care-l așteaptă o carieră strălucită. Noi abia ne ducem zilele de azi pe mîine. N-avem nimic, ba mai sîntem și datori pe deasupra. Trăim din mila altora și abia avem ce pune pe masă. Firul existenței noastre e subțire ca firul de păianjen care atîrnă de grinda din tavan. Cine ar putea fi pentru noi ca o grindă dacă nu dumneata, stimate domnule Juan ? Vai de mine ! Nu se poate spune că nu-mi știu lungul nasului. Nepoțica mea, Herminia, sărmana de ea, cum ar putea să aspire... ? Nu are nimic afară de ce-i pe ea, și nu-i nimic de capul ei.

— N-am spus asta, ce dracu ! i-o reteză Juan Tigrul, aspru pe dinafară și blînd pe dinăuntru.

— Da, da, scînci bătrîna. Vai de tine, sărmana mea Herminia ! N-ai altă avere decît frumusețea și cinstea ta.

— Ți se pare puțin ? Aș vrea eu să am asemenea calități, o întrerupse Juan Tigrul, oleacă mai îmblînzit.

— Usucă-te și te ofilește în floarea tinereții, fata mea ! Nu te mai amăgi, adună necaz după necaz, pînă ce-o să explodezi ca o petardă, că ăsta-i programul de distracții pentru fetele sărace și cinstite.

— Destul, destul, doña Mariquita. Încetează cu plînsetele, dacă vrei să rămînem prieteni, o admonestă Juan Tigrul, punîndu-și mîna pe umărul bătrînei.

— Păi ce altceva mi-aș putea dori eu decît să rămînem prieteni ca și pînă acum ? îl întrerupse bătrîna, poate puțin prea devreme.

— Ei bine, reluă firul Juan Tigrul, schițînd un zîmbet îndoielnic ; ce-a fost a fost. S-a întîmplat exact ce trebuia să se întîmple. Să nu mai vorbim despre asta niciodată, dar niciodată, și să rămînem prieteni buni.

— Adevărat ? Nu-mi porţi pică ? Dac-ar fi stat în puterile mele...

— Ai grijă, doña Marica, să nu ne întoarcem de unde-am pornit !... o întrerupse Juan Tigrul, redevenind serios o clipă şi apoi zîmbind iar, cu un zîmbet mai larg şi mai echivoc de data asta.

Bătrîna se uita descumpănită la Juan Tigrul.

— Nu m-ai lăsat să termin, corectă vicleana bătrînă. Voiam să spun că dacă mi-ar sta în putere să-ţi pot plăti datoria aia, pe sănătatea mea că ţi-aş plăti fără întîrziere ; dar, cum nu-mi stă în putere, eu mă aflu în puterea dumitale atîta timp cît vei fi dispus să aştepţi şi vei accepta să mă păsuieşti. De aceea mă temeam şi mă tem că altul ţi-e gîndul şi că-ţi baţi joc de o biată bătrînă.

— Ei da, vecino. Altul mi-e gîndul. Nu sînt dispus să te păsuiesc în ceea ce priveşte datoria. Nu, doamnă. În celelalte chestiuni, totul rămîne ca înainte. O să fim la fel de buni prieteni, ba chiar şi mai buni. Dar afacerile sînt afaceri şi trebuie să fie clare şi să aibă o poziţie proeminentă, ca nasul în mijlocul feţei. Da sau ba ; nici un „poate" ori „să vedem" ; fiindcă vorbele astea sînt vorbe de clacă, nu de afaceri. Trebuie să terminăm cît mai repede afacerea noastră.

Zîmbetul lui Juan Tigrul se lăţise atît de mult, încît îl silea să deschidă gura. Era ca un rîs sardonic ori o grimasă a feţei.

— M-ai omorît ! suspină, dezumflată, doña Mariquita, pregătindu-se să joace scena unui leşin spectaculos înainte ca gura aceea a lui Juan Tigrul, deschisă în faţa ei ca o prăpastie care părea că vrea s-o înghită, să mai scoată un cuvînt.

Înclinarea spre generozitate din ultimele zile, de care dăduse dovadă permanent Juan Tigrul, îl făcea în clipele acelea să zîmbească, să vorbească şi să procedeze altfel decît de obicei. Deschise un sertar din care scoase chitanţa doñei Mariquita. Apucînd-o de un colţ cu două degete, o apropie de botişorul bătrînei care, cu ochii mijiţi, prefăcîndu-se că se simte rău, spiona de după jaluzelele genelor mişcările lui Juan Tigrul. Curînd bătrîna făcu nişte ochi de viţel, rotunzi şi tîmpi, cînd văzu că Juan Tigrul aprinde un chibrit, dă foc chitanţei, o lasă să ardă pînă ce

se frige la degete și, la sfîrșit, suflînd, împrăștie în aer rămășițele hîrtiei carbonizate.

— Nu ți-am spus ? Am terminat afacerea. Nici dumneata nu depinzi de mine, nici eu de dumneata. Rămînem buni prieteni ca și pînă acum, încheie Juan Tigrul.

— Visez sau e aievea ? Mi s-a urcat vinul la cap ? Dragul meu don Juan... Și erai ca un torent distrugător... Să mai aibă acum cineva curajul să-ți spună Tigrul ! Ești bun ca pîinea caldă, ești ca o mană cerească. Cum aș putea să-ți mulțumesc ? Lasă-mă să te sărut pe fruntea pe care ar trebui să porți coroană.

Juan Tigrul se dădu înapoi și bombăni :

— La naiba cu coroanele ! Ce fel de coroană vrei să-mi pui dumneata ?

— Coroană de sfînt. Ce altceva ai putea să porți ?

— Nici de sfînt, nici de alt fel. Fruntea trebuie să rămînă liberă și fără podoabe. De aceea n-o să mă vezi niciodată cu pălărie, șapcă sau căciulă. Și să nu te mai aud cu asemenea vorbe.

— Ce inimă de aur ! Vai, copilul meu ! Nici un fiu pentru maică-sa n-ar fi făcut ce-ai făcut dumneata pentru mine. Nu pot să-mi vin în fire. Lasă-mă să te sărut.

Și doña Mariquita sălta ca o coțofană în fața lui Juan Tigrul, străduindu-se să-i ajungă la frunte ca să-l sărute.

Juan Tigrul rîdea acum în așa fel încît putea fi auzit. Împingînd-o ușurel spre ușă pe vizitatoare, spuse :

— Ai grijă să nu-ți facă rău atîta agitație. Du-te să te odihnești acasă. La revedere. Noapte bună. Rămînem prieteni buni.

Din capul scării, doña Mariquita îi trimitea sărutări cu evantaiul.

După ce rămase singur, Juan Tigrul intră în odăița cu relicve. Plin de el și cuprins de un fel de optimism comic (căci trăia în cea mai bună cu putință dintre lumi, și această lume el o purta în suflet, fiind stăpînit de o sentimentalitate eterică și instabilă), Juan Tigrul era mirat el însuși și în același timp mîndru de gestul pe care parcă printr-o inspirație divină îl arătase față de doña Mariquita. Adresîndu-se în închipuire lui Colás și adoptînd un ton solemn, vorbi astfel : „Acum ești răzbunat. Cea mai deplină răzbunare a firilor nobile se împlinește opunînd

ofensei generozitatea. În clipa asta chiar Herminiei îi plesnește obrazul de rușine (Juan Tigrul își spunea în fond în sinea lui, fără să-și dea seama : «E răscolită, e covîrșită de o dulce sfială ; probabil că i s-au umezit ochii»). Iar dacă încă nu înțelege lecția asta, o să pun la cale o altă răzbunare, și mai cumplită. Că doar n-au intrat zilele-n sac." Se duse la culcare și după mai puțin de cinci minute putea fi auzit cum sforăie, cu un timbru ascuțit și victorios.

Ieși în zori la cîmp să culeagă ierburi. Toate lucrurile îl încîntau ; se simțea atras spre ele de o iubire care se născuse din înțelegere. Totul era frumos. Totul era folositor. Totul era bun. Aceleași ierburi otrăvitoare nu sînt oare în același timp tămăduitoare ? Unele sînt tonice, dau puteri noi celui slab ; altele sînt calmante, fac să dispară durerea. Ce frumoasă, ce delicată e colina aceea care se profilează ca sînul unei femei ! Ar fi dorit s-o strîngă la piept ca pe o soție. Fusta ei de catifea aurită era împodobită cu flori. Într-acolo se îndreptă Juan Tigrul să le culeagă. Erau flori de mătrăgună, crini albi cu marginile roz, cu lujerul ca o pană de lebădă scăldată în lumina zorilor. Ce minune ! Se întoarse în oraș cu un mănunchi de flori de crin. Înclinîndu-se din mijloc în semn de supunere, le oferi Carminei, simbol suficient, după cît se vede, al celeilalte femei, ascunsă încă după coama unui nor.

Așa cum vegetația dintr-o grotă se înalță înfometată spre crăpătura pe unde pătrunde o urmă albicioasă de lumină, firimitură din marea pîine aurită a soarelui, tot astfel iubirea ascunsă a lui Juan Tigrul, oarbă și copleșitoare, tindea din ce în ce mai puternic spre Herminia. Nu peste mult timp își făcu din nou apariția la jocul de cărți de la doña Marica. În pofida mustrărilor și protestelor lui don Sincerato, juca înadins prost pentru ca bătrîna să cîștige. În seara cînd Juan Tigrul reapăru la sindrofie, Herminia se ridică în picioare pentru a-l saluta cu un glas stins, de parcă nu era al ei. Apoi se furișă încetul cu încetul în întuneric, pînă cînd, cu inima cît un purice, fugi pe ascuns în cămăruța din fundul prăvăliei. Juan Tigrul nu voia s-o vadă ; dar din cînd în cînd trăgea cu putere aer în piept, ca și cum ar fi vrut să respire parfumul ei din umbră, împrăștiat în toată încăperea. O

clipă crezu că se sufocă, că nu mai are aer. Dar de fapt nu aerul îi lipsea, ci Herminia, de a cărei absenţă pupilele lui de pisică îşi dădură seama imediat.

— Unde s-a dus mucoasa aia ? întrebă Juan Tigrul fără a se putea stăpîni.

— Las-o să facă ce vrea. Sînt supărată foc pe ea. E încăpăţînată şi proastă. O ţine întruna cu ale ei, răspunse doña Marica.

— Cînd s-a mai văzut una ca asta la o fată bine crescută ? exclamă Juan Tigrul cu gesturi de dezaprobare.

— Ce pot să-i fac eu, prietene don Juan ? Nu mi-am irosit anii cei mai buni, care au fost destui, şi banii, care n-au fost aşa de mulţi, ca s-o educ după chipul şi asemănarea mea şi să fac din ea o femeie adevărată, cuviincioasă, prevăzătoare şi supusă ? Mi-am cheltuit degeaba şi timpul şi banii. Ce pot să-i fac eu, dragul meu don Juan ? spuse bătrîna, clătinînd din cap cu prefăcută mîhnire şi uitîndu-se cu coada ochiului cînd în cărţile lui Juan Tigrul, cînd într-ale preotului.

— Ce poţi să faci ? Foarte simplu. Înainte de toate s-o înveţi să asculte, căci la asta se reduce educaţia unei femei. S-o chemi chiar acum, şi să stea aici cuminte, la lumină sau în umbră, asta-i treaba ei ; pentru că şi femeile trebuie să se bucure de oarecare libertate în lucrurile mărunte şi fără importanţă. Oare domnişoara asta nu se simte onorată de vizitele şi vecinătatea noastră ? Oare eu, adică noi nu avem dreptul, un drept de bună-cuviinţă, vreau să fiu bine înţeles, să cerem ca fetişcana asta, ba chiar şi prinţesa moştenitoare, să nu ne desconsidere fără motiv ? Dar nu vreau s-o silesc. Mai bine plec eu şi nu mă mai întorc niciodată, spuse Juan Tigrul, enervîndu-se din ce în ce mai tare şi dînd să plece.

— Nu ne sîcîi, prietene, nu ne sîcîi. Ha, ha, ha ! Lasă acum supărarea. Asta-i bună ! interveni Gamborena, trăgîndu-l de mînecă pe Juan Tigrul. Am o carte grozavă. Nu renunţ, prietene. Ha, ha, ha ! Dă-o-ncolo de fată. Treaba ei ce face. Lăsaţi-o în pace. Cînd de lume se fereşte, aflaţi că fata iubeşte. Ha, ha, ha ! De se-ascunde-n loc ferit, e la mijloc un iubit. În taină s-a logodit, nu-i deloc greu de ghicit. Ha, ha, ha !

— Destul cu neghiobiile astea, domnule diacon sau domnule idiot, și învață să vorbești cuviincios și limpede, spuse înfuriat Juan Tigrul, uitîndu-se la scheleticul diacon de sus în jos și cu niște ochi din care scăpărau scîntei, de parcă ar fi vrut să-i calcineze oasele.

— Pantalonul domină juponul. Mai limpede : ăsta-i obolul. Ha, ha, ha ! Bravo ! Bravo ! mormăi don Sincerato, oprindu-se din cînd în cînd ca un om guturăit, cutremurîndu-se într-un hohot de rîs și armonizînd un trio de zgomote aride cu tusea, rîsul și un sunet strident ca de oase care se freacă, fiindcă scîrțîia din toate încheieturile.

— Popă blestemat, răcni Juan Tigrul gata să se năpustească asupra nenorocitului și prea bine dispusului său adversar la jocul de cărți.

— Facă-se pace între prinții creștini ! interveni doña Marica, despărțindu-i și mîngîind cu evantaiul bărbia tremurîndă a lui Juan Tigrul, în timp ce îl bătea între omoplați cu mîna cealaltă pe bietul părinte, ca să-i oprească tusea. Toată vina o poartă zăpăcita asta de nepoată-mea. Herminia ! Herminia ! strigă bătrîna.

— Poftim, bunico, se auzi un glas foarte slab, de parcă ar fi fost închis într-un cufăr.

— Vino aici imediat, continuă să strige doña Marica, dacă nu vrei să vin eu la tine, să te iau de păr și să te tîrăsc pînă aici, tîrîtură ce ești. Vino imediat să ceri iertare acestor domni. Așa te-am învățat eu să te porți cu musafirii de vază, să le întorci spatele și s-o ștergi englezește ?

— Doamnă, se bîlbîi cu jumătate de glas Juan Tigrul, nu era cazul, zău. S-o iei de păr... și pe urmă să folosești un cuvînt atît de urît ca *tîrîtură*. De musafiri de vază ce să mai zic ? Eu unul nu mă socotesc musafir de vază.

— Lasă-mă să fac ce cred eu. O să vezi dumneata îndată, i-o întoarse doña Marica, hotărîtă, după cît se pare, să-și exercite cu strășnicie autoritatea de stăpînă a casei.

În penumbră se schiță silueta Herminiei. Fără să înainteze spre lumină, murmură speriată :

— Scuzați-mă. Iartă-mă, bunico. M-am dus după un scul de lînă. N-am crezut c-o să-mi simțiți lipsa și nici n-am vrut să vă jignesc.

— Lipsa, zici ? Păcat, crimă împotriva bunei-cuviinţe şi respectului pe care-l datorezi acestor domni, care ne fac cinstea să fie prietenii noştri. Nici împărătesei Rusiei nu i s-ar ierta o asemenea mojicie. Prost-crescută ce eşti ! O să te învăţ eu să asculţi ; cu băţul, dacă nu ştii de vorbă bună. Cu băţul !

Fie că doña Marica vorbea ca să vorbească, după obiceiul ei, în chip de ecou şi prelungire sonoră, fie că era într-adevăr supărată pe nepoată-sa, fapt e că Juan Tigrul luă cuvintele ei foarte în serios şi i se urcă sîngele la cap. Îşi închipuia totul atît de viu încît credea că vede, în umbra pudibondă şi miloasă, pometii Herminiei îmbujoraţi de ruşine. Nu mai putea suporta acele cuvinte jignitoare, de parcă i-ar fi fost adresate lui. Ridicînd glasul, spuse pe un ton ameninţător :

— N-o să îngădui una ca asta. Mă declar slujitorul Herminiei. Nimeni să nu mai cuteze s-o atingă, darămite să-i smulgă părul din cap. Domniţa pe care o slujesc e liberă să facă ce-i pofteşte inima. Să stea unde-i place, să rămînă ori să plece fără a fi nevoită să spună unde se duce, după voia ei. Să fie stăpînă pe tot ce face şi să hotărască după placul ei, nesilită de nimeni.

— Dar..., obiectă uimită doña Marica.

— Nici un dar, i-o reteză Juan Tigrul. Asta mai lipsea acum, să n-aibă voie să se ducă după un prăpădit de scul de lînă. Ce culoare are, fata mea ?

— Verde, murmură Herminia.

— Speranţă ! spuse Juan Tigrul, emoţionat fără motiv. Gata, incidentul s-a încheiat. Apropie-te. Aşază-te aici, mai aproape de noi. Parcă nu ne simţim în largul nostru cînd te vedem mereu ascunsă în umbră, ca icoanele în postul mare.

Herminia veni mai aproape şi se aşeză la doi paşi de musafiri.

Juan Tigrul îşi spunea în sinea lui : „Îmi duc mai departe răzbunarea, frumoasă Herminia. E a doua oară cînd îţi sar în ajutor şi te scap : înainte, de sărăcie ; acum, de umilinţă. Fiindcă vreau să te umilesc chiar eu, nu alţii. Ca să afli cine sînt. Aşa, să stai lîngă mine. Asta să-ţi fie cazna."

Şi, într-adevăr, cazină era pentru Herminia să stea în locul acela, atît de speriată încît nu reuşea să mai ţină croşeta ca lumea. Cazna continuă de aci înainte seară de seară, căci, pe de o parte, bunica o silea să stea aproape de măsuţa de joc, ca să-i facă pe plac musafirului, pregătindu-se să-i mai dea o lovitură de sabie, cu care să-l facă praf ; iar pe de altă parte, Juan Tigrul, înflăcărîndu-se cu sistemul lui original de răzbunare, o copleşea din ce în ce mai mult pe Herminia cu atenţiile lui. La început aducea în fiecare zi o pungă cu caramele pentru bătrînă, ştiind că-i plac dulciurile. Apoi a adus două : cea mai mare şi mai frumoasă era pentru Herminia. Pe urmă a trecut la alte mici daruri, mai durabile şi care amintesc de cel care le-a făcut : nimicuri care-ţi iau ochii şi podoabe, ca bunăoară o panglică, un ac de siguranţă, un pieptene de prins părul, o sticluţă cu apă de colonie, pe care după aceea Herminia le azvîrlea furioasă în fundul cufărului ei, fiindcă începea să le înţeleagă rostul înaintea lui Juan Tigrul. În sfîrşit, nefiindu-i suficiente ceasurile sindrofiei de seară pe care le petrecea lîngă Herminia — deşi el continua să nu-şi dea seama de nevoia afectuoasă de apropiere din ce în ce mai mare —, într-o bună zi, pentru prima dată în mai mult de douăzeci de ani, Juan Tigrul îşi părăsi taraba, şi încă în zi de tîrg, şi se înfăţişă în prăvălia doñei Marica sub un pretext neînsemnat.

— Doamnă, spuse, ştiu că-ţi plac la nebunie nucile verzi şi-ţi aduc aici cîteva ca trufandale, singurele care au fost azi în piaţă. Ce mai faci ? Cum merge vînzarea ? Şi fata ? Unde e ?

— E sus, trebăluieşte, mătură şi face paturile.

— Aha ! Aşa, aşa. Fetele trebuie să fie harnice. O fată nu cîştigă nimic stînd după tejgheaua prăvăliei, unde se vîntură tot felul de oameni, atît femei, cît şi bărbaţi, şi unii dintre ei sînt provocatori şi răi de gură.

Juan Tigrul se întoarse la taraba lui şi, cum era nevinovat în faţa conştiinţei sale şi marea iubire care-i umplea sufletul nu cristalizase încă într-un gînd exprimat prin cuvinte, se aşeză pe scaun în modul cel mai firesc cu putinţă, fără să-şi dea seama de privirea uimită cu care-l contempla văduva. Pentru doña Iluminada dezertarea momentană a lui Juan Tigrul a fost un fel de fenomen îm-

potriva legilor neschimbătoare ale mecanicii cereşti. Produse asupra ei acelaşi efect ca o stea fixă care şi-ar fi schimbat locul pe firmament, trecînd de la o constelaţie la alta sau dintr-o emisferă în cealaltă, asemenea unui ofiţer care s-ar transfera la o altă garnizoană. Juan Tigrul ieşise de pe orbita lui veche pe tangentă. Acum traversa regiuni necunoscute ale infinitului, în jurul unui soare strălucitor în puterea căruia căzuse şi al cărui răsărit se presimţea, dar nu şi punctul de pe linia orizontului de unde urma să apară. Care era soarele acesta ?

După cîteva zile Juan Tigrul evadă din nou de la taraba lui. Doña Iluminada o chemă pe Carmina :

— Vino repede, copila mea ! Urmăreşte-l pe don Juan fără ca el să bage de seamă. Dar ce spun ? N-o să bage de seamă, fii fără grijă ! Află unde se duce.

Copila se întoarse curînd cu vestea. Văduva deschise ochii mari, parcă orbită dintr-o dată de prea multă lumină şi nereuşind încă tocmai de aceea să vadă limpede. După o lungă tăcere contemplativă murmură, vorbind ca pentru sine :

— Herminia... Desigur ! Desigur ! Trebuia să se întîmple...

— Mai doreşti ceva, naşă ?

Doña Iluminada îi ceruse fetei pe care-o înfiase să-i spună naşă.

— Nimic, nimic, copila mea. Poţi pleca.

„Trebuia să se întîmple, medita văduva cea palidă şi cu sufletul inundat de iubire. Trebuia să se întîmple. Buretele nu alege apa cu care să se îmbibe, ci soarbe şi se umflă cum dă Dumnezeu : cu apă de ploaie sau apă de băltoacă. Ar fi o neghiobie să aştepţi ca buretele să absoarbă nisip. Aşa sînt eu, ca nisipul deşertului. Juan Tigrul, cu inima lui ca un burete, trebuia să se îndrăgostească de prima femeie tînără care i-a căzut sub ochi. Această femeie trebuia să fie — nici nu se putea altfel, nici nu se putea altfel ! — aceeaşi pe care-şi pusese ochii Colás, căci altfel el nu şi-ar fi pus ochii pe nici una. Văd totul foarte simplu şi logic, cum scrie la carte : ce a fost, ce este şi ce va fi ; ceea ce nu se putea să nu se întîmple. S-ar putea ca mîine să nu reuşesc să-mi aduc aminte ceea ce înţeleg acum atît de bine. Ce limpede, ce limpede,

cît de bine văd totul acum, şi cînd mă uit în urmă, şi cînd mă uit înainte ! Pînă nu se întunecă cerul şi dispare clipa asta de lumină trebuie să-mi fac un plan. Juan Tigrul trebuia să se îndrăgostească de femeia de care s-a îndrăgostit Colás. Să presupunem acum că ea ar fi acceptat iubirea lui, s-ar fi măritat cu el şi ar fi stat amîndoi împreună cu Juan Tigrul... Ar fi fost acelaşi lucru : Juan Tigrul s-ar fi îndrăgostit de ea nebuneşte. Poate cu o dragoste ascunsă, fără să-şi dea seama nici el, nici ceilalţi. În cel mai bun caz ar fi crezut că dragostea lui e o dragoste părintească. Primejdioasă minciună. Dar poate că ar fi încercat o dragoste trează şi aprinsă de dorinţe vinovate. De ce nu ? Colás nu e copilul lui. Ce tragedie, totuşi ! Nici nu pot să mă gîndesc la aşa ceva. Slavă Domnului, Herminia l-a respins pe Colás. Perfect. Herminia spune că e cuprinsă de frică şi repulsie în faţa lui Juan Tigrul : simptom bun. Ceea ce Herminia simte de fapt este o ameţeală din pricina lui Juan Tigrul ; o forţă de atracţie care pune stăpînire pe ea şi căreia nu poate încerca să-i ţină piept decît închizîndu-se într-o la fel de mare voinţă de a o respinge. Uşurel, uşurel, Iluminada. Nu cumva îi atribui Herminiei sentimentele ta'e cînd presupui că se simte atrasă de Juan Tigrul ? Poate că Herminia nu simte altceva decît repulsie, cum ne asigură. Nu, nu ; simte şi atracţie. Nu mă înşel. Vrea să se îndepărteze, ca o disperată, de prăpastia care o cheamă în adîncurile ei. Dar se va prăbuşi în ea. Aşa i-a fost scris. Citesc toate astea în hrisovul destinelor noastre. Aici va intra în joc priceperea mea. O să vă fac să fiţi fericiţi. Şi-o să fiu şi eu fericită. Fericirea mea va avea un gust dulce şi amar în acelaşi timp. Cu atît mai bine : o să fie mai gustoasă. Dar cînd se va întoarce Colás ce-o să fie ? Doamne ! N-are importanţă. Dumnezeu îmi încredinţează o misiune providenţială. Trebuie să-l fac fericit şi pe el, căci în felul ăsta îmi sporesc şi mie fericirea, de vreme ce nu pot fi fericită decît văzînd fericirea altora ; şi nu-mi pare rău. Dumnezeu m-a condamnat la sterilitate, pentru ca eu să devin mai fecundă. S-o găsi cineva care să aibă grijă şi de mine... Ce ştiu ei ! Binecuvîntat şi lăudat fie Domnul, pentru povara asta pe care a pus-o pe umerii mei şi pe care eu o accept cu bucurie. Colás, fiul meu

— căci eşti ca un fiu pentru mine —, ţi-a fost hărăzită o femeie de la facerea lumii şi tu încă nu ştii care este ; eu ştiu. Cînd o să te întorci şi-o să vezi că Herminia s-a măritat cu bărbatul care ţi-e ca un tată, mare-ţi va fi durerea... O să vrei să-ţi pui capăt zilelor. Atunci o să auzi cîntecul proaspăt al unei păsări închise în colivie şi-o să vrei să rămîi în viaţă. Eu o să dau drumul păsării închise şi tu o să te iei după urmele ei, căci amîndoi sînteţi copiii vîntului, născuţi pentru libertate. O să crezi că ţi-ai răpit femeia iubită, dar de fapt eu o să ţi-o atîrn de gît."

În timpul acestui monolog mental al văduvei, Carmina rămăsese nemişcată la picioarele ei, şezînd ghemuită. Văduva, care abia atunci îşi dădu seama că era acolo, spuse :

— Ce faci aici, copila mea ? De ce n-ai plecat ?

Carmina, ridicîndu-şi ochii mari şi strălucitori spre stăpînă, o rugă :

— Mai spune-mi te rog o dată, naşă, povestea cu zîna-naşă.

— Copila mea ! Copila mea ! exclamă doña Iluminada, sărutînd ochii fetei în care se putea citi totul şi ea vedea viitorul pe care i-l dorea.

Doña Marica era mai mult ca sigură că interpretează corect intenţia ascunsă care explica purtarea derutantă a lui Juan Tigrul. După părerea ei, şi aşa îi spunea şi Herminiei, atenţiile, darurile şi dovezile de generozitate ale lui Juan Tigrul erau îndreptate spre atingerea unui singur scop : să o vadă măritată cu Colás. Şi nimic mai mult decît atît. Pentru ea era limpede ca lumina zilei. Herminia îşi încrunta sprîncenele şi dădea din cap cu neîncredere. Doña Marica se înfuria.

— Asta-i bună ! exclama. Tu, care abia ai ieşit din găoace şi nu ştii pe ce lume te afli, ai pretenţii să cunoşti mai bine bărbaţii decît mine, care-am trecut prin atîtea şi sînt unsă cu toate unsorile ? Ar fi putut să se poarte mult mai urît şi să mă silească să te mărit cu Colás. Şi ce-am fi putut face noi ? El a ales altă cale şi ne-a luat cu binele, căci asta e calea cea mai bună, mai lungă decît scurtătura, ce-i drept, dar e mai sigură şi te scoate totdeauna la bun sfîrşit. A aflat, fără îndoială, că tu ai

spus : „Mai bine mor decît să trăiesc sub acelaşi acoperiş cu Juan Tigrul". I s-a făcut milă, căci are un suflet de aur, şi şi-a spus în gînd : „O să mă prefac că nu ţin să-i văd cununaţi, că nu cer nimic, deşi aş putea s-o fac ; renunţ la orice avantaj, cu alte cuvinte la prerogativele care-mi îngăduie să cer ce mi se cuvine ; am venit cu inima curată, fără pic de venin. Ai remuşcări ? Acum vrei să te măriţi ? Hotărăşte singură." Aici e toată taina purtării lui. Şi trebuie să-i fim recunoscătoare pentru asta.

— Îi sînt recunoscătoare, bunico, pentru tot ce a făcut şi face spre binele nostru. Cînd rămîn singură plîng şi am remuşcări pentru faptul că nu-i sînt îndeajuns de recunoscătoare. Dar...

— Dar ce ?

— Nu-l pot suporta alături de mine. Nu-mi pot înfrîna repulsia asta.

— E un miel în blană de leu. Nu avem nici un motiv să ne speriem de el. Cît priveşte urîţenia, sînt alţii mai urîţi ca el.

— Nu c-ar fi urît. E însă înspăimîntător. Şi mai ales cînd se arată atît de atent şi generos.

— Te sperie atît de mult prezenţa lui ?

— Nici nu ştii cît sufăr, bunico.

— Ce te sperie la el ?

— Nu ştiu. Nu vreau să ştiu. Întotdeauna mi-a fost frică de el. Acum mă îngrozeşte.

— Maică preacurată ! Prostii, copilării ! Ce, te măriţi cu el ?

— Taci, bunico, pentru numele lui Dumnezeu !

Şi Herminia îşi acoperi faţa cu mîinile.

— O să înveţi să te stăpîneşti. E o chestiune de obişnuinţă. Deocamdată poartă-te ca şi pînă acum, fără să-l laşi să înţeleagă că ţi-e niţeluş antipatic.

— Nu-i asta. Antipatic nu-mi este, nici mult, nici puţin.

— Şi dacă ai reuşi, făcînd un mic efort, să fii amabilă cu el cîteva zile, cu-atît mai bine. Afacerile merg din ce în ce mai prost, copila mea. Trebuie să-i cer din nou un împrumut. Pentru asta trebuie să-l prind cînd e bine dispus şi darnic.

— Nu, nu, nu, bunico. Nu face asta.

— Ce vezi rău aici ? Doar o să ne încuscrim. Pe scurt, încearcă să te obișnuiești cu gîndul c-o să te măriți cu Colás.

— Juan Tigrul nu vrea să mă mărit cu Colás.

— Una spune, dar alta gîndește.

— Nu, bunico, nu... Pot să jur că Juan Tigrul nu vrea să mă mărit cu Colás.

— Ba tu nu vrei...

— Nici eu.

— Ei bine, află că așa o să se-ntîmple.

— Ba nu, bunico. Și nu eu o să mă împotrivesc și-o să împiedic nunta asta.

— Ai secrete față de mine ? Hai, deschide-ți sufletul. O să împiedice nunta alt bărbat ? Cine e ? Ești îndrăgostită de el ? Nu pot să aflu și eu cine e ? Atît de puțină încredere și considerație ai față de bunica ta ? De unde e ? Dacă mirosul nu mă-nșală, am impresia că-i o haimana. Pun prinsoare că nu se compară cu Colás. Dacă nu-i așa, spune-mi ce defecte-i găsești.

— Nici unul. Numai că nu-l iubesc. Vreau să spun că-l iubesc ca pe-un frate și niciodată nu l-aș putea iubi altfel. Dar nu e vorba acum de Colás. Sărmanul de el, nu intră acum în joc.

— E încă un copil !... Bine, bine ! Să terminăm odată ! Asta înseamnă că-ți plac bărbații mai în putere. Te-ai îmbujorat. Am ghicit ! Ei bine, nu. Chiar dacă tu îl scoți din joc, să-ți intre-n cap că n-a ieșit din joc. O să te măriți cu el. Să poftească atunci haimanaua ta să împiedice nunta. Să vedem atunci care pe care.

— Nunta o s-o împiedice Juan Tigrul, bunico.

— Mă scoți din țîțîni cu încăpățînarea ta. Pe ce te bizui cînd spui asta ?

— Nu știu, bunico. Și nici nu vreau să știu. Dacă mă-nșel eu, atunci sînt gata să-mi tai părul de la rădăcină și să-l ofer pe altarul de la schitul Cristo de la Esclavitud. Nici nu știi cît sufăr, bunico.

Se prăbuși în poala bunicii și o podidi un plîns cu sughițuri.

Doña Marica își puse între gingiile moi, în chip de dinte verde, o caramelă de mentă și mormăi nervoasă :

— Destul, destul. Toamna aduce întotdeauna ploaie. Tu, ca să imiți vremea, ai început să te smiorcăi. Prefă în apă norii gîndurilor tale tulburi și însenineaz-te. Frunzele moarte cad și copacii se despoaie. Așa să se petreacă și cu frunzele uscate ale viselor tale nesăbuite. Trezește-te la realitate, fetița mea.

— Dar eu trăiesc în realitate, bunico. Săraca de mine!

— Rămîi atunci cu realitatea ta capricioasă. Eu una m-am săturat. Mă duc.

Această conversație de familie se desfășura în odăița din fundul prăvăliei, pe înserat, puțin înainte de ora cinci. Întorcîndu-se ca să iasă, doña Marica se pomeni față în față cu alba și tăcuta doamnă Góngora, proțăpită în ușa dinspre prăvălie.

— Bine-ai venit să cinstești această umilă casă... Cu prapuri ar trebui să te primim, ca într-o procesiune religioasă sau într-o mare solemnitate. Nu-mi mai amintesc cînd te-am văzut ultima dată trecîndu-mi pragul casei. Ce onoare pentru noi!... Ia loc, ia loc, scheuna doña Marica, ploconindu-se în fața doñei Iluminada, îmbrățișînd-o și trăgînd-o de mînă pentru a o face să se așeze pe un jilț cu picioare strîmbe, din lemn de mahon și rips verde.

Herminia, care se simțea rușinată, își înăbușea în piept sughițurile și-și ștergea lacrimile. Văduva avea introducerea pregătită. Cu zîmbetul acela care exprima o melancolie blîndă și-i făcea pe toți să se simtă cuprinși de respect și afecțiune, spuse:

— Cum Herminia are niște mîini atît de pricepute la croșetat, am venit s-o rog să-i lucreze Carminei o jachetă, că uite, iarna bate la ușă. Am închis dugheana mea și am dat fuga pînă la voi; am găsit prăvălia goală și, fără să strig sau să bat ca să nu fac zgomot, am trecut pe după tejghea și m-am strecurat pînă aici. Iertați-mi îndrăzneala. Nu te deranja din pricina mea, doña Marica. Dumneata tocmai ieșeai cînd am intrat eu. N-am venit în vizită. Du-te de-ți vezi de treabă. Mă înțeleg eu cu Herminia.

Și cu irezistibilă blîndețe o împinse binișor pe bătrînă afară din odăiță, obligînd-o să iasă. De îndată ce rămase singură cu Herminia, după ce se așeză într-un fotoliu, continuă cu glas domol și șters:

— Stai jos. Avem de vorbit cîteva clipe. Dacă nu-ţi face plăcere să răspunzi, o să vorbesc numai eu. Iar dacă nu-ţi face plăcere să mă asculţi, cu un gest poţi să-mi închizi gura. Pe neaşteptate, fără să vreau, am văzut şi am auzit ceva. Tu plîngeai, iar bunica ta spunea : „Alungă gîndurile tulburi şi însenineaz-te. Frunzele moarte ale visurilor tale nesăbuite vor cădea la pămînt. Trezeşte-te la realitate." Iar tu ai răspuns : „Trăiesc în realitate". Şi ai scos un suspin care mi-a sfîşiat sufletul. Atît de dură este realitatea pentru tine, Herminia ? Atît de negre-ţi sînt gîndurile şi atît de des hăţişul visurilor tale ? Eu credeam că e cu totul altfel, şi veneam să te felicit...

— Să mă feliciţi ?... murmură Herminia, fără pic de culoare în obraji.

— Da, să te felicit. Bunica ta ştie ceva ? Bănuiesc că nu. Biata bătrînă e cam distrată şi află întotdeauna mai tîrziu...

— Află mai tîrziu ?... îngînă Herminia.

— Nu-i de mirare. Mai surprinzător e faptul că el însuşi nu şi-a dat seama încă.

— Cine ? Doamnă, pentru numele lui Dumnezeu, nu mă chinui, gemu Herminia, împreunîndu-şi mîinile ca pentru rugăciune.

— Tu singură te chinuieşti. Eu vin, dimpotrivă, ca să prefac chinul tău în fericită pace.

— Nu te înţeleg.

— În primul rînd, încearcă să nu mai fii prefăcută.

— Nu sînt prefăcută, doamnă.

— Te cred. Atunci înseamnă nu că tu nu mă înţelegi, ci că eu nu m-am făcut înţeleasă. O să vorbesc mai limpede. Un bărbat, ascultă-mă cu atenţie, un bărbat s-a îndrăgostit de tine cum se îndrăgostesc bărbaţii ; tu eşti totul pentru el, aşa cum el trebuie să fie totul pentru tine. Cînd un bărbat se îndrăgosteşte, dragă Herminia, e zadarnică orice rezistenţă. În afară de asta, cum e un fapt atît de neobişnuit să afli un asemenea bărbat şi să inspiri o asemenea pasiune, pentru norocul ăsta am venit să te felicit. Nu eşti curioasă să ştii cine e bărbatul ăsta ? O să-ţi spun îndată. Bărbatul ăsta este...

— Nu, nu, nu, te rog pe ce ai mai scump, pe amintirea soţului dumitale... Nu vreau să aud... Nu vreau să

știu, se rugă Herminia, schimbată la față, astupîndu-și urechile și aplecîndu-se ca să îngenuncheze.

— Așadar, m-ai înțeles. Nu mai spun nimic. Ridică-te, sărmana mea copilă. Apropie-te. Stai aici, pe genunchii mei, ca și cînd ai fi fata mea. Vino să te mîngîi și să-ți șoptesc la ureche vorbe dulci.

Herminia, ascultătoare, supusă parcă, se așează pe genunchii văduvei și-și plecă fruntea obosită pe umărul ei. Doña Iluminada continuă să-i șoptească :

— Îmi ești dragă, copila mea, și nu-ți vreau decît binele, căci afecțiunea mea e dezinteresată și dureroasă. Ce iubire poate fi mai curată decît aceea care dorește pentru alții ceea ce ar fi dorit pentru sine ! Îmi ești foarte dragă.

— Nu, doamnă, murmură Herminia cu un glas care abia se auzea. Nu-ți sînt dragă. Să dorești altora ceea ce ți-ai dori dumitale înseamnă să mergi împotriva dorințelor celorlalți. Așa iubesc cei maturi, care, nemaiputînd iubi fiindcă nu mai obțin ce doresc să obțină, vor să-i silească pe ceilalți să iubească împotriva voinței lor. Dar noi, tinerii, nu iubim așa, fiindcă iubim cu-adevărat. Iubim ! Asta e tot. Iubim pentru noi. Nu putem iubi fără să iubim și nici să încetăm de a iubi iubind.

— Ai dreptate în parte, copila mea. Greșești totuși crezînd că anii schimbă condiția iubirii și a voinței. Esențialul, copila mea, nu este diferența de vîrstă, ci varietatea caracterelor. Dacă ar fi o chestiune de ani, mai ușor mi se pare să apleci voința celui tînăr, care este o creangă verde și mlădioasă, și nu a celui bătrîn, care, fiind tare și uscată, mai curînd se rupe decît se apleacă. Cine are voință tare în tinerețe, n-o să-și piardă tăria la bătrînețe, iar cel care s-a născut slab, slab o să rămînă cît trăiește. Și iarăși greșești, porumbița mea, cînd spui că cel tînăr dorește cu mai multă putere decît omul în puterea vîrstei, înțelegînd acum prin dorință ceea ce doreai să înțeleg și eu, adică dragostea. Creanga verde arde prost, chiar dacă face mult zgomot și pocnește ca din pușcă, și nu de puține ori se stinge repede ; dar creanga uscată se aprinde cu o flacără puternică și luminoasă. Mi-ai spus că oamenii mari, nemaiputînd iubi fiindcă nu pot obține ceea ce doresc, îi silesc pe cei tineri să iubească împotriva dorinței lor. Ce

ştii tu, sărmana de tine ? Nici asta nu e o chestiune de vîrstă. Ţine de modul de a fi al fiecăruia. Cînd nu poţi obţine ceea ce vrei, poţi, precum cîinele grădinarului, să-i împiedici pe alţii să obţină ceea ce ţi-ai dorit pentru tine. Aşa se întîmplă de obicei. Viaţa o să-ţi deschidă ochii. În sfîrşit, să nu poţi să iubeşti fără să iubeşti, nici să renunţi la iubire iubind sînt două lucruri imposibile, deopotrivă pentru tînăr cît şi pentru cel în puterea vîrstei. Dar atît omul în vîrstă cît şi cel tînăr de cele mai multe ori nu ştiu ce vor şi se amăgesc. Iau drept iubire ceea ce nu este decît un capriciu trecător, de care mai tîrziu le pare rău, şi poate că nici nu-şi dau seama de iubirea nestrămutată de care sînt stăpîniţi. Exemplul nu e departe de tine. Vreau să spun, cazul celui care e îndrăgostit fără să-şi dea seama. Trebuie să cerni şi să desparţi ce e fals de ce e adevărat, iubirea din capriciu de iubirea din inimă. Cîţi nu-şi dau seama de asta abia cînd e prea tîrziu ! De-aceea am venit în ajutorul tău... Tu îl iubeşti de pe acum pe bărbatul ăsta. De aceea nu m-ai lăsat să-i spun numele. Îl iubeşti atît de mult, încît ţi-e frică să recunoşti.

Herminia tăcea. Văduva continuă :

— M-am lungit mult şi în zadar ca să răspund la obiecţia ta, gîndind că merită osteneala. Nu m-ai întrerupt nici măcar cu un gest. M-ai ascultat de parcă cele ce ţi-am spus n-ar fi avut nici o legătură cu tine. Înţeleg, Herminia, că predica mea era de prisos. Sufletul tău e speriat, ceea ce e totuna cu a spune că e lipsit de voinţă. Şi apoi cine predică în templul iubirii trece drept nelalocul lui şi şarlatan. Despre iubire se zice că-i oarbă, dar nu se spune nimic de faptul că e şi surdă.

— Doamnă, te-am ascultat ca şi cum de vorbele dumitale ar atîrna salvarea mea. N-am nimic să-ţi răspund la ce mi-ai spus. Am fost de acord cu tot ce-ai spus dumneata, cuvînt cu cuvînt. Iar acum, că ai terminat, nu sînt de acord cu nimic. Dacă ai ghici ce-i în sufletul meu, mi-ai răspunde iarăşi cu noi argumente şi eu iarăşi n-aş fi în stare să-ţi ţin piept. Fiindcă dumneata ai în mînă toate argumentele, doamnă ; dar eu, aici, în suflet, am toată dreptatea de partea mea.

— Tremuri ca o ciocîrlie, copila mea. Argumentele mele ţi se par sclipiri de oglinjoară, pe care eu o fac să se rotească pentru a te trage spre plasa din care să nu mai poţi ieşi. Ceea ce eu îţi plimb pe dinaintea ochilor este un diamant curat, diamantul adevărului, şi sclipirile lui, ca în jocurile de lumini, pătrund şi străbat camera obscură a voinţei tale. Poate că ţi-ai închis ochii sufletului pentru că ţi-au fost răniţi de lumina lui.

— Află că eu, în locul adevărului care mă răneşte, prefer minciuna care mă măgulește, şi pe ea o strîng la piept, fiindcă plăcerea pe care mi-o produce minciuna nu e minciună, chiar dacă dumneata şi toată lumea susţineţi contrariul, ci e adevăr curat, singurul adevăr plăcut.

— Nu-ţi poţi închipui, copila mea, plăcerea pe care mi-o faci vorbind aşa, exclamă doña Iluminada, mîngîind-o pe Herminia şi apoi sărutîndu-i mîinile. Nu te cunoşteam bine. Mă uimeşti. Nu eşti o fată oarecare. Eşti o femeie în toată puterea cuvîntului. Şi aşa ceva e mai rar decît un bărbat adevărat. Mă uit la tine ca la o făptură căzută cu hîrzobul din cer, pe care o trimite Providenţa. Ceea ce vei face tu pînă la urmă va fi desigur ceea ce trebuia să faci, n-am nici o îndoială. Să trecem la altceva. Îngăduie-mi acum să spulber o bănuială. Spuneai că-ţi place minciuna...

— Nu, doamnă. Urăsc minciuna. Nu ştiu cum să-ţi explic.

— O să încerc eu pentru tine. Răul pe pămînt e un adevăr prea evident de care ne lovim la fiecare pas. Fericirea, în schimb, unde este? Aici, pe pămînt, nimeni n-a văzut-o. Şi totuşi visăm la ea, şi cu visul ăsta ne amăgim. E o minciună să spui că fericirea există; dar iluzia fericirii e fericirea însăşi. Despre rău, chiar de e adevărat, n-ai vrea să ai cunoştinţă...

— Aşa-i, doamnă...

— Vrei să faci din viaţa ta un vis minunat, o iluzie fericită.

— Da, doamnă.

— De aceea eşti o femeie adevărată. Aceasta e menirea femeii, şi bagă de seamă că nu atît pentru ea, cît pentru bărbatul pe care şi-l alege drept tovarăş de viaţă şi stăpîn. Ţi-ar plăcea ca viaţa să fie un basm.

— Da, doamnă.

— Fac prinsoare că nu ţi-ai pierdut obiceiul de-a citi basme. Sau cel puţin de a ţi le imagina.

Herminia tăcea.

— Basmele ascund înţelesuri profunde, copila mea. Toate ajung la acelaşi sfîrşit. Un balaur înspăimîntător ameninţă să distrugă un oraş dacă locuitorii nu-i aduc, ca s-o devoreze, pe cea mai frumoasă şi cuminte fată. Ea însăşi se oferă pentru sacrificiu. Fără alte arme decît slăbiciunea, bunătatea şi frumuseţea ei, pătrunde hotărîtă în peştera balaurului. Balaurul şuieră cumplit, scoate flăcări pe cele şapte guri, se năpusteşte asupra prăzii. Fata îngenunchează şi-şi desface braţele în cruce, pregătindu-se de moarte. În clipa aceea, hopa !, ca prin farmec, balaurul, care e un prinţ vrăjit, se preface iar în prinţ, luînd înfăţişarea lui dintîi, o strînge la piept pe fată, şoptindu-i la ureche : „Dacă prin frumuseţea ta m-ai fermecat, prin spiritul tău de sacrificiu ai rupt vraja care mă ţinea legat". Se însoară cu ea... şi-am încălecat pe-o şa şi v-am spus povestea-aşa. Acum, Herminia, trebuie să rupi vraja care-l ţine legat pe nefericitul balaur. Nu-ţi spun mai mult.

— Doamnă, doamnă, pentru numele lui Dumnezeu...

— Rămîi cu bine, copila mea. Nu trebuie să ţii seama de vorbele mele. Ce vei hotărî tu pînă la urmă va fi lucrul cel mai potrivit. Am făcut o descoperire mai valoroasă decît o comoară. Am găsit o femeie adevărată.

Sufletul Herminiei, acest subtil şi delicat ghem de emoţii care este sufletul unei fete tinere şi închisă în ea însăşi, rămase, după plecarea văduvei, răvăşit, de parcă o mîţă jucăuşă l-ar fi dat de-a dura încurcînd firele. După ce-şi reveni din uimire şi buimăceală, Herminia începu să depene cu luare-aminte şi să descurce ghemul emoţiilor ei. Trei fire erau încurcate : unul roşu, altul alb şi altul verde. Pe care din ele să-l aleagă pentru a-şi ţese viaţa ? Care din ele, în concluzie, avea să fie firul destinului ei ? Firul roşu era Juan Tigrul. Firul alb, Colás. Firul verde, bărbatul pe care ea crezuse mai înainte că-l iubeşte : Vespasiano. Dar, după conversaţia cu doña Iluminada, ştia ea oare cu adevărat ce vrea şi pe cine iubeşte ? Ar fi putut spune, cu mîna pe inimă, că nu-l iubea pe Colás ? Afecţiunea şi respectul pe care le nutrea faţă de el nu erau

oare un fel deosebit de iubire, deşi o iubire fără aripi? Supunerea şi adoraţia lui Colás, pe lîngă faptul că-i măguleau orgoliul de femeie, îi satisfăceau nevoia atît de profund omenească de-a avea o putere sigură asupra cuiva. Dacă s-ar fi măritat cu Colás, ar fi luat toate hotărîrile privind viaţa în comun, nu pentru că asta ar fi fost dorinţa ei, ci din pricina supunerii lui permanente. Cît priveşte bărbatul cu care pînă la urmă avea să se mărite, dacă nu va fi într-o anumită măsură asemănător lui Colás, ea nu va putea stabili o comparaţie ideală între amîndoi, şi ar ajunge să regrete că-i lipseşte un lucru pe care-l putea găsi din belşug la Colás, şi care era esenţial la un bărbat: supunerea de bunăvoie faţă de femeie. Herminia simţea, ca femeie, nevoia de a avea un rob. Şi, nu mai puţin intensă, nevoia de a avea un tiran. Primul ei impuls, care izvora din instinct, o mîna să opună rezistenţă iubirii şi să-l respingă pe pretendent, cum procedase cu Colás şi cu alţi bărbaţi care-i făcuseră curte. De ce-i respinsese? Din dispreţ? Cu gîndul curat de a-i face să renunţe la pretenţiile lor? Ori fiindcă, nedecisă şi fără preferinţe, dorea în mod subconştient să-i pună la încercare, ţinîndu-i pe jeratic, pînă cînd unul dintre ei, cel mai puternic, avea să pună stăpînire cu violenţă pe inima ei, răpindu-i, ca să spunem aşa, voinţa de a opune mai departe rezistenţă? La refuzul Herminiei, pretendenţii răspunseseră cu un gest de prefăcută indiferenţă; în afară de Colás, care, pentru a nu muri de tristeţe, s-a dus să vadă dacă îşi putea găsi moartea în război. Despre cei dintîi Herminia şi-a spus: „Ori nu voiau decît să se afle în treabă, ori nu erau bărbaţi". Şi gîndindu-se la Colás îşi spuse: „Bietul Colás; e un copil". Cum va reacţiona Juan Tigrul în ziua funestă, care trebuia să vină mai devreme sau mai tîrziu, cînd Herminia avea să-l respingă? Juan Tigrul era un bărbat adevărat. În privinţa asta, Herminia era de acord cu văduva. O s-o omoare văzînd că e respins? O să îndrăznească oare ea să-i trîntească în faţă refuzul? Nu izvora oare din toată făptura lui Juan Tigrul un nu ştiu ce care punea stăpînire pe ea şi în acelaşi timp îi provoca repulsie? Era oare stăpînită de o tainică şi teribilă iubire pentru Juan Tigrul, cum o încredinţase fără şovăire văduva? Se poate oare ca

iubirea să adopte o mască atît de echivocă încît să nu poată fi deosebită de repulsie şi de o teamă imposibil de învins ? Printr-o neaşteptată asociaţie de idei, imediat după viziunea imaginară a ochilor felini ai lui Juan Tigrul, Herminia îşi aminti de iubirea pisicilor. Deşi în grabă, căci vru să ajungă cît mai repede gîndul acesta, nu se putu împiedica să se întrebe : „Iubirea oamenilor nu o fi în fond la fel ca iubirea pisicilor : o luptă înverşunată, disperată, care pare o luptă pe viaţă şi pe moarte ?" Îndată după aceea murmură în şoaptă : „Ce îngrozitor ! În cazul ăsta prefer moartea." Mai exista o ieşire, fără a fi nevoie de această soluţie extremă : evadarea. Vespasiano încununa pentru Herminia un strigăt liric : evadarea. Evadarea actuală din imaginaţia ei şi evadarea viitoare din ea însăşi, din insipida lume cotidiană spre libertatea lumii necuprinse. Vespasiano însuşi, prin înfăţişarea, purtările şi felul de a fi, era evaziv, alunecos, seducător ca un şarpe cu clopoţei. (Dacă Herminia ar fi posedat cunoştinţe oricît de rudimentare de latină, limbă de care dealtfel n-avea nevoie cîtuşi de puţin şi ar fi făcut-o să arate ca un sfînt cu pistoale la cingătoare, în loc să-i aplice lui Vespasiano aceste trei calificative, s-ar fi slujit de un cuvînt care le rezumă pe toate : lubric.) Pentru Herminia, Vespasiano era în acelaşi timp nostalgia necunoscutului şi ispita rătăcirii. Colás şi Juan Tigrul, atraşi de făptura ei, luaseră iniţiativa în dragostea pe care i-o arătau, şi Herminia se simţea solicitată şi dorită. În cazul lui Vespasiano, rolurile erau inversate. El o atrăgea şi ea era aceea care îl dorea şi îi solicita dragostea cu priviri lungi şi rugătoare. El se lăsa iubit. Aşa cum marinarul are cîte o iubită în fiecare port, tot astfel Vespasiano avea cîte o iubită în fiecare tîrg. Herminia nu se împăca cu gîndul de a fi una dintre atîtea altele, albia prin care să curgă, gîngurind, acel torent dezlănţuit. Dorea să fie iezătura care să-i stăvilească drumul şi să-l îmblînzească. Dar, în pofida cuvintelor lui, care-o făceau să se topească de plăcere, şi a făgăduielilor lui, care-o făceau să se simtă în al nouălea cer, oare Vespasiano o iubea cu-adevărat ? De ce-i impusese condiţia ca dragostea lor, deşi nevinovată, să rămînă tăinuită pînă cînd el va găsi de cuviinţă că sosise momentul potrivit şi va hotărî modul în care aveau s-o

aducă la cunoştinţă tuturor ? Cît despre ea, îl iubea cu-adevărat pe Vespasiano ? Nu era oare o toană şi o nesăbuinţă ? Ura pentru Juan Tigrul, chiar sinceră fiind, nu era oare mincinoasă, mai curînd dovada unei iubiri pătimaşe, care se teme de ea însăşi şi nu cutează să se manifeste deschis ? Ce ştia ea ce vrea în realitate şi pe cine iubeşte ! De ce o femeie nu putea iubi în acelaşi timp trei bărbaţi atît de deosebiţi, şi care se completau atît de bine ? Iar dacă nu-i putea iubi pe toţi trei, de ce nu putea să-i pună într-un mojar, să-i piseze şi să-i amestece bine, şi din ei să plămădească iubitul ideal ?

Biata Herminia, care nu ştia ce vrea şi pe cine iubeşte ! Era ca un fruct care se iveşte deodată dincolo de un gard înalt. Să-l culeagă acela care va reuşi să ajungă mai sus. Dacă nu-l culegeau la timp, avea să cadă singur în colbul drumului, şi cel dintîi vagabond care va trece pe-acolo avea să se bucure de el.

În seara aceea, de cum sosi la partida de cărţi, Juan Tigrul spuse stăpînit de o mare bucurie :

— Astăzi am primit o scrisoare. Bănuiţi de la cine ?

— De la Colás, se grăbi să răspundă doña Mariquita.

— Ce Colás ţi s-a năzărit, cucoană ! Faci ce faci şi mereu calci în strâchini ! răspunse Juan Tigrul, mînios şi dînd din mînă de parcă ar fi vrut să alunge o muscă de lîngă ureche.

— Iartă-mă. Am crezut... Văzîndu-te că rîzi cu gura pînă la urechi... De la cine altcineva ar putea fi ?

— De la Vespasiano, prietenul meu drag care mi-e ca un frate, spuse Juan Tigrul pe un ton declamator şi cu braţul drept întins.

— Ah, Vespasiano ! exclamă bătrîna. Ce ochi de balsam oriental ! Ce mustăcioară de sultan ! Ce coapsă frumoasă şi ce picior ! I-ar veni de minune ciorapul de mătase violet al lui Don Juan Tenorio ! Nu pare un bărbat din ziua de azi, ci unul dintre cei de altădată, din tinereţea mea, cînd bărbaţii erau bărbaţi, nu cîrpe.

— Mă împac cu dumneata, căci acum ai vorbit ca un oracol. Leit Don Juan Tenorio, nici mai mult, nici mai puţin. În scrisoarea de azi îmi povesteşte amănunţit ultimele lui cuceriri, sau mai bine-zis cum suceşte mintile femeilor şi îşi bate joc de ele. Chiar dacă îmi scrie pe

ocolite şi nu tocmai lămurit, am înţeles că ar fi o fetişcană grozavă, de pe-aici din mahalaua noastră, care stă nu departe de noi, chiar în piaţa tîrgului ; o fată cam zvăpăiată, care se aprinde repede, dar e încă necoaptă pentru unul ca el şi de aceea a lăsat-o să dea în pîrg, ca un fruct învelit în fîn şi pus în pod. Şi fata-l aşteaptă ţesînd visuri de dragoste, aşa că la întoarcerea lui o s-o găsească blîndă ca o mieluşică. Cine-o fi oare fata ? Nu s-a născut femeia care să-l refuze. Toate-i cad în palmă, aşa cum se prind muştele în pînza de păianjen. O, cît de proaste şi vanitoase sînt femeile ! Văd paradisul în cel dintîi seducător care le dă tîrcoale. Cred c-o să-l poată reţine cînd trece pe lîngă ele. Îi sar de gît şi închid ochii de plăcere, pierzîndu-şi mintile. Cînd deschid ochii, el e în braţele alteia, alunecos ca o umbră, fiindcă n-au îmbrăţişat decît o umbră. Paradisul !... Asta-i bună ! Cum să nu ? Remuşcare. Umilinţă. Infernul femeilor. Răzbunătorul bărbaţilor. Asta e Don Juan. Îmi amintesc că am auzit de la cineva, nu mai ştiu de la cine, că Don Juan îi spune lui Othello : „Să sufere din pricina mea călăii cei cruzi şi frumoşi chinurile dragostei cărora le-ai căzut victimă nevinovată. Dreptate ! Dreptate ! Există un Dumnezeu în cer, iar eu sînt profetul lui."

— Na-ţi-o bună că ţi-am dres-o ! exclamă don Sinerato. Ce vorbeşti ! Ha, ha, ha ! Păi Desdemona n-a fost şi ea o victimă nevinovată ? Bravo ! Bravo ! Sărmanii bărbaţi şi sărmanele femei ! Au ochi şi nu văd ; au urechi şi nu aud ; au gură şi nu reuşesc să spună ce gîndesc. Doamne ! Doamne !... Le pui lucrurile sub nas şi ei nu le văd. Parcă n-ar avea ochi. Veniţi-vă în fire, nebunilor ! Cei pe care-i numiţi orbi văd mai bine decît voi, fiindcă n-au nevoie de lumină. Surzii şi muţii vorbesc mai bine decît voi, fiindcă pentru ei tăcerea e elocventă.

Se aşternu atunci o linişte atît de încordată, încît s-ar fi putut auzi cum cad petalele unui trandafir. Aşa era inima Herminiei : un trandafir din care se desprind petalele.

Felcerul onoarei sale

Presto

FUNESTA ZI PRESIMȚITĂ DE HERMINIA, în care Juan Tigrul avea s-o ceară de nevastă și ea avea să-l respingă, nu sosi. Au trecut zile, săptămîni, luni. Toamna, după ce-și termină ofranda de fructe, a abdicat în favoarea cumplitei Ierni, cedîndu-i deplina suveranitate asupra pămîntului. Tirania Iernii a fost răsturnată de năvălirea anarhică a adolescentei regine Primăvara. Procesul s-a desfășurat pe nesimțite, firesc, inexorabil, fără întreruperea continuității. De la o zi la alta, de la o săptămînă la alta și de la un anotimp la altul nu au existat granițe, nici salturi bruște. Zilele care s-au scurs nu s-au desprins una cîte una, după datele calendarului, ca filele rupte dintr-un almanah, ci au trecut ușor, aproape fără să se bage de seamă. Asemenea puhoaielor unui rîu ieșit din matcă, se rostogoleau la vale fără început și fără sfîrșit. Se putea spune astfel că ziua de azi nu mai era ziua de ieri, dar ar fi fost imposibil să constați în ce moment începuse ori în ce consta schimbarea. Acea zi funestă, presimțită de Herminia, nu sosi. Și totuși era ca și cum trecuse, poate pentru că trecuse în tăcere, încheindu-și acțiunea ei insidioasă ; nu există zi care să treacă fără să lase urme. Și într-o bună zi, o zi ca oricare alta, Herminia, uimită, își dădu seama că era în mod oficial logodnica lui Juan Tigrul, fără ca el s-o fi cerut în căsătorie și, prin urmare, fără ca ea să fi avut ocazia să-l refuze.

În ultima vreme Juan Tigrul era atît de îndrăgostit și plin de tumult sentimental, încît părea că-și mărise volumul și crescuse în înălțime ; cel puțin

asta era iluzia optică pe care o producea. Trăia în cea mai bună cu putinţă dintre lumi, care era lumea lui interioară. Adoptase o trufie şi o maiestate olimpiene. Amintea de statuile în mărime supranaturală ale lui Jupiter Optimus Maximus, cu deosebirea că mutra lui era ireductibilă la canonul clasic de frumuseţe. Pentru el lumea exterioară nu se manifesta decît ca o proiecţie supusă a lumii sale interioare. Realitatea trebuia să se supună dorinţelor lui, altfel risca să fie trăsnită de unul din fulgerele invizibile pe care el le ţinea în mîna dreaptă. Paralel cu scurgerea imperceptibilă a timpului, Juan Tigrul capătă încetul cu încetul conştiinţa iubirii sale pentru Herminia, într-un mod atît de spontan, firesc şi inexorabil, de parcă ar fi fost dintotdeauna îndrăgostit de ea şi, bineînţeles, dragostea i-ar fi fost împărtăşită. Gradaţia augmentativă, firescul şi aplombul iubirii lui Juan Tigrul s-au transferat în chip misterios şi la doña Mariquita, la don Sincerato şi la văduvă. Şi ei păreau că luaseră cunoştinţă de mult de dragostea aceea şi păreau încredinţaţi că Herminia nu putea să nu răspundă la iubirea lui cu o pasiune la fel de puternică. Aşa cum ceaţa iernii răpea dintr-o dată munţii, făcîndu-i să dispară de la orizont de jur împrejurul oraşului Pilares, şi soarele primăverii îi aducea la locul lor, fără ca nimeni să se mire că-i vede din nou ori să creadă că între timp încetaseră să existe, tot astfel persoanele care formau acel mic cerc de relaţii prieteneşti, luînd cunoştinţă de iubirea lui Juan Tigrul, atît de uriaşă, hotărîtă, necesară şi eternă, asemenea munţilor, departe de a se arăta uimiţi, au presupus, la fel ca însuşi cel interesat, drept cea mai verosimilă explicaţie, că existase dintotdeauna, deşi pînă atunci fusese ascunsă de o ceaţă prevăzătoare şi vicleană. Între prietenii aceia exista un fel de convenţie tacită, de parcă s-ar fi înţeles cu toţii şi ar fi căzut de acord asupra faptului că Juan Tigrul şi Herminia erau logodiţi printr-o făgăduială reciprocă, şi logodna se prelungea mai mult decît se cuvenea din partea unor oameni respectabili. Ar fi greu de precizat dacă don Sincerato a sugerat acest lucru, ori doña Iluminada a venit cu un sfat, ori doña Mariquita a strecurat o rugăminte, ori Juan Tigrul a decretat cel dintîi logodna ; ori dacă toţi patru au spus într-un glas : „Situaţia asta

se prelungește prea mult, fără nici un motiv. Să fixăm data nunții". Și nunta a rămas fixată pentru ziua de 15 aprilie.

A doua zi după ce s-a luat această hotărîre, Juan Tigrul a cumpărat o brățară de nuntă, după cum era obiceiul, cea mai groasă, mai grea și strălucitoare din toate cîte se găseau în tîrg. Și pe ea a poruncit să se graveze cuvintele : „Sînt a lui Juan Tigrul", cu majuscule. I-ar fi plăcut să sape aceeași inscripție, cu pietre de diamant, pe fruntea Herminiei. Seara, lui Juan Tigrul îi tremurau mîinile în asemenea hal, încît nu reușea să prindă brățara la mîna Herminiei. I-au venit în ajutor bunica, preotul și văduva, așa încît Herminia a avut impresia că nu se mărita numai cu Juan Tigrul, ci cu întreaga societate.

Doña Mariquita spuse :

— Herminia, mîngîierea bătrîneților mele, mulțumește-i lui Dumnezeu că are grijă de tine și te fericește hărăzindu-ți un bărbat care, prin generozitate și falnica lui noblețe, poate fi asemuit cu cedrii Libanului. Multe am văzut în viața mea, dar din toate lucrurile pe care le-am cunoscut numai două mi s-au părut bunuri adevărate, care fac ca viața să fie suportabilă : un soț bun și un stomac bun.

Și vîrî în gură un pumn de caramele.

Doña Iluminada, cu privirea tulbure, spuse :

— Privindu-și brățara de la încheietura mîinii, Herminia cugetă adînc la semnificația pe care o are în cazul de față această mărturie de sclavie. Tu nu ești sclavă, Herminia, ci mai curînd doamnă și stăpînă. Gîndește-te bine și mulțumește-i lui Dumnezeu, cum a spus bunica ta.

Juan Tigrul, după ce dobîndise conștiința deplină a iubirii lui, nu cuteza să-i vorbească Herminiei și nici măcar să-și îndrepte privirea asupra ei. Încercă acum un gest stîngaci, ca și cum ar fi arătat cu degetul în aer frazele care-și luaseră zborul de pe buzele doñei Iluminada.

Clericul comentă :

— Bravo pentru văduvă ! Din gura ei ies sentințe și cînd strănută. Ha, ha, ha ! Mare meșteră la toate, ea le-ntoarce și socoate Bravo ! bravo ! Parcă i-a suflat la ureche Evanghelistul : *Mulier sedet super bestiam, et nunc et*

semper (Acum şi totdeauna, femeia îl încalecă pe bărbat.) Acum şi pururea. Aceasta este ordinea naturală a lucrurilor, descifrată în cartea revelaţiilor. Acum şi pururea. Ordinea naturală a lucrurilor.

Doña Mariquita şi doña Iluminada, care ascultau cu buzele în formă de O, murmurară amîndouă deodată, de parcă vorbele preotului le-ar fi intrat pe neaşteptate în gură şi, după ce ar fi muşcat din carnea lor savurîndu-le înţelesul, s-ar fi grăbit să scuipe sîmburele :

— Ordinea naturală a lucrurilor...

Juan Tigrul încuviinţa dînd din cap, cu toate că nu-şi dădea bine seama despre ce era vorba.

Herminia rămînea senină, impasibilă, şi cele două văduve şi preotul socoteau că acest lucru e simptomul sigur şi cel mai concludent că şi ea acceptă ordinea naturală a lucrurilor. Dar liniştea Herminiei semăna cu liniştea jucătorului care are atuul în mînă. Îi lăsa pe ceilalţi să-şi facă mai departe iluzii în jocul acela care nu ducea nicăieri, contemplîndu-i de sus cu o indiferenţă dispreţuitoare. Accepta gîndul că măritişul ei cu Juan Tigrul aparţinea ordinii naturale a lucrurilor, dar ea, ca fiică a Evei, printr-un imperativ al feminităţii sale, se revolta împotriva ordinii stabilite şi-şi propunea s-o distrugă.

Ultima levată pe care o avea în mînă era păcatul. Ca femeie ştia, mai mult prin intuiţie inefabilă decît printr-o cunoaştere expresă, că dacă ordinea naturală a lucrurilor se stabileşte de obicei prin legi dictate de bărbat, în fata cărora femeia trebuie să se supună, în schimb ea deţine suprema libertate a hotărîrii decisive, prin consimţămîntul pe care şi-l poate da de a aluneca pe panta păcatului, fiindcă, încă din Eden, păcatul femeii a răsturnat destinul omenirii, şi în fiecare clipă deviază din calea ei viaţa bărbatului. Vespasiano trebuia să sosească în curînd, în obişnuitul său voiaj de primăvară. Avea să vină desigur înainte de ziua nunţii.

Vespasiano era tentaţia păcatului ; strigăt liric al sufletului şi portiţă de scăpare. Toţi o credeau pe Herminia mulţumită şi aşezată în centrul de gravitaţie a acelei ordini a lucrurilor. Dar ea se simţea stăpînită de o forţă impulsivă şi irezistibilă de excentricitate. Se afla într-adevăr în largul ei, cum voiau ceilalţi să fie, dar nu pen-

tru că acceptase ordinea lucrurilor, ci pentru că luase o hotărîre şi nu voia altceva, în nechibzuinţa ei, decît s-o apuce pe calea pierzaniei.

A doua jumătate a lui martie şi prima jumătate a lui aprilie au fost pline de agitaţie şi de evenimente solemne. Juan Tigrul nu-şi găsea astîmpăr. Pe lîngă pregătirile de nuntă, participa împreună cu ceilalţi actori din compania de amatori *Thalia Romantică* la repetiţiile piesei lui Calderón, *Medicul onoarei sale*, care urma să se reprezinte pe scena teatrului Fontana în seara zilei de 2 aprilie. El era interpretul personajului principal, don Gutierre Alfonso. La doña Mariquita, cînd venea seara să joace cărţi, spunea în glumă :

— Nu ştiu dacă o să fiu un bun medic al onoarei mele. Nu sînt licenţiat, ci mai curînd felcer şi bărbier, din cei care iau sînge bolnavilor. Dar, slavă Domnului, cînd am lanţeta în mînă, nu mă dau pe toţi doctorii *honoris causa* din lume, cu diplomele lor cu tot.

Herminia, cu buzele întredeschise şi respiraţia întretăiată, îşi ridica fără voia ei capul pentru a-l privi pe Juan Tigrul cu un fel de vrăjmăşie, şi cîtva timp nu-şi putea desprinde ochii de la el. Cît despre Juan Tigrul, care simţea aţintite asupra lui privirile Herminiei, îşi pleca fruntea şi rîdea prosteşte, ca un copil sfios.

Juan Tigrul îşi pusese în gînd să transforme chichineaţa în care trăia într-un palat, fără să se uite la bani, pentru a o putea primi cum se cuvine pe cea care avea să-i fie soţie. A încredinţat această misiune celor două văduve, nu fără oarecare supărare din partea doñei Mariquita, care ar fi dorit să aibă monopolul cumpărăturilor, pentru a putea ciupi în voie, fără îngrădirile şi controlul nimănui. Şi apoi între cele două femei erau nepotriviri de vederi. Doña Iluminada era pentru intimitate şi simplitate. Doña Mariquita era adepta unui lux exorbitant şi ţipător. S-a încăpăţînat să cumpere o barză disecată pentru primirea mirilor şi a lipit de toate geamurile hîrtie colorată imitînd vitraliile gotice. Doña Iluminada a trebuit să-şi bată mult gura şi să facă un adevărat turnir diplomatic pentru a o convinge să renunţe la ideea de a-şi procura, în chip de cuier, un cap de cerb cu nişte

coarne colosale cu douăzeci de ramuri. Doña Mariquita o ținea una și bună : coarnele de cerb te apără de deochi și poartă noroc.

În toiul pregătirilor, doña Iluminada îl întrebă pe Juan Tigrul ce avea de gînd să facă cu camera lui Colás. În primul moment, Juan Tigrul rămase cu gura căscată, apoi începu să respire sacadat, trăgînd aer în piept la intervale scurte, ca atunci cînd un parfum puternic pe care-l aspiri îți evocă o scenă animată și încărcată de emoție. În sfîrșit, oftă din greu, dădu ochii peste cap și răspunse cu sinceritate desăvîrșită :

— Ce se poate face ?... S-o lăsăm așa cum e. E un spațiu sacru. Copilul sufletului meu ! Am uitat să-l anunț că mă însor. Ce-o să se mai bucure cînd o afla !

La aranjarea căminului pentru proiectata căsnicie, doamna Góngora era ajutată de Carmina. Fata tocmai împlinise șaptesprezece ani. În cele cinci luni pe care le petrecuse în umbra protectoarei sale, bine hrănită, îngrijită și răsfățată, în sufletul ei se petrecuse o metamorfoză uimitoare, pe care văduva, slujindu-se de o comparație umoristică, și-o explica astfel :

— Între Carmina de acum și cea de atunci există o distanță și o deosebire mai mari decît între un brotăcel și o broască, încît parcă-ți vine greu să crezi că cea de-atunci s-a transformat în cea de-acum.

Din Carmina de altădată singura urmă erau ochii scăpărători. Avea o frumusețe aspră și aprinsă, era extrem de provocatoare, ca fragii sălbatici. Părea că suferă de o sete ideală. Cu fața înălțată spre cer, respira lung și profund, de parcă ar fi vrut să bea vîntul, pentru a-și astîmpăra setea și a-și stinge jăraticul ascuns în piept. Părul roșcat se multiplica în mici bucle rebele, o mulțime de limbi de foc, și cu cît se ostenea să-l îmblînzească, cu atît se răzvrătea mai tare. Dacă între trup și suflet este o înțelegere deplină, atunci sufletul Carminei era prin excelență un suflet în stare să se aprindă ușor și să ardă pînă la capăt. Cu o abilitate rafinată și un tact foarte fin, văduva făcuse să ardă sufletul Carminei într-o pasiune violentă pentru Colás ; o pasiune fără speranță, conform planului bine chibzuit al doñei Iluminada. Planul acesta, pînă în prezent, se desfășura cu o exactitate

infailibilă, care-o făcea fericită pe văduvă și deopotrivă îi umplea sufletul de mîndrie. Se întrezărea un singur p ricol, care ar fi putut să zădărnicească totul. Fără vreo rațiune sau motiv, printr-o simplă intuiție, văduva presimțea primejdia care venea din partea faimosului Vespasiano Cebón. Doña Iluminada reprezenta o electricitate pozitivă, față de Vespasiano, care era încărcat cu electricitate negativă. Doña Iluminada era sterilitatea dezamăgită și resemnată care, nefiindu-și sieși folositoare, hotărăște să-și cheltuiască energia inutilă în folosul altora. Vespasiano era sterilitatea nesupusă, care se înșală pe sine și încearcă să înșele pe ceilalți, străduindu-se să prezinte libertinajul drept un exces de vitalitate procreatoare, o risipă de forță și o renunțare voită la fecunditate. Nu altceva se întîmplă de obicei cu sterilitatea și libertinajul inteligenței.

Vespasiano sosi la Pilares în ziua de 2 aprilie dimineața. Juan Tigrul îl îmbrățișă cuprinzîndu-l cu brațele pe după gît și-și culcă fruntea pe umărul lui. Nu reușea să vorbească. Se bîlbîia :

— Prietenul meu... Prietenul meu drag... Ce fericit sînt !

— Să fie într-un ceas bun, prietene don Juan. Haide, haide, nu te mai ascunde. Grozav ne-ai păcălit... Crede-mă că mă felicit și mă bucur de nunta asta la fel ca dumneata.

— Da, da... Știu, dragă Vespasiano. Sînt și mai fericit acum. Du-te, du-te pe urmă s-o vezi. Spune-i dumneata... mă înțelegi. Mi-e limba legată. Nu pot scoate un cuvînt.

Juan Tigrul îi spusese doñei Mariquita că nu se cuvenea („ca să nu facă impresie proastă, ca să se bucure de mai multă considerație, nu pentru altceva") ca Herminia să mai stea la tejghea și nici să iasă din casă ori să apară la fereastră. Pentru nimic în lume el n-ar fi suportat ca ea să se vadă între patrtu ochi cu un alt bărbat, și totuși îl zorea acum pe Vespasiano să se ducă și să stea de vorbă în taină cu ea.

Juan Tigrul, fiind un om naiv și cumsecade, avea o încredere nețărmurită în Vespasiano, fiindcă îl iubea ca pe

cealaltă jumătate ideală a lui : celălalt eu, cel care ar fi preferat să fie, înzestrat cu însușiri de care eul propriu era lipsit cu totul. Ceea ce Juan Tigrul voise să dea să se înțeleagă cu ultimele lui cuvinte era : „Spune-i, ca și cum ai fi eu însumi, că o iubesc atît de mult încît aproape simt că mor de dragul ei, și că adorația mă face să amuțesc. Spune-i-o tu, fiindcă eu nu i-am spus-o și nici n-o să am niciodată curajul să i-o spun."

Doña Mariquita îl salută pe Vespasiano așa cum păsările salută revărsatul zorilor, cu triluri de fluier și fîlfîit de aripi. Îl conduse îndată la etajul de sus, unde era Herminia. Fata îl primi rece, crispată, din cauza efortului pe care îl făcea să se stăpînească. Se așezară toți trei.

— Ce noutăți aduci de pe drum ? întrebă bătrîna.

Vespasiano desfăcu o valijoară de gutapercă lăcuită, pe care o ținuse pînă atunci sub braț : colecția lui de mostre, care era ca o tolbă încărcată cu săgeți veninoase.

Doña Mariquita atingea ușor cu degetele mostrele, cu gingășia unei libelule pe epiderma unui pîrîu. Erau mătăsuri colorate, articole de ceaprazărie, chipie, pene colorate, chenare de paiete, mărgele și pietre semiprețioase ; toate fleacurile strălucitoare care iau ochii acestui sălbatic naiv ce stă la pîndă în sufletul majorității femeilor ca într-un arbust plin de spini și parfumat. Bătrîna se opri cu un regret evlavios în fața unui soi de semicerc mătăsos, din care se răspîndeau razele curcubeului.

— Și asta ce-i ? șopti.

— Ciorapi de mătase, declară Vespasiano.

Apoi desfăcu unul din ei și, cu un zîmbet insinuant, îl arătă atîrnat de degetul gros și arătătorul în formă de covrig, cu degetul mic ridicat.

— Ce lux ! Îmi vîjîie capul de parcă-s beată. Probabil că sînt pentru statuia sfintei Fecioare, exclamă bătrîna.

— Sfînta Fecioară, cum nu poate să-i arate în văzul lumii, n-are nevoie de ei, răspunse Vespasiano malițios.

— Dacă nu, atunci pentru vreo matracucă.

— Ce ușor sari de la una la alta : Ce știi dumneata, doña Mariquita ? Sînt ciorapi pentru doamnele din lumea bună, fiindcă e un semn de educație aleasă să placi și bărbatului și prietenilor lui intimi.

Şi Vespasiano se uită cu coada ochiului, languros, la Herminia. Doña Mariquita murmură :

— Ciorapi pentru doamne !... Desigur...

Şi, dusă pe gînduri, îşi ridica puţintel fustele, îşi întindea picioarele paralel cu podeaua şi le contempla lung, închipuindu-şi că sînt învelite în acele teci somptuoase.

— Jumătate de duzină de perechi din ciorapii ăştia e darul de nuntă pe care i-l fac Herminiei. Lui Juan Tigrul o să-i fac cadou un fular de lînă franţuzească de Lyon, spuse Vespasiano, fără a-şi lua ochii de la Herminia, şi vocalizînd cu încetineală.

Glasul lui era un tremolo de tenor, uleios, care se strecura în ureche picătură cu picătură, ca licoarea de măselariţă. Asupra doñei Mariquita glasul lui avea acelaşi efect ca lădiţa de mostre ; cuvintele lui meşteşugite produceau asupra ei impresia unor mărgele, ciucuri şi panglici care i-ar fi ieşit din gură ca unui măscărici de circ.

Vespasiano se apropia de treizeci şi cinci de ani. Purta o jachetă neagră, vestă de brocart şi pantaloni cadrilaţi, foarte strînşi pe picior. Părul, negru şi unduios, reverbera pomezi aromatice şi absorbea, ca o oglindă, obiectele din jur. Mustăcioară lustruită, ca pielea unui taur scăldat în sudoare. Trăsăturile lui erau corecte şi fine, în afară de buze, groase, senzuale şi umede. Avea pielea oacheşă. Era chipeş, avînd o frumuseţe decadentă de împărat roman ori de cucoană îmbătrînită în desfrîu. Trezea în inima multora o atracţie bolnăvicioasă şi o curiozitate a incertitudinii, nu numai din pricina ambiguităţii trăsăturilor şi membrelor lui, parte din ele feminine, ca bunăoară guşa, pieptul bombat şi şezutul, nu mai puţin rotund, ci şi din pricina atitudinilor lui sugestive, de o moliciune coruptă, şi experimentatei lui maturităţi, ca prepeliţa pentru un gastronom, care o găseşte mai gustoasă cînd începe să se descompună. Privirea lui Vespasiano era tactilă, ca şi cum din găurile întunecoase ale pupilelor lui ar fi iradiat elastice şi transparente tentacule de moluscă, ce voiau să pipăie obiectele cu o mîngîiere moale. Femeile simţeau că le dezbracă cu braţele acelea translucide, vîscoase şi precaute care-i ieşeau din ochi şi, neputînd să se împotrivească, ajungeau să i se supună încetul cu în-

cetul printr-un fel de complicitate secretă sau încuviințare păcătoasă.

Nerăbdarea Herminiei ajunsese la limită cînd dinspre prăvălie sui zgomotul unor bătăi de palme. Bunica trebui să iasă. Herminia și Vespasiano rămaseră singuri. Herminia se ridică în picioare. Vespasiano se repezi s-o îmbrățișeze. Herminia, ferindu-și capul într-o parte, pentru a nu-i vedea buzele fascinante, întinse brațul și-l opri la o distanță foarte mică. Spuse :

— Văd c-ai aflat. Nu știu dacă ai aflat tot. Eu n-am consimțit. Ei au pus la cale totul, fără să-mi ceară părerea. Nu mă mărit, nu mă mărit nici dacă m-or duce la biserică legată de coada unui cal nărăvaș. Te așteptam cu o neliniște vecină cu moartea. M-am temut că n-o să vii la timp ca să împiedici una ca asta.

— Așa, va să zică ? Ce trebuie să împiedic eu ?

— Nunta.

— Cum ?

— Fugind. Luîndu-mă cu tine.

Vespasiano pufni în rîs.

— Mi-ai promis doar ; mi-ai jurat. Ai spus că mă iubești.

— Te iau cu mine, comoara mea, oriunde mă duc ; te port în inimă. Te iubesc, desigur ; te iubesc la nebunie. Nu există nici o femeie care să mă tulbure mai mult ca tine.

— Taci, taci. Nu minți.

— Te iubesc ca un nebun. De aceea nebuniile o să le fac eu ; dar nu mi-am pierdut capul pînă-ntr-atîta încît să îngădui să le faci tu. Ce-mi propui tu e o nebunie.

— Atunci totul s-a terminat între noi. Nu-mi rămîne altceva decît să mă omor. Da, da... Nu mă cunoști.

Vespasiano pufni din nou în rîs, de parcă ar fi vrut să-i dea de înțeles Herminiei că o cunoaște foarte bine. Știa că asta o irită. Iritată, nu mai era stăpînă pe ea, iar el devenea stăpîn pe situație. Ca să-și asigure efectul, căută o frază de compătimire, care să rănească profund amorul propriu al Herminiei și s-o tulbure, făcînd-o să se lase cu totul în voia lui :

— Ce știi tu, biată provincială !

După o pauză calculată, urmă :

— S-a terminat totul, zici ? Abia acum începe cu-adevărat... Cînd am fi putut, tu şi eu, să visăm o situaţie mai favorabilă ? Ai pus mîna pe un bărbat cum nu găseşti pe toate drumurile : bogat, în pragul bătrîneţii, nebun după tine, adică o simplă jucărie în mîna ta şi, mai mult nici nu se poate, cel mai bun prieten pe care-l am în tîrgul ăsta. Ce ne-am mai putea dori, comoara mea ?

Herminia se întoarse agresivă, ca să-l privească în ochi şi să-i zvîrle în obraz o frază dispreţuitoare :

— El e un om de onoare. E de-ajuns să spun : un om. Tu eşti un ticălos.

În timp ce vorbea, ochii Herminiei rămaseră prinşi, nedezlipiţi de buzele strălucitoare şi lipicioase ale lui Vespasiano, asemeni unei păsări prinse în laţ. Vespasiano, care aştepta această clipă, spuse :

— De asta mă iubeşti şi-o să mă iubeşti întotdeauna.

Înainte ca ea să poată replica, Vespasiano o îmbrăţişă şi-şi lipi buzele de buzele Herminiei. Sărutarea lui, ca un fier înroşit, pătrundea adînc în sufletul Herminiei, răvăşindu-l.

După cîtva timp de abandon, Herminia îşi trase capul înapoi şi, cu ochii întredeschişi, suspină :

— Blestemată fie gura ta, ca mărul paradisului !

Vespasiano, într-un *piano* melodios, cînta mai mult decît şoptea la urechea Herminiei :

— Te iubesc, te iubesc, te iubesc. Fiindcă te iubesc, sultana mea, nu te leg şi nici nu mă leg. Nu vreau s-aud de legături. Bărbatul e una, ibovnicul, alta. Naturalul de-o parte, supranaturalul de alta. Unul e rutina şi sclavia din zilele lucrătoare ; celălalt, libertatea zilelor de sărbătoare. Unul e pîinea noastră cea de toate zilele ; celălalt, o prăjitură. Ce naivă ai fost să crezi că toate zilele pot fi duminici, şi toate mîncările, prăjituri. Te-ai sătura repede. Fără legături, regină din Saaba. Prin asta se poate deosebi dragostea adevărată, care e liberă. Eu îţi ofer dragostea adevărată, care aduce bucurie în viaţă. Te iubesc, te iubesc, te iubesc, perlă orientală ; şi te iubesc mai mult aşa, măritată, captivă într-o urîtă, aspră şi dură cochilie, şi nu trecînd mereu prin mîinile negustorilor sau strălucind într-o vitrină. Aşa eşti a mea, a mea, a mea...

Se auziră pe scară paşii bunicii. Vespasiano îşi strînse valijoara cu mostre şi se duse să-l vadă din nou pe Juan Tigrul.

Evreii în deşert, însetaţi de mană, nu s-au uitat la cer cu mai multă speranţă decît Juan Tigrul la Vespasiano.

— Felicitări ! Să fie-ntr-un ceas bun ! exclamă comisvoiajorul, strîngîndu-l zdravăn în braţe pe Juan Tigrul care-l aşteptase cu-atîta nerăbdare. Am stat de vorbă cu ea, aşa cum ţi-am făgăduit. E o perlă orientală. Dumneata eşti ca scoica în care se află perla. Trebuie s-o păzeşti bine. Felicitări, şi să fie-ntr-un ceas bun, prietene don Juan, felicitări ! Ce naiba i-ai făcut de-ai reuşit să-i sucești capul ? E îndrăgostită lulea de dumneata, mai mult nici nu se poate. Cum s-ar zice, o iubire ca-n basme, o adevărată beţie.

Juan Tigrul îi astupă gura lui Vespasiano. Nu voia să-l asculte mai departe, fiindcă emoţia lui era atît de puternică, încît îl durea coşul pieptului, de parcă i s-ar fi rupt coastele, şi ochii i se împăienjeneau.

În seara aceea a avut loc, la teatrul Fontana, reprezentaţia piesei *Medicul onoarei sale*. Într-o lojă stăteau doña Mariquita, Carmina, Herminia şi Vespasiano. Doña Iluminada nu se ducea niciodată la petreceri ori la spectacole.

Cavalerul don Gutierre Alfonso, medicul onoarei sale, bănuieşte că nevasta lui, doña Mencía de Acuña, e amanta infantelui don Enrique, fratele regelui don Pedro. Onestitatea doñei Mencía e fără pată ; dar, printr-un concurs de nefericite echivocuri, don Gutierre ajunge să-şi confirme bănuiala. Într-o noapte, dă drumul înadins să plece tuturor servitorilor şi-o lasă închisă în casă pe soţia lui, după ce-i scrisese un bilet, pe care ea să-l poată citi după plecarea lui, cu următorul cuprins : „Dragostea îmi porunceşte să te ador, onoarea îmi porunceşte să te urăsc. Şi astfel una te omoară, cealaltă te anunţă care ţi-e sfîrşitul. Mai ai de trăit două ore. Eşti creştină. Salvează-ţi sufletul, căci viaţa e cu neputinţă." După care don Gutierre cheamă un bărbier din cei care iau sînge, întîlnit pe străzile Seviliei, îl conduce legat la ochi pînă acasă. Îl so-

meză, sub amenințarea morții, să-i ia sînge doamnei și apoi să-i lase venele deschise. „Mor nevinovată. Dumnezeu mi-e martor, dar nu-i cer să te pedepsească", spune doña Mencía dîndu-și sufletul. În sfîrșit, regele don Pedro rînduiește căsătoria lui don Gutierre cu doña Leonor, căreia-i făgăduise cîndva s-o ia de nevastă și apoi o părăsise pentru a se însura cu doña Mencía. „Dă-i mîna", poruncește regele. Don Gutierre răspunde :

I-o dau.
Dar ia aminte că-i scăldată
în sînge, Leonor.
DOÑA LEONOR :
Nu-mi pasă,
căci nu mă mir și nu mă sperii.
DON GUTIERRE :
Ia seama că onoarei mele
eu medic fostu-i-am. Și leacul
nu l-am uitat.
DOÑA LEONOR :
Viața ia-mi-o
de se arată rea.
DON GUTIERRE :
Cu astă
condiție pe loc ți-o dau.

Juan Tigrul a interpretat rolul lui don Gutierre îmbrăcat într-un mod care a stîrnit hohote de rîs de cum a apărut pe scenă. Cum nu avea ciorapi strînși pe picior, și-a pus niște pantaloni de flanelă de culoarea crestei de cocoș. La cingătoare își atîrnase o spadă uriașă, care-l făcea să se împiedice la fiecare pas. Se machiase mult prea tare, făcîndu-și un chip înspăimîntător, cu cearcăne negre, sprîncene încruntate și o barbă stufoasă ca de bandit. Dar pe urmă a intrat atît de bine în pielea personajului, gestul lui era atît de sobru și de convingător, tonul lui atît de sincer, glasul atît de sfîșietor și întretăiat de plînset, încît auditoriul, fără să mai bage de seamă detaliile ridicole, se înfiora cuprins de o emoție patetică auzind din gura lui fraze ca acestea :

Onoare, vai, avem noi multe
de spus doar între patru ochi!
Onoare!
În oricare ceas
ești în primejdie
cumplită.
Gelos sînt oare? În bucăți
eu inima mi-aș sfîșia-o
și-apoi în sînge, de mînie
orbit, aș sfîșia-o toată
și sîngele i-aș bea nesățios.
Bărbați ca mine
e de-ajuns să bănuiască,
să își închipuie, să aibă doar
o vagă presimțire, să ghicească...
Nu știu cum să vă spun...
S-a mai văzut
cîndva asemenea sciziune:
ucide mîna, ochiul varsă lacrimi?

Juan Tigrul a obținut la sfîrșit ovații răsunătoare. Toți cei din sală se întorceau s-o privească pe Herminia, ca și cum i-ar fi spus: „Nefericito, ai văzut ce te așteaptă dacă ai de gînd să calci strîmb. Și chiar dacă n-ai asemenea gînduri..." Herminia a înfruntat cu demnitate acea privire anonimă, pulverizată în nenumărate pupile de insectă, dure și ascuțite, care i se împlîntau în carne ca acele într-o perniță de cusut.

La întoarcerea de la teatru, Carmina nu-și putu veni mult timp în fire, încît abia de se putea ține pe picioare, suspina și murmura cu glas abia auzit:

— Sărmana doña Mencía... Dar el... ce putea face el cînd se credea înșelat?

— Hai, fetițo, vino-ți în fire, i-o reteză doña Mariquita. Nu vezi că totul nu-i decît o poveste născocită ca să ne treacă vremea mai ușor? Dar eu, drept să spun, prefer circul: clovnii, dansatoarele pe cai și bărbații la trapez, chiar dacă îți sucești gîtul privind mereu în sus.

Vespasiano șopti la urechea Herminiei:

— Bărbatul tău e un om periculos, fii cu ochii în patru.

— Mai bine, răspunse Herminia cu sarcasm.

— Mai bine ? Depinde, comoara mea. Pe mine nu mă priveşte.

— Pe mine nici atît.

— Nu te-nţeleg. Te încăpăţînezi să nu vrei să te măriţi cu el ?

— Acum stau pe gînduri.

— Mă aşteptam la asta. Voi, femeile, cînd e vorba de dragoste, sînteţi mai temerare decît bărbaţii. Vă place la nebunie să înfruntaţi cît mai multe riscuri.

— Ai dreptate. Şi nu uita că riscurile o să le-nfruntăm împreună.

— Ce prostie ! N-ai de ce te teme.

— Asta rămîne de văzut.

Pentru orice eventualitate, două zile mai tîrziu Vespasiano şi-a încheiat toate afacerile comerciale cu o grabă neobişnuită şi, sub pretextul că a primit o înştiinţare telegrafică prin care era chemat la Barcelona, a şters-o englezeşte, nu fără a-i jura Herminiei o dragoste statornică şi nepotolită ; jurămînt pe care l-a sigilat, ca de obicei, cu fierul cald al buzelor lipite de buzele ei.

Cu patru zile înainte de nuntă, curiozitatea pieţii din mijlocul tîrgului a fost stîrnită de apariţia unei cucoane grase, grozav de sulemenită şi împopoţonată, între două mici asiatice rahitice, cu faţa de culoarea săpunului şi îmbrăcate ostentativ europeneşte. Era doamna general Semprún cu cele două fiice ale ei. Mama s-a interesat unde era prăvălia lui Juan Tigrul şi peste puţin timp şi-au făcut apariţia toate trei.

— Uite-le, Guerrita. Îţi seamănă leit. Am aflat că te însori. Am venit în zbor. Am de gînd să împiedic cununia, dacă mai înainte nu te achiţi de obligaţia de sînge care te leagă de copilele astea. Tu însuţi ai recunoscut că ai această obligaţie trimiţînd, deşi cu zgîrcenie, cîţiva bani cu care să le pot întreţine : strictul necesar ca să nu moară de foame. Înainte de a-ţi face tu un rost, trebuie să le găseşti un rost acestor copile nevinovate. Cu cîteva mii de pesete, nu mai mult de douăzeci de mii, ba chiar aş putea să reduc suma la cincisprezece mii, mă declar mulţumită şi te las să faci ce vrei ; pe urmă n-o să mai

apărem în calea ta, ca și cum n-am mai exista. În caz contrar, sînt gata de orice, inclusiv de scandal. Ce nu-i în stare să facă o mamă pentru fiicele ei ?

Doamna general spuse aceste cuvinte cu o energie de matroană, dar pe un ton confidențial. Juan Tigrul, în timp ce-o asculta împietrit, se uita țintă la cele trei femei.

— Doamnă, răspunse, dacă mi-ai fi vorbit chinezește poate că te-aș fi înțeles mai bine. Așa n-am priceput o iotă din ce mi-ai spus.

— Faci pe niznaiul ? Pehlivanule !

— Doamnă, să mă bată Dumnezeu dacă știu cine ești dumneata și de ce-ai venit la mine.

Juan Tigrul spunea adevărul. Noua lui viață era atît de luminoasă, încît îi întunecase deodată trecutul. Prezentul era pentru el un paradis înconjurat de ziduri înalte, și la intrare străjuia un sfinx. Doamna general nu spera să dea peste acea statuie de bronz, pentru ai cărei ochi impasibili trecutul nu mai exista. Își dădu seama că șiretlicul ei îndrăzneț n-o să reușească. Începu să-și piardă siguranța și apelă la strigăte, ca s-o poată auzi toți :

— O să strig în gura mare cine ești. Asasinule ! Tată denaturat !

Slobozi și alte ocări cu intenția de a-l face pe Juan Tigrul, speriat de scandal, să-i cumpere cît mai repede tăcerea la un preț bun. Juan Tigrul, cu aceeași răceală de piatră de mai înainte, răspunse :

— Doamnă, mi-e milă de dumneata. Aiurezi sau pesemne că ești beată. Mă iei drept altul. N-am avut cinstea să te cunosc, nici pe dumneata, nici pe aceste domnișoare asiatice. Scorpionii să-mi mănînce limba dacă mint.

Auzind aceste cuvinte și mai ales expresia „domnișoare asiatice", doamna general bănui că Juan Tigrul, cu șiretenie de țăran, își bătea joc de ea, și consideră că partida era pierdută. Ca să nu plece cu mîinile goale, înainte de a se retrage atacă un alt registru, acela al bunătății.

— Cel puțin, se rugă ea, dă-ne bani ca să ne întoarcem la Madrid. Puținul pe care-l aveam l-am cheltuit pe drum. Doar n-o să ne lași la mila oamenilor, ca pe niște cerșetoare. O mie de pesete ne-ar ajunge. Nu fii zgîrcit.

— Doamnă, văd că stărui să-mi vorbeşti chinezeşte. Sfatul pe care ţi-l dau din inimă e să mergi la consulul Imperiului Ceresc şi sînt sigur că el te va ajuta.

— Ticălosule ! strigă doamna general. Dacă nu-i ajuţi pe cei nenorociţi, măcar nu-i lua peste picior şi nu-i batjocori. Ce vină au copilele astea că seamănă cu tine, ţap bătrîn ce eşti ! Eşti viclean şi crud. Însoară-te, şi blestemat fie ceasul în care te însori ! Să dea Dumnezeu ca ce-a fost data trecută închipuirea ta de data asta să fie adevărul curat, pe care toţi să-l vadă, şi numai tu să nu-l vezi.

Doamna general plecă bufnind, dînd din mîini şi trîmbiţînd povestea vieţii lui Juan Tigrul, spărgîndu-şi pieptul ca un crainic. După plecarea ei, Juan Tigrul îşi duse arătătorul la tîmplă în chip de sfredel şi spuse cu un glas puternic care se auzi din dugheana lui pînă peste drum, în prăvălia doñei Iluminada :

— Nefericită femeie ! Rasa asiatică e foarte înclinată spre halucinaţii. Asta i se trage din abuzul de opium.

Clevetirile făcură repede înconjurul pieţei, apoi se răspîndiră cu paşi uriaşi în tot oraşul şi astfel prinse rădăcini vestea că Juan Tigrul îşi sugrumase prima nevastă şi că avea două fete nelegitime cu soţia unui general.

Doña Mariquita fu printre cei dintîi care aflară vestea, căci, cum era direct interesată, mai multe persoane, pline de solicitudine, au dat fuga la ea să i-o aducă la cunoştinţă. Foarte alarmată, bunica o luă deoparte pe Herminia :

— Copila mea, dac-o să vină lumea cu tot felul de baliverne, fiindcă invidia e în stare de orice...

— Ştiu tot.

— Doamne Isuse Hristoase ! Cum ?

— Păi totul se află.

— Să nu crezi nimic ! Sînt calomnii scornite din goană după senzaţional.

— Şi dacă e adevărat...

— Dacă e adevărat, copila mea, ai face bine să te gîndeşti înainte de-a te mărita. Nu asta voiai să-mi spui ? Dar nu-i adevărat, nu-i adevărat.

— Poate că da, poate că nu.

— Nu, nu, nu.
— Dacă e adevărat, abia acum sînt hotărîtă să mă mărit cu el.
După reprezentația de la teatrul Fontana și scandalul stîrnit de doamna general, în tîrg i-a ieșit lui Juan Tigrul o nouă poreclă : „felcerul onoarei sale".

În ziua nunții, Juan Tigrul s-a gătit ca un domn : joben, redingotă, pantaloni cu manșete largi și cizme de lac. Doña Iluminada gîndea în sinea ei că înfățișarea teribilă și costumul popular îl prindeau mai bine decît masca grotescă și împopoțonarea de boier. Poate că Herminia era de aceeași părere cu văduva. În privința rochiei de mireasă, Juan Tigrul n-a vrut să intervină, în afară de un mic amănunt. Trecerea fulgerătoare a generălesei și a fetelor ei îi evocau un obicei oriental : acela de a micșora piciorul femeii ținîndu-l într-o închisoare strîmtă, ca semn vizibil al vieții vegetative și al claustrării. A ținut să aleagă el pantofii pe care să-i încalțe Herminia pînă la biserică : mai mici cu trei numere decît pantofii pe care-i purta de obicei. Din pricină că o strîngeau îngrozitor, Herminia mergea bălăbănindu-se, cu expresia disperată a celui care ar vrea să fie dus pe targă. Satisfacția emfatică a lui Juan Tigrul contrasta cu concentrarea dezolată a Herminiei, într-un acord discordant, viu și romantic, de tragicomedie. La ceremonie au asistat cei douăzeci și cinci de pacienți ai Azilului de Orbi și Surdomuți, în frunte cu don Sincerato. Erau cu toții piperniciți și cu capul cît banița. Făceau fel de fel de mutre și strîmbături ridicole, ca niște bufoni pitici.
Cununia s-a oficiat la amiază, în biserica Sfîntul Isidoro. Juan Tigrul, grozav de emoționat, abia a putut să spună „da". Herminia, în schimb, a răspuns un „da, vreau" arogant, de parcă ar fi acceptat o provocare. După slujbă, invitații s-au dus cu trăsurile ca să mănînce la grădina-restaurant Buenavista, înafara orașului, pe un deal înverzit. Au petrecut acolo toată ziua. La căderea serii, cei de la azil au executat, cu alfabetul semnelor și limbajul degetelor, un cor mut și cabalistic compus de don Sincerato. Coriștii voiau să spună :

Ce se-aude nu lua-n seamă.
Nu te-ncrede-n ce se vede.
Ceea ce n-auzi pricepe
şi ce nu zăreşti ghiceşte.
Adevărul, ca văzduhul,
transparent şi cristalin e :
nu îl vede omul, însă
lipsa lui îndată-o simte.
Are glas minciuna. Tace
adevărul. Fericire,
la mulţi ani şi sănătate,
lui Juan Guerra şi Herminiei.

Don Sincerato, care de la o zi la alta se simţea din ce în ce mai rău şi devenise un spectru, dirijă, ca un Musaget[1] de pe lumea cealaltă, acel cor neauzit, format din umbrele unor oameni într-un *crescendo* de tăcere. Apoi traduse silenţioasele mişcări în cuvinte pentru cei de faţă.

Doña Mariquita, cam cherchelită, nu înţelese cuvintele corului. O neliniştea prolixitatea tăcută şi inexpresivă a acelor pitici cu capul cît o baniţă. La sfîrşit, exclamă :

— Ce nefericire ! Eu, dacă nu pot vorbi, explodez.

S-au întors cu toţii pe jos în Pilares. Herminia, care nu se mai putea ţine pe picioare, trebui să se sprijine de braţul lui Juan Tigrul, şi astfel îi răpi forţele şi-i împăienjeni ochii, mai mai să leşine, nu alta. Se făcuse noapte. Cam pe la zece au ajuns cu toţii în faţa casei lui Juan Tigrul. Luîndu-şi rămas bun de la nepoata ei, doña Mariquita reprezentă o scenă de melodramă pe care toţi au considerat-o prea lungă, în afară de Juan Tigrul, căruia-i era frică să rămînă singur cu Herminia. Bietul Juan Tigrul! Ce avea să-i spună el Herminiei în clipele acelea ? Îşi aduse aminte de melodioasa fluiditate de privighetoare îndrăgostită a lui Vespasiano, alter ego-ul său, aşa cum ar fi vrut el să fie din cînd în cînd, ca acum, de exemplu ; cealaltă jumătate a lui, căreia personalitatea lui de îndrăgostit îi simţea lipsa.

Iată-i acum pe Juan Tigrul şi Herminia închişi fiecare în sinea lui şi aflaţi fiecare în voia celuilalt, în camera

[1] Conducătorul corului muzelor, epitet al lui Apolo.

nuptială. Juan Tigrul își conduse soția, pe întuneric, ținînd-o de mînă ; o mînă aspră și rece ca de fier. Herminia se desprinse din strînsoarea aceea cu groază și repulsie. Cînd s-a eliberat, primul lucru pe care l-a făcut, pe dibuite, a fost să scape de tortura pantofilor. Își scoase apoi și ciorapii, pentru a-și răcori picioarele care-i ardeau. Se auzea răsuflarea lui Juan Tigrul, răsuflare de fiară în călduri. Într-un tîrziu, cu mîna tremurătoare, aprinse o lampă de noapte. Ca și cum numai chinul picioarelor o împinsese să se simtă curajoasă și la nevoie chiar agresivă față de Juan Tigrul, cînd se descălță, toată cutezanța Herminiei se risipi ca prin farmec. Puțin cîte puțin trecu în defensivă, pînă ce ajunse cu spatele lipit de perete, fără însă a-și dezlipi ochii de la dușman. Se credea cu adevărat în cușca unui tigru. Juan Tigrul, îmbrăcat ca la cununie, cu joben cu tot, ba se apropia de ea, ba se oprea, cu o față îngrozitoare pe care se citea angoasa, cu mîinile întinse și degetele crispate. Își întindea și cobora brusc gîtul, de parcă i s-ar fi pus un nod în gîtlej. Murmură cu glas răgușit :

— Dacă aș fi Vespasiano... Ah ! Atunci...

Herminia se înfioră și închise instinctiv ochii.

Dar Juan Tigrul nu mai știa ce spune, nici ce gîndește. Cuvintele lui fuseseră un sunet involuntar, automat. Simțea nevoia urgentă să se dea cu capul de pereți, să distrugă ceva. Înăuntrul craniului său răsuna un zgomot de prăbușire care-l asurzea. Dar zgomotul nu era acolo, ci venea din stradă. Era tămbălăul stîrnit de serenada batjocoritoare pe care ștrengarii o pregătiseră mirilor. Cînd Juan Tigrul își dădu seama, dintr-un salt fu la ușă și apoi, cu pași uriași, ajunse în stradă. Cînd îl văzură apărînd, cîntăreții se împrăștiară ca potîrnichile, nu fără a arunca în urmă, asemeni sciților, legume, șoareci morți, ouă clocite și alte asemenea spurcăciuni. Un cocean de varză anonim dărîmă jobenul lui Juan Tigrul, care alerga în urmărirea zeflemiștilor. Deodată privirea lui Juan Tigrul fu atrasă, în pofida întunericului, de unul dintre fugari. Purta uniformă militară, avea mustăți burgunde. Juan Tigrul recunoscu în el un dușman vechi, foarte vechi ; un dușman pe care l-ar fi avut într-o viață anterioară. Fapt e că ofițerul acela, care acum, la fel ca atunci,

se arăta atît de destoinic la fugă, semăna ca două picături de apă cu fercheşul şi neruşinatul locotenent Rebolledo, cel din Filipine. Juan Tigrul nu era pe deplin conştient de acest lucru. Vedea în el numai duşmanul ereditar, un duşman de neîmpăcat, aşa cum sînt unul pentru altul lupul şi mielul, cîinele şi pisica, civilul şi militarul. Se înverşună să-l urmărească, îl ajunse, îl dodorî, îi puse mîna în gît şi cu un rîs sardonic răcni :

— Te-am prins, ticălosule ! Mi-o plăteşti acum ! Ţi-a sunat ceasul. Pînă aici ţi-a fost !

Deşi nu ştia ce trebuia să-i plătească celălalt şi nici de ce-i sunase ceasul.

Se auzi fluierul paznicului de noapte. Cîţiva fugari se întoarseră. Au dat fuga şi alţi paznici. Pînă la urmă au reuşit cu toţii să-l scoată pe ofiţer din ghearele lui Juan Tigrul. Pe Juan Tigrul l-au dus la comisariat, în arest preventiv. În zori i-au dat drumul pe cauţiune. Juan Tigrul a venit într-un suflet acasă. Herminia era întinsă în pat, ca neînsufleţită, cu braţele desfăcute de parcă ar fi fost crucificată pe patul nupţial. Lumina artificială a lămpii de petrol murea, şi se năştea lumina zorilor. Juan Tigrul căzu în genunchi şi-şi lipi buzele de picioarele goale ale Herminiei, care erau însîngerate.

Seara, după cină, se adunau acum acasă la Juan Tigrul. Lipsea don Sincerato, care, din ce în ce mai bolnav, nu mai putea ieşi din casă după apusul soarelui. Juan Tigrul pregătea prafuri şi hapuri într-un colţ. Herminia cosea, broda ori croşeta. Doña Mariquita îşi omora timpul făcînd pasienţe ; şi nu se putea abţine să nu se trişeze chiar pe ea însăşi. Carmina citea romane de călătorie şi aventuri, pe care i le cumpăra doña Iluminada. Văduva, cu mîinile palide încrucişate pe pieptul negru şi ermetic ca un sicriu, prezida, cu chipul ei rotund, candid, senin, surîzător, acele calme întîlniri de primăvară. Nu se auzea decît ronţăitul doñei Mariquita, care mesteca şi sugea caramele, şi din cînd în cînd o bruscă fîlfîire de aripi, ca de pasăre de noapte ce-şi ia zborul din zăvoi : era Carmina, care întorcea, nervoasă, cîte o pagină de carte. Doña Iluminada, amintindu-şi imnul mut al lui don Sincerato, îşi spunea : „În tăcere sălăşluieşte adevărul", şi-şi plimba alene pri-

virile pe deasupra tuturor, ca un reflector cu lumina slabă. La acele sindrofii lente și profunde, doña Iluminada făcuse o experiență ciudată. Începea să fredoneze, cu un glas aproape imperceptibil, primele măsuri ale unui cîntec. Apoi tăcea brusc și aștepta. După cîteva ore, fredonau cu toții încetișor, fără să-și dea seama, același cîntec, pînă și Carmina, în timp ce citea. Cîntecul li se prinsese de limbă pentru tot restul serii, ba chiar pentru cîteva zile. Și văduva își spunea : „Cine seamănă grîu, culege grîu ; cine seamănă vînt, culege furtună. Deopotrivă pe pămînt, în cer sau în suflete. Sămînța nu se pierde niciodată ; prinde rădăcini, chiar dacă se întîmplă să cadă într-o crăpătură de piatră. Că sufletul e de pămînt mănos ori e de piatră, n-are nici o importanță. Totul e să surprinzi sufletele nepregătite, cînd sînt concentrate, atunci cînd ele cred că sînt mai vigilente și închise în sine, dar de fapt sînt mai neatente și deschise pentru a primi sămînța cea bună. Trebuie să pătrunzi în suflete cu precauție, asemeni unui îndrăgostit în puterea nopții."

Doña Iluminada, cu bună știință, spre binele tuturor, și în primul rînd al protejatei sale, semănase vînt în sufletul Carminei. Acum în sufletul de foc al Carminei se dezlănțuise o furtună care atîța flacăra, fiindcă focul se hrănește cu vînturi potrivnice. Ca țăranul gospodar, care-și păzește și lucrează de dimineață pînă seara bucata lui de pămînt, doña Iluminada n-a avut o clipă de odihnă pînă ce nu și-a văzut asigurată recolta pe care-o semănase, cu emoția și voluptatea sacrificiului, în sufletul Carminei ; căci sacrificiul este plăcerea egoistă cea mai sublimată și redusă la chintesență. „Tu, își spunea doña Iluminada, adresîndu-se în gînd lui Juan Tigrul, îl numești pe haimanaua de Vespasiano cealaltă jumătate a ta, fiindcă regreți că nu-i semeni. Ai vrea să fii ca el. Să dea Dumnezeu să nu se întîmple niciodată una ca asta, spre binele tău ! Dar tu ai vrea să fii ca el fără să încetezi de-a fi tu însuți, și încă așa cum ești. Eu am motive mult mai temeinice s-o numesc pe Carmina cealaltă jumătate a mea. Dar ce spun jumătate ! Cealaltă eu însămi în întregime. Sămînța pe care am semănat-o în sufletul ei sînt eu însămi. Sînt eu întreagă, model de sterilitate sălită ; sămînță sănătoasă care niciodată nu va putea da

singură rod, am fost nevoită să-mi sfîşii măruntaiele în mii de bucăţi, pe care le-am zvîrlit în aer şi le-am semănat apoi în sufletul Carminei, ca să mă bucur cînd or da rod. Să-i fie dat ei să iubească aşa cum ştiu eu să iubesc, şi să fie iubită aşa cum pe mine nu m-a iubit nimeni!"

Carmina îl iubea pe Colás cu o dragoste pătimaşă. Că în apropierea Carminei Colás avea să se aprindă, pentru doña Iluminada nu exista nici o îndoială, fiindcă sufletul băiatului era ca o căpiţă de fîn uscat care poate fi oricînd luată de vînt sau mistuită de foc. Pasiunea pe care doña Iluminada o aţîţase în pieptul Carminei, ca un fel de noviciat al iubirii, era o pasiune aproape mistică, asemănătoare vocaţiei celor care se logodesc cu Isus Hristos, cu deosebirea că nu era îndreptată spre un ţel supranatural, ci cît se poate de natural şi omenesc. Era o pasiune fără speranţă, care se alimenta din ea însăşi, şi cu cît îşi pierdea încrederea că o să-şi găsească împlinirea cu atît se întărea şi creştea mai mult, căutîndu-şi împlinirea numai în ea însăşi. Doña Iluminada i-l descria necontenit Carminei pe Colás ca un arhetip de cavaler şi prinţ al îndrăgostiţilor desăvîrşiţi, aşezîndu-l în vîrful ierarhiei, ca pe un vultur printre celelalte păsări. Cum putea ea, o copilă nefericită, să viseze că într-o bună zi Colás va fi al ei? Cum să ajungi la vulturul depărtat, care zboară în apropierea soarelui, dacă nu doborîndu-l din înaltul cerului şi tăindu-i aripile?

Şi într-o zi de la începutul lui mai, ca şi cum ar fi căzut din cer, deşi nu avea aripile tăiate, Colás îşi făcu apariţia cu un picior de lemn. Pentru Carmina, aşa cum era, cu un picior de lemn, Colás se întorsese cu mai multă glorie şi măreţie decît dacă ar fi venit purtat pe umerii sclavilor într-un palanchin de metal şi pietre preţioase. Îi retezaseră piciorul ca urmare a unei răni pe care i-o făcuseră insurgenţii. Nu voise să scrie nimic despre rană şi mutilare, nici să-l prevină pe Juan Tigrul de repatrierea lui. Îi era ruşine să se întoarcă astfel, şchiop, aproape inutil, un bărbat neajutorat şi vrednic de dispreţ, el, care plecase să-şi caute moartea din dragoste neîmpărtăşită. Dacă Herminia nu-l iubise cînd era întreg, cum o să-l

iubească acum, cînd era împuţinat ? Cel mult o să-i fie milă de el ; dar în loc de milă Colás prefera indiferenţa şi răceala. Mila se potriveşte cu iubirea mamei, căci este împlinirea ei şi, cînd vine de la ea, mîngîie ; dar în cazul iubirii dintre doi tineri este o ştirbire a sentimentului, dacă nu chiar o stingere a lui, fără a reuşi să-l înlocuiască, şi mai curînd jigneşte decît mîngîie. Colás simţea acum lipsa unei mame care să-i mulţumească pentru ceea ce pe el îl umilea, şi care să se mîndrească, drept semn de bravură şi triumf, cu ceea ce el considera laşitate şi înfrîngere : faptul că se întorsese viu şi mutilat. Acest amalgam de iubire pătimaşă, gratitudine şi mîndrie avea să-l stîrnească în curînd Colás în inima Carminei. În ceea ce priveşte gratitudinea şi chiar simpla existenţă a acestei abstracte mame a tuturor, care este numită îndeobşte patria mamă, Colás era un dezamăgit, un om lipsit de emoţie patriotică, după experienţa armatei şi a războiului. Ştiindu-se copilul nimănui şi, de asemenea, din pricina temperamentului său nostalgic, de hoinar, Colás înţelegea şi simţea cu mai multă putere fraternitatea tuturor oamenilor decît sciziunile şi antagonismele atîtor patrii duşmane. Cînd chirurgul i-a tăiat piciorul, i s-a părut că mai degrabă îi suprimase organele de locomoţie ale spiritului : apetituri, dorinţe, voliţiuni. Se întorcea la un stadiu de stoicism şi absolută apatie şi indiferenţă. Cînd Juan Tigrul, care stătea lîngă taraba lui, se trezi faţă în faţă cu Colás, fu atît de puternic impresionat, încît îşi pierdu cunoştinţa timp de cîteva secunde. Au dat fuga doña Iluminada şi Carmina cu un pahar cu apă amestecată cu oţet. Faţa înflăcărată a Carminei era în clipele acelea albă, iar chipul alb al văduvei se îmbujora pentru prima dată după mulţi ani. Cînd îşi veni în fire, Juan Tigrul îl întrebă pe Colás cu glas subţire :

— Nu mă îmbrăţişezi ?

— Ţinînd seama de felul în care am plecat, aşteptam să-mi îngădui s-o fac ori să mă îmbrăţişezi dumneata mai întîi.

— Copilul meu ! Copilul meu ! exclamă Juan Tigrul, strîngîndu-l la pieptul său şi acoperindu-l cu sărutări.

Atîtea sărutări şi atît de grăbite, încît te făceau să-ţi spui (şi aşa îşi spuse doña Iluminada) că erau sărutări

întîrziate, acumulate într-o cantitate atît de mare, că nu mai încăpeau toate în pieptul lui Juan Tigrul care, neputîndu-se hotărî să le utilizeze față de persoana căreia-i erau destinate, se ușura acum de apăsarea lor, folosindu-le pentru a copleși cu ele cealaltă persoană care, pe lîngă cea dintîi, era vrednică de ele : Colás. Multe din ele erau autentice sărutări pentru Colás, dar cea mai mare parte erau sărutări frustrate pentru Herminia. Același lucru se putea spune de efuziunea torențială în care se revărsă îndată Juan Tigrul :

— Lasă-mă să te privesc, să te ating, să mă încredințez că ești din nou acasă. Ce slăbuț ești ! Ce palid ! Nu ți-or fi dat să mănînci. Știu, știu... Am trecut și eu prin asta, la fel ca tine, și tot prin locurile alea... Cu ce fură din rația soldatului se îmbogățesc ei, banditii, asasinii, șmecherii și ticăloșii. Tocătură ar trebui să-i facă pe toți, ca să-i dea pe urmă la hiene, să se sature ; și nici hienele n-or să vrea să se atingă de-o carne atît de rea și stricată. Lasă-mă să mă depărtez puțin, să te pot vedea mai bine și să te măsor de sus pînă jos. Drace ! Bată-mă Dumnezeu... Doamne Isuse Hristoase ! Copilul meu, copilul meu ! Ce-i asta ?

— Vezi bine, răspunse Colás cu sobrietate disprețuitoare, un picior de lemn.

— Cum s-a întîmplat, copilul meu ? O să-mi povestești mai tîrziu. Desigur că l-ai omorît pe cel care ți-a făcut una ca asta.

— Cum să-l omor ? Doar era chirurgul regimentului.

— Chiar dac-ar fi fost comandantul general al arhipelagului Magellan sau arhiepiscopul din Manila... Văd piciorul de lemn, dar nu văd crucea San Fernando pe pieptul tău.

— Mofturi, spuse Colás disprețuitor, privind-o apoi pe Carmina cu luare-aminte.

Și parcă i-ar fi sorbit sîngele cu ochii și i-ar fi răpit și mai tare culoarea, căci biata fată, din palidă cum era, deveni lividă :

— Un picior de lemn... urmă Juan Tigrul, aplecîndu-se să-l atingă cu delicatețe, de parcă ar fi fost vorba de un membru bolnav și dureros. Nu de lemn și nu un picior

butucănos, ci un picior fin, de mahon, cu incrustații de sidef și de fildeș, și cîrje de lemn sfînt cu perne de damasc ar trebui să ai. Și guvernul ar trebui să ți-l plătească, dacă există dreptate în Spania. Dar nu te necăji, căci o să-ți cumpăr eu toate astea, și un cărucior cu manetă de mînă.

— Nu-i nevoie, spuse Colás, fără a-și dezlipi privirile de la Carmina.

— Sigur că nu, interveni văduva. Lasă-ne să spunem și noi un cuvînt, omule ; să-i spunem și noi lui Colás bine-ai venit. Toată lumea te iubește aici din tot sufletul ; mult mai mult decît îți închipui. Nu ești mai puțin vrednic de iubire fiindcă-ți lipsește un picior. Cu un singur picior poți ajunge departe.

— Vin de la celălalt capăt al lumii, și am plutit pe ape mișcătoare. Așa că...

Și Colás, cu ochii ațintiți la Carmina, părea că întreabă : „Cine-i tînăra asta atît de frumoasă, de sfioasă, de speriată ?" Văduva răspunse la această întrebare nerostită :

— Asta-i Carmina.

— Carmina ?

— Da, copilul meu. Ți-am scris într-una din scrisori, interveni Juan Tigrul.

— Carmina... repeta Colás, încercînd să-și aducă aminte.

Carmina fugi ca din pușcă să se ascundă în prăvălie și izbucni într-un plîns amar.

— Dar... murmură Colás uimit.

— Las-o acum, spuse văduva. Surpriza... Teama... Nu-i obișnuită. M-a auzit vorbind atîta despre tine... Cum don Juan nu-ți spune nimic, află de la mine că mai sînt și alte noutăți.

— Chiar acum voiam să-ți spun, copilul meu, se grăbi să declare Juan Tigrul. Ai o mamă.

Cum Colás nu prinsese în întregime înțelesul acestei noutăți laconice, văduva îl lămuri :

— S-a însurat don Juan. O să te bucuri și tu, desigur, așa cum ne-am bucurat cu toții. A fost cel mai bun lucru pe care-l putea face și pentru el, și pentru ea, și pentru tine...

— Dacă mă bucur ? exclamă Colás zîmbind cu duioşie.

Strînse în mîinile lui mîinile lui Juan Tigrul, se aplecă şi i le sărută respectuos.

— E vestea cea mai bună pe care-o puteam afla întorcîndu-mă în Pilares. Felicitări, tată, felicitări ! Dar ea cine-i ? Îmi închipuiam...

Sfîrşitul frazei fu o privire pe care Colás i-o aruncă văduvei. Văduva se îmbujoră din nou şi, silindu-se să zîmbească, comentă :

— Închipuiri. Don Juan s-a însurat cu fata cu care trebuia să se însoare, cu soţia pe care i-o hărăzise Dumnezeu.

Juan Tigrul se făcu verde. Îi tremurau urechile şi glasul, cînd spuse :

— Aşa a fost scris. Cred că îţi aminteşti că în mai multe scrisori ţi-am atras atenţia ; trebuie s-o consideri şi s-o respecţi pe „această femeie" ca pe o mamă. Acum înţelegi ?

Colás simţi că pămîntul se învîrteşte sub el cu o viteză ameţitoare. Îşi duse mîna la frunte. Juan Tigrul stătea cu capul sprijinit în piept. Văduva examina cuprinsă de nelinişte expresia băiatului, care rămase neschimbată.

— Herminia... şopti Colás.

Şi dintr-o dată adăugă cu hotărîre, strîngîndu-i mîinile lui Juan Tigrul :

— Da, da. Aşa a fost scris. E mai bine pentru toţi. Felicitările mele, tată.

Au scos cu toţii un suspin de uşurare : doña Iluminada, Juan Tigrul şi Colás.

— Du-te repede, spuse Juan Tigrul, care simţea nevoia urgentă de a rămîne singur, du-te repede s-o vezi pe mama ta. Însoţeşte-l dumneata, prietenă. Eu nu pot părăsi taraba.

Herminia nu se tulbură cînd îl primi pe Colás, nici nu-şi ascunse bucuria pe care i-o producea faptul că scăpase cu viaţă, şi nici durerea de a-l vedea şchiop. Cu seninătate şi bărbăţie, fără a-i păsa de prezenţa doñei Iluminada, spuse :

— Nu ştiu ce gîndeşti despre mine. N-aş vrea să gîndeşti lucruri rele. Nici n-aş vrea să te rănesc ori să deschid o rană cicatrizată. Dar trebuie să-ţi mărturisesc

adevărul. Pentru mine întotdeauna ai fost un copil, din aceia care se aprind uşor, li se urcă sîngele la cap, pornesc glonţ fără să ştie încotro, merg şi se opresc în loc îndată ce se potoleşte înflăcărarea. Te iubeam, desigur, ca o soră mai mare, şi tu n-ai putut suporta asta. Acum, cînd eşti invalid, simt c-o să te iubesc aproape ca o mamă.

— Herminia, interveni doña Iluminada, eşti o femeie adevărată. Ţi-am spus-o într-un moment critic, cînd te-am cunoscut mai îndeaproape. Acum ţi-o repet.

— Abia a treia oară se arată pricina, doamnă, răspunse Herminia cu hotărîre.

— Şi eu am de spus ce simt, pentru ca situaţia să fie limpede, fără neguri şi neîncredere, interveni Colás. Cercetîndu-mi de la distanţă sentimentele, am văzut cu mai multă claritate. Afecţiunea mea pentru tine, Herminia, nu era o afecţiune a unui bărbat pentru o femeie, ci un cult respectuos. Te priveam de jos ; tu erai atît de sus, atît de sus... Dacă m-ai fi acceptat, aş fi suferit o decepţie, iar tu ai fi încetat să fii ceea ce erai pentru mine. Dacă atunci îmi inspirai un respect temător, acum, ca nevastă a celui care mi-e ca un tată, n-o să te respect mai puţin, cu toate că, şi asta-mi place cel mai mult, va fi un respect familiar, deschis şi afectuos. Cît despre ceea ce-ai spus la sfîrşit, afecţiunea ca de la mamă la copil între persoane de aceeaşi vîrstă, mi se pare o amăgire. Eu m-am lecuit de amăgiri.

— Lecuit de amăgiri !... repetă ironică doña Iluminada. Crezînd asta arăţi că ai rămas tot un copil, aşa cum a spus şi Herminia.

În felul acesta, Colás a adus tuturor cîte o bucurie, pe măsura fiecăruia. Şi el care-şi închipuia, înapoindu-se acasă, că nimeni n-o să fie mulţumit de întoarcerea lui ! Deşi văduva bănuise că apropierea lui Colás va avea pentru un anumit timp o înrîurire nefavorabilă asupra vieţii conjugale a lui Juan Tigrul, apăsînd-o şi sufocînd-o, în realitate lucrurile s-au petrecut invers : prezenţa lui Colás a fost ca o supapă de siguranţă şi eliberare, căci asupra băiatului Juan Tigrul îşi vărsa supraproducţia constantă de emotivitate, împiedicată, din cauza timidităţii, să se îndrepte, cum ar fi fost firesc, spre Herminia. Juan Tigrul îşi închipuia că îl iubeşte pe Colás mai mult ca

niciodată, fiindcă iubirea îi era acum sporită de gratitudine. Şi îi era recunoscător lui Colás pentru că dispăruse la momentul potrivit, şi reapăruse tocmai în momentul cînd o viaţă de abţinere de la orice comunicare şi de tăcere neîntreruptă alături de Herminia îl adusese într-un asemenea hal, încît n-ar fi fost de mirare să cadă la pat grav bolnav sau chiar să înnebunească de-a binelea.

Cît despre Herminia, niciodată nu încetase să pună între ea şi Juan Tigrul un zid despărţitor sau, mai bine zis, o prăpastie de netrecut. Sosirea lui Colás şi poziţia lui de fiu fictiv a fost ca un pod în stare să lege marginile acelui abis şi s-o apropie pe ea în mod ameninţător de Juan Tigrul. Acesta nu era un motiv de gratitudine faţă de Colás. Dar îi era recunoscătoare pentru că-i ţinea tovărăşie, ca un puşcăriaş în temniţa căruia ar fi pătruns un fluture. Alături de Colás, Herminia mai uita de gîndurile ei dureroase şi temerare. Pînă în clipa eliberării şi evadării, pe care nu încetase s-o aştepte, Herminia hotărîse să-şi ţină sufletul închis, întorcîndu-i, cum s-ar spune, spatele lui Juan Tigrul. Din cauza acestei hotărîri, fără să-şi dea seama, la petrecerile din casa lor îi întorcea mereu spatele, în modul cel mai propriu, în prezenţa tuturor, pentru a sta de vorbă cu Colás. Juan Tigrul începea să fie neliniştit şi simţea o indispoziţie mai curînd de ordin fizic decît sufletesc.

Colás era personajul central al acelor petreceri, căci avea multe de povestit şi ştia să povestească cu multă însufleţire. Uneori era vorba de întîmplări fericite ; alteori, de întîmplări nefericite. Dintre întîmplările fericite, cîteva erau adevărate ; cele mai multe însă nu erau altceva decît aventuri născocite, pe care avea de gînd să le săvîrşească în viitor, fiindcă, aşa cum zicea chiar el :

— O forţă superioară mă împinge să cutreier drumurile, acum, cînd îmi lipseşte un picior, mai abitir ca înainte. Să merg din sat în sat cîştigîndu-mi traiul cu talentul meu.

— Umblînd de colo-colo ca o haimana, completa Juan Tigrul.

— În mod cinstit, urma Colás, ca artist ambulant. Pentru a face o impresie bună asupra auditorului rustic, faptul că sînt şchiop constituie un atu.

— Glumești, fiul meu, glumești. Dacă ai ceva de făcut iarna asta, atunci o să-ți închei cariera de avocat.

— Fie. Și pînă atunci ?

— Pînă atunci...

Juan Tigrul nu știa cum să continue, fiindcă în adîncul sufletului începea să nutrească dorința unei noi evaziuni a lui Colás. Înșelîndu-se pe sine însuși, transfera această dorință inconștientă din sufletul lui în sufletul lui Colás, și pînă la urmă i-o atribuia lui :

— Abia dacă s-au adunat cincisprezece zile de cînd ești printre noi și pui la cale o nouă escapadă...

Cînd Colás urzea cu glas tare acele aventuri viitoare, ba dramatice, ba sentimentale, ba vesele, Carmina vibra din tălpi și pînă-n creștetul acoperit cu părul ei de foc, și se ținea pe urmele lui, pe traseul eteric al voiajului imaginar, așa cum coama de foc urmează cometa excentrică și rătăcitoare. Colás, fără a avea nevoie să se uite la Carmina, simțea că o purta cu el de-a lungul vagului tărîm al visurilor. Își închipuia cum străbate spațiile ca un vrăjitor, călare pe o mătură, ținînd-o pe crupă pe Carmina, care îi încingea cu putere mijlocul cu brațele ei subțiri.

Cînd Colás își povestea întîmplările nefericite — osteneli, suferințe și nevoi ale vieții de campanie, jigniri, insolențe și insulte înghițite de la ofițeri, cruzime și ură față de dușmanul învins, ambuscade ale inamicului, lupta în care a căzut rănit, amputarea piciorului, șederea în spital, coșmarurile și frămîntările din timpul febrei și alte întîmplări patetice —, Carmina vărsa șiroaie de lacrimi și era cuprinsă de un sughiț convulsiv.

— Bată-te să te bată, copilă ce ești !... protesta doña Mariquita. Cu sclifoselile și lacrimile tale ne strici plăcerea de-a asculta povești atît de amuzante. Nu-ți dai seama, mucoaso, că toate astea s-au petrecut mai de mult, și s-au petrecut undeva peste mări și țări, cum s-ar zice, pe partea cealaltă a pămîntului, unde ochii noștri nu ajung să vadă ? Prostuțo, să suferi pentru dureri străine și de mult vindecate e ca și cum ai vrea să te îngrași cu bucatele de la masa regelui, pe care nici măcar nu le vezi.

Carmina fugea să se ascundă, plîngînd, în umbra primitoare.

Doña Iluminada, contemplîndu-l pe Colás, îşi spunea în sinea ei, cu vorbe fără glas : „Colasín, cu tuleiele astea ca mătasea porumbului, pe zi ce trece îţi schimbi înfăţişarea. Te afli deasupra focului. Oare nu bagi de seamă că ţi s-au aprins tuleiele şi sufletul ? Inima ta a căzut pe jeratic şi arde mocnit ca o crenguţă de levănţică. Inima ta e ca un nor rătăcitor. Pe uşă ori prin coşul căminului o să-şi găsească ea pînă la urmă ieşirea. Alt leac nu are."

Într-o după-amiază de la începutul lui iunie au rămas singuri Colás şi Carmina, timp de o clipă, în prăvălia lui Juan Tigrul. Erau stînjeniţi. Colás, ca într-un soliloc-viu, murmură :

— Ce lungă e după-amiaza ! Ziua nu vrea să treacă. Parcă aşteaptă ceva de la noi sau doreşte să ne dea un mesaj pentru ziua următoare.

Şi după o bucată de timp :

— La ce te gîndeşti, Carmina ?

— Mă gîndesc la cît de frumos ar fi să poţi trăi aventurile pe care le imaginezi şi le povesteşti tu, răspunse Carmina în şoaptă, cu sufletul la gură şi pleoapele plecate.

— De tine depinde.

— De mine, Colás ?

— În noaptea asta, înainte de revărsatul zorilor, o să plecăm în lume.

— Nu, Colás, nu. Colás, Colás... Nu, nu, nu...

— Şi eu, care credeam că m-am vindecat de amăgiri... Amăgire ! Amăgire ! M-am amăgit cu gîndul c-o să mă urmezi.

— Nu, Colás, nu. N-am spus că nu te urmez. Am spus că nu pot să cred... Nu pot să cred !

Şi izbucni în plîns. Abia putea să îngaime, încheindu-şi gîndul :

— Nu pot să cred că vrei să mă iei cu tine.

— În noaptea asta, înainte de revărsatul zorilor.

La ora cinei, Carmina nu puse nimic în gură. Doña Iluminada, care presimţea motivul, nu vru să se amestece.

Cînd văduva termină de mîncat și înainte de a pleca la petrecerea de la Juan Tigrul, Carmina vorbi astfel :

— Doamnă, mi-ai spus întotdeauna că cea mai mare dorință a dumitale e să mă vezi împlinindu-mi dorințele.

— Da, copila mea. Dar pînă acum nu mi-ai împlinit această dorință, tocmai pentru că te-ai îngrijit prea mult să nu treci peste dorințele mele.

— Și dacă ți-aș produce o mare neplăcere ?

— Cum se poate așa ceva, cînd e vorba să-ți împlinești dorințele ? Neplăcerea asta, copila mea, ar fi pentru mine cea mai mare plăcere.

— Nu știu cum să vorbesc mai limpede. Dacă dorința mea ar fi o nerozie...

— Dacă ție, în adîncul conștiinței tale, nu ți se pare o nerozie, lasă lumea să creadă ce vrea. Însă dacă-ți spune conștiința că e o nerozie, lucrurile se schimbă, fiindcă în loc să-ți împlinești dorința, o să ajungi să-ți faci reproșuri, să te întristezi și să ai remușcări. Adevărata dorință este aceea de care niciodată nu te căiești, oricît de rău ar ieși lucrurile și, în ciuda tuturor piedicilor, ori de cîte ori s-ar ivi prilejul, ai face același lucru fără șovăire.

— Nu voi face un lucru de care va trebui să-mi pară rău. Niciodată n-o să-mi pară rău. Dar chiar dacă mie n-o să-mi pară rău...

— Spune, copila mea.

— Dacă împlinirea dorințelor mele ar fi, în ochii lumii, împotriva legii.

— Ce lege, copila mea ?

— Legea... Legea... Nu știu cum să-ți spun. Legea despre care vorbește lumea.

— Aha, înțeleg ! Legea oamenilor. Dar mai există, copila mea, o altă lege, care e mai sfîntă : legea lui Dumnezeu. Și această lege se află în inimă. Cercetează-ți întotdeauna inima, Carmina.

Și Doña Iluminada o îmbrățișă strîns pe Carmina, o sărută pe frunte și-i șopti la ureche :

— Fii fericită, sufletul meu. Fericirea ta va fi și a mea. O clipă de fericire compensează o viață întreagă de suferință.

În noaptea aceea, înainte de revărsatul zorilor, Colás și Carmina plecau în lume. Tot bagajul lui Colás era un

acordeon pe umăr. Deşi ei nu bănuiau, de la o fereastră de la catul superior, împodobită cu flori sădite de Carmina, doña Iluminada îi văzu, ca o umbră uşoară, înlănţuiţi de mijloc, cu buzele contopite, pierzîndu-se în misterul vieţii. Şi în acel moment din faptul dimineţii, văduva fecioară şi îndoliată simţi un fior de fericire, asemenea Julietei în braţele lui Romeo.

A doua zi, Juan Tigrul, care încerca un sentiment nedesluşit, amestec de satisfacţie şi supărare (satisfacţia că rămăsese din nou numai cu soţia lui, şi supărare pentru că lipsise atît de puţin şi ar fi fost atît de uşor să întregească acest puţin pentru a mai sărbători o nuntă, ceea ce ar fi făcut ca satisfacţia să fie deplină), se scuză astfel faţă de doña Iluminada :

— Îmi crapă obrazul de ruşine, doamnă. Aş vrea să mă înghită pămîntul. Ce-o să spună lumea despre mine, despre educaţia pe care i-am dat-o acestui copil rău, care s-a pierdut în lume ca un glonţ rătăcit ? Dumneata ştii foarte bine că l-am crescut după cele mai severe principii de morală. Viaţa de cazarmă mi l-a stricat. Cazărmile, doamnă, sînt şcoala ticăloşiilor şi a haimanalîcului. În cazarmă ajungi să-ţi pierzi respectul de sine, care este singura demnitate a omului. Intră în aceste oficine ale lui Belzebut un băiat de la ţară, plin de sănătate şi cu sufletul curat, şi iese putred la trup şi la suflet, şi pe deasupra mare meşter în toate potlogăriile ; umil în faţa pedepsei iraţionale şi, prin urmare, ipocrit ; laş în faţa celui puternic, prin urmare fanfaron şi despotic cu cel slab, şi asta se cheamă disciplină ; leneş şi prin urmare hoţoman, căci într-un fel sau altul trebuie să-şi cîştige traiul, prin violenţă sau prin vicleşuguri, pe seama muncii altora ; curvar, dacă nu sodomit, şi iartă-mă că mă exprim pe şleau cu vorbe pe care dealtfel le poţi citi chiar în Sfînta Scriptură, dacă vrei. Şi cînd te gîndeşti că aceste cazărmi, dacă ar fi bine orînduite, ar putea fi cea mai bună şcoală a învăţăturii, onoarei, egalităţii între cetăţeni, şi a respectului adevăratelor ierarhii, care sînt acelea ale minţii... Dar ce mă supără mai tare şi mă face să-mi ies din fire, în cazul lui Colás, nu e faptul că a făcut o ticăloşie, ci prostia cea mai mare din cîte s-au pomenit

vreodată. Vrei să-mi spui, doamnă, ce nevoie avea s-o răpească pe copila asta nevinovată? Te-ai fi împotrivit dumneata la căsătoria lor? Eu, în ce mă privește, le-aș fi dat consimțămîntul cu cea mai mare plăcere. Atunci?...

— Lasă-i în pace, omul lui Dumnezeu, să-și caute fericirea pe drumul ales de ei înșiși. Au tot timpul să se căsătorească, dacă vor. Iar dacă nu vor, deși or să vrea pînă la urmă, nu pierd nimic.

— În cazuri ca ăsta femeia are de pierdut.

— Asta e părerea dumitale?

— Asta e părerea lumii.

— Lasă-mă-n pace cu ce zice lumea. Dumneata ești sclavul părerii pe care-o are societatea?

— Nu uita, doamnă, că trăim în această societate.

— Dar nu pentru societate. Dat fiind că avem anumite avantaje de pe urma traiului în societate, se cuvine să ne supunem exigențelor pe care le formulează societatea în schimbul acestor avantaje. Dar în ceea ce privește fericirea sufletească, cum nu ne poate veni niciodată de la societate, nu există nici un motiv ca să consultăm societatea asupra felului în care am putea să fim noi fericiți. Cît timp nu aducem nici o daună societății, societatea nu are de ce se plînge. Iar dacă se plînge, n-are nici un motiv. Gura lumii e ca umbra, care urmează mereu corpul, dar, oricît s-ar lungi ori s-ar micșora, nu-l poate face nici mai mare, nici mai mic decît este.

— Ai vorbit ca Seneca, doamnă. Mi-ai luat o piatră de pe inimă, ca întotdeauna cînd îmi vorbești.

— Da, prietene. Află că așa stau lucrurile.

Herminia comparase sosirea lui Colás cu un fluture care a pătruns în temnița unui pușcăriaș. Herminia, în penumbra spiritului ei, nutrea încă dinainte de căsătorie gîndul eliberării prin fugă. După sosirea lui Colás, gîndul acesta se retrăsese în unghere mai ascunse și dense ale spiritului, rămînînd ca o dorință adormită. Odată cu fuga neașteptată a fluturelui, gîndul fugii se trezi în sufletul Herminiei cu-atîta putere, încît rămase încrustat la suprafața conștiinței ca o obsesie. Era ceva inevitabil, era ceva imperios această nevoie pe care o simțea de a fugi și ea.

Herminia avea, lîngă colțul stîng al gurii, o pată stacojie, care în anumite perioade se atenua pînă la dispa-

riție. Ea credea că pata aceea o urîțește. Cînd pata dispărea, se uita mereu în oglindă, temîndu-se să nu-i apară iar. După cîtva timp ajungea la convingerea că n-o să-i mai apară niciodată. Dar, după luni de zile, pata se ivea din nou. Același lucru se întîmpla cu pata unei anume amintiri. Cu mult înainte de cununie, cînd nimeni, în afară de ea și de pătrunzătoarea doña Iluminada, nu putea presupune că Juan Tigrul s-a îndrăgostit de ea, văduva îi spusese : „Ceea ce simți tu pentru Juan Tigrul e ca un vîrtej ametitor ; simți o putere de atracție care te domină și nu-i poți opune rezistență decît fortificîndu-te într-o voință de repulsie pe măsura atracției. Vrei să te depărtezi, înnebunită parcă de această prăpastie care te absoarbe. Dar te vei prăbuși într-însa. Așa ți-a fost scris." Această amintire, uneori, se îndepărta și se stingea ca lumina amurgului. Atunci, prăpastia deschisă la picioarele ei n-o înspăimînta, fiindcă o vedea așa cum era, ca o prăpastie apărută printr-un act de voință, ca o despărțire sau un hău de netrecut între Juan Tigrul și ea. Dar, dintr-o dată, amintirea aceea îi invada labirintul sufletului ca un zumzet persistent în pavilionul urechii. Era un zumzet ametitor. Prăpastia care se deschidea acum înaintea ei era iubirea mută și profundă a lui Juan Tigrul, care, într-adevăr, o absorbea ; și pentru a contrabalansa atracția ei irezistibilă trebuia să se fortifice într-o voință de repulsie pe măsura atracției, și să-și închidă sufletul în prezența lui. Scurta ședere a lui Colás, care-i slujise, în rolul său de fiu, deși numai fiu adoptiv, drept element de asamblare și unire cu Juan Tigrul, îi dezvăluise Herminiei nestrămutata și suprema hotărîre de a fugi și ea, cu orice preț. Își fixă un termen scurt, pînă la sosirea lui Vespasiano, care trecea de obicei prin Pilares pe la Sfîntul Ion.

Vespasiano sosi pe 22 iunie. Vespasiano era absolut sigur că de data asta Herminia era un „fruct pîrguit", cum numea el fetele îndrăgostite lulea și gata să cadă în brațele iubitului. Mare i-a fost decepția cînd, revăzîndu-se și schimbînd cîteva cuvinte, Herminia, tăindu-i orice avînt, îi spuse :

— Vrei să fiu a ta. Perfect. A ta. A ta. Vreau să înțelegi bine ce-ți spun. Numai a ta. N-ai de făcut altceva

decît să mă iei. O să merg cu tine și așa o să devin numai a ta. Pînă atunci sînt încă a bărbatului meu și, cum nu sînt încă a ta, nu trebuie să-mi ceri nimic, și eu nu-ți pot da nimic.

— Credeam c-o să te găsesc puțin schimbată.

— Ce schimbare mai mare vrei? Altădată porunceai tu. Acum poruncesc eu.

— Tu ai poruncit întotdeauna în sufletul meu, chip de înger.

— Asta rămîne de văzut. De data asta mă iei cu tine. Dacă nu mă iei, o să mă iau eu după tine. Sînt hotărîtă să plec din Pilares împreună cu tine. Pînă atunci n-o să capeți nimic de la mine. Sssst! Nu vorbi! Vorbesc numai eu. După ce mă scoți de-aici, n-o să-ți mai fiu o povară. Nu-mi pasă dacă mă părăsești după o lună, după o săptămînă sau chiar a doua zi. Nu-mi pasă. Sssst! Nu vorbi! Știu ce vrei să spui: că pentru asta e mai comod să rămîn cu bărbatul meu. Mai comod pentru tine. Nu vorbi... Nu vorbi... Totul e în zadar. Voi merge cu tine. Cînd vrei să pleci?

Vespasiano cumpăni răspunsul și, într-un tîrziu, spuse:

— Mai e pînă atunci. Peste o săptămînă sau două!

Herminia își spuse: „Minciună". Adăugă:

— O să treci pe-aici în fiecare zi, ca de obicei.

— Bineînțeles, inima mea.

Herminia își spuse: „Minciună". Îi întinse o cursă. Spuse:

— Bunica vrea să-ți comande ceva pentru prăvălie. Acum, cu ajutorul soțului meu, o să-ți poată plăti cu bani gheață.

— Chiar de-ar fi să-mi plătească la jubileu...

— Așteaptă. Bunica, fiindcă are încredere în gustul meu, vrea ca eu să fac alegerea...

— Atunci repede, căci mîine e prea tîrziu.

— Trebuie să aleg fără grabă, ca să pot chibzui bine. Lasă mostrele aici. Le iei mîine, odată cu comanda.

— Numai că azi trebuie să mă duc la cîțiva clienți.

— Lasă, lasă! Într-o săptămînă sau două, cît stai, o să ai timp destul.

— Dar... Era să uit! Lîngă tine uit de toate. Era să nu-mi amintesc la timp că mîine trebuie să mă duc la

Regium. O să mă întorc mîine noapte. Un drum scurt, de afaceri.

Herminia își spuse : „Minciună. Te-am prins. Încerci să fugi." Își ascunse gîndul. Îndrăzni să se uite cu atenție la gura senzuală, de un roșu-aprins, a lui Vespasiano. Buzele, întredeschise, își pierduseră culoarea și tremurau ușor. Vespasiano și le umezea cu limba. Acea limbă plină de falsitate îi făcea scîrbă Herminiei, de parcă ar fi văzut un limax lucios, de culoarea zahărului ars, care lasă bale. Își feri privirea și spuse cu glas hotărît :

— Drum bun și pe poimîine. Dar te previn că de data asta merg cu tine. Mă agăț de tine ca naufragiatul care se înecă, se înecă, se înecă... E un naufragiu, desigur, un naufragiu. Abisul mă înghite. Mă apuc de ce găsesc mai aproape. Nu mă mai uit dacă e o scîndură plină de cuie sau de murdărie. Totul e să ajung la mal, chiar dacă nimeresc pe o insulă pustie, pe care mișună jivine înfricoșătoare și oameni sălbatici.

— Ce imaginație înfierbîntată ! Nu-ți mai frămînta mintea atîta. Liniștește-te. Cu bine ! Nici nu știi tu cît te iubesc, comoara mea, cît de mult te iubesc ! suspină Vespasiano, trecîndu-și mîna cu gingășie prin părul Herminiei.

— În curînd o să te silesc să mi-o dovedești. La revedere !

A doua zi, la ora cinci, Juan Tigrul se sculă ca de obicei binișor, ca să n-o trezească pe Herminia. Cu o atingere ușoară și ținîndu-și respirația îi sărută fruntea și mîinile și ieși înafara orașului în căutare de ierburi de leac. De data asta Herminia era trează. Simți sărutările acelea ca pe niște cuie care-i perforează craniul și palmele, țintuind-o definitiv de scîndurile patului nupțial ca pe o cruce. De îndată ce Juan Tigrul ieși, se smulse din răstignirea aceea spirituală cu o smucitură semeață. Se îmbrăcă în grabă. Își acoperi fața cu un voal des. Ieși în stradă și o luă spre gară. Pătrunse pe peron. Se adăposti în spatele unor baloturi și lăzi de mărfuri, spionînd sosirea lui Vespasiano. Acesta își făcu apariția cu zîmbetul fericit al unei dimineți de vară și legănîndu-se grațios din șolduri. Se plimbă un timp pe peron, în sus și în

jos. Urcă într-un compartiment de clasa a doua. Răsună un țignal. Apoi, un clopoțel. Apoi, șuieratul locomotivei. Trenul gîfîi urnindu-se din loc și, cînd începea să prindă viteză, Herminia ieși din ascunzătoare, alergă o bucată de timp, sări pe scară, deschise ușa și pătrunse în compartimentul lui Vespasiano. Era singur. Herminia își scoase voalul și, cu o naturalețe afectată, spuse :

— Am venit. Sînt o femeie care se ține de cuvînt. Voiai să fiu a ta. Am venit.

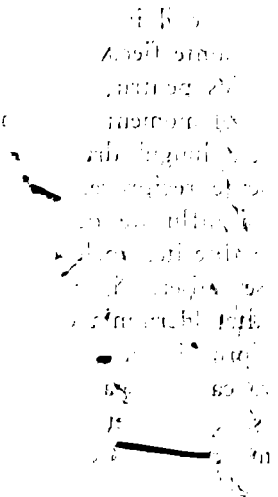

Adagio

VIAŢA LUI JUAN TIGRUL ŞI VIAŢA HERminiei, unite şi contopite în apele liniştite ale existenţei conjugale, se bifurcară dintr-o dată, ca un rîu care, în faţa unui obstacol, se desface în două braţe cu care îl înconjoară, neputînd trece peste el. De aici înainte fiecare avea să-şi urmeze cursul ei, misterios pentru ; şi amîndouă aveau să fie din acel moment uralele. Între una şi cealaltă, de-a lungul dr , era fatal să existe corespondenţe reciproce, ônanţe tainice, o telepatie secretă şi influenţe de o parte şi de alta. Deşi cu itinerare diferite, apele erau aceleaşi, căci amîndouă vieţile se uniseră şi se contopiseră mai înainte una cu cealaltă. Herminia credea că-şi redobîndise viaţa, viaţa ei proprie, fără nici o ştirbire şi nici un adaos ; şi ignora că ga ei viaţă rămăsese diluată, saturînd-o şi î eţînd-o, în viaţa lui Juan Tigrul ; aşa cum destinul vieţii lui Juan Tigrul era săpat în adîncul sufletului ei. Fiecare dintre ele, luată separat, avea să fie de aici înainte o viaţă înjumătăţită, lipsită de restul apelor sale, vii şi absente. Nici Juan Tigrul, nici Herminia, începînd din punctul despărţirii, nu mai puteau pricepe fiecare înţelesul propriei sale vieţi. Şi nimeni n-ar fi putut să-l priceapă decît ridicîndu-se pînă la perspectiva ideală a imaginaţiei, de unde să poată contempla în acelaşi timp cursul paralel al celor două vieţi.

În ziua aceea, sărutîndu-i Herminiei fruntea și mîinile, Juan Tigrul își închipui că percepe o ușoară tresărire, un fior care i se transmise și lui. Ieși tulburat din casă, cu o vagă neliniște. Nu cumva Herminia era bolnavă? Dacă moare Herminia?... Ce s-ar alege de el dacă ar pierde-o pe Herminia? Presentimentul că o va pierde pe Herminia puse stăpînire pe el.

Cum ar fi putut s-o piardă?

Juan Tigrul respinse bărbățește gîndul că ar fi putut s-o piardă pe Herminia. „Să vedem, își spunea. Poți s-o pierzi, Juan. Ești bărbat. Trăiești în această vale a plîngerii și totuși ți-a fost hărăzită cea mai mare fericire. Există pe lume vreo fericire ca a ta, Juan? N-ai auzit, și să știi că-i adevărul curat, că nu există fericire care să țină o sută de ani? O sută de ani... Doamne, eu nu-ți cer atît. Mă mulțumesc cu o zi de lumină și fericire, după care să mă las în voia odihnei, după ce mi-am făcut datoria. N-am altă dorință, Doamne, decît să-mi închei viața de bărbat lăsînd un urmaș vrednic după

Văzînd-o în fața lui pe Herminia, Vespasiano își ținu firea, lucru de care în situația aceea avea nevoie mai mult decît oricînd.

— Stai jos, spuse. O să cazi cu smuciturile astea ale trenului.

— Sînt o femeie decăzută, pierdută pentru totdeauna.

— Încă nu. Dacă o să ajungi cum spui, va fi pentru că așa ai tu chef.

— Nu-i vorba de chef, ci de voință.

— Nu pricep nuanțele astea.

— Nici nu-i nevoie. Nu-i momentul să ne lungim cu vorba. Ți-am mai spus că pentru mine e ca un naufragiu.

— Foarte bine. Fiindcă tu vrei să te compromiți, o să mă faci și pe mine să mă compromit. Eu singur, pe riscul meu și pe cheltuiala mea, mă descurc cum dă Dumnezeu ori mă învață necuratul, și reușesc să plutesc la suprafață, înfruntînd valurile vieții. Tu vii lîngă mine, ți-e frică să nu te înec și te agăți de gîtul meu, mă sufoci și uite că ne înecăm amîndoi... Dar, nechibzuită ce ești, de ce

mine ; să fie o operă durabilă, un copil care să trăiască pentru mine şi eu pentru el, cînd voi ajunge oale şi ulcele. Ziua fericirii mele e încă în zori, asemeni soarelui abia răsărit în zarea trandafirie, cum este cel de acum, care se apleacă, încă leneş, peste leagănul verde al dealurilor de colo. Lipsit de voinţă, soarele va ajunge la capătul zilei. Mie mi-ai dat voinţă, Doamne. La ce-mi slujeşte libertatea de a gîndi şi de a voi, dacă gîndul nu e faptă, nici voinţa nu-i putinţă ? Libertatea mea ţi-o înapoiez, Doamne, dacă nu direct în mînă, căci nu stă în puterea omului să ştie în ce parte se ascunde mîna ta nevăzută, lăsînd-o, fără a păstra nici o fărîmă de voinţă pentru mine, în puterea femeii pe care mi-ai dat-o de soţie, sau de stăpînă, căci e acelaşi lucru. Sînt muritor, şi ea e muritoare. Pe amîndoi ne aşteaptă moartea. Dacă e s-o pierd prin moarte, atunci să mor eu întîi, aşa cum se cuvine, şi să rămînă ea în viaţă, fiindcă e tînără precum această zi de vară.

Juan o Tigrul îngenunchease fără să-şi dea seavrei să te îneci şi să mă îneci şi pe mine ? Gîndeşte-te bine ! Încă mai e timp.

— Te-am anunţat că în curînd o să te silesc să-mi dovedeşti dacă e adevărat sau nu că mă iubeşti atît de mult.

— Şi eu m-am silit cît am putut să te conving că esenţa dragostei adevărate este libertatea. Libertatea fără nici o piedică. Nu există alt amor decît amorul liber. Nu-mi răpi libertatea şi-o să vezi că te învăţ ce e amorul. O să te fac să cunoşti desfătări de paradis care să te lase cu gura căscată şi-o să te îmbete !... Dar mai înainte e nevoie, e neapărată nevoie să-ţi redobîndeşti libertatea şi să mi-o redai pe-a mea, fiindcă, dacă nu renunţi la pasul pe care vrei să-l faci, gîndeşte-te bine, e mai sigur că tu o să-ţi pierzi pentru totdeauna libertatea, nu eu pe-a mea. Îţi vorbesc aşa cum ţi-ar vorbi un om cu scaun la cap, un om de onoare. Întoarce-te acasă, Herminia, întoarce-te acasă !

— Tu om de onoare ? Nici măcar om nu eşti !

— Herminia...

— Fiindcă dragostea aspiră la libertate şi nu admite piedici, eu am rupt cu toate, am părăsit totul : un

ma. Cu degetele răscolea pajiștea, ca și cum ar fi căutat ierburi de leac. „Ziua e tînără, își continuă monologul. Eu am să mor, ea o să rămînă văduvă, frumoasă și cu avere, o să mișune pretendenții. Unul din ei, poate cel mai nevrednic, o s-o cîștige. Eu voi mușca din țărîna care-o să mă acopere, și nu mă voi putea ridica în picioare ca să împiedic o asemenea mîrșăvie. Nu. Asta nu. Îl aud pe mișel lăudîndu-se cu dragostea Herminiei și bătîndu-și joc de mine, care nu mai pot să mă răzbun. O copleșește cu daruri și alintări. Îi șoptește la ureche cuvinte mieroase. Ea își amintește grosolănia mea, lipsa de maniere, gura mea stearpă, fără grai. Compară ziua de ieri cu cea de azi. Mă disprețuiește ; mă alungă din inima ei și mă șterge din amintire. Nu. Nu. Nu. Să mă urască, dar să nu mă uite." Juan Tigrul se așează pe vine și-și încrucișă brațele la piept, meditînd : „Ușurel, ușurel, Juan Tigrul, își spuse în sinea lui. De ce să mori tu și de ce să moară Herminia așa de repede ? Morții pe care îi bagi așa de ușor în mormînt sînt sănătoși și teferi. Te-ai gîndit cu prea multă bărbat, care e un bărbat adevărat și un om de onoare, un cămin liniștit în care eram stăpînă, o viață îmbelșugată, un viitor care ar fi putut fi fericit, totul, totul, pentru a zbura liberă alături de tine. La toate astea am renunțat ca să te urmez.

— Mă simt mîndru și — de ce n-aș mărturisi-o ? — mă sperie iubirea asta care vrea să distrugă tot, pînă și ceea ce iubește mai mult.

— Nu te mîndri cu mine, că poate iubirea mea a trecut. Acum mi se pare că e atîta timp de-atunci, atîta timp...

— Dacă totuși n-a trecut iubirea, ascultă ce-ți spun. Așa cum, știindu-mă liber, te iubesc la nebunie și te doresc, te doresc cu ardoare, dimpotrivă, simțindu-te atîrnată de gîtul meu ca un căpăstru și retezîndu-mi aripile libertății, aș ajunge să te urăsc, ți-o jur, și ai deveni îngrozitoare pentru mine. Întoarce-te acasă, Herminia. La Bonavilla poți lua trenul care merge la Pilares, și în curînd poți fi acasă fără să bage nimeni de seamă escapada asta prostească.

Herminia șovăia. Vespasiano stărui, schimbînd to-

nesocotință că moartea e singurul mod de a o pierde. Ești un copilandru fără experiență ? Pe ce lume trăiești ? Nu știi ce este o femeie pierdută pentru bărbatul ei ? E de-ajuns să spui o femeie pierdută. Ai grijă să n-o pierzi în felul ăsta. Ce preferi : să mori tu, să moară ea, ori să te înșele ? S-ar putea să ai parte de ultima nenorocire. Ea e plămădită din același aluat ca toate femeile. Ce îngrozitor ! *Vade retro.* Ea nu seamănă cu nici una. Este un exemplar unic, țesut cu hermine din paradis înainte de păcatul Evei. Cu toate astea, dacă te-ar înșela ? Ce-ai face tu ? Ți-ai spăla onoarea. Halal de tine, Juan ! Onoarea te face s-o urăști ; iubirea, s-o adori. Ai și omorît-o. Ce-ai obținut prin asta ? Onoarea ta e la fel de pătată ca și înainte, Juan ; fii sigur de asta. Acum urăști falsa onoare. Iar iubirea ta rămîne cu remușcarea sacrilegiului, fiindcă a distrus ceea ce adora. Nu femeia ta e pierdută, nici gînd de așa ceva, ci tu însuți, alături de ea, ești pierdut iremediabil. Ce preferi : s-o omori pe ea sau să-ți pui tu capăt zilelor ? Dar dacă-ți pui capăt zilelor o nul grav și adoptînd un gîngurit seducător :

— Nu-i așa că fetița mea adorată o să fie ascultătoare ? Nu-i așa că o să faci ce-ți spun eu, comoara mea ? Ai încredere în mine, căpșor zvăpăiat, și vom fi fericiți, fericiți pînă la delir și fără piedici în libertatea noastră. Herminia, Herminia... Aproape că nu reușesc să-ți vorbesc. De-ai ști cît te iubesc ! Te doresc cu un dor de moarte... Pînă la Bonavilla putem să ne înfruptăm puțin din fericirea noastră viitoare. O să vezi acum...

Vespasiano o cuprinse pe Herminia de mijloc, întinzîndu-și spre buzele ei gura senzuală și nesățioasă. Herminia îl respinse cu brutalitate :

— Lasă-mă-n pace !

Vespasiano, cu respirația întretăiată, dezlănțuit al doilea atac, fără să scoată un cuvînt. Herminia îl respinse din nou și spuse pe un ton batjocoritor :

— Ușurel, ușurel ! Cîtă nerăbdare !... Ai toată veșnicia în față, la dispoziția ta. Eram cufundată în gîndurile mele și cu nesocotința ta m-ai făcut să le pierd șirul. Mă gîndeam la tine. Îți plîng de milă.

pierzi pe ea. Şi fără ea cerul va fi pentru mine un infern." Juan Tigrul, îngenuncheat şi cu braţele desfăcute de parcă ar fi fost răstignit, se rugă cu glas tare, ridicîndu-şi ochii spre cer :

— Doamne Dumnezeule, ascultă-mi rugămintea pe care ţi-o fac din adîncul sufletului meu zbuciumat. Să n-o laşi să apuce drumul pierzaniei, Doamne, să n-o laşi ! Şi dac-o fi să mă desparţi de ea prin moarte, mai bine să fiu eu înşelat, cu condiţia să rămînă ea în viaţă. Şi dacă pentru ca ea şi cu mine să rămînem în viaţă preţul pe care mi-l ceri e să mă înşele, orbeşte-mă, Doamne, ia-mi lumina ochilor sufletului şi a ochilor trupului şi astfel, fără să ştiu şi fără să văd, o să trăiesc fericit, deşi o să fiu înşelat.

Juan Tigrul se ridică în picioare dintr-o săritură. Se făcu roşu la faţă, căci i se urcase sîngele la cap din pricina mîniei.

— Juan, Juan, îşi spuse, continuîndu-şi monologul. Ai devenit un laş ? Dezertezi de la datorie ? Bun exemplu dai bărbaţilor nefericiţi... Ce s-ar alege de lumea asta dacă toţi bărbaţii, în situaţia ta, te-ar

— Să ştii că poţi să-mi plîngi de milă, îndrăgostit cum sînt de-o femeie de gheaţă, pe care, dacă nu-mi stinge focul iubirii, o s-o fac să se topească la căldura pasiunii mele şi n-o s-o mai pot găsi niciodată.

— Ultimele tale cuvinte înainte de a încerca să mă săruţi nu le-am mai auzit. Mi s-a părut că aud un hîrîit supărător, ca un plînset de cimpoi. Am căzut pe gînduri cînd ai declarat că dacă eu aş vrea să fii numai al meu m-ai urî şi aş deveni îngrozitoare pentru tine. Ce deosebire, Dumnezeule ! Deosebire faţă de cine ? o să mă întrebi. Ştiu eu bine ce spun şi pe tine nu te priveşte. Vrei să fiu a ta, fără ca eu să am dreptul ca tu să fii al meu. Multă libertate, nici o egalitate. Dacă am fi egali, m-ai urî. Ai fost sincer pentru prima dată. Sărmanul Vespasiano ! Îţi plîng de milă ! Aşa te-ai născut. Nu eşti rodul voinţei tale. Ce vină ai tu ? Ţi-e frică de dragoste care, asemeni morţii, opreşte timpul în loc şi-l desfiinţează. Soarta ta e să te rostogoleşti la vale, fără oprire, azvîrlit de colo-colo în prăvălirea ta pe povîrnişul timpului. Sărmanul Vespasiano ! Ţi-e frică de dragoste. N-ai iubit nicio-

imita ?... Juan Tigrul, mai marele peste confreria încornoraților... O să-ți dea onorabilul titlu de încornorat de bunăvoie. Cînd o să treci pe stradă, lumea o să te privească pieziș cu un zîmbet batjocoritor. Și tu, neștiutor, o să mergi cu capul sus, ca și cum ți-ar face plăcere să-ți arăți podoaba și să te făleşti cu simbolul ocării tale. În casele oamenilor cinstiți o să fii motiv de indignare ; în cîrciumi, spelunci și taverne, prilej de batjocură. Faima o să-ți fie știrbită și numele-ți va fi terfelit zgomotos pe străzile orașului ...ca un cîine cu o tinichea legată de coadă. Și tu, cu toate astea, vrei să rămîi mai departe înșelat și fericit ? Hm, la naiba...

Juan Tigrul își smulse din adîncul sufletului un geamăt nearticulat care se răspîndi pe cîmpul din marginea orașului asemeni mugetului unui taur în călduri.

— Deschide-mi, Doamne, ochii, cînd o fi cazul ! murmură.

Și corectîndu-se :

— Sau nu mi-i deschide, căci de asta am eu grijă. Cînd e vorba de onoare, sînt un Argus.

Băgă de seamă nu departe un pîrîu cu apă foarte dată și nici n-o să poți iubi. Asta ți-e soarta ! Îți plîng de milă.

— N-aș fi bănuit că ai darul oratoriei. Iritarea le face pe femei să vorbească frumos.

Tocmai atunci intră controlorul. Herminia se grăbi să spună :

— N-am bilet. Domnul o să plătească amenda.

Și accentuă cuvîntul „domnul".

— Pînă unde ? întrebă controlorul.

— Pînă la Bonavilla, răspunse Vespasiano.

— Nu, pînă la Regium, corectă Herminia. De ce să-i facem greutăți de două ori acestui domn, silindu-l să mai plătească un bilet la Bonavilla ?

După ce controlorul ieși, Vespasiano, furios, se ridică în picioare. Cu o mînă se ținea de plasa pentru bagaje, iar cu cealaltă gesticula, clocotind de mînie :

— Gata, asta pune capac la toate ! N-am chef de scandaluri. Juan Tigrul mi-e prieten. Eu nu fur nevasta unui prieten. E limpede ? Mi-am bătut cu tine gura de pomană, ca un cîine care latră la lună. Treaba ta ! La prima stație mă mut în alt compartiment. Pentru mine nu mai exişti. Poți s-o

limpede, care curgea lin printre flori. Pe brînci, sorbi din apa lui. Apa rece îi potoli imaginația înfierbîntată. „Acum ești mai liniștit, Juan. Recunoaște că ți-au trecut prin cap tot felul de sminteli. Chibzuiește cu mai mult calm. La ce bun furia asta care te stăpînea pînă acum cîteva clipe? Atît de mult îți pasă de ce spune lumea? Dar dacă zvonurile n-au nici un temei? Totul se poate întîmpla. Judecînd după gîndurile și intențiile tale mai vechi, ceea ce simți tu nu este atît o iubire pentru Herminia, cît o iubire pentru tine însuți, amor propriu și orgoliu prostesc, fiindcă te-a făcut să-ți ieși din fire teama de ce-o să vorbească lumea pe seama ta. La urma urmei, poți să le rînduiești pe toate. Nu te-ai gîndit la asta? Ai să vezi. Dacă Herminia te înșală — Doamne ferește! —, n-o s-o facă singură, ci împreună cu un seducător. Mai mult ca sigur că ea a fost înșelată de el; așa încît el a înșelat-o și pe ea, și te-a înșelat și pe tine. Vrei să-ți speli onoarea? Spal-o în sîngele seducătorului. Tribunalele or să te achite, după ce mai înainte ai fost achitat de tribunalul proiei pe drumul care-ți place, dar fără încuviințarea mea. O să-i scriu lui Juan Tigrul, ca să fie limpede pentru el că nu sînt complice la fuga ta. Nu vreau să am încurcături. Dacă ești ca o capră neastîmpărată, atunci să te adune de pe drumuri bărbatul tău, e treaba lui. (*Schimbînd tonul:*) Vino-ți în fire, Herminia! Mai e timp...

— Calmează-te, Vespasiano! Nu-ți fie frică! Nu ești complicele meu. O să am grijă să spun asta sus și tare. O să dau și un anunț la ziar. Nu m-ai răpit. Am fugit fiindcă așa am avut eu chef. Nici mai mult, nici mai puțin. N-am fugit ca să rămîn cu tine, netotule! Tu ai fost un pretext. Nu ți-am spus de la început că sînt o femeie decăzută, pierdută pentru totdeauna? Cum o să te compromiți tu cu o femeie decăzută?

— Dar ce ai de gînd? Unde vrei să ajungi?

— Capra trage spre zăvoi. Unde vrei să trag eu? Sînt o femeie pierdută și o să mă însoțesc cu surorile mele, celelalte femei pierdute, cele care au iubit prea mult și n-au fost prețuite, ori cele care n-au știut să prețuiască pe bărbații care le-au iubit prea mult, spuse Herminia, dîndu-și capul pe

priei tale conştiinţe. Nimeni nu va putea să te vorbească de rău, ci te vor aproba cu toţii. Iar ea o să-şi bage minţile-n cap şi de-aci înainte o să-i treacă pofta de a-ţi pune coarne. Poate fi ceva mai limpede şi mai simplu? Şi acum alungă grijile, Juan Tigrul. Bucură-te de viaţă şi de ziua de mîine." Îşi reluă drumul. După cîtva timp auzi dintr-o casă ţărănească strigăte amestecate : ţipete de femeie şi glasul răstit al unui bărbat :

— Tîrîtură! Stricato! Căţea! Cînd o să-ţi bagi minţile în cap?... O să rup ciomagul ăsta pe spinarea ta!

Şi printre ţipete se auzea răsunînd înfundat bîta, de parcă cineva ar fi bătut covoare.

— Vai! Vai! Ajutor, săriţi, oameni buni, că diavolul ăsta mă omoară! urla femeia.

Juan Tigrul dădu fuga pînă la locul unde se petrecea jalnica scenă şi, cînd ajunse, spuse cu un glas ameninţător :

— Opreşte-te, omule! Nu ţi-e ruşine să baţi în halul ăsta o sărmană femeie?

Ţăranul puse bîta jos. Juan Tigrul o ajută pe femeie să se ridice. Era o femeie spate, cu ochii strălucitori şi umezi.

Vespasiano se aşeză lîngă Herminia şi-i luă cu blîndeţe mîna într-ale sale.

— Ai spus...?

— Ce-ai auzit.

— Nu-mi vine să-mi cred urechilor...

— Mai înainte în mod confuz, dar de azi dimineaţă cu luciditate, m-am văzut pe mine, în adîncul sufletului, atît de rea, atît de rea şi atît de decăzută, încît am luat hotărîrea nestrămutată de a-mi lua pedeapsa pe care o merit ducîndu-mă să trăiesc printre surorile mele şi cu surorile mele, celelalte femei decăzute.

— Ce exagerare, fetiţa mea! Cînd tu eşti întruchiparea virtuţii romane... N-o să faci una ca asta.

— E hotărîrea mea nestrămutată. Nu mă cunoşti, urmă Herminia, privindu-l cu dispreţ.

— La naiba, la naiba!... Atunci lucrurile iau o întorsătură foarte critică. Linişteşte-te, Herminia, linişteşte-te. Acum, cînd te văd la marginea unei prăpăstii, descopăr cît de mult te iubesc. Tremur de înfiorare, nu simţi?

Vespasiano tremura, într-adevăr, dar tremura de

meia care zăcea la pămînt să se ridice.

— Domnule, răspunse țăranul, sărman sînt eu. Aș vrea să te văd în pielea mea...

— Nu-i nevoie, prietene, îi tăie vorba Juan Tigrul, cu chip neîndurător.

— Te cred. Soarta mea nu-i de invidiat.

— Nu știu care-i soarta dumitale, și nici nu-mi pasă. Admit că ai motive să-ți bănuiești nevasta. Chiar dacă așa stau lucrurile, nu-i un motiv suficient ca s-o bați în halul ăsta.

— Bănuieli... Vai, domnule! Pînă și dobitoacele din jurul casei sînt mai credincioase... Numai să încerce o găină din vecini să scurme în ograda mea, ori un porc să-și bage rîtul în copaie, ori o vacă să vină să pască iarba din pășunea mea, ori un cîine să-mi intre în bucătărie după un coltuc de pîine, și-ai să vezi cum găinile mele, și porcul meu, și vaca mea, și cîinele meu îi pun pe fugă lovindu-i cu pliscul, împungîndu-i cu coarnele, rupîndu-i și scărmănîndu-i zdravăn cu colții.

— Dar dacă dobitoacele astea ar veni dinafară și cele dimprejurul casei n-ar emoția și tulburarea bărbatului care, rătăcit într-un labirint fără ieșire, zărește dintr-o dată o portiță de ieșire. Această portiță secretă ar fi putut să-l conducă totodată la împlinirea poftelor lui. Cu iuțeala unui strateg al amorului, deprins cu ambuscadele, subterfugiile, asalturile și manevrele de învăluire, Vespasiano schiță în minte liniile principale ale planului său. După o pauză, în timpul căreia nu conteni o clipă s-o mîngîie pe Herminia pe dosul palmei, așa cum netezești coama unui animal sălbatic ca să-l îmblînzești, continuă să vorbească mieros:

— La fel cum, în urmă cu cîteva clipe, datorii de prietenie îmi cereau să te dezaprob, acum, cînd cunosc intenția ta nestrămutată, conștiința mea, din prietenie și din milă, mă silește să nu te părăsesc. Situația, sub aspect moral, este următoarea: ai fugit de la domiciliul conjugal din motive care nu au importanță. Asta te privește pe tine. Întîmplarea mă scoate în drumul tău, la o răspîntie: „Ce faci aici? te întreb. Întoarce-te acasă.“ Tu îmi răspunzi că ți-ai luat lumea în cap și ești hotărîtă să cazi în brațele pri-

face nimic ca să le împiedice, recunoaşte că nu te-ai gîndi să-ţi baţi găinile, porcul, vaca ori cîinele, ci pe intrus.

— Eu, domnule, nu ştiu ce-i aceea intrus. Presupun că e ceva ca un fel de hoţ. Aici, domnule, nu-i vorba de hoţi. E vorba de o hoaţă, femeia mea.

— Nu înţeleg. Eu credeam...

— Dacă ai fi venit mai înainte, pe neaşteptate, cum am venit eu, şi-ai fi găsit-o cu Mualdo de Tina, cum am găsit-o eu, atunci ai înţelege şi dumneata.

— Aha! Aşa, va să zică! *In fraganti...*

— Domnule, cu vorbele astea pe care le foloseşti, parcă mi-ai vorbi pe latineşte.

— Vreau să spun că te compătimesc.

— Bănuiam.

— Şi o compătimesc şi pe ea. Dumnezeu mi-e martor! Bătaia e un obicei rău. Ce cîştigi dumneata lovind cu bîta-n apă? Dacă nefericita dumitale nevastă, ademenită, şi-a dat inima altuia...

— Numai inima? Asta n-ar fi nimic, îl întrerupse ţăranul. Cu ce-i al ei facă ce-o vrea, şi poate să dea mului venit. Îmi îngădui să mă îndoiesc de spusele tale, dar ochii tăi îmi revelă fermitatea deciziei pe care ai luat-o. Ce trebuie să fac eu? Pot eu consimţi ca nevasta unui prieten, o femeie pe care, pe de altă parte, o ador, să se tăvălească în noroi ca o tîrfă ordinară, la discreţia oricui? Niciodată! Niciodată! Din mai multe rele, cel mai mic. Nu există altă soluţie în cazul ăsta. Stătea scris în ceruri că sîntem făcuţi unul pentru celălalt. Iată proiectul meu: la Regium te voi duce la casa unei femei respectabile şi înţelegătoare, o veche prietenă de-a mea. O cheamă doña Etelvina. O să închiriez pentru tine un budoar cu alcov. O să-ţi fac toate gusturile. O să trăieşti acolo în linişte şi discreţie. Vei fi ca nevasta mea. Şi cum eu o să lipsesc cea mai mare parte a timpului, silit de profesia mea de voiajor comercial, o să treci drept soţia unui marinar. Apropierea mării o să întărească această impresie. În timpul despărţirilor forţate, cu cîtă nerăbdare numără marinarul şi nevasta lui zilele care mai lipsesc pînă la sosirea în port!... Şi pe urmă ce bucurie, ce extaz, ce frenezie, cînd corpurile lor se reîntîlnesc!... Vrei,

orice cui îi place și cît îi place.

— Cum vine asta, prietene? Tot nu înțeleg. Femeia măritată nu are nimic al ei; prin urmare, nu poate dispune de nimic. În fața altarului a jurat să aparțină cu trup și suflet bărbatului.

— Nu spun ba. Cine ia în seamă balivernele astea? Adevărul e că și trupul și sufletul sînt numai ale ei. E o prostie să vrei să-i stăpînești în întregime trupul, cum n-are nici o noimă să vrei să pui stăpînire pe sufletul ei. Cel mai bun lucru e să lași femeia să facă ce vrea. Oricît ai păzi-o, pînă la urmă face tot ce vrea ea. Asta nu-i treaba noastră. Trupul ei și sufletul ei nu sînt ale noastre. Dacă femeia mănîncă prea multe mere și pe urmă o doare burta, o să mă doară și pe mine burta din pricina asta? Mie nu-mi pasă nici cît negru sub unghie.

— După cît se pare, pe dumneata nu te interesează cîtuși de puțin dacă-ți pune coarne. N-am mai văzut un om ca dumneata. Te înțeleg din ce în ce mai puțin. Nu mi-ai spus adineauri că furia dumitale se datora faptului că ți-ai îngerașul meu? Cum ți se pare proiectul?

După tensiunea extraordinară dinainte, Herminia a fost cuprinsă de o relaxare vecină cu leșinul. Se simțea epuizată, foarte slăbită, cuprinsă de o vagă amețeală. Se simțea stăpînită de o apatie și o delăsare fără sfîrșit.

— Vrei? întreba Vespasiano cu un tremolo rugător.

— Mi-e totuna, suspină Herminia cu un glas slab, cu pleoapele plecate, de parcă s-ar fi lăsat în voia lui Vespasiano și el ar fi putut face cu ea tot ce dorea.

Vespasiano își spuse: „În sfîrșit... E dată dracului fetișcana. Știu că mi-a dat de furcă, nu glumă..." Și apoi cu glas tare, îmbrățișînd-o pe Herminia și amestecînd cuvintele cu sărutările:

— Fii binecuvîntată, luceafăr de seară, raclă de aur sculptată, cană cu must, corp de zeiță, jilț de puf și mătase! Ce fericit mă faci! Ce fericită o să te fac eu! Și diavolii și îngerii o să ne invidieze.

Herminia se simțea din ce în ce mai amețită. Auzea un cor de glasuri cavernoase. Vespasiano îi acoperea fața cu sărutări umede. Primele sărutări s-ar putea

surprins nevasta în brațele unui bărbat ?

— Domnule, dumneata bați cîmpii. În brațele unui bărbat... Asta-i bună ! Nu, domnule. I-am găsit mîncînd, îndopîndu-se. Nevasta mea e o leneșă și o mare mîncăcioasă, o nesătulă. Poate să aibă prieteni și ibovnici cîți vrea, eu nu mă amestec. Dar s-o invite ei. Să-i dea cadouri, și ea să aducă acasă lucruri folositoare, n-am nimic împotrivă. Dar nu să-i invite ea pe ei și să-i ospăteze din bucatele mele, ale mele, domnule. Pe urmă, cînd văd că s-au împuținat cîrnații și șuncile și caltaboșii, îmi spune că i-a furat pisica. Am prins-o de nenumărate ori, domnule, benchetuind cu hăndrălăii. Și mereu i-am rupt coastele cu *ostromentul* ăsta. Dar degeaba. N-are leac. O s-o omor în bătaie.

— M-ai lăsat cu gura căscată, omul lui Dumnezeu. Ei, acum mă duc, că s-a făcut tîrziu. Rămîi cu bine, prietene. Poartă-te mai frumos cu nevasta dumitale și-o să-ți meargă mai bine. Îți pun în vedere, bagă de seamă, îți pun în vedere să nu-ți mai bați nevasta, că altfel o să ai de-a face cu mine, și să știi că spune că i-au plăcut, ca o ploaie fină și călduță care cade pe pielea înfierbîntată. Deodată, o sărutare pe frunte o răni, de parcă s-ar fi zgîriat la o rană proaspătă. Retrăi cu intensitate senzația sărutării matinale a lui Juan Tigrul : o senzație solidă, ascuțită și stăruitoare, care-i pătrunsese adînc în carne. Vespasiano îi dădu o nouă sărutare pe frunte. Herminia nu mai putu suporta. Se simți cuprinsă de un fel de greață, nu știa dacă a trupului sau a sufletului. Avea niște crampe îngrozitoare, de parcă i s-ar fi înnodat mațele. În adîncul sufletului ei auzi, foarte ușor, cum bate o inimă care nu era a ei. Se crispă deodată și-l respinse cu hotărîre, trîntindu-l pe pernele canapelei.

— Drace, ce femeie. Cine să te înțeleagă ! bombăni Vespasiano, reușind cu greu să se ridice în picioare și potrivindu-și nodul la cravată. Își spuse : „Acum e în joc onoarea mea. Ce-o fi, o fi. Cu forța sau cu șiretlicuri o să te cuminț esc eu, pui de viperă."

Herminia, parcă vorbind cu ea însăși, murmură :

— Oare mă înțeleg eu pe mine însămi ?

eu o să aflu orice mișcare pe care-o faci.

— Am înțeles, domnule.

— Iar dumneata, femeie, cînd ai un bărbat atît de îngăduitor, de ce nu-i respecți cămara, mai ales că ăsta-i singurul lucru pe care ți-l cere? Făgăduiește-mi...

— Engracia, domnule.

— Engracia... Engracia... bolborosi Juan Tigrul, făcîndu-se verde la față. Adăugă în grabă: rămîneți cu bine.

Îndepărtîndu-se cu pas zorit, se gîndea: „Sînt uluit. Și totuși e un bărbat ca oricare altul. Ce viață duc și oamenii ăștia! Pe ea o cheamă Engracia. Engracia..." Timp de o clipă, pentru Juan Tigrul Herminia n-a mai fost Herminia. Soția lui redevenea Engracia de altădată. Chiar atunci auzi din nou țipetele țărăncii și loviturile înfundate, ca atunci cînd bați covoarele, cu care o altoia bărbatu-său. Fu cît pe-aci să se întoarcă, dar își astupă urechile, fiindcă nu putea să mai zăbovească acolo. Ajunse într-un suflet în oraș. Înainte de a-și instala taraba în piață, intră în casă.

— Engracia, Engracia! strigă, crezînd că spune Herminia.

Trenul se opri în gara Lugarones. Intrară în compartiment un preot bătrîn, o bătrînă cu pălărioară și un boiernaș de vreo cincizeci de ani, îmbrăcat într-un costum nou-nouț. Bătrîna și preotul își făcură semnul crucii la pornirea trenului. Preotul își puse ochelarii și-și deschise cartea să se roage, silabisind repede dar fără a fi auzit. Boiernașul scoase din buzunar un ziar local, îl deschise larg și se cufundă în ultimele știri. Herminia, moleșită, își sprijini capul într-un colț și închise ochii, absentă la tot, chiar și la ce se petrecea în sufletul ei. Se simți dintr-o dată atît de covîrșită, de copleșită de o altă existență originală, de neînțeles, contradictorie față de existența ei anterioară, încît rămase complet lipsită de gînduri. Deschidea gura cu disperare, de parcă ar fi vrut să-și reverse întreaga emoție, crescîndă și oarbă, care-i stăpînea sufletul. Vespasiano se aplecă și-i spuse:

— Ce-i cu tine? Ești foarte palidă.

Preotul, plecîndu-și fruntea ca să poată privi pe deasupra ochelarilor, îl întrebă pe Vespasiano:

— Doamna nu se simte bine?

Nu-i răspunse nimeni. Simți o împunsătură în inimă. Strigă din nou :

— Engracia !

Căută în toată casa. Cu glas tare și hotărît, spuse :

— O fi la biserică. Te îndoiești cumva, Juan ? Chiar în clipa asta ți se hotărăște soarta. Dacă te îndoiești, nu mai ai nici o scăpare. Nu te îndoi, orice s-ar întîmpla ; nu te lăsa înșelat încă o dată de aparențe. Răul gîndit transformă în realitate gîndul rău ; și așa îți primești pedeapsa de la Dumnezeu. Nevasta ta e la biserică.

După ce Juan Tigrul își instală taraba în piață, doña Iluminada, din prăvălia ei, îi strigă :

— Vino-ncoa. Presupun că mîine o să benchetuim în toată legea.

— Vecino, eu sînt un om sobru și nebăutor. Aș putea să mă hrănesc numai cu ierburi și cu alune, ca oile și maimuțele.

— Haide, asta mai lipsea acum, să te compari cu maimuțele. Mare strengar mai ești, prietene don Juan.

— Maimuța, doamna mea, este un animal foarte inteligent, deși nu face altceva decît să imite și, prin urmare, se lenevește și nu

— Probabil că e o ameteală. Călătorește cu trenul pentru prima dată, explică Vespasiano.

Interveni și bătrîna, interesîndu-se cu îndoită curiozitate, de femeie și de bătrînă :

— Sînteți căsătoriți de mult ?

— Nu, doamnă, răspunse Vespasiano cu înfumurare strengărească, netezindu-și mustața mătăsoasă.

— Bănuiam eu. Doamna e foarte tînără. Ameteala asta probabil că-i vine mai curînd de la starea ei decît de la tren, spuse bătrîna cu un zîmbet care urmărea să-i facă plăcere lui Vespasiano.

Dar Vespasiano se încruntă deodată și-și mușcă mustața. Preotul se uită chiorîș la bătrînă. Herminia nu auzise nimic din această conversație.

După ce citi ziarul de la un capăt la altul, fără să omită reclamele și anunțurile mortuare, boiernașul intră în vorbă cu Vespasiano. Conversația se însufleți. Vespasiano povesti cîteva anecdote deocheate, deloc atice, ci mai curînd beoțiene, din acelea pe care le duc dintr-un loc într-altul voiajorii comerciali, și unele din ele fac ocolul lumii. Boiernașul rîdea cu ho-

vrea să se slujească de mîini şi de picioare. Închipuie-ţi un om ca mine cu patru mîini. Ce n-aş face cu ele ? Dar de ce mă rog o să benchetuim mîine în toată legea ?

— Ai uitat ce zi e mîine ?

— Drept să-ţi spun, niciodată nu ştiu în ce zi sîntem.

— Ce fericit eşti.

— Da, doamnă. Mă consider fericit. Mai fericit decît sînt nici n-aş putea fi.

— Nu te împăuna, că aduci nenoroc.

— Dumneata crezi aşa ceva ?

— Dumneata nu ?

— Eu nu cred în preziceri şi superstiţii. Să ne întoarcem la oile noastre : ce zi e mîine ?

— Sfîntul Ion, omul lui Dumnezeu. E ziua dumitale.

— Că bine zici ! Ce devreme cade anul ăsta Sfîntul Ion !

— La fel ca în ceilalţi ani.

— Mie mi se pare că a venit în galop.

— Mai mult ca sigur că Herminia n-a uitat cum ai uitat dumneata.

— Care Herminia ? A, da ! Herminia... Nu mi-a spus nimic.

hote. Bătrîna aprecia şi ea glumele, deşi nu le înţelegea. Preotul, din cînd în cînd, îi săgeta, pe deasupra ochelarilor, cu o privire fulminantă, deşi o dată fu silit să se ridice şi să se ducă la fereastră, prefăcîndu-se că are un acces de tuse, fiindcă nu-şi putuse stăpîni rîsul.

Trenul se opri.

— Am ajuns, Herminia.

— Slavă Domnului !

Cînd ieşiră din gară, Vespasiano întrebă :

— Ce facem ? Tu hotărăşti, Herminia.

— Ce ştiu eu ? Du-mă undeva unde să pot dormi. Mi-e atît de somn, atît de somn, încît aş vrea să pun capul pe pernă şi să nu mă mai scol decît printre morţi, în ziua judecăţii de apoi, şi să mă aşez alături de păcătoşi.

— Ce prostii ! Sigur că ai nevoie de odihnă. Hai să mergem !

O luară pe jos pe străzile oraşului. Cînd ajunseră într-o piaţă care dădea spre mare, Herminia, văzînd întinderea verde-albastră, frămîntată de un vînt puternic, exclamă speriată :

— Oh !

— E marea, explică Vespasiano.

— Marea !... Marea !..., murmură Herminia.

— Pun prinsoare că ţi-a pregătit o mare surpriză pentru ziua de mîine.

— Doamnă, mie nu-mi plac surprizele ; nici să le fac, nici să mi se facă.

— Lasă că din cînd în cînd nu strică să ai parte de o surpriză..., nu ştiu cum să spun ; o surpriză grozavă, care n-ar trebui să fie surpriză ; recunoaşte că ţi-ar face plăcere să-ţi facă Herminia o surpriză.

— Am rămas paf cu insinuările dumitale. Mai slăbeşte-mă cu surprizele, care pot fi fatale, cum se spune despre unele persoane care, din pricina şocului, au murit pe loc cînd au aflat o veste extrem de îmbucurătoare.

— Tocmai de aceea vreau să te pregătesc, ca să preîntîmpinăm şocul.

— Doamnă, azi nu-mi arde de vorbe ocolite şi în doi peri. Încă de dimineaţă sînt îngrijorat şi prost dispus, fiindcă, înainte de a ieşi din oraş după ierburi, mi s-a părut că Herminia e puţinel bolnavă.

— Şi n-ai observat asta pînă azi dimineaţă ?

— Ce vrei să spui ? Crezi că Herminia e bolnavă ? Nici pomeneală. Cînd m-am întors acasă, ea plecase la biserică.

Vespasiano o duse pe Herminia la o codoaşă, cunoscută în oraş sub porecla *Telva*[1], *mama Neostenitelor*. Uşa era închisă ; ferestrele acoperite cu jaluzele verzi. Codoaşa ocupa întreaga casă, care avea două caturi. Catul principal, cu intrarea pe la faţada clădirii, era casă de afaceri. Catul al doilea era bordel, cu prostituate, şi intrarea se făcea printr-o fundătură din spatele clădirii ; deşi cele două niveluri erau legate printr-o scară interioară în spirală. Au răspuns cu mare întîrziere la bătăile lui Vespasiano. Deschise în sfîrşit o femeie burduhănoasă, ciufulită şi îmbrăcată neglijent :

— Ce-i cu tine pe-aici, Malacof ? (În casa aceea lui Vespasiano i se spunea cu familiaritate Malacof, din pricina şezutului său proeminent.) Bine-ai venit. La ora asta te-ai şi pus în mişcare ? Credeam că-i lăptarul. Cine-i fetişcana ?

— Bine te-am găsit sănătoasă, Medera. Aş dori s-o văd îndată pe doña Etelvina, spuse Vespasiano foarte serios, făcîndu-i cu ochiul femeii, pentru a-i da

[1] Diminutiv de la numele Etelvina.

— Bine face că se duce la biserică pentru a-i mulţumi lui Dumnezeu.

— Să-i mulţumească lui Dumnezeu ? De ce ?

— Pentru că e puţintel bolnavă, cum ai spus. Încă n-ai înţeles ? Pune-ţi mintea la contribuţie ! O fată de curînd măritată care e niţeluş bolnavă... Ce altceva poate fi decît... ? Era de-ajuns s-o vezi în ultimele zile... Şi dumneata, care te crezi, cum te-am auzit, la fel de bun medic cu domnul *Hipócritas*, nici mai mult nici mai puţin... Ca şi cum n-ar fi asta garanţia ultimă a fericirii dumitale. Ce-i drept, nu te-am văzut niciodată ridicîndu-ţi ochii la chipul Herminiei, şi nu-i nimic neobişnuit că nu i-ai admirat în ultimele zile faţa albă şi gînditoare ca a Fecioarei cu pruncul în braţe.

Juan Tigrul deveni livid, aproape pămîntiu. Căzu pe un scăunel, ţeapăn şi parcă lovit de dambla. O jumătate din faţă i se schimonosi ca unui paralitic. Arăta îngrozitor. Din fericire cealaltă jumătate mai putea s-o mişte ; îi curgeau balele în colţul gurii şi abia putu să îngaime, scrîşnind din dinţi cu un zgomot de scripete.

a înţelege că trebuia să se prefacă şi să ia seama cum vorbeşte.

— Aoleu !... Ce vorbe frumoase !... Doña Etelvina !... S-au întors vremurile manierelor elegante. Telva abia s-a culcat. Nu pot s-o scol nici măcar pentru tine, care eşti unul din clienţii cei mai bine primiţi.

— Deocamdată să intrăm. Ţine, şi du-te s-o anunţi pe doña Etelvina.

Şi Vespasiano puse doi *duros* în mîna zdrahonului de femeie.

Urcară toţi trei la catul de sus. Femeia îi conduse pînă la un iatac mobilat pestriţ, unde era un pat larg într-un colţ şi, deasupra, cît ţinea peretele, o oglindă mare, dreptunghiulară. Îndată ce ieşi femeia, Herminia spuse :

— Nu mai juca teatru. Nimic nu mă mai înspăimîntă. Ştiu unde sînt. E locul unde merit să fiu. Acum lasă-mă să dorm. Pleacă. Să mă lase singură. Să nu mă deranjeze. O să închid uşa pe dinăuntru. O să chem eu. Pleacă. Pleacă. Nu vreau să te mai văd în faţa ochilor.

Şi căzu cum cade trupul unui mort în groapă în patul acela al păcatului josnic şi cu simbrie.

— Un fiu ! Un fiu !

Doña Iluminada sări în ajutorul lui Juan Tigrul :

— Să vedem dacă pe dumneata vestea asta te bagă în mormînt... La revedere !

Juan Tigrul clătina din cap, zicînd că n-avea de gînd să moară. Şi ca să arate că se simte bine, strîngea şi întindea un picior ca un tocilar ori un ciclist. Văduva, văzîndu-l, izbucni în rîs. Juan Tigrul se încordă, într-un efort de titan care se pregăteşte să rupă un lanţ, şi pînă la urmă făcu o săritură uimitor de agilă, apoi, deschizînd şi apropiind braţele în aer, mai făcu alte cîteva sărituri şi mai sprintene, cu paşii îndrăciţi ai unui dans triumfal de sălbatici. Într-una din aceste piruete de smintit lovi cu pumnul în lampa atîrnată deasupra tejghelei, o făcu ţăndări, şi el îşi juli pielea. Ţîşni sîngele, grena, gros, ca sîngele de taur...

— Sînge... Sînge... Sîngele meu amestecat pentru totdeauna cu sîngele Herminiei, răcni înfundat Juan Tigrul.

Şi sărută o dată, de două ori, de nenumărate ori propriul său sînge, frecîndu-şi buza de rană.

— Cum o să te las aşa, copila mea ? După ce m-am scufundat în adîncul mării în căutarea unei perle şi am ieşit la suprafaţă, abia ţinîndu-mi respiraţia, cu ea în mînă, vrei acum s-o arunc din nou în apă ? Nu, comoara mea.

Şi Vespasiano încercă s-o mîngîie.

— Pleacă ! Pleacă ! Nu mă face să-mi ies din fire, strigă Herminia pierzîndu-şi răbdarea.

— Ssst..., îi făcu semn Vespasiano ducînd degetul la gură.

Herminia schimbă tonul. Glasul ei era acum rănit şi jalnic ; privirea, umilă şi rugătoare :

— Te implor să mă laşi să mă odihnesc. Fii bun cu mine, măcar o dată.

— Fii tu bună cu mine.

— O să fiu. Mai tîrziu. Cînd o să mă liniştesc. Vreau să dorm...

— O să-ţi veghez somnul.

— Dar nu în camera asta. Lasă-mă, te rog, singură, în amintirea mamei tale.

Vespasiano ieşi, cu gîndul să revină curînd. O auzi pe Herminia încuind uşa pe dinăuntru. „E nebună şi e în stare să facă o nebunie, îşi spuse. În ce be-

— Există Providență, exclamă doña Iluminada. Fără acest sînge providențial, puteai să faci o congestie cerebrală și să te cureți.

— Ce importanță are asta acum, cînd am devenit nemuritor ?

— Nu știi ce spui. Intră să te speli pe față. Arăți înspăimîntător. Acum pari într-adevăr un tigru care a devorat o gazelă lipsită de apărare. Nu pot să mă uit la dumneata. Mi se învălmășesc gîndurile.

Și văduva își acoperi ochii cu mîinile.

— Da, doamnă ; mă duc să mă spăl. Gustul sîngelui m-a făcut să simt că-l sărut pe fiul meu nenăscut. Mă duc să caut o pînză de paianjen, care e cea mai bună cataplasmă pentru oprit sîngele.

Intră în cămăruța din fundul prăvăliei. După cîteva clipe, ieși grăbit.

— La revedere !

— Unde pleci așa, omule ?

— Doamnă... Mă duc s-o văd pe Herminia fără să pierd o clipă. E firesc, e omenesc...

— Aș vrea să te văd cum îți joci rolul. Dacă de obicei în fața ei parcă ți-ar fi limba legată, ce-o să faci în lea am intrat !" Cum era client de încredere, se duse glonț în odaia Telvei, care, deși se trezise, stătea încă în pat.

Îi povesti ce crezu de cuviință să povestească, o instrui cu privire la modul în care trebuia să se comporte cu Herminia, îi comunică temerile lui că fata, disperată, ar putea să facă un gest necugetat, o sfătui să se poarte cu blîndețe și tact și să ia cele mai stricte precauții.

— Mofturi și fasoane de fată prostuță, spuse sentențios Telva, legănîndu-și dintr-o parte într-alta carnația ei impresionantă, risipită pe patul larg de nuc stil Ludovic al XV-lea. Am destulă experiență... Astea care la început strîmbă din nas și fac pe scîrbitele mai tîrziu se dau pe brazdă cel mai bine.

— Nu, nu, Telva. Fata asta e cu adevărat nebună...

— De omorît n-o să se omoare.

— Ce știu eu !

— Vai de mine ! Cu ce dar m-ai pricopsit ?! Destul, destul ! Ia-o repede de-aici, băiete !

— Liniștește-te, Telva. Chiar așa, imediat, nu văd nici o primejdie, dacă o

situația asta critică ? Ce-o să-i spui ?

— N-o să-i spun nimic. O să îngenunchez la picioarele ei.

— Poate că nici nu s-a întors acasă. O fi fiind încă la biserică.

— Ce loc ar putea fi mai potrivit pentru a îngenunchea înaintea ei ? Oriunde-ar fi, chiar de-ar fi s-o găsesc în locul cel mai respingător și murdar, chiar de-aș afla-o într-un morman de băligar, simt nevoia chiar acum să îngenunchez înaintea ei. Conștiința mi-o cere.

— O să-ți fac un ceai de tei și-o să-ți dau puțin sirop de portocale. Stai liniștit lîngă taraba dumitale pînă la ora mesei. Așteaptă să-ți vorbească ea mai întîi. De vreme ce a tăcut pînă acum, înseamnă că are ea un motiv. Poate mîine, de ziua dumitale, vrea să-ți dea vestea cea bună. Dumneata o să te arăți surprins...

— Da, da. Întotdeauna ai dreptate. O să aștept. Cum zici dumneata. M-am pierdut cu firea.

Juan Tigrul se așează la taraba lui. Nachín de Nacha, vînzătorul de pălării, veni să stea de vorbă cu el, scărpinîndu-se la ceafă și cu o mutră posacă :

lăsăm să stea liniștită. Mă întorc pe înserat.

— Ascultă, craiule, dacă se întîmplă ceva, te anunț că eu spun tot ce știu la anchetă. N-o să plătesc eu pentru fărădelegile tale. Eu mă spăl pe mîini.

— Taci, femeie, nu mai cobi, că nu-i dracul chiar așa negru. Rămîi cu bine, regină a plăcerilor !

— Pe curînd, drăguțule, cocoșel cu creasta pleoștită !

Herminia nu avea de gînd să se omoare. Se gîndea la moarte, dar dorea din tot sufletul să fie omorîtă de Juan Tigrul. Grozav de mult ar fi vrut ca Juan Tigrul s-o fi urmărit, mai întîi în tren, apoi pe străzile din Regium, pînă la casa aceea infamă unde se afla. Și să dea buzna ca s-o strîngă de gît chiar în patul acela de desfrîu. Ba nu ; încă nu. S-o omoare mai tîrziu, cînd o fi să vină ceasul solemn al ispășirii. Cînd va suna ceasul acela, Herminia, aproape cu bucurie, își va pune singură capul pe butuc. Recunoștea că era vinovată, și conștiința ei cerea, pentru a se curăța complet, cea mai mare pedeapsă. Stătu cîteva ore țeapănă, ca un copac doborît de secure, în patul

— Te-am văzut mai adineauri în prăvălie. Parcă erai zălud. Dacă mergi tot așa, ajungi la balamuc ori la pușcărie. Bietul Juan ! Să nu zici că nu ți-am spus. Atunci ai semănat cu mîna ta, și acum culegi numai necazuri. Cînd îți iei soață codană, vîri în casă sfada, căci se-nveselește dracul și își vîră coada. Ia măsuri, Juan. Ți-o spun pentru că-ți vreau binele. Sîntem din același aluat : oameni de la munte. Prietenii din tinerețe îi ai și la bătrînețe. Ai făcut o prostie cînd te-ai însurat. Îndreapt-o acum. Lasă fata să-și facă viața ei, și tu fă-ți-o pe-a ta. Lasă tot și vino cu mine la Campillín.

— Ești beat ?

— Încă n-am pus nimic în gură de cînd m-am sculat.

— Tocmai azi îmi vii cu neghiobiile astea ? Azi, în cea mai fericită zi din viața mea ?

— Nu te supăra, omule ; de unde era să știu ?

În fața lui Juan Tigrul se protăpi unul din sărmanii de la azilul lui don Sinerato, schimonosindu-se cu o mutră plouată și făcînd eforturi disperate de a se face înțeles prin limbajul degetelor. Juan Tigrul, prin semne, îl invită să scrie pe acela impur, din care se răspîndeau arome dense și afrodisiace. Codoașa venea din cînd în cînd și bătea încetișor la ușă, ca să se încredințeze că Herminia mai este în viață. La șase seara, Telva spuse, de afară :

— Fetele vor sta la masă. Ție nu ți-e foame ? Atunci sus, scularea ! Dacă vrei să rămîi singură, o să-ți aducă mîncarea aici.

Herminia era extenuată. Voia, pe de altă parte, să le cunoască îndeaproape pe femeile acelea. Se ridică din pat și, însoțită de Telva, se duse în sufragerie. Erau șase femei, dintre care nici una nu avea mai mult de treizeci de ani. Erau îmbrăcate sumar, unele numai cu o cămașă, și adoptau atitudini plictisite, de delăsare impudică. Păreau copleșite de oboseală și dezgust. Ochii lor erau lipsiți de profunzime ; ochi diluați și, după cît se părea, inocenți, ca ochii animalelor de povară. Atrase de noutate, toate, în afară de una singură, se uitară la Herminia cu o privire în care se amestecau curiozitatea și indiferența. Mîncarea fu servită de femeia cea burduhănoasă de dimineață. Dintre femei, una se numea Coral : pă-

o hîrtie ce voia. Mutul, cu litere dezordonate și tremurătoare, scrise: „Tatăl nostru e pe moarte. Vrea să te vadă."

— Doamne! Ai milă de el! exclamă Juan Tigrul. Mai bine fă să cadă asupra mea o nenorocire, Doamne, decît să-i iei lui viața!

Și apoi, în gînd, corectă: „Sper că m-ai înțeles bine, Doamne. Să-mi rup un picior, de exemplu, sau să închei o afacere proastă. Cu toate că trebuie să pun bani deoparte pentru fiul meu. În sfîrșit, o nenorocire care să mă atingă numai pe mine, nu și pe Herminia. Cred că m-ai înțeles, Doamne." Se îndreptă spre prăvălia văduvei.

— Află că e pe moarte bietul don Sincerato. E gata pregătit să treacă pe lumea cealaltă, și-a pus și pintenii ca să încalece pe mîrțoaga morții. Vrea să-și ia rămas bun de la mine.

Doña Iluminada își făcu cruce și rămase să se roage în tăcere. Juan Tigrul, luîndu-l de mînă pe mut, plecă glonț. Ajunseră la azil, o căsoaie dărăpănată și igrasioasă. Străbătură cîteva culoare întunecoase, se urcară pe o scară care scîrțîia sub pașii lor, pătrunseră într-un salon răvășit, în care se părul ca de mahon, pielea ca smîntîna, presărată de puncte de scorțișoară, ochi de prepeliță, cam obeză și cu carnea flască. Alta, Nărăvita: fără frunte, cu sprîncenele împreunate, fața pătrată, corp ciolănos și bărbătesc. Alta, Șerpoaiaca: chip inexpresiv din care nu remarcai decît ochii cenușii, ca apa stătută. Alta, Scîrbita: expresie de izmeneală, nițeluș sașie, cu nările umflate și buza de sus răsfrîntă de parcă ar fi mirosit tot timpul ceva puturos. Chelbea: cu părul rar și creț, ca de mort, cu nasul ca o căpșună, gura de pepene, fața pudrată ca de paiață; vorbea stricat și izbucnea pe nepusă masă în hohote de rîs zgomotos. În sfîrșit, Carmen, vorbăreața, singura care era îmbrăcată: cu nas acvilin, smeadă, cu două inele mari de aur în urechi și niște ochi foarte triști pe care Herminia îi asemui cu ochii unei prințese în captivitate. Herminia nu reușea să simtă compasiune pentru femeile acelea, în afară de Carmen, de care se simți imediat legată printr-o simpatie împărtășită. „Femeile astea, se gîndea, nu sînt nefericite. Carmen, da. Și nu sînt nici fericite. Dar cine e fericit?

aflau vreo douăzeci de paturi vechi, cu cruci negre pictate pe pereți la căpătîi și, prezidîndu-le, un pat de campanie, cu o saltea albă, acoperită cu o cuvertură înflorată, pe care zăcea părintele Gamborena. În jurul patului se adunaseră, în genunchi, toți sărmanii din azil. Puțin mai la o parte, surdomuții, care suspinau cu gemete nearticulate, ca niște cîini care urlă la lună. Ceva mai aproape, orbii, ținîndu-și o mînă la ochi, iar cealaltă întinzînd-o pentru a atinge trupul părintelui lor adoptiv, care era ca scheletul unei păsărele, de abia se ghicea sub cuvertura patului. De o parte și de alta a pernelor stăteau, în picioare, un preot chipeș și vînjos, îmbrăcat elegant cu o mantie de stofă fină peste anteriu, prinsă subsuoară asemeni unei pelerine de toreador ; un omuleț într-un costum jerpelit și cu o față de îngustimea și culoarea macaroanelor nefierte, care era practicant la spital ; și un tînăr elegant ce-și contempla, cu un aer plictisit, pantofii de lac și care era deputat provincial. Cînd se apropie Juan Tigrul, toți trei ridicară din sprîncene și-și plecară genele de parcă ar fi spus : „În Nu sînt nici păcătoase, cum sînt eu. Le lipsește ceva esențial pentru a fi cu totul nefericite, ori fericite, ori păcătoase : simțul răspunderii. Ce vină au ele, sărmanele ? În schimb eu..." Herminia se sili să îmbuce cîteva înghițituri, strictul necesar pentru a nu mai simți un gol în stomac. Înainte de terminarea mesei se ridică pentru a se duce să se odihnească în aceeași odaie unde stătuse mai înainte.

— Îmi dai voie să vin cu tine ? o rugă Carmen.

Herminia încuviință din cap, afabilă. Se așezară amîndouă pe marginea patului. Herminia vorbi cea dintîi :

— Povestește-mi viața ta.

— Viața mea ? Începe în cele două poezioare pe care le-au făcut bărbații despre mine. Poate că le-ai auzit. Una din ele colindă toate locurile de pierzanie. Oriunde-aș fugi, am impresia că aș auzi-o mai departe :

— Două poezioare ? Spune-le !

— Ascultă. Una zice așa :

Tot așa să-mi fie viața :
vin, merinde în desagă,
Carmencita, vorbăreața.
Rîd de Spania întreagă.

sfîrșit a dat Dumnezeu să te vedem. Ai picat la timp." Juan Tigrul luă mîinile părintelui Gamborena într-ale sale : erau doi pumnișori ca două pietricele scoase din albia unui rîu, reci și ude. Don Sincerato rîdea cu un rîs tăcut de hîrcă. Ochișorii să infantili și goi, care se afundau și se înecau într-o umbră de ametist, se uitau cu duioșie la Juan Tigrul, luîndu-și bun-rămas și încercînd să fie veseli. După multe șovăieli, și făcînd pauze, căci se înneca pronunțînd cuvintele, don Sincerato reuși să îngaime :

— Felicitări, don Juan. Mîine, ziua dumitale. La masă, cu nevasta dumitale, mare banchet. Sufletul meu sus în cer, la masa Domnului, care o să-l primească la Dînsul, cu mare bucurie. Felicitări. Urează-mi și mie felicitări. Cînd voi ajunge la Dumnezeu, n-o să te uit. Acolo sus, prietenul dumitale, prieten pe vecie, don Juan. Ce noroc să ai prieteni în cer. O să vorbesc cu dumneata. N-o să mă auzi. Ciulește urechile. Adevărul se cuibărește în tăcere. Tăcere. Tăcere. Ciulește urechile. Cîntă îngerii. Nu-i auzim.

— Taci, prietene, îl întrerupse preotul, începînd Poezioara asta a compus-o bărbatul care m-a necinstit. De mine a rîs, nu de Spania. Era un om rău. După ce mi-am pierdut cinstea, am umblat din casă în casă, pînă am ajuns aici. Ascultă a doua poezioară. Diseară, și în fiecare seară o s-o auzi, mai curînd suspinată decît cîntată în întunericul străzii :

Îndrăgesc la nebunie
o femeie rătăcită.
Chipu-i numai veselie,
dar în suflet e mîhnită.

— Nu pot înțelege. Tu, care ești atît de tristă...

— Cu el mă prefac că sînt veselă. Cum altfel aș putea plăti iubirea lui ? Dar el bănuiește că eu mă sting de durere și de tristețe. De ce nu l-am cunoscut înaintea celuilalt ? Cel care mi-a făcut poezioara asta e un om bun. Îl cheamă Lino. Familia lui e înstărită. Vrea să se însoare cu mine. Eu am refuzat. Pentru el, în pofida vieții pe care o duc, sînt o femeie cinstită. Vai ! Și nu se înșală. Dar pentru ceilalți voi fi întotdeauna o... Nu voi pronunța cuvîntul. Cum aș putea să mă mărit cu el ? Dragostea lui e un martiriu.

să se foiască îngrijorat. Eşti obosit. Îţi face rău.

Don Sincerato izbucni într-un rîs macabru.

— Ceasul meu a sunat. La miezul nopţii. Noaptea de Sfîntul Ion. Ploaie cerească pe cîmpii. Toate florile se deschid. Parfum de paradis. Toate păsările îl cîntă pe Domnul. Clopoţei de argint. Cîte focuri s-au aprins : aici, acolo, şi colo, şi dincolo. Tot pămîntul s-a luminat. Dumnezeul luminii îl biruie pe prinţul întunericului. Atunci, atunci, peste focuri, la utrenia păsărilor, tămîia florilor şi sărutările îndrăgostiţilor, sufletul meu, desprins de trup, va zbura liber pînă la Tatăl ceresc, părintele acestor sărmani copii ai sufletului meu, care rămîn aici orfani. Aminteşte-ţi de ei, don Juan...

— Da, da, da, se grăbi să-i dea asigurări cu însufleţire Juan Tigrul.

— Sufletul meu va grăi astfel : „Doamne, de ce îngădui ca oamenii să fie nefericiţi ? Dezvăluie-mi această teribilă taină". Îl aud cum mă întreabă : „Tu ai fost nefericit ?" Răspund : „Eu, nu. Cum m-ai făcut atît de nevolnic, nu puteam să-mi doresc nimic pentru mine şi nu mi-a păcătuit numai cu gîndul.

Carmen, vorbăreaţa, spunea toate acestea cu un fel de linişte tragică. Nu-i tremurau decît marile inele de aur din urechi. Herminia comentă :

— Eşti mai cinstită decît mine. Închipuie-ţi că povestea mea este invers decît a ta. Bărbatul bun e cel care m-a iubit primul. Şi m-a iubit nebuneşte ! S-a căsătorit cu mine. Şi eu l-am lăsat pentru celălalt, cel care voia să mă amăgească.

— Nu-l iubeai pe bărbatul tău ?

— Dacă-l iubeam ? şi Herminia îşi simţi ochii scăldaţi în lacrimi. Iubire e puţin spus. Abia acum îmi dau seama. Dar e prea tîrziu.

Herminia îi împărtăşi, fără nici o ordine, complexele sentimente care-i umpleau sufletul, dorind s-o facă pe Carmen, vorbăreaţa, să simtă la fel cu ea şi s-o aprobe.

— Întoarce-te acasă, spuse Carmen. Bărbatul tău o să te ierte. Nu l-ai înşelat. Ai

— Mai mult decît cu gîndul, Dumnezeu mi-e martor. Am păcătuit în intenţie, şi asta e îngrozitor. Nu există păcat decît în in-

mas altă bucurie decît să fac bine celor care erau şi mai nevolnici ca mine, şi aşa am fost fericit. Dar cu ceilalţi nu e acelaşi lucru. I-ai făcut sănătoşi, puternici, inteligenţi, curajoşi. Ce altceva pot face ei decît să-şi caute fericirea. Şi astfel ajung nefericiţi..."

De-atîta vorbit, don Sincerato leşină, şi toţi îl crezură mort. Dar după o jumătate de oră deschise ochii şi îşi descleştă gura într-un surîs. Preotul cel chipeş, ducînd degetul la gură, îi interzise să mai vorbească. Timpul trecea. La amiază îi făcură o slujbă. Juan Tigrul îl luă deoparte pe preot şi-i spuse:

— Acum trebuie să plec neapărat. Mă întorc îndată. Crezi că mai are mult?...

— Da, mai are de trăit. A spus chiar el. Poate la noapte...

În timp ce Juan Tigrul era la căpătîiul muribundului, doña Mariquita îşi căuta nepoata în toate părţile. Îl căută şi pe Vespasiano, ca s-o ajute în cercetările ei, pînă cînd i s-a spus că voiajorul comercial plecase chiar în dimineaţa aceea într-un mod neprevăzut şi ciudat. Tulburată, deşi încă nu bănuia adevărul, bătrîna îşi făcu apariţia în prătenţie. Dacă cineva mi-ar face farmece ca să mă necinstească, aş comite eu oare un păcat? Chiar cu gîndul poţi păcătui fără să vrei, dar asta nu înseamnă să păcătuieşti. Eu am vrut, am vrut să păcătuiesc. Tu eşti o femeie cinstită. Eu, nu.

— Ce vrei să faci? Doar nu vrei să ajungi tîrfă...

— Mai bine ştiu că mor. M-a bătut gîndul ăsta azi dimineaţă. Apoi... Nu ţi-am mărturisit că port în pîntec un copil de la bărbatul meu? O să-mi cîştig pîinea muncind. Cînd o veni timpul, o să mă duc la el: „Ăsta-i copilul tău"; şi-o să-i spun tot adevărul, în aşa fel încît să mă creadă. „Acum omoară-mă; omoară-mă, ca să fiu sigură că nu ai încetat să mă iubeşti." Sufletul meu e însetat de ispăşire. Aşa cum cel care moare de sete e mulţumit să primească o picătură de apă în agonia lui, tot astfel eu i-aş mulţumi dacă mi-ar ucide trupul, ca să renască sufletul.

Cele două femei se îmbrăţişară îndelung în tăcere. Carmen, vorbăreaţa, spuse cu glas abia şoptit:

— Dacă rămîn mai mult timp în oraşul ăsta, pînă la urmă o să cedez la stă-

vălia doñei Iluminada care, cu clarviziunea vinovăţiei (căci ea se considera, de bună seamă, vinovată pentru tot ce se întîmplase), ghici imediat adevărul şi i-l spuse bătrînei. Bunica fu nevoită să se plece în faţa evidenţei. Văduva o sfătui să se ducă la Juan Tigrul, astfel încît el s-o găsească acolo cînd s-o întoarce acasă ca să mănînce, şi să procedeze cu multă grijă şi prevedere înainte de a-i aduce la cunoştinţă nenorocirea. Doña Mariquita traversă piaţa azvîrlind în gura mare vorbe de ocară şi blesteme asupra Herminiei şi asupra lui Vespasiano. Puţin după aceea îşi făcu apariţia Juan Tigrul. Se opri în uşa prăvăliei pentru a-i aduce văduvei veşti proaspete despre starea în care se afla don Sincerato. Doña Iluminada, mai palidă ca niciodată şi cu mîinile împreunate ca de rugăciune, murmură :

— Iertare.

— Nu are nevoie. E un sfînt. Se va înălţa direct la ceruri.

— Iertare. Eu sînt vinovată pentru tot. Am vrut să fac numai bine. Asupra mea trebuie să cadă pedeapruinţele lui Lino. Dragostea lui mă ucide. Nu vreau să mă mărit cu el, şi într-o zi el ori părinţii lui să-mi azvîrle în faţă trecutul. Am plănuit să fug chiar în noaptea asta, în noaptea de Sfîntul Ion. E cea mai bună ocazie. Stăpîna şi fetele vor ieşi să petreacă...

— Vin şi eu cu tine.

Chiar atunci îşi făcu apariţia femeia burduhănoasă.

— Dacă vine Malacof, ce să-i spun, drăguţă ?

— Să vină mîine. Mîine o să vedem noi. Eu mă culc chiar acum. Şi să nu încerce să deschidă uşa. O să mă încui pe dinăuntru. N-o să deschid nimănui, nici chiar judecătorului.

— Judecătorului ? Ce să caute aici judecătorul ? Doamne ! Nu ne speria.

Zdrahonul de femeie ieşi. Puţin mai tîrziu, Carmen, vorbăreaţa. Herminia se întinse în pat după ce încuie uşa. Îşi ciulea urechea, ridicîndu-se în capul oaselor, speriată, la cel mai mic zgomot, şi toate îi sugerau în imaginaţie scene concrete. O uşă trîntită. Un strigăt. Paşi grăbiţi. O fi Juan Tigrul ? Hohote de rîs. O melodie fredonată. Îşi înfunda capul în pernă. Cînd şi cum aflase oare

sa, nu asupra ei, şopti cu glas sfîrşit.

Juan Tigrul se îndepărtă fără s-o audă. Urcă treptele de la intrare şi deschise uşa. În vestibul, o mogîldeaţă uşoară şi plîngăreaţă sări asupră-i şi rămase agăţată de gîtul lui. Se auzi glasul acru şi ascuţit al doñei Mariquita :

— Căţea ! Haimana ! Ruşinea bătrîneţelor mele. Băiatul meu, băiatul meu... Voi fi pentru tine ca o mamă. Stricata ! Omoar-o, omoar-o ! Îţi poruncesc chiar eu. Prinde-o şi omoar-o ! A fugit cu Vespasiano, jefuitor al bărbaţilor încrezători, uliu pentru porumbiţele rătăcite... Omoară-i pe amîndoi.

Juan Tigrul se desprinse din braţele bătrînei, o aşeză uşurel pe duşumea, se întoarse, coborî treptele, o luă spre piaţă, strînse şi acoperi taraba, apoi rămase cu ochii pironiţi la Nachín de Nacha, pălărierul. Toate acestea le făcu tactic-os, pe îndelete, fără să-i tremure mîinile, fără să şovăie o singură clipă. Numai gîtul i se lungise peste măsură, şi faţa lui era ca o gură de burlan : întruchiparea furiei şi a durerii. Îi spuse pălărierului, care-şi strînsese şi el taraba :

Juan Tigrul cele întîmplate ? Poate că ştirea i-a adus moartea, ca un glonţ tras de aproape..., fără ca ea să apuce să-i ceară iertare, fără să-i spună că-l iubeşte, ba mai mult, că-l iubise nebuneşte. Răsună o împuşcătură înfundată. Apoi alta, şi altele, precedate de cîteva cuvinte galante. Erau focuri de artificii. Din stradă se auzi poezioara, sfîşietoare a tînărului îndrăgostit de Carmen, vorbăreaţa. „Îndrăgesc la nebunie." „Chipu-i numai veselie." Chiote în casă. Paşi. Scîrţîit de zăvor Tăcere. Un greier. Cît era ceasul ? Trecuse timpul prea încet sau prea repede ? Uşoare bătăi în uşă. Vocea lui Carmen :

— Avem noroc. Au ieşit toate să petreacă în oraş. Eu m-am scuzat că nu pot merge. N-au bănuit nimic. Scoală-te şi hai să mergem, Herminia.

Cele două femei dădură fuga în stradă. Acolo li se alătură Lino.

— Erai încă aici ? Mergem aici, pînă peste drum. Aşteaptă-ne că ne întoarcem, Lino, te rog... Aşteaptă. Nu ne urmări.

— Nu mă despart de tine, declară Lino.

— Vin cu tine la Campillín.

— Mă aşteptam la asta. Hai, curaj. Biet mistreţ hăituit... Fiecare privire pe care ţi-o aruncă oamenii e ca o săgeată înfiptă în inima ta.

— S-a şi aflat ?

— Soacră-ta a strigat în gura mare. A trecut prin piaţă cu surle şi tobe.

— Ce-a strigat ?

— Că nevastă-ta a fugit cu tînărul ăla muieratic cu şezut mare.

— Aşa a spus ?

— Ce ? Că are şezutul mare ? Asta o spun eu. Mie toţi bărbaţii ăştia cu gabarit prea mare la părţile dorsale îmi stîrnesc bănuieli. Sînt trădători ca femeile.

— Vreau să mor în hăţişul muntelui, ca o jivină rănită de o lance veninoasă.

— Să mori ? Dacă ar fi să mori de încurcătură de maţe după o masă îmbelşugată, mai înţeleg. Dar să mori dintr-o supărare ? Asta-i bună !...

— Taci, Nachín. Cuvintele tale sînt ca fierea, oţetul şi sarea puse pe rană.

— Îţi provoacă dureri, dar te şi lecuiesc.

— Nu vreau să mă lecuiesc. Vreau să-mi văd rana mereu deschisă, ca o

— Vino cu noi, spuse Herminia. Avem nevoie de un bărbat care să ne ocrotească.

— Herminia, ne duci pe drumul pierzaniei şi pe el şi pe mine, gemu Carmen.

— Poate o să-mi mulţumeşti cîndva, spuse Herminia.

Toţi trei căutară împreună ieşirea din tîrg şi o luară apoi pe un drum de ţară. După o oră de mers, pe la zece seara, au ajuns într-un sat. Pe o esplanadă, lîngă biserică, ţăranii se strînseseră roată, la oarecare distanţă de ceva sau de cineva care deocamdată nu se vedea. Cei trei hoinari se apropiară de grupul de ţărani. Cîţiva ţărani exclamau : „Asta-i minune". „Aici şi-a vîrît dracul coada." „E curată vrăjitorie." „Eu îmi fac semnul crucii, căci nu se ştie niciodată." Înăuntrul cercului erau patru beţe înalte, avînd în vîrf o grămadă de crenguţe unse cu smoală care ardeau. O femeie cu părul roşu, legată la ochi, stătea pe un scaun. Un tînăr, cu barba falsă şi un picior de lemn, umbla de colo pînă colo, fără să se apropie prea mult de femeie, şi ţinea în mîna ridicată un obiect alb ca o hîrtie.

mușcătură de cîine turbat. Să nu-mi treacă furia pînă n-oi pedepsi pe cel care m-a rănit astfel.

— O să aibă grijă Dumnezeu să-i pedepsească.

— Dumnezeu! Dar pe mine de ce mă pedepsește?

— Nu te pedepsește. Te-a iertat de pedeapsă, căci pedeapsa era să fii însurat cu o codană zvăpăiată. Și-a amintit Dumnezeu la timp de tine. Ce ți s-a întîmplat azi trebuia să se întîmple oricum, într-o bună zi. Închipuie-ți că ți se întîmpla mai tîrziu, cînd ai fi avut un copil. Oricui i se poate întîmpla nenorocirea să se însoare cu o femeie rea. Singura soluție e să spui: „Du-te-nvîrtindute și călătorie sprîncenată!" Să fii copilul unei femei păcătoase, asta într-adevăr e o nenorocire de care nu scapi toată viața. E ca și cum ai moșteni lepra.

— Mai ține-ți gura aia spurcată. Torni peste rănile mele numai smoală și pucioasă.

— Asta și vreau: să te ard cu fierul roșu și să fii iarăși ca altădată.

— Păi am și devenit cel de odinioară, încît eu însumi mă sperii și abia mă recunosc. Ce, și tu crezi că

— Asta ce e? Spune! Gîndește-te bine, întrebă tînărul.

— Un plic, răspunse femeia cu părul roșu.

Herminia recunoscu glasurile lui Colás și al Carminei. Vru să fugă. Cei doi însoțitori ai ei o ținură în loc, întrebînd-o de ce i se făcuse frică dintr-o dată. Ea se zbătea, fără a reuși să vorbească. Cîțiva țărani îi săriră în ajutor. Se stîrni zarvă. Colás se uită într-acolo și apoi, cu brațele întinse spre Carmina, de parcă i s-ar fi adresat ei, strigă poruncitor:

— Nu te mișca, căci va fi mai rău! Ușurel, ușurel. Liniștește-te...

Herminia, înțelegînd că i se adresa ei, rămase încremenită. Colás, întorcîndu-se spre spectatori, continuă:

— S-a liniștit și doarme. Acum, atenție!

Colás, cu vorbe ocolite și meșteșugite, îi ceru Carminei să ghicească ce scria pe hîrtie, și ea rosti într-un suflet vorbele de pe plic. Uimire a auditoriului. Colás adăugă că femeia hipnotizată putea citi și conținutul scrisorii care se afla în plic. Auzind acestea, flăcăul care-i dăduse

sînt prea blînd și mă atîți ca să mă înfurii ?

— Sigur că aș vrea să te văd blînd, și nu lovind cu copita la fiecare înțepătură de pinten. Ce obții cu asta ? Nu-ți ieși din fire.

— Dacă și-ar ieși din matcă rîul de fiere neagră în care simt că mă înec, aș putea să inund cu el întreaga lume și să înec tot neamul omenesc.

— Doamne Dumnezeule ! Asta e cu totul altceva. Atunci poți să-ți ieși din fire, omule. Varsă și scuipă afară toată fierea din tine. Așa o să rămîi curat luminat, ca argintul strecurat. Mult amar ai strîns în tine și te cred că-ți vine să verși. Eu o să te ajut vîrîndu-ți degetele în gît pînă te-oi gîdila la omușor.

— Nechibzuitule ! Ai avea curaj să-ți vîri mîna în gura tigrului rănit și furios ?

— Vorbeam și eu așa, la figurat, și folosindu-mă de cuvintele tale. Voiam să spun că în felul ăsta te fac să-ți dezlegi limba, ceea ce e la fel de sănătos ca și cum ți-ai dezlega băierile stomacului bolnav. Prin vorbă se golește inima. Te-am auzit de nenumărate ori că nu există leac mai bun decît o plicul lui Colás se repezi să-l împiedice, vrînd să i-l smulgă din mînă. Își dădură seama cu toții că era o scrisoare de la iubita lui, servitoare în Pilares. Hărmălaie generală. Se auziră cîteva glasuri : „S-o citească" ! Colás o dezlegă la ochi pe Carmina și, cu gesturi ample și prevăzătoare de vrăjitor, se făcu că o trezește. Carmina trecu prin fața spectatorilor cu o farfurioară de cositor, în timp ce Colás cînta la acordeon și din gură cîntece tiroleze în falset, intercalînd imitații de guițat de porc, cotcodăcit de găină și răget de măgar, cu care-i făcea pe toți să rîdă.

Flăcăii așezaseră lemnele pentru focurile nopții de Sfîntul Ion. Cîțiva roteau în aer făclii arzînde. Răsunau în noapte chiote prelungi și stridente.

Colás dădu fuga spre Herminia, o prinse cu putere de încheietura mîinilor, scuturîndu-i brațele. O țintui cu privirea, fără a îndrăzni să scoată un cuvînt.

— O să-ți povestesc tot, tot. Mai tîrziu. Hai să mergem într-un loc mai liniștit. Tovarășii mei de drum sînt doi buni prieteni, spuse Herminia.

curăţenie bună. Curăţă-te de gîndurile rele.

— Curăţenia prin fier şi foc. Cu luări de sînge şi cauterizări. Sînt un vulcan. O să explodez. Focul strîns în mine o să-l scuip afară ca blestemul cerului asupra Sodomei şi Gomorei, şi n-o să rămînă nici urmă de viaţă.

— Zi-i înainte.

Ajunseră la casa ţărănească a lui Nachín. Juan Tigrul se ghemui într-un ungher întunecos. Rămase acolo toată după-amiaza şi în primele ore ale serii. Scepticul şi maliţiosul Nachín consideră că cel mai potrivit lucru era să-l lase singur, pînă cînd i s-o potoli furia, mistuindu-se pe sine ca un rug pe care, după ce-l aţîţi pînă-l aprinzi tot, îl laşi pe urmă să ardă mocnit. Auzindu-l pe Juan Tigrul gemînd ca focul cînd îşi grăbeşte sfîrşitul, Nachín zîmbea în sinea lui zicîndu-şi : „Poţi pufni tu cît pofteşti ; cu cît pufneşti mai mult, cu atît mai repede focul se preface în fum, şi fumul se împrăştie". Cînd s-a lăsat noaptea, l-a scos în ograda casei. S-au aşezat fiecare pe cîte un scăunel. Ochii lui Juan Tigrul erau ochii unui halucinat.

Se îndreptară toţi cinci spre un crîng de stejari. Se aşezară sub copaci, în marginea stejerişului : Herminia împreună cu Colás şi Carmina ; Lino şi Carmen, ceva mai încolo, ca o pereche de îndrăgostiţi ce erau. Herminia, cu glas hotărît, îşi descărcă sufletul. În timp ce vorbea, pe cîmpul albastru de topaz al nopţii, înmiresmat de mentă şi floare de soc, se aprindeau macii uriaşi ai focurilor, nenumăraţi. Cu sunet de argint cîntau izvoarele ascunse. Iar mătăsoasele glasuri feminine cîntau într-un suspin mîngîietor :

Culege, dragul meu,
Culege pentru mine.
Culege, dragul meu,
O floare de lumină.

Şi piepturile bărbăteşti cîntau, revărsîndu-şi dorul ascuns ca un vin vechi :

Trifoiul să-l culegem,
Trifoi cu patru foi.
Trifoiul să-l culegem,
de Sînt' Ioan cu drag.
Trifoiul să-l culegem
Trifoi cu patru foi.
Trifoiul să-l culegem,
să-mi iasă mîndra-n prag.

Deodată Herminia fu nevoită să-şi întrerupă mărtu-

Se vedeau o mulțime de focuri. S-ar fi zis că focul înăbușit în măruntaiele pămîntului, rupînd scoarța tare, exploda într-o erupție cu nenumărate cratere micuțe. Fiecare foc, o simbolică flacără de pasiune, dezvăluia spiritul ascuns al pămîntului, dorința neobosită de distrugere și reproducere. Flăcăii săreau peste focuri cu minunate salturi elastice, sfidînd în joacă flăcările pătimașe și devoratoare. Se topeau timp de o clipă în limbile tremurătoare ale focului, și atunci răsuna un chiot delirant, strigăt de dragoste, care părea totodată de durere insuportabilă și bucurie supraomenească. Se iveau de partea cealaltă, în sfîrșit, cu fețele transfigurate, cu pielea afumată, cu dinții strălucitori și ochii sticloși, și nu știai dacă se cuvine să-i asemeni cu niște îngeri buni sau cu îngerii cei răi. În timp ce flăcăii ascultau de spiritul pămîntului, atrași de foc, fetele, inocente, mînate parcă de o sete arzătoare pe care n-aveau cum s-o astîmpere, căutau apa misterioasă și cristalină în ascunzișurile pădurilor. Fiecare din ele purta un trandafir roșu ca ofrandă adusă recii divinități a apei. risirea, fiindcă se auziră, nu departe, lovituri înfundate, ritmice și răsunătoare. Era un flăcău care tăia din rădăcină cu securea un trunchi falnic. După ce dărîmă copacul, flăcăul îi împodobi vîrful cu trandafiri, panglici și ghirlande de hîrtie, pe care le adusese cu el dinainte. Acest „buchet" uriaș, pe care urma să-l sădească în fața casei mîndrei lui, fu ridicat fără nici o greutate de mîinile sale, de parcă ar fi fost un fulg, și flăcăul îl săltă pe umăr și o porni la drum, de-ai fi spus că dragostea îi dădea puteri de zmeu. Herminia simțise loviturile acelea de secure în trupul ei, ca și cum ar fi fost executarea unei sentințe la moarte. Cînd Herminia, ușurată de povara adevărului, își încheie mărturisirea, Colás, înfuriat, se ridică în picioare și spuse :

— Așteptați-mă aici.

— Unde pleci ? întrebă Carmina.

— La Regium, să-l caut pe neisprăvitul ăla.

— Vai de mine ! suspină Carmina, în sinceritatea ei întotdeauna spontană. O mai iubești și acum pe Herminia.

Colás rămase descumpănit timp de o clipă. Apoi

Încărcată de miresme de mentă și de floare de soc, și de cîntece, briza dansa cu delectare lentă.

Din înaltul cerului se cernea o pulbere de aur care, plutind în aer, se prindea în părul buclat al cîntărețelor rătăcitoare.

Focurile se potoleau încetul cu încetul, pritocindu-și căldura în vinele robuste ale flăcăilor, care, acum, se desprindeau de lumină și intrau în umbră. De la izvoarele ascunse, fetele se întorceau cu inima de cleștar. Se risipea pîlcul de fete. Șiragul de fete se împrăștia. Separat, fiecare flăcău se unea cu fata lui. Rămîneau în picioare, tăcuți, stînd față în față, ținîndu-se de degetul mic, agățați ca într-un cîrlig de undiță. Puțin mai tîrziu, elementele contrare, pămîntul și aerul, focul și apa, se înlănțuiau și se contopeau într-o legătură de iubire : pămîntul se evapora și aerul își sporea densitatea ; focul se potolea și apa fierbea.

Juan Tigrul care, din pricina durerii sale cumplite, se desprinsese de realitate și intrase în domeniul halucinațiilor, contempla acum realitatea *sub specie aeterni*, ca pe un vis evanescent. se repezi la Carmina dintr-un imbold de recunoștință și emoție, o îmbrățișă strîns și murmură :

— Binecuvîntată fie sinceritatea ta divină, lumină nepătată care pătrunde în cele mai ascunse unghere ale sufletului și risipește umbrele cele mai perfide. Acum cîteva clipe recunosc că în sufletul meu mai exista o umbră a trecutului ; acum nu mai există. O iubesc pe Herminia pentru ceea ce este, nevasta unui bărbat bun ; o femeie demnă, întru totul demnă de el !

Spunînd aceste cuvinte, Colás ridică glasul și fruntea și rămase cu ochii ațintiți la firmamentul impasibil.

Herminia, fără glas, din cauza emoției și chinului pe care i le provocau aceste cuvinte, cu un gest disperat îl rugă pe Colás să tacă. Dar el, fără să se fi uitat la ea, continuă :

— Dacă cerul nu-i restabilește reputația, atunci cerul însuși e vinovat de toate nedreptățile.

Și cu o trecere bruscă :

— Iar pe tine, Carmina, te iubesc pentru tot ceea ce ești : viața mea întreagă, iubirea mea întreagă... Mă crezi ?

Ca și cum din ochii lui ar fi emanat un agent coroziv, Juan Tigrul, privind lumea exterioară, percepea că, prin întrepătrunderea elementelor, lumea se dezintegra și curgea, curgea, cu schimbări fugare și atît de iuți, că el se simțea amețit.

NACHÍN DE NACHA : Noapte fermecată. Ca fierul și magnetul, se lipesc dușmanii cei mai vajnici, care sînt bărbatul și femeia. Sărmanii. La cele dintîi raze de soare farmecul se destramă. Totul dispare.

JUAN TIGRUL : Veșnice sînt cele trecătoare. Da, totul se schimbă, fuge, se depărtează de mine. Eu rămîn singur, ca o stîncă, neschimbător și fără viață. Ce singur am rămas ! Sînt ca un mort, Dumnezeule !

NACHÍN DE NACHA : Singur ? Da' ce, eu sînt un sac de grîu ?

JUAN TIGRUL (*retrăind o scenă din* Othello *pe care o jucase la teatrul Fontana*) : De îndată ce încetez s-o iubesc, lumea se transformă în haos.

NACHÍN DE NACHA : Facă lumea ce voiește, leacul nimeni nu-i găsește.

JUAN TIGRUL : „Dacă o întreagă armată, pînă și rîndașii și bucătarii, i-ar fi cunoscut dulceața trupului

— Te cred.

Își împreunară buzele, uitînd de toate și contopindu-se complet, de parcă s-ar fi cufundat pe nesimțite într-un tărîm fermecat. Lino și Carmen se pierduseră și ei într-o îmbrățișare strînsă și într-o sărutare fără sfîrșit. Era noaptea magică a îndrăgostiților. Toate ființele muritoare, găsindu-și fiecare perechea, pătrundeau în veșnicie pe poarta dragostei. Herminia se simțea atît de singură în atmosfera acelei nopți paradisiace de afară, și în noaptea infernală a conștiinței sale simțea o durere atît de sfîșietoare, încît inima și tîmplele îi zvîcneau gata să plesnească. Nu-și putu înăbuși un geamăt. Colás, venindu-și în fire, se aplecă spre Herminia :

— Suferi ? Și noi, ca niște egoiști ce sîntem, te facem să suferi și mai tare... Iartă-ne.

— Păcatul meu a fost groaznic. Suferința mea nu e mai puțin groaznică, murmură Herminia.

— Alungă aceste gînduri negre. Nu te mai gîndi la asta. Hei, voi de colo ! Destul pentru astăzi. Aveți tot timpul înainte. Veniți mai aproape.

și eu n-aș ști nimic, aș fi și acum fericit."

NACHÍN DE NACHA : Ochii care nu se văd se uită. E mai greu să te dezveți decît să uiți un lucru.

JUAN TIGRUL : Sînt lucruri cu care dacă te înveți o dată nu le mai uiți nici într-o mie de vieți.

(*Ridicîndu-se în picioare, îngrozit.*) Vezi ?

NACHÍN DE NACHA : Văd năluci. Bărbați și femei îmbrățișîndu-se. Năluci.

JUAN TIGRUL : Auzi ?

NACHÍN DE NACHA : Aud broaștele ca niște fluiere de trestie. Aud castanietele șarpelui. Aud sărîturile spiridușilor și rîsul diavolului mucalit.

(*JUAN TIGRUL vede în fața lui imaginea Engraciei, dezolată și fără vlagă, care mișcă încet buzele.*)

JUAN TIGRUL : Ce spui ? Vorbește mai limpede !

NACHÍN DE NACHA : Eu vorbesc deslușit. Destupă-ți urechile.

GLASUL ENGRACIEI (*răsunînd în urechile lui Juan Tigrul*) : Am apărut iarăși, într-o nouă viață, ca să-mi faci dreptate. Repede ai uitat ce-ai învățat. Dreptate ! Nu te-am înșelat. Te-ai înșelat singur.

Lino și Carmen, vorbăreața, se apropiară. Stăteau acum toți cinci alături, așezați pe iarbă.

— Și dumneata, legată la ochi, ghicești cu adevărat lucrurile ? o întrebă Lino pe Carmina.

Carmina pufni în rîs. Colás explică :

— E o îmbinare simplă de cuvinte cînd îi pun eu întrebarea.

— Va să zică, un viclesug, o înșelăciune...

— Sigur.

— Colás ! spuse cu un ton de reproș tandru Carmina.

— Și pe urmă, în schimbul înșelătoriei, îi storci de bani.

— În primul rînd, nu-i storc de bani, nici măcar nu le cer bani. Cine vrea dă, cine nu, nu ; și, la revedere. În al doilea rînd, nu există ban mai cinstit decît banul pe care-l cîștigi strîngînd oamenii roată cu o înșelătorie care să-i lase cu gura căscată, să-i pună pe gînduri și care nu face rău nimănui. Viața e țesută din înșelăciuni fine. Nu există decît un singur mare adevăr, atît în bine cît și în rău, fiindcă în el sînt cuprinse cea mai mare fericire și cea mai mare nefericire.

Te-ai înşelat fiindcă n-ai ştiut să mă iubeşti destul. Dreptate !

JUAN TIGRUL : Engracia... Engracia... Oare nu mă înşel şi-acum ?

NACHÍN DE NACHA : Asta mai lipsea. Juan, ţie ţi-a făcut cineva farmece.

(*Umbra Engraciei se transformă pe nesimţite. Acum seamănă cu Herminia.*)

GLASUL HERMINIEI : (*răsunînd în urechile lui Juan Tigrul*) : Dreptate ! Hai, viteazule !

JUAN TIGRUL : Ce dreptate pot să fac ridicînd mîna asupra ta ? Te iubesc mai mult decît orice pe lume.

GLASUL HERMINIEI : Omoară-mă, dacă eşti curajos.

JUAN TIGRUL : Înşală-mă. Oare întreaga armată, pînă şi rîndaşii şi bucătarii, au cunoscut dulceaţa trupului tău ? Înşală-mă. Numai eu să nu ştiu. Aş fi încă fericit. Un singur cuvînt de scuză, o minciună spusă de milă. O să cred tot ce-mi spui.

(*Cînd Juan Tigrul termină fraza, nu mai vede decît umbra Engraciei, ivită din nou.*)

NACHÍN DE NACHA : Niciodată n-am mai auzit aşa ceva, că am un trup

— Dragostea ! afirmă Herminia.

— Da, dragostea, repetă Colás.

— Dragostea, spuse Lino ca un ecou.

— Dragostea e şi ea o înşelătorie, declară Carmen, vorbăreaţa.

— Cum ? Eu unul nu pot să pricep una ca asta, mărturisi Colás.

— Cîte femei au fost înşelate de dragoste, adăugă Carmen, vorbăreaţa, ca şi cum ar fi vorbit numai pentru ea.

— Şi cîţi bărbaţi, completă Colás. Vrei să spui că îndrăgostitul se lasă înşelat de îndrăgit ; asta se întîmplă în fiecare clipă. E adevărat. Dar cine înşală înseamnă că nu iubeşte ; dacă ar iubi, n-ar mai înşela. Prin urmare nu dragostea înşală, ci lipsa dragostei. Dragostea e de partea îndrăgostitului, care nu-l înşală pe îndrăgit. În orice caz, dragostea nu e înşelătorul, ci înşelatul.

— Ba de înşelat te înşeli singură ; e totuna, insistă Carmen, vorbăreaţa. Dar dacă dragostea e cea mai mare înşelăciune din viaţa asta înşelătoare...

Dialogul era întreţinut de intuiţii profunde, care nu se produc decît în momentele

dulce și pe gustul rîndașilor și bucătarilor. Drept cine mă iei, Juan ?

GLASUL ENGRACIEI : Locotenentul a sărit pe fereastra dormitorului. Toate faptele sînt împotriva mea. Nu pot vorbi. Nu te-am înșelat. Tu singur te înșeli. Sînt nevinovată. Nu mă omorî. Dreptate !

JUAN TIGRUL (*cu ochii înroșiți, de parcă ar fi plîns cu lacrimi de sînge*) : Onoarea îmi poruncește să te urăsc. Bărbați ca mine e destul să-și închipuie, să bănuiască, să...

(*Juan Tigrul își întrerupe fraza fiindcă observă că vorbește cu umbra Herminiei.*)

GLASUL HERMINIEI : Dreptate ! Omoară-mă ! N-ai curaj ?

JUAN TIGRUL : Mai curînd mi-aș scoate inima din piept cu mîinile astea și apoi aș mînca-o, mi-aș bea sîngele... Te iubesc mai mult decît orice pe lume ! Înșală-mă ! Fără tine simt că mor. (*Imaginea Herminiei începe iarăși să se transforme. Juan Tigrul se repede s-o oprească, îmbrățișînd-o ; dar în realitate îl îmbrățișează cu frenezie pe Nachín.*) Nu pleca ! Nu pleca ! Dacă încetez să te iubesc, lumea devine un de criză a tensiunii emoționale.

— În orice caz, fericirea ori nefericirea pe care această mare înșelăciune o aduce constituie singurele adevăruri ale vieții, spuse Colás.

— De teama nefericii dumitale, aș vrea să scap de înșelătorie și să te scap și pe dumneata, spuse Carmen, vorbăreața.

— Am impresia că ești victima unei amăgiri triste.

— Nu știi despre ce e vorba, se amestecă în vorbă Herminia.

Și toți trei, Herminia, Carmen vorbăreața și Lino, cu fraze scurte, pe care le aruncau repede, ca pe niște tăciuni pe care-i iei în mînă și-i lași să cadă repede ca să nu te arzi, istorisiră lui Colás și Carminei povestea celor doi îndrăgostiți nefericiți. La sfîrșit, Colás, adresîndu-se lui Lino, spuse :

— Dumneata ești tînăr, lumea e mare. În țara asta ideile sînt învechite, perimate, deteriorate, terfelite, fără excepție. Pînă și ideile cu aspectul cel mai respectabil ascund intenții necu-

haos. Te iubesc mai mult decît orice pe lume.

NACHÍN DE NACHA (*jumătate supărat, jumătate în glumă*) : Mai slăbeşte-mă, jupîne ! Fugi de-aici ! Noaptea asta cu farmecele ei te-a făcut să-ţi pierzi minţile într-atîta, încît să iei pantalonii mei drept fusta muierească ?

GLASUL ENGRACIEI : Felcer al onoarei tale, curăţă-ţi sîngele. Purifică-te.

(*Juan Tigrul se întoarce spre locul de unde a auzit glasul Engraciei şi nu vede nimic.*)

GLASUL HERMINIEI (*în spatele lui Juan Tigrul*) : Nu vreau un copil din sîngele tău. Ucigaş de femei ce eşti !

(*Juan Tigrul se întoarce şi nu vede nimic. În spatele lui răsună nedesluşit, alternativ, glasul Engraciei şi cel al Herminiei. Juan Tigrul se învîrteşte în loc înnebunit. Se prăbuşeşte la pămînt. Nachín îl ridică în braţe.*)

NACHÍN DE NACHA : Ştiam c-o să ajungi aici. Hai la culcare !

JUAN TIGRUL : Cine-s puşlamalele astea care rîd de mine pe înfundate, şi rîsul lor batjocoritor se întinde, se întinde şi acoperă întreg pămîntul ? viincioase. Dumneata trebuie să pleci cu iubita dumitale într-o ţară îndepărtată, cu idei noi, unde soarele adevărului să nu fie un satelit al astrului negru al minciunii, ci să fie centrul de gravitaţie a sufletelor. În noua lumină o să-ţi vezi iubita aşa cum este : o inimă curată. Acum haideţi să dormim cu toţii. Mîine în zori, voi o să plecaţi spre lumea largă a libertăţii ; noi, cu Herminia, ne vom întoarce în altă lume nu mai puţin largă şi liberă : lumea datoriei liber consimţite.

— Nu, Colás, nu, bîigui Herminia tremurînd. O să mă omoare.

— Eşti nevinovată.

— Tu mă judeci dinafară. Eu mă judec în faţa conştiinţei mele. Să nu crezi că fug de ispăşire. Îmi doresc moartea. Dar încă nu mi-a sunat ceasul. Mă întorc cînd o să-i pot spune : „Tu mi-ai dat viaţa ta ; uite că ţi-o înapoiez prin acest copil, care este şi viaţa mea ; acum nu mai am pentru ce trăi ; omoară-mă", spuse Herminia, exaltată, cu nişte ochi în care scăpărau scînteile febrei.

NACHÍN DE NACHA : Sînt greierii. Hai la culcare !

JUAN TIGRUL : Trîmbița unui arhanghel despică în două tăcerea. O spadă de lumină cerească sfîșie vălul firmamentului, ca pe-un coviltir de mătase foșnitoare.

NACHÍN DE NACHA : A cîntat cocoșul. E miezul nopții.

JUAN TIGRUL : Cerul se desface și văd o despicătură de foc înghețat, de gheață arzîndă. Ce strălucire orbitoare ! Raza de ninsă lumină cerească îmi răscolește măruntaiele, pătrunzîndu-mi pînă în măduva oaselor. Don Sincerato o să ajungă în rai. Se va așeza la masa Domnului. Dumnezeu are, într-un ungher, o pereche de cărți ca să joace cu el după masă. Cîteva firimituri de la festin, scîntei de grindină, picături de diamant, coboară pînă în inima mea și mi-o găuresc ca un ciur. Prin găuri se scurge tot sîngele meu necurat. Engracia, privește, privește... Herminia, dragostea mea, vino, vino...

NACHÍN DE NACHA (*tîrîndu-l pe Juan Tigrul în cocioabă*) : Vrei să-ți pun

— Acum dormi, Herminia, o sfătui Colás, luîndu-i o mînă într-ale sale și mîngîind-o.

— Încearcă să dormi, Herminia, o rugă Carmina, sărutînd-o pe frunte.

— Mi-a fugit somnul de la gene pînă cînd somnul cel veșnic o să-mi închidă ochii.

Femeile se întinseră pe pajiștea presărată cu trifoi înflorit.

În înaltul cerului înstelat răsunau cîntecul cocoșilor și chiotele flăcăilor, ca niște zvîcniri care ar fi vrut să ridice cortina zorilor.

Cele trei femei păreau adormite. Lino și Colás, așezați la cîțiva pași de ele, șușoteau.

— O, dacă aș putea s-o fac din nou pe Carmen a mea să aibă carnea neatinsă și curată... Nu atît pentru mine, cît pentru ea, căci își simte corpul ca o cămașă puturoasă care-i întinează sufletul, spuse Lino.

— La fel de ușor se schimbă corpul ca și cămașa.

— O, nu ! E absurd.

— Așa afirmă știința și este o chestiune de bun simț.

cămașa de forță sau iavașa la gură, ca să nu nechezi ?

JUAN TIGRUL (*cu un rîs asurzitor*) : Ha, ha, ha !

NACHÍN DE NACHA (*care, ca orice sceptic, e superstițios*) : Ți s-au făcut farmece. Uite apa pe care am lăsat-o într-o ulcică, în noaptea de Sfîntul Ion, pînă la cîntatul cocoșilor. Cu apa asta o să desfacem farmecele. Pleacă-ți grumazul ca să-ți torn apă pe ceafă. Dacă nu primești de bunăvoie, eu oricum te aghezmuiesc.

JUAN TIGRUL (*pe vine, plecîndu-și capul*) : Ha, ha, ha !

NACHÍN DE NACHA (*turnîndu-i apa în cap*) : *Vis bautizare volo.* Ieși din trupul lui Juan, Juan Iedul fermecat, du-te-nvîrtindu-te, drac împielițat. Te conjur. Să i se curețe mintea de neguri. Uite că vine Sfîntul Ion, pe un cal rotat năzdrăvan. Alungă-ți din minte codana zăludă. Fecioara Maria ascultă-a ta rugă și-o pune pe fugă.

JUAN TIGRUL (*în picioare, revenindu-și în fire, calm*) : Ai isprăvit ?

NACHÍN DE NACHA : Te simți mai bine, nu-i așa ? Descîntecul ăsta face minuni.

Să presupunem că ai o masă. I se rupe un picior și dumneata îl înlocuiești cu altul la fel și din același lemn. I se rup pe urmă, unul după altul, la un anumit interval, celelalte trei picioare, pe care dumneata le înlocuiești la fel ca pe primul. În sfîrșit, i se rupe tăblia și dumneata pui alta la fel cu cea dinainte. Toate astea s-au întîmplat de-a lungul a cinci ani. Masa, în tot acest timp, a continuat să fie aceeași masă. Totuși, după cinci ani nu mai păstrează, din punct de vedere material, nici un atom al lemnului dintîi. La fel se întîmplă și cu corpul nostru. Elementele constitutive ale organismului nostru se înnoiesc neîncetat. Din cînd în cînd, la un interval de cîțiva ani, nu mai rămîne în țesuturile noastre nici o celulă veche. Ne-am schimbat corpul. Și totuși spiritul își păstrează unitatea, avînd memoria corpului din care n-a mai rămas nimic și conștiința corpului nou-nouț. Ceea ce demonstrează că spiritul nu e o funcție a corpului. Trebuie să ne obișnuim să considerăm corpul ca pe un lucru care curge și nu ră-

JUAN TIGRUL : Prostule ! Mă simţeam mai bine dinainte de a mă boteza tu din nou. Frumos nume mi-ai pus : Juan Iedul.

NACHÍN DE NACHA : Juan Iedul nu eşti tu, e Omul Negru.

JUAN TIGRUL (*catadixind să zîmbească în chip de mulţumire*) : Poţi să-mi spui cum vrei, şi Juan Bivolul ori Juan Bizonul, dacă-ţi place. Acum mi-am venit în fire... N-aş putea spune dacă m-am lecuit ori m-am smintit. Am privit cerul printr-o despicătură şi-am fost răscolit. Raza revelaţiei mi-a pătruns în suflet. Aşa cum şobolanii ies chiţăind dintr-o casă care a luat foc, tot astfel strigătele pe care le-ai auzit erau pocitaniile care-mi ieşeau din sufletul curăţat. Ştiu ce am de făcut.

NACHÍN DE NACHA : Aş putea şti şi eu ?

JUAN TIGRUL : De ce nu ? La revărsatul zorilor o să mă întorc acasă. O să mă aşez pe un scaun şi-o să-mi aştept nevasta, pînă s-o întoarce. Şi se va întoarce.

NACHÍN DE NACHA : Felicitări, prietene. Pentru Sfîntul Ion, că e ziua ta, şi mai ales pentru că ai semănat în suflet sămînţa uimîne pe loc, asemeni unui rîu. Nu există corpuri permanent pure, nici corpuri mereu impure. Apa care curge, dacă azi e tulbure, mîine ori poimîine va fi limpede ca un cristal. Să nu spui niciodată că n-o să bei din apa unui rîu.

— Ce bine-mi face să te ascult.

— Hai să dormim !

Herminia se agita în somn şi scotea gemete uşoare. Colás se apropie şi-i atinse uşor gîtul cu degetele. Herminia se înfioră şi şopti fără să se trezească :

— Cuţitul... Mulţumescu-ţi ţie, Doamne ! O să mă pot odihni acum ?

— Biata Herminia, murmură Colás. Are febră. Oare cum o să se simtă mîine dimineaţă ?

Din cînd în cînd, ridicîndu-se, Colás îşi lipea degetele de tîmplele şi gîtul Herminiei. Febra creştea. Cînd se trezi, Herminia declară că se simte tare bolnavă. Gara Verdiña era foarte aproape. La şase dimineaţa trecea un tren spre Pilares. Sprijinindu-se de Colás şi Lino, Herminia putu ajunge la gară, şi se suiră toţi cinci în tren. Cînd

tării. Văd că nu vrei să-ți potolești setea la izvorul unde se adapă toți, și opaițul tău să lumineze două bordeie, nici să mănînci bucatele rămase de la masa altora. Bine faci. Am crezut că ai supt de la o lupoaică. M-am înșelat. Inimă de leu cumplit, spune-mi cine te-a-mblînzit ?

JUAN TIGRUL : Știu ce am de făcut. Acum, hai să dormim !

ajunseră în Pilares, Colás spuse :

— Să ne despărțim ca niște frați ; toți sîntem copiii aceluiași Părinte.

— Dar eu sînt oaia neagră. Duceți-mă la abator, suspină Herminia.

De-o parte Lino cu Carmen, vorbăreața ; de cealaltă, Colás cu Herminia și Carmina își luară bun rămas, cu ochii scăldați în lacrimi.

După ce s-au dat jos la Pilares, de la gară Herminia, Carmina și Colás s-au urcat într-o trăsură : o birjă de răchită, cu coviltir și perdele de gutapercă pe care le-au tras ca să nu fie văzuți. Colás îi porunci vizitiului să-i ducă pe o străduță care dădea în piață. Acolo le lăsă pe cele două femei în caleașcă, și el, încrezător în dreptatea și nobletea cauzei pe care o îmbrățișase și pe care o ocrotea, se duse să-l caute pe Juan Tigrul. Negăsindu-l în fața tarabei, se tulbură, socotind că absența lui era un semn rău. Pînă atunci nu-și aminti de el însuși și prin urmare nici de doña Iluminada, căreia i-o răpise pe Carmina. Tulburarea lui crescu cînd observă că prăvălia văduvei era și ea închisă. Colás se hotărî să urce la catul de sus. Bătăile inimii sale răsunau mai puternic decît bătăile în ușă. Veni să deschidă chiar stăpîna.

— Colás, Colás, băiatul meu... exclamă văduva. Altă nenorocire ? Chipul tău îmi spune asta. Nu e nevoie să vorbești. Și Carmina ? Ce s-a ales de ea ? Voi toți ați avut parte de nenorociri, iar mie, pricina atîtor tragedii, egoistă autoare a acestei piese înfricoșătoare, monument construit din nori, care s-a prăbușit la fel de ușor cum s-a înălțat, mie mi-a fost hărăzită cea mai cruntă pedeapsă, care e dispretul ; sînt dată la o parte, și rămîn singură, numai cu disperarea mea, ca o paralitică ce contemplă totul și nu poate lecui nefericirile pe care ea însăși le-a provocat.

— Doamnă, nu e vorba de Carmina şi nici de mine. Pînă acum am fost şi sîntem fericiţi.

— Mulţumesc lui Dumnezeu.

— Avem, ce-i drept, o datorie faţă de dumneata. Aş dori să mă pot achita de ea astfel încît să fim cu toţii mulţumiţi.

— Te-ai achitat de ea, băiatule, te-ai achitat de mult. Să lăsăm asta. Ai aflat, Colás, ai aflat... ?

— Da, doamnă. E vorba de Herminia, am aflat. Herminia a venit cu noi. Am adus-o noi, Carmina şi cu mine.

— Doamne ! De ce aţi adus-o ? Ingrata ! Mai bine ar fi rămas unde s-a dus, să nu mai ştie nimeni de ea. Herminia dinainte, Herminia lui Juan Tigrul şi Herminia noastră nu mai există, nu mai poate exista. Cu voi a venit altă Herminie.

— Da, doamnă.

— Te mai întreb o dată : de ce aţi adus-o ? Duceţi-o înapoi, duceţi-o de unde aţi luat-o. Nu-l cunoaşteţi pe Juan Tigrul ? Însă orice bărbat în locul lui... Pînă şi mie mi se aprinde sîngele, sîngele meu, care a fost întotdeauna dulce şi gros ca laptele, şi consider că nu există pe lume o pedeapsă pe măsura crimei pe care a comis-o. Ce-o să se întîmple acum ? Tremur toată. Mi-e îngrozitor de frică. Duceţi-o cu voi. Ce-aţi adus nu e decît un morman de resturi din ce-a fost odată Herminia. Ce vreţi să facă Juan Tigrul cu ea ? În cel mai bun caz, o să-i întoarcă spatele, nici măcar n-o să vrea s-o vadă. Şi ar face foarte bine. Sînt de partea lui. Merita el această trădare josnică ? Vrei să-l osîndeşti să se privească mereu de-aci înainte în oglinda spartă a onoarei lui terfelite, ceea ce ar fi pentru el ca şi cum i s-ar rupe sufletul în mii de bucăţi ? Există nenorociri iremediabile, Colás, şi asta e una dintre ele. Cristalul, odată spart, nu se mai poate lipi la loc. Aşa şi onoarea femeii ; e asemeni unui cristal foarte subţire, care crapă la cea mai uşoară suflare a bărbatului care nu e domnul şi stăpînul ei legiuit. Nu aţi adus cu voi decît o oglindă spartă şi fără strălucire. Fiecare din cioburile ei poate produce o tăietură mortală. Duceţi-o cu voi înapoi pe-această nefericită.

Colás îşi dădea seama că vechea şi puternica iubire a doñei Iluminada pentru Juan Tigrul vorbea acum, renăs-

cută, prin gura ei, în fraze de o inconştientă violenţă. Răspunse :

— Niciodată, doamnă, nu te-am auzit vorbind cu-atîta patimă.

— Patimă ? i-o reteză văduva. Văd un călău, cel mai perfid şi rafinat. Văd o victimă, cea mai blîndă şi inofensivă. Nu cer nici o pedeapsă pentru călău. Cer numai îndurare pentru victimă. Şi asta numeşti tu patimă ? Fie. O fi patimă pentru adevăr, dar e o patimă izvorîtă din milă.

— Doamnă, ca de obicei, aici nu există de-o parte victima şi de alta călăul. Lucrurile nu sînt aşa de simple ca despărţirea grăunţelor de pleavă şi a grîului de neghină. Victima şi călăul, acuma, ca aproape întotdeauna, se află într-una şi aceeaşi persoană : fiecare este victimă şi călău pentru el însuşi.

Doña Iluminada lăsă capul în piept. Colás continuă :

— Dumneata spuneai că Herminia s-a întors sfărîmată în mii de bucăţi... Da, doamnă. E sfărîmată de durere, de remuşcare... de iubire.

Doña Iluminada, ridicîndu-şi fruntea, replică :

— Spune ea asta ? Minciună ! Minciună ! Minciună ! Inima ei bate monedă falsă şi limba o pune în circulaţie. N-o s-o mai cred niciodată. Niciodată. Dacă îl iubea pe Juan Tigrul, de ce a fugit cu altul ? Şi încă cu cine ! Să-ţi faci cruce, nu alta !

— A fugit pentru că aşa a vrut Dumnezeu.

— Şi tu eşti din aceia care pun toate greşelile în seama providenţei, care pesemne că are spate lat de suportă atîtea poveri...

— Nu, doamnă. Dumnezeu a vrut ca Herminia să-şi descopere iubirea atunci cînd credea că o pierduse, fiindcă iubirea din care trăim, la fel ca aerul, nu o simţim decît atunci cînd ne lipseşte, aşa cum fără aer nu putem trăi şi ne sufocăm. Herminia probabil că se gîndea că nu era legată de Juan Tigrul printr-o dragoste liber consimţită, ci pentru că fusese silită să se mărite cu el.

— Nimeni n-a silit-o.

— Ba voi toţi aţi silit-o.

— În orice caz, n-am fost de rea credinţă cînd ne-am înşelat, presupunînd, cum era normal, că asta a fost

voința ei, de vreme ce n-a lăsat să se întrezărească nici o bănuială că n-ar fi așa.

— La ce i-ar fi slujit ? Alături de Juan Tigrul viața ei devenise insuportabilă, fiindcă își închipuia că-l urăște. Ura, de multe ori, este ca o platoșă de apărare a iubirii. Herminia a vrut să lepede platoșa aceea care o apăra și o sufoca. Și atunci a rămas numai iubirea, marea ei iubire, curată ca lacrima.

— Colás, Colás, aș dori din tot sufletul să-ți pot spune *amin*, facă-se voia ta ! Tot ce-ai spus tu adineauri, și aproape cu aceleași cuvinte, am gîndit eu de nenumărate ori... Dar asta era înainte. Acum nu mai pot crede așa ceva. S-a întîmplat ireparabilul. De ce a fugit cu altul ?

— Această încercare grea era necesară. Și pe urmă nu a fugit cu altul. A fugit singură, înnebunită de iubirea ei oarbă.

— Ți-a spus ea asta ? Minciună ! Minciună ! Minciună ! N-o s-o cred niciodată.

— Eu susțin asta. Ea, dimpotrivă, o să spună că a fugit cu altul. Ascultă-mă, doamnă, pentru că Herminia s-ar putea să fie grav bolnavă și n-avem timp de pierdut cu chițibușuri de cazuistică. Mai mult sau mai puțin, știm cu toții ce e bine și ce e rău, chiar dacă gura lumii, cu clevetirile ei fără noimă, ia răul drept bine și invers. De-ar fi să înfrunt întreaga lume, eu unul tot nu renunț să fiu avocatul cauzei pe care o consider dreaptă. Ascultă-mă.

Și Colás povesti penitența Herminiei și coversația pe care-o avusese cu ea, dimpreună cu peripețiile și primejdiile prin care trecuse în ziua precedentă, și jignirile de care avusese parte. Efectul istorisirii lui Colás asupra doñei Iluminada era vizibil pentru povestitor. La sfîrșit, văduva spuse :

— Sînt aliata ta. E puțin spus că m-ai convins. Mai mult, mult mai mult decît atîta. În inima mea aversiunea formase o tumoare, un ghimpe ascuțit. Tu mi-ai scos acest ghimpe. Inima mea a devenit acum un fagure de miere. Gustul mierii, Doamne, e aspru. Dar spune-mi, te-ai gîndit la ce-avem de făcut ?

— Nici acum și nici altădată nu m-am gîndit la ce am de făcut. Mă las în voia inspirației. Ceea ce trebuie să

se întîmple oricum se va întîmpla, fie că e spre bine, fie că e spre rău, presupunînd că răul există, dacă nu cumva e o manifestare trecătoare, ca un purgatoriu ori o anticameră incomodă şi obscură a binelui. Nu cred în infern. Purgatoriu ori paradis ; ori dacă nu, limbul.

— Lasă acum mărturisirile de credinţă, băiatul meu, căci nu e momentul să spunem ce credem şi ce nu credem, ci să preîntîmpinăm şi să evităm nenorociri mai mari. Juan Tigrul a dispărut ieri de dimineaţă cu Nachín de Nacha. Casa e goală. S-o ducem pe Herminia acasă. Dar pe urmă ? Juan Tigrul o să se întoarcă. Ieri avea o înfăţişare justiţiară şi înspăimîntătoare, ca cerul pe timp de furtună. Furtuna se va dezlănţui asupra Herminiei. Tremur toată. Ce putem face noi ?

— N-o să ne despărţim de ea nici o clipă, zi şi noapte.

— Şi ce rezolvăm cu asta ? Tu, şchiop ; Carmina şi eu, două fire de iarbă ; Juan Tigrul, un torent năvalnic. Ce putem face noi ?

— O să-i spun adevărul.

— Tumultul din sufletul lui n-o să-i îngăduie să audă ce-i spui. O să poţi convinge torentul să-şi întrerupă revărsarea năvalnică ?

— Iubirea crede imediat tot ce o măguleşte şi o satisface. Juan Tigrul e îndrăgostit de Herminia. E mai uşor să potoleşti mînia unui îndrăgostit decît plînsul unui copil.

— Dar, mai înainte de a apuca tu să-i potoleşti mînia, el îşi va împlini răzbunarea.

— Înainte de a se atinge de Herminia va trebui să mă omoare pe mine, şi furia lui se va domoli. Haide, haide repede !

Văduva şi Colás se duseră s-o caute pe Herminia, ca s-o conducă la domiciliul conjugal. Doña Iluminada o îmbrăţişă cu duioşie maternă pe Herminia.

— Mai mult decît toate necazurile mele, pe care singură le-am căutat, îmi crapă obrazul de ruşinea de a mă afla din nou printre voi, bîigui Herminia.

— N-ai de ce te ruşina. Eu aş spune chiar că trebuie să fii mîndră. Ştiu tot. Te-ai aflat, asemeni lui Daniel, în groapa cu lei ; ba mai rău : într-o peşteră fără ieşire, înconjurată de fiinţe respingătoare şi cu o viperă întărîtată

în jurul gîtului. Şi totuşi ţi-ai apărat virtutea. Pare un miracol. Odată ţi-am spus : eşti o femeie adevărată. Şi pe femeie, pe femeia adevărată Dumnezeu a făcut-o invulnerabilă.

— Sînt o femeie vrednică de dispreţ, repetă Herminia cu glasul stins. Mi-aţi face mai mult bine dacă mi-aţi spune adevărul în faţă ; dacă mi-aţi spune cinstit ce credeţi despre mine decît să mă amăgiţi cu minciuni caritabile, pe care sufletul meu le respinge, fiindcă nu mă vindecă, nici nu-mi aduc alinare. Pentru mine nu există alt leac decît adevărul. Adevărul.

Se aflau toţi patru în birjă. Herminia, sprijinindu-se de Carmina, stătea cu ochii închişi. Văduva putu să şoptească la urechea lui Colás :

— Parcă e moartă. Ceva fără de care viaţa nu se poate menţine s-a rupt înăuntrul ei. Tu ce crezi, Colás, e o boală trecătoare ? Există vreo speranţă ?

Colás nu răspunse. Ajunseseră la uşa casei lui Juan Tigrul. Cu mare greutate şi cu multă grijă, toţi trei au ajutat-o pe Herminia să urce la catul de sus, căci nu putea să se mai ţină pe picioare şi nici să se bizuie pe puterea braţelor. Uşa era deschisă larg. Înaintară pe coridor. Cînd ajunseră în sufragerie, se pomeniră faţă în faţă cu Juan Tigrul, care stătea într-un jilţ ca de strană, cu mîinile încrucişate, cu ochii aţintiţi spre intrare, de parcă ar fi aşteptat acolo de la începutul lumii, ca o efigie a justiţiei imanente. Cei care intraseră se opriră deodată, înfioraţi. Juan Tigrul se ridică în picioare. Colás, cu precauţie, duse un deget la buze, ca şi cum ar fi vrut să-i poruncească lui Juan Tigrul tăcere şi stăpînire de sine. Dar Juan Tigrul nu se uita la Colás. De pe faţa nemişcată a lui Juan Tigrul privirea de oţel se ducea drept spre ochii Herminiei. Şi ochii Herminiei, de culoarea măslinei, aveau o privire îndurerată şi parcă uleioasă, care se îndrepta spre ochii lui Juan Tigrul, asemeni unei raze de lună cu reflexe de chihlimbar. Cei care o conduceau pe Herminia îşi urmară drumul pînă în dormitorul nupţial. Pe măsură ce înaintau, Herminia şi Juan Tigrul se priveau tot mai intens, de parcă ochii amîndurora ar fi fost legaţi printr-o sudură

la cele două capete ale unui ax rigid. La fiecare pas pe care-l făceau susținătorii Herminiei, Juan Tigrul, parcă tras de ei, făcea și el un pas, păstrînd mereu aceeași distanță, care părea fatală, de parcă niciodată n-ar fi putut fi nici mai mare, nici mai mică. Cînd o așezară pe Herminia în pat, Juan Tigrul stătea în pragul iatacului. Pe cînd cele două femei se pregăteau să o dezbrace, Colás, la ieșire, îl luă de braț pe Juan Tigrul pentru a-l îndepărta de-acolo. Nu pentru că Juan Tigrul s-ar fi împotrivit, ci pentru că, de-ar fi voit chiar să se retragă, tot nu i-ar fi îngăduit-o legătura care se stabilise între ochii lui și ochii Herminiei ; legătură pe care pînă la urmă trebui s-o sfîșie cu violență, simțind-o, la fel cu Herminia, ca pe o mutilare în carne vie, care ei îi smulse un strigăt și lui un geamăt surd. După ce se închise ușa de la iatac, Colás și Juan Tigrul rămaseră în sufragerie.

— Jur că e nevinovată ! spuse Colás, sărutînd o cruce formată din degetul gros și arătătorul de la mîna dreaptă. Voința necunoscută care guvernează destinele omenești m-a scos în calea Herminiei, în așa fel încît eu să pot să-ți ofer o relatare exactă a vieții ei, minut cu minut, în timpul acestor douăzeci și patru de ore, care pentru dumneata au fost ca o eclipsă întunecoasă. Toate evenimentele de aici de pe pămînt sînt înlănțuite și conduse de o rațiune misterioasă. De multe ori m-am întrebat cărei rațiuni ori finalități, atîta timp impenetrabilă, se supunea faptul, la prima vedere fără motiv ori noimă, că dumneata m-ai cules de pe drumuri și m-ai crescut ca pe un fiu ; de ce apoi am crezut, amăgindu-mă, că sînt îndrăgostit de o femeie căreia-i era scris să ajungă nevasta dumitale, nevasta ireproșabilă a protectorului și tatălui meu ; de ce, împotriva voinței mele și trecînd drept ingrat, m-am înrolat în armată și am plecat peste mări și țări ; de ce am fost rănit și mi s-a amputat un picior la timpul potrivit, ca să mă întorc exact cînd trebuia sub acoperișul care mi-a adăpostit copilăria și adolescența ; de ce, fugar pentru a doua oară, și acum hoț pe deasupra, chiar dacă hoț al soației pe care cerul mi-a hărăzit-o, am zburat în cele patru zări ale lumii, fără să știu unde merg... Totul, totul era îndreptat spre o finalitate de la început ineluctabilă :

pentru ca eu să pot să jur în fața dumitale, pe sănătatea mea, pe iubirea mea, pe conștiința mea, că Herminia e nevinovată. Ascultă-mă și vei afla tot ce știu eu.

Juan Tigrul ascultă această frază interminabilă cu masca lui verzuie de monstru buf, căci pe cît era de înspăimîntătoare, pe atît era de jalnică și uneori ridicolă. Voia tot timpul să-l întrerupă pe Colás, dar nu putea. Glasul i se sugruma în gîtlej, făcîndu-l să înghită în sec și să i se pună un nod în gît, de parcă ar fi fost un curcan silit să înghită nuci cu forța ; avea impresia că bietul Colás voia să-l tragă pe sfoară. Reuși să scoată cîteva cuvinte :

— Dacă aș ști... sigur, sigur... Atunci, ce merit ar avea... ?

— Ce merit ar avea cine ? Ea ? Ei bine, trebuie să afli că are un mare merit, un mare merit !

— Taci, copil ce ești ! gemu răgușit Juan Tigrul, astupîndu-i gura lui Colás. Știu ce am de făcut. Asta îmi ajunge.

Cînd Juan Tigrul își retrase mîna de la gura lui, Colás, cu hotărîre și fără emfază, spuse :

— Nu te vei apropia de Herminia cît timp sînt eu în viață.

Se deschise ușa de la iatac și apăru Carmina.

— Eu să nu mă apropii de Herminia ? Chiar de mi-ar sta în cale armatele lui Nabucodonosor și ale lui Atila, și corpul de halebardieri, și jandarmii, și barbarii din nord, și diavolii infernului, îi azvîrl în lături numai făcînd așa — și-i dădu un cot zdravăn sub coaste lui Colás, încît îl zvîrli cît colo, făcîndu-l să se clatine, gata să cadă, iar el se repezi și pătrunse în iatac.

Cînd își recăpătă echilibrul, Colás sări împreună cu Carmina în urma lui Juan Tigrul, care, cu brațele încrucișate la piept, cu capul sus, cu fața impasibilă, cu sprîncenele încruntate, se proțăpi în picioare la căpătîiul Herminiei, privind-o de sus în jos cu atitudinea judecătorului suprem. Herminia, ținîndu-și respirația, cu buzele întredeschise, se uita la Juan Tigrul de parcă ar fi văzut deasupra ei întreg edificiul universului năruindu-se, năruindu-se, și se mira că nu o strivește.

Ceva mai încolo stăteau, strînși unii într-alții, doña Iluminada, Carmina și Colás, cu sufletul la gură, cu mîi-

nile și un picior puțin înainte, de parcă ar fi fost încremeniți, sub puterea unui farmec, în momentul inițial al unei alergări. Timpul le oprise în loc și mersul ; pasul lor parcă voia să calce, dar nu avea greutate. Rămaseră cu toții într-o statică relație tragică : grup sculptural al unei procesiuni din Săptămîna patimilor care perpetua diferite atitudini, instabile și patetice.

Încă o dată, deși Juan Tigrul și Herminia erau despărțiți, ochii lor stabileau între ei un contact pe care l-ai fi putut crede material și solid, deși nu părea să se fi stabilit printr-o căutare reciprocă, ci prin respingere, ca doi dușmani care, ținînd fiecare de capătul unei lănci, împing din toate puterile, pînă la istovire, ca să-l doboare pe celălalt.

Afară, în stradă, în oraș și în restul lumii, timpul continuă probabil să curgă în ritmul său invariabil. În acel iatac tăcut, unde nu se auzea nici o respirație, se acumulau într-un iaz prezent apele zăgăzuite ale unui timp trecut, care, dintr-o clipă într-alta, ar fi putut să rupă zăgazurile și să se prăvălească, nestăvilite, pentru a recîștiga terenul pierdut. Dar clipa aceea nu mai sosea. Cît timp se scursese afară ? Ce oră arătau ceasornicele solare în turnurile primăriilor ?

Juan Tigrul, care nu reușea să vorbească, ar fi vrut ca gîndurile să-i poată fi citite în ochi, cum ai citi într-un geam aburit pe care scrii cu degetul. Gîndurile lui erau următoarele : „Cu cît onoarea îmi poruncește mai tare să te urăsc, cu-atît mai mult te ador. Taci, onoare exigentă. Ce onoare poate fi mai desăvîrșită decît aceea care mă îndeamnă să iubesc în felul ăsta, sfidînd dezonoarea publică ? Herminia, nu vreau să știu nimic. Închi-

Herminia, care nu reușea să vorbească, ar fi vrut ca gîndurile să-i poată fi citite în ochi, cum ai citi într-un geam aburit pe care ai scrie cu degetul. Gîndurile ei erau următoarele : „Mai mare decît iubirea pe care mi-o purtai tu este iubirea pe care ți-o port eu acum, cînd ți-am mînjit onoarea și te-am făcut să mă urăști. Cea mai dreaptă pedeapsă pentru orbirea mea dinainte este iubirea asta pe care trebuie s-o ascund, de parcă ar fi ruși-

puirea a putut să umple timp de cîteva ceasuri cu născociri mîrşave golul deschis de absenţa ta şi de ignoranţa mea. Nu vreau să ştiu nimic. Nu-mi roşeşte obrazul de ruşine pentru ce-o să spună lumea despre mine, ci de ruşine pentru c-am putut să-mi închipui ceea ce nu reuşeam să aflu. Nu mi-ai mînjit onoarea. Nimeni pe lumea asta nu e în stare să-mi mînjească onoarea. Eu singur mi-am mînjit-o, egoist şi trufaş, cu gînduri de răzbunare. Sînt eu oare Dumnezeu, pe care făpturile lui se cuvine să-l iubească ? Dacă nu mă iubeai şi nu mă iubeşti nici acum, ce vină există în asta ? Nu mi-ai mînjit onoarea. Onoare, o să-ţi dau satisfacţie deplină. Un bărbat ca mine nu şovăie. Felcerul onoarei sale: o să-mi meargă faima pe bună dreptate. Dar mai înainte, Herminia, vreau să-ţi spun că te ador, că te ador. Simt că ochii mei te omoară. Văd că sufletul tău se acoperă cu un văl, ca o stea ce dispare în ceaţă. Limba mi s-a uscat şi atrînă ca o piatră de moară. Te ador. Vreau să plec de lîngă tine. Ochii mei te omoară. Te ador. Nu pot să vorbesc, nici să noasă. Dacă aş arăta-o, ai spune, şi cu tine ar spune cu toţii : ce nerușinare ! Şi pe bună dreptate. Sigur că mă socoteşti vinovată. Bineînţeles că sînt vinovată. Iubirea asta, în care nu poţi să crezi, ar fi pentru tine ca o dovadă de sarcasm care ar spori ofensa. O, ce durere îmi lasă în suflet această jalnică iubire a mea, care s-a născut osîndită să rămînă oarbă şi să moară mută ! Prinos lui Dumnezeu este această durere din sufletul meu, ca preţ al durerii din sufletul tău. Cu ochii sufletului meu îţi văd sufletul, frumos ca întotdeauna, acum mai frumos ca niciodată, care se înalţă înaintea mea senin, acuzator şi justiţiar. Îmi merit moartea : eu însămi mi-aş pune capăt zilelor. Încă nu mi-a sunat ceasul. Aşteaptă, Juan. Simt cum ochii tăi mă omoară, luînd-o înaintea braţului care va înfăptui dreptatea. Nu vreau să mor. Nu trebuie să mor încă.

Cum ţi-aş putea spune toate astea, dacă gura şi limba mea sînt de bronz? Nu vreau să mor. Nu pentru mine ; pentru fiul tău. Ochii tăi mă omoară. Ochii

mă despart de tine. Te ador." Gîndurile astea îndurerate se învălmăşeau în mintea lui Juan Tigrul, străduindu-se zadarnic să iasă afară prin luminile ochilor, asemeni unui tăun care se izbeşte mereu de geamul unei ferestre.

tăi mă omoară. Fiul meu... Fiul tău... mă omori." Gîndurile astea îndurerate se învălmăşeau în mintea Herminiei, străduindu-se zadarnic să iasă afară prin luminile ochilor, asemeni unui tăun care se izbeşte mereu de geamul unei ferestre.

Afară se auziră dangăte de clopot bătînd pentru mort.

— Îl duc la groapă pe don Sincerato, murmură doña Iluminada. Să ne rugăm pentru veşnica lui odihnă.

— Cum ? întrebă Colás.

— A murit noaptea trecută.

Văduva, Carmina şi Juan Tigrul îngenuncheară. Colás nu putea, din cauza piciorului de lemn. Îşi plecă fruntea. Herminia îşi împreună mîinile ca pentru rugăciune. Cu toţii se rugau fierbinte, şi astfel tensiunea spirituală scădea şi sufletul se simţea pentru cîteva clipe mai uşor. Cînd unul, cînd altul, lăsau să le scape cîte un suspin, care părea mai curînd de uşurare decît de consternare. Ieşind din ele însele şi realizînd o expansiune prin intermediul rugăciunii, sufletele se bucurau de o libertate momentană.

Cel dintîi s-a ridicat în picioare Juan Tigrul. Îşi deschise braţele larg, de parcă ar fi fost răstignit. Dădu capul pe spate. Ca şi cum tavanul ar fi fost transparent, îşi pironi ochii într-un punct îndepărtat, părînd că vrea să contemple lumea celor drepţi. Rămase astfel cu gura căscată timp îndelungat. Apoi îşi duse o mînă după ureche, ca şi cum ar fi vrut să audă mai bine un glas foarte depărtat. Apoi încuviinţă de trei ori, ca şi cum ar fi vrut să arate că e de acord cu ceea ce îi poruncea nu se ştie cine. Apoi, cu braţele tot desfăcute, ameninţătoare, şi cu un chip fioros, se uită la Herminia. Colás făcu un pas înainte, pregătindu-se să împiedice o agresiune. Dar Juan Tigrul se dădea înapoi, cu spatele la uşă, fără a înceta să se uite la soţia lui. Se opri la uşă. Şi se făcu nevăzut.

— Mi-a fost frică să nu încerce s-o sugrume, şopti Colás către doña Iluminada.

— La fel am crezut și eu. Hai, băiete ! Du-te să-i ții tovărășie ! Vorbește cu el. Arată-i tot adevărul. Luminează-i mintea înnegurată și redă-i pacea sufletească. În afară de Herminia, ești singura ființă din lume pe care o iubește.

— N-a vrut să mă asculte. E prea devreme, poate, ca să accepte adevărul. Va bănui că încercăm să-l îmbrobodim cu baliverne măgulitoare. E mai bine să-l lăsăm singur cîtva timp. Îl cunosc. Furia lui e subită și trecătoare. Din leu care răcnește se preface dintr-o dată într-o turturică blîndă care gîngurește.

— Să dea Dumnezeu să fie așa !

Doña Iluminada se apropie de Herminia. Mîngîind-o cu duioșie pe obraz, spuse :

— Riscul cel mai mare, care era întîlnirea, a trecut acum cu bine. Restul va veni de la sine, puțin cîte puțin sau dintr-o dată. Unde e iubire, nimic nu-i imposibil, și Juan Tigrul te iubește ca pe ochii din cap.

— Mă urăște. Mă omoară. Dar încă nu vreau să mor. Nu trebuie să mor acum. Nu la viața mea mă gîndesc. Ajutor ! gemu Herminia, izbucnind în plîns, agățîndu-se cu disperare de mîinile doñei Iluminada ca de ultima speranță a vieții.

— Plîngi, plîngi, sărmana mea fată ; lacrimile vor spăla cerul sufletului tău și umbrele se vor risipi.

— Mă omoară ! Mă omoară ! Nu trebuie să mor !

— Ce gînduri nesăbuite ! Dacă el a avut măcar o singură clipă intenția să te omoare, atunci află că eu sînt în stare să mă urc în balon. Da' de unde ! Te iubește mai mult decît orice pe lume... O să vezi îndată că se întoarce blînd ca un mielușel să se prosterneze înaintea ta și să te îngrijească precum o soră de caritate, ca să te faci bine cît mai repede. Fata mea dragă, încearcă să-ți înseninezi gîndurile.

— Să nu se întoarcă ! O să mor ! Ochii lui mă omoară !

— Bine, bine. Atunci n-o să vină pînă cînd n-o să spui tu. O să facă tot ce spui tu.

— Unde e ? Unde s-a dus ?

— Lasă-l să se liniștească, căci și el are nevoie de puțină liniște.

— Unde e ? Unde s-a dus ? repetă Herminia, cu ochii împăienjeniți și lipsiți de lumină, străduindu-se să se ridice în capul oaselor.

— Draga mea Herminia, liniștește-te ! Carmina, du-te să vezi unde-i Juan Tigrul și ce face. Întoarce-te să ne spui.

Carmina ieși și se întoarse :

— S-a închis în camera cu ierburi și leacuri.

— Ce face acolo ? Ce face acolo ? Vreau să știu. Mă duc chiar eu, strigă cu un glas egal Herminia, sforțîndu-se să se dea jos din pat.

Doña Iluminada o opri :

— Gîndește-te la ființa delicată pe care o porți în pîntec, Herminia, și liniștește-te. Ne sperii și pe noi cu îngrijorarea ta. Carmina, du-te tu, bate binișor la ușă și întreabă-l pe Juan Tigrul ce face, ca și cînd te-ai fi dus din proprie inițiativă.

Carmina ieși și după cîteva clipe se întoarse murmurînd :

— Nu răspunde.

Colás se repezi spre camera în care se încuiase Juan Tigrul. Izbi cu piciorul de lemn puternic în ușă, fără a reuși însă s-o deschidă.

— Unchiule ! Unchiule ! strigă Colás.

Nu-i răspunse nimeni. Întorcîndu-se într-o parte și folosind umărul în chip de berbec, Colás izbi de mai multe ori ușa pînă ce-i sări broasca. Doña Iluminada, Carmina și Herminia, aceasta din urmă cu un șal aruncat pe umeri și cu picioarele goale, rămaseră încremenite, nu departe de Colás, căci erau stăpînite de o spaimă cumplită, ca în fața unui mormînt. Cele trei femei scoaseră în același timp un strigăt disperat. Juan Tigrul zăcea culcat, pe spate, pe dușumea. Fără nimic pe el de la brîu în sus, își dezvelea torsul hirsut de mistreț. Alături era un mic lighenaș pentru luat sînge, de porțelan alb și albastru, umplut aproape pe jumătate cu un sînge gros și aburind. Deasupra lighenașului era brațul lui stîng, din care curgea sînge. Ca un excelent felcer ce era, cum îi plăcea să se laude, urmase prescripțiile din cărțuliile sale și își deschisese „vîna principală a brațului ; slujește pentru a ușura durerea de inimă". În mîna stîngă ținea o hîrtie mototolită, pe care doña Iluminada o smulse și o citi cu glas tare :

„O las moștenitoare a tuturor bunurilor mele pe soția mea Herminia Buenrostro, pe care o ador. Ea va hotărî cum va crede de cuviință dacă poate sau nu să cedeze o mică parte din avere iubitului meu fiu adoptiv. Colás. Nimeni să nu fie făcut vinovat de moartea mea, care nu are altă cauză decît voința mea. Mor pentru a-mi ispăși crimele pe care nu le știe nimeni și nici nu le poate bănui. Vreau să fiu îngropat ca un cîine, căci asta sînt.
Juan Guerra y Madrigal"

Îngenuncheată, cu șezutul sprijinit pe călcîie, Herminia, care ridicase și îmbrățișase corpul lui Juan Tigrul, își lipea acum buzele de buzele bărbatului neînsuflețit, vrînd parcă să-i transmită viață cu răsuflarea ei. Din cînd în cînd își dezlipea gura și pronunța fraze elegiace :

— Mă iubeai deci, în pofida purtării mele ? Ia-mi viața, stăpînul meu ! Ia-mi viața, e a ta. Cum o să trăiesc fără tine ? Ajutor ! Salvați-l pe stăpînul meu, e tot ce iubesc mai mult pe lume. Scoateți sîngele din vinele mele și vărsați-l într-ale lui...

Juan Tigrul deschise ochii și-i ridică, umezi și rugători, spre ochii Herminiei.

— Mă... iubești ?... Mă iubești ? murmură Juan Tigrul, cu fața extrem de palidă.

— Trăiește ! strigă Herminia.

Juan Tigrul, făcînd un clește cu degetele de la mîna dreaptă, își opri hemoragia de la celălalt braț. Întoarse capul într-o parte, pentru a examina și a socoti cît sînge se scursese în lighenaș. Spuse :

— Trăiesc și voi trăi. E rău cînd îți iei sînge de la braț în solstițiul de vară și sub semnul gemenilor. Noroc că sîngele pe care l-am pierdut nu e mult, și e sînge rău, care-mi prisosea. Dacă s-ar face caltaboși cu el, ar crăpa pe loc cine i-ar mînca. Nu vezi că e sînge negru, ca smoala din cazanele iadului ? Trăiesc. Și voi trăi. Ați venit la timp !... Și acum, dacă-mi amintesc eu bine, am cam întins coarda și m-am purtat ca un mojic. Nu mai pot ajunge la o întîlnire urgentă pe care o aveam, acolo sus, în împărăția norilor, cu prietenul meu don Sincerato. Ce-o să zică despre mine el, și tatăl nostru ceresc ? Dar e adevărat că sînt aici, în brațele... ? Nu-i o nălucire ? Nu mă

înalţ la ceruri ? Simt că trupul şi-a pierdut greutatea. Capul îmi vîjîie. Ochii mi se împăienjenesc. Dar e cu putinţă să fie adevărat ce-am auzit ? N-or fi nălucirile unui muribund ? Tu eşti, Herminia ? Herminia, Herminia... e adevărat că... ?

Nu îndrăzni să încheie fraza.

Din pricina emoţiei, Herminia rîdea şi plîngea în acelaşi timp. Nu putu răspunde. Îşi asumă răspunderea asta doña Iluminada, cu mare strălucire :

— Da, prietene. Te iubeşte cu-adevărat. Nu te-a înşelat auzul. Te iubeşte. Te iubeşte. Era să spun că te iubeşte mai mult decît meriţi dumneata. Se poate să ne sperii în halul ăsta ?! Haide, haide, să spunem mai bine că te iubeşte aşa cum meriţi.

— Doamne ! Ce fericire ! exclamă Juan Tigrul, rămînînd cu capul într-o parte. Urmă ca pentru sine : Într-adevăr, o fericire mai mare nu-mi poate da viaţa, chiar dacă ar fi să trăiesc la fel de mult ca regele portughez don Sebastián, despre care lusitanii susţin că şi acum rătăceşte încoace şi încolo. Cel mai bun lucru e să mor liniştit.

Şi desfăcu degetele cu care-şi apăsa vena. Sîngele ţîşni din nou.

— Juan, Juan ! Vrei să mă omori ? strigă Herminia cu disperare.

— Opreşte sîngele, nesocotitule, porunci supărată văduva. Juan Tigrul îi dădu ascultare. Crezi că poţi glumi cu propria ta viaţă şi mai ales cu vieţile altora ? Nu vezi că viaţa Herminiei, ba chiar ceva mai mult decît viaţa Herminiei, depinde de dumneata ? O, ce nătîng, ce orb şi ce egoist eşti ! Trebuie să te cert ca pe-un copil ? Spui că nu poţi atinge o fericire mai mare ? Cine ţi-a spus una ca asta ?

Juan Tigrul, care avea nevoie să facă să sîngereze şi să-şi descongestioneze sufletul mai mult decît trupul şi, cu toate că îi venea greu, simţea o poftă irezistibilă să vorbească ; replică :

— Cine mi-a spus ? Biblia, stimată doamnă. Păi nu afirma sfîntul Duh că cea mai mare fericire de care poate avea parte un muritor este tovărăşia unei soaţe iubitoare şi desăvîrşite ? Eu sînt creştin şi neam de neamul meu

tot creştini au fost. Dacă aş fi mahomedan ori musulman, cu douăzeci de neveste şi tot pe-atîtea ţiitoare, şi ar fi cu toate soaţe desăvîrşite şi iubitoare, sigur că fericirea mea ar fi de patruzeci de ori mai mare ; dar iubirea mea faţă de fiecare dintre ele, şi prin urmare plăcerea şi fericirea mea, s-ar împărţi la patruzeci. Prin urmare, tot acolo ajungem.

Izbucniră cu toţii în rîs.

— E perfect adevărat, spuse văduva. Colás, dă o fugă pînă la Higo Paso, bărbierul şi felcerul nostru, să vină să-i coasă vana...

— Ba o să mi-o cos chiar eu cît ai clipi din ochi, numai să mă ajute Colás. Adevărul e că dumneata, cu inteligenţa dumitale cu tot, n-ai putut să aduci nici un contraargument la afirmaţiile mele.

— Care afirmaţii ?

— Că pentru mine nu va exista o fericire mai mare decît aceea pe care o trăiesc în clipele astea.

— Lasă asta acum şi nu mă-ntărîta, nici nu încerca să mă tragi de limbă. Înainte de orice, îngrijeşte-te.

— N-am chef, şi iartă-mi sinceritatea. Văd că dumneata mă tragi de limbă. N-o să fac altceva decît să întreb şi să întreb pînă ce-o să-mi dai o explicaţie.

— Pentru numele lui Dumnezeu ! Destul, îl rugă Herminia, cu faţa îmbujorată.

— Răspunsul cel mai bun ţi-l dă sfiala pudică a Herminiei, spuse văduva.

— Herminia... Doña Iluminada... Fie-vă milă, explicaţi-mi. Nu reuşesc să înţeleg. Nu-mi pot aduna gîndurile. Nu-mi ştirbiţi fericirea lăsîndu-mă să stau pe jeratic, se tîngui Juan Tigrul ca un copil răzgîiat în convalescenţă.

— Ar fi trebuit să amîni ştirea pentru mai tîrziu, spuse Colás, adresîndu-se doñei Iluminada.

— Ce ştire ? Spuneţi odată, că nu mai pot răbda, se burzului Juan Tigrul.

— Ştii dumneata foarte bine, la fel ca şi noi, dar vrei să ţi se spună numai pentru plăcerea de-a auzi ştirea, zise doña Iluminada zîmbind.

— O să-i spun eu, în concluzie, se grăbi să anunţe Colás, nerăbdător.

— Asta nu, interveni văduva palidă. Privilegiul ăsta mi se cuvine mie. Ia spune, domnule mahomedan ori domnule musulman, cum dorești: dacă ai avea douăzeci de neveste și tot pe-atîtea țiitoare, pentru ce ai dori să le ai?

— Stimată doamnă, ceea ce mă întrebi e scandalos. În prezența acestor două femei tinere și pline de candoare nu mi-e îngăduit să răspund. Și află că eu nu sînt un cocoș, nici un adept al falsului profet.

— Nu despre asta e vorba, prietene. Eu susțin că o femeie sau patruzeci de femei nu le aduci acasă ca pe o mobilă, ori o strachină, ori un fruct gustos, din comoditate, necesitate sau plăcere, deoarece, pentru un bărbat, femeia ar satisface mai bine necesitatea, plăcerea sau comoditatea dacă ar fi ținută în afara casei. Femeia e adusă acasă pentru ceva mai demn și mai important.

— Pentru... a întemeia... o familie, îngăimă Juan Tigrul cu buzele tremurînde.

— Aici voiam să te-aduc. Așa uituc ești, și noi toți împreună cu dumneata, încît ne-a ieșit din minte că azi e Sfîntul Ion? Felicitări și la mulți ani, prietene don Juan. Nu-ți amintești conversația noastră de ieri? Nu ți-am prezis eu că pentru azi, de onomastica dumitale, Herminia îți rezervă o mare surprinză? Poate sau nu poate exista o fericire mai mare decît aceea pe care o trăiai acum cîteva clipe?

— Repet ce-am spus ieri: Ce-mi pasă dacă mor, odată ce-am devenit nemuritor? Herminia, dragostea mea, lasă-mă să mor. Mor din iubire pentru tine. Mor înecat de fericirea în care m-ai făcut să mă cufund. Toți or să mă invidieze pentru asemenea moarte.

Juan Tigrul își desfăcu din nou vena, din care țîșni sîngele, fiindcă avusese o scurtă sincopă. Herminia, aplecîndu-se asupra bărbatului ei, vru să oprească sîngele cu buzele.

Juan Tigrul își reveni curînd. Doña Iluminada îi spuse:

— Don Juan Tigrul a murit. E mort și îngropat. A renăscut alt don Juan, căruia nu știu cum să-i spunem ca să nu se supere.

— Spuneți-mi, dacă vreți, Juan Mielul, și-o să mă mîndresc cu numele ăsta.

Coda

ÎN FEBRUARIE, HERMINIA AVU O NAȘtere ușoară și aduse pe lume un băiat dolofan. Se comportă cu o tărie admirabilă : își stăpîni durerea și nu scoase un țipăt. În schimb, Juan Tigrul părea că suportă adevăratele dureri al nașterii.

În Traspeñas, în creierul munților, unde se născuse Juan Tigrul, exista un obicei foarte curios, milenar, preistoric. De îndată ce pe femeie o apucau durerile facerii, bărbatul se urca în pat alături de ea, de parcă el ar fi trebuit să nască. Și astfel viitorii părinți, precum și martorii, deloc puțini, veniți la fața locului, acceptau solemn această simulare : cum că tatăl născuse fătul. Acest rit ciudat, cu un simbolism naiv și omenesc, deși aparent *contra natura*, cuprindea un înțeles înalt și o importantă semnificație socială : să afirme linia bărbătească și să transmită descendentului numele tatălui, prin care odraslele legitime, puține la număr, se deosebeau de nenumăratii copii din flori, fiindcă cea mai mare parte a locuitorilor din munții aceia se născuseră dintr-o mamă care nu era femeie măritată și un tată necunoscut.

Amintindu-și de acest obicei din satul lui, Juan Tigrul, cît timp ținu dureroasa taină, rămase închis în îngusta chichineață care-i slujea drept laborator de droguri, acolo unde cu opt luni în urmă încercase să-și pună capăt vieții. Se frămînta furios între cei patru pereți, icnind pe înfundate pentru a-și înăbuși nevoia pe care o simțea de a izbucni în urlete bestiale. Cu fiecare urlet înfundat își închipuia că-și strangulase copilul înainte de a se naște. Suferința lui era de ordin moral, din pricină că nu se

simţea în stare să aline durerile fizice ale soţiei, luînd asupra lui o parte din ele. „Doamne Dumnezeule — şoptea printre dinţi —, lumea creată de tine e o lume minunată, fără îndoială, dar cu toate astea nu pot să nu văd că are un mic cusur şi să nu am serioase rezerve în privinţa naşterii. Astfel îndrăznesc să afirm că ai îngrămădit complicaţii şi dureri de prisos. De ce nu fac femeile ouă ? Un ou trandafiriu sau albastru deschis, de exemplu ? Ar fi un lucru încîntător. Pe urmă l-am cloci pe rînd, bărbat şi femeie, aşa cum fac păsările. Invidiez porumbeii, căci lor le-ai îngăduit să clocească ouăle la fel ca porumbiţele. Ce rol avem noi, bărbaţii, acum ? Unul ruşinos, deprimant. Noi n-avem nici o grijă, în timp ce ele suportă dureri îngrozitoare. E bine că se întîmpla aşa, ori măcar acceptabil ? Cel puţin ai fi putut hotărî, ca totul să fie drept, ca pe tată, oriunde s-ar afla, să-l apuce o colică de tată, cît e el de ţanţoş şi fălos, atîta timp cît mama trece prin durerile facerii. Să nu crezi, Doamne, că vreau să te critic pentru felul cum ai orînduit lumea în cer şi pe pămînt, dar nu pot suporta ca Herminia să sufere fără să sufăr şi eu. Nu pot... Nu pot... Nu pot..."

Juan Tigrul aprinse un cuptor cu cărbuni de stejar şi puse pe jar penseta cu care făcea buline şi hapuri. Îşi scoase apoi jambierele. Cînd penseta se înroşi în foc, o aplică de mai multe ori pe pulpele ambelor picioare. Voluptatea durerii voluntare îi aduse în suflet un zîmbet îngeresc, iar pe faţă un zîmbet de antropofag care nu-şi mai încape în piele de bucurie la mirosul de carne arsă. Fericirea lui era acum completă.

Copilul s-a născut foarte frumos. Semăna cu maică-sa, şi numai ochii mongolici, cenuşii, alungiţi şi în formă de butonieră dovedeau, ca un sigiliu de neşters, originea paternă.

Juan Tigrul nu s-ar fi despărţit nici o clipă de copil. Propuse foarte serios să-l ţină tot timpul lîngă el, într-un coşuleţ prins în spate, ca un leagăn, cum poartă doicile ; şi adăuga că viaţa sub cerul liber, de dimineaţa pînă seara la taraba din piaţă, ar fi cea mai igienică pentru prunc. A fost nevoie de multă dibăcie din partea tuturor ca să-l facă să renunţe la acest proiect. În schimb, a reuşit să-şi impună punctul de vedere în ceea ce priveşte numele de

botez al moştenitorului său. Naşi au fost Colás şi văduva. Copilul s-a chemat Iluminado Herminio. În scurt timp, prin contracţie, numele s-a redus la Mini.

Cînd Mini avea puţin mai mult de o lună, Juan Tigrul, gelos pe sănătatea şi frumuseţea Herminiei (după maternitate, pe pielea oacheşă şi sidefie a Herminiei apăruse un puf fin şi argintiu, ca aureola perlelor), ceru să împartă alăptarea cu mama şi îşi procură un biberon. La anumite ore, îşi lăsa taraba şi venea acasă ca să pregătească el însuşi biberonul, şi îi dădea să sugă lui Mini, pe care şi-l aşeza pe genunchi. Uneori sugarul se îneca. Juan Tigrul deduse că poziţia aceea nu era nici raţională, nici comodă, şi inventă o poziţie mai firească. Îşi punea biberonul subţioară, cu suseta înainte, apoi îl lua în braţe pe copil aşa cum fac doicile. Herminia, şi într-o oarecare măsură doña Iluminada, Carmina şi Colás, găseau înduioşător de ridicolă această ingeniozitate a lui Juan Tigrul în chip de doică fără lapte, şi uneori nu-şi puteau stăpîni rîsul. Juan Tigrul nu se sinchisea de rîsetele lor. Ridica din umeri, ca şi cum ar fi vrut să-şi aşeze mai bine biberonul subţioară; ori ca şi cum ar fi spus în sinea lui: „Nu-mi vine să cred că voi nu înţelegeţi. Dacă-mi pare rău de ceva, e că nu pot să-l hrănesc chiar din propria mea viaţă. Aş vrea să fiu pelican, despre care se spune că-şi sfîşie pieptul cu ciocul ca să-şi hrănească puii cu sîngele lui."

Nemaiputînd suporta ceasurile pe care trebuia să le petreacă, despărţit de nevastă şi copil, în faţa tarabei, hotărî să nu se mai ocupe direct cu vînzarea. Cum taraba avea faimă bună şi el era destul de dibaci la negustorie, a scos bani frumuşei pe ea.

Îi părea rău că trebuise să pună capăt pentru totdeauna taifasurilor atît de plăcute cu Nachín de Nacha, joia şi duminica, cînd erau zile de tîrg. Şi pentru că nu se putea lipsi de ele, se ducea să-i ţină tovărăşie, aşezat pe un scăunel, lîngă taraba cu pălării. Pe urmă îl invita la el la masă, dar Nachín refuza, din cauză că Herminia şi cu el nu se puteau suferi, fiindcă Nachín întruchipa la perfecţie voinţa naturii, pentru care femeia este un animal inferior, ori cel puţin secundar, în vreme ce sufletul Herminiei era ca o aspiraţie oarbă spre societatea cultă şi urbană, în care femeia este ca un idol pe care nu poţi decît să-l adori.

Acest antagonism se menținea latent, fără manifestări vizibile.

Juan Tigrul spunea deseori :

— Mi-am spălat viața și a rămas curată, luminată ca zăpada de pe culmi. Toate murdăriile și petele vechi au ieșit la spălat.

Dar nu era întru totul așa. Păstra în suflet o umbră ușoară, o rămășiță de supărare pe sine însuși. Această ușoară stare de indispoziție și nemulțumire se datora injustei lui violențe, a cărei victimă fusese cîndva bătrîna și credincioasa lui servitoare Ochioasa, pe care o dăduse afară după ce-i azvîrlise o farfurie în cap și o făcuse vrăjitoare, din cele care umblă cu deochiul și se ține cu Satana. Dacă ar aduce-o din nou în casă, cu o leafă bună, ar repara nedreptatea și totodată ar rezolva dificila problemă a servitoarelor, fiindcă nevasta lui socotea că nici una din femeile pe care voise să le angajeze nu era destul de pricepută și de încredere. Totuși, Juan Tigrul șovăi foarte mult pînă să ia o hotărîre, fiindcă, fără voia lui, credea în deochi și se temea că bătrîna chioară, cu privirea ei mereu într-o parte, îi va aduce nenorociri. În cele din urmă, învingînd această slăbiciune omenească și înfruntînd riscul imaginar, o primi din nou în casă pe Ochioasa ca servitoare, spre vădita satisfacție a Herminiei. În ceea ce o privește pe bătrînă, faptul că s-a văzut din nou ancorată în casa lui Juan Tigrul, după un lung surghiun, în care avusese de înfruntat nu puține furtuni și peregrinări prin case neospitaliere, a fost pentru ea ca întoarcerea lui Ulise în dulcea lui Itaca : se simți cu douăzeci de ani mai tînără. Cine ar fi putut cunoaște mai bine ca ea secretul, intimitatea și emoția profundă din acele încăperi umbroase ? Pentru ea, toate obiectele vechi din casă aveau suflet, și privire, și glas. Paharele, atît de deosebite ca formă, calitate și mărime, aliniate în dulap, ca niște tuburi de orgă, păreau că intonează suave melodii diafane. La fel ca pe vremuri, cînd Colás scotea din ele *Valurile Dunării*, lovindu-le cu coada unei furculițe. Cînd a intrat bătrîna în bucătărie, alămurile lustruite ale tigăilor au izbucnit într-un strigăt unanim de lumină, asemeni unor clarinete care ar fi intonat un marș triumfal. Pînă și scîndurile de castan ale dușumelei, la fel de bătrîne și

de noduroase ca și Ochioasa, suspinau la trecerea ei și o salutau cu un glăscior trist și răgușit: „Bine ai venit, soro!" Ochioasa era spiritul tradițional al locuinței, și cînd intră din nou în posesia casei și puse stăpînire pe domeniile sale, s-ar fi putut spune că Juan Tigrul, Herminia și Mini deveneau oaspeți. Parcă în virtutea unei înțelegeri tacite, bătrîna își asumă conducerea treburilor gospodăriei.

Ochioasa îl adora pe Mini. Deseori îl ținea ore întregi în brațe, legănîndu-l și contemplîndu-l în extaz, cîntîndu-i melodii de pe vremuri și copleșindu-l cu disperate alintări de dragoste — dragoste de viață — care păreau că se dilată, într-un ecou nestins, venit din noaptea veacurilor. Bătrîna zbîrcită și fragedul prunc formau un grup comparabil cu cîrcelul și butucul de viță, sau viața care se naște din trunchiul tradiției.

Herminia nu ieșea niciodată din casă, în afară de duminici, cînd mergea la biserică. O speria zgomotul străzii, îi era teamă să se expună privirii mustrătoare a lumii, să stîrnească și să hrănească comentarii de defăimare, dispreț și batjocură grosolană. După cum mergea, cu capul plecat și fața acoperită cu un voal, se vedea că-și închipuie că e o scursură, azvîrlită în rîu, pe care toată lumea ar vrea s-o scuipe și s-o calce în picioare. Nu-i părea rău pentru ea, cît pentru Juan Tigrul. Lui Juan Tigrul, dimpotrivă, i-ar fi plăcut s-o scoată în lume pe soția lui cît mai des, cu mîndrie și în chip de sfidare la adresa clevetirilor pline de venin. La început, Herminia a declarat că va ieși din casă doar pînă la biserică, și asta numai la utrenie. Juan Tigrul îi respectă această toană. Dar mai tîrziu, ca soț, o sili pe Herminia să meargă cu el la slujba de la ora douăsprezece la biserica Sfîntului Isidoro, cea mai căutată din tot tîrgul. Mergea la braț cu soția lui, cu pas rar și maiestuos, cu spatele drept și pieptul bombat, cu gîtul încordat și întins cît putea el de sus, mai mult de-o palmă, iar în capătul lui, ca fierul la o lance, era înfipt capul, rotund și implacabil, aruncînd în dreapta și-n stînga priviri războinice. Dacă avea impresia că cineva cuteza să-i examineze, pe el sau pe Herminia, cu prea multă insistență sau lipsă de respect, Juan Tigrul, uitîndu-se urît la presupusul ofensator, își scotea jobenul său impozant cu un salut și o reverență pline de ironie și impertinență,

ca și cum ar fi spus : „Mi-am descoperit fruntea în văzul tuturor. Spune-mi, ce vezi ? Coarnele ? Sînt coarne imaginare. Și ce ? Și Moise purta coarne cînd a dictat legea. Ne-am înțeles ? Bagă de seamă cu cine ai de-a face ! Vreau să-l văd pe viteazul care are curaj să stea în calea coarnelor mele divine. Îl fac praf. Jur pe ce am mai sfînt. Onoarea acestei femei este mai presus de orice îndoială, și evidentă, și grațioasă, ca un copac pe un promontoriu sub bolta cerului." Dar Herminia, deși era mîndră de bărbatul ei, nu putea să nu sufere, mai mult pentru Juan decît pentru ea, în prezența lumii ; în urechile ei zumzăia zgomotul chinuitor al clevetirilor anonime, precum zgomotul talazurilor sfărîmate de stînci.

Într-o noapte, în patul conjugal, sub protecția întunericului, cu tîmpla lipită de pieptul lui Juan Tigrul, care era ca o pernă de păr, și netezindu-i mașinal cu o mînă mustățile stufoase, Herminia își luă inima în dinți și spuse :

— Juan, cel mai mare dușman al femeii e plictisul. Înainte de a mă îndrăgosti de tine, Juan, eram sătulă de colțul ăsta prăpădit de lume unde m-am născut. Mi se părea că este pentru mine ca o închisoare pentru toată viața. Visam libertatea. Pentru mine a ajuns să fie o necesitate realizarea într-o bună zi a acestui vis. Asta a fost motivul, și nu altul, pentru care... Înțelegi ?

Perna de păr se umflă peste măsură, apoi se dezumflă cu zgomot. Juan Tigrul înțelesese. Herminia continuă :

— De plictis m-am lecuit, Juan. Nu te îndoi de asta, îți jur pe copilul nostru ! Dar nu și de dorința de a-mi împlini visul. Închisă în casă, cu tine și cu Mini, pot trăi fericită pînă la moarte. Nu mă scoate din casă, nu mă scoate din casă, decît dacă vrei să mă duci departe, foarte departe, ca să cunosc lucruri deosebite și mai plăcute decît cele pe care le am mereu în fața ochilor. Peste cîțiva ani, cînd Mini o să fie măricel, făgăduiește-mi că vom face o călătorie frumoasă. La Madrid, de exemplu. Eu aș prefera la Lourdes. Făgăduiește-mi, chiar dacă nu ai de gînd să te ții de cuvînt. Cu asta o să mă faci fericită, căci o să am cu ce-mi hrăni iluziile.

— Soția mea adorată, răspunse Juan Tigrul, sînt de aceeași părere cu tine. Făgăduiesc să-ți împlinesc dorința.

Vom merge la Madrid, şi de la Madrid la Lourdes, cînd Mini va fi măricel şi va putea suporta o călătorie ca asta, care cred că va fi... stai să vedem... va fi... în luna mai, cînd va împlini trei luni.

— Juan, Juan... suspină Herminia. Ce bun eşti !

— Păi mie-mi place la fel de mult să călătoresc, prostuţa mea... Şi pe urmă, trebuie să cîştigi experienţă. O să înveţi un lucru. O să înveţi că te desparţi de casa ta cu cea mai mare bucurie şi tot cu cea mai mare bucurie te întorci acasă şi apoi se poate spune că noi o să ne ducem casa în spate, ca melcul sau ca beduinul, fiindcă o s-o luăm cu noi pe Ochioasa, ca să se ocupe din cînd în cînd de Mini şi să ne îngăduie cîteva clipe de răgaz, în care să putem petrece numai noi doi.

Acest dialog nocturn a avut loc la sfîrşitul lui martie. Luna mai a venit cît ai clipi din ochi. Juan Tigrul stabili ziua de plecare în ajun de Sfîntul Isidoro, profitînd de reducerea de preţuri. Ochioasa, înainte de a se aventura într-un drum atît de primejdios, se duse la împărtăşanie şi îşi făcu testamentul, lăsîndu-l pe Mini singurul moştenitor al tuturor bunurilor sale, care constau într-o pereche de cercei din perle şi un şal de caşmir.

I-au petrecut pînă la gară doña Mariquita, doña Iluminada, Carmina şi Colás, care erau acum căsătoriţi. Carmina lăsa să se întrezărească rotunjimea timidă a maternităţii incipiente, iar Colás se arăta mîndru ca un autor debutant. Doña Mariquita, ca şi cum ar fi fost vorba de o călătorie la capătul pămîntului, se văita :

— N-o să mai apuc să vă văd. Cînd o să vă întoarceţi, n-o să mă mai găsiţi, căci o să fiu lîngă don Sincerato.

Şi îşi ştergea lacrimile cu o batistă de mărimea unui timbru poştal.

Doña Iluminada zîmbea cu expresia ei calmă şi tristă.

Sînt acum în tren, într-un compartiment ieftin, de clasa a treia. Au pornit în aventura lor. A trecut o oră de drum, au trecut două ore. „Mai avem încă patrusprezece, îşi spune în sinea ei Ochioasa, foarte tulburată şi plină de remuşcări. Cine m-a pus să plec la drum ?" Cu toate că viteza e mai degrabă iluzorie, bătrînei îi produce ameţeală.

îi e frică să nu se ciocnească de copaci, de stîlpii de telegraf, de casele țărănești, ori să nu se prăvălească în rîu cînd trec peste poduri. La primul tunel — un zgomot asurzitor, întuneric beznă — o cuprinse o asemenea panică, încît i se tăie respirația și nu putu să strige pînă au ieșit din nou la lumină. „Maică Precistă! Sfinte Apapucio! exclamă, făcîndu-și semnul crucii. Am crezut că ne prăbușim într-o fîntînă fără fund." Juan Tigrul, Herminia și ceilalți călători, în număr de patru, se amuză de spaimele, tresăririle și schimonoselile bătrînei care-și face mereu semnul crucii. Unul dintre călători e Cipriano Mogote, vinarul, care se duce să cumpere vin la Bembibre, în ținutul Leonului. Totuși, bucuria lui Mogote nu e firească, și nici spontană; în rîsul lui afectat, în felul lui de a se uita rînd pe rînd la Juan Tigrul și la Herminia, cu ochii mijiți, e un nu știu ce malițios și injurios. Juan Tigrul, din considerație pentru Herminia, se face că nu-și dă seama, dar începe să devină nervos, să se înverzească și să miște din urechi: prevestiri amenințătoare. „Răbdare, Juan, răbdare, își spuse în sinea lui. Leonul e aproape. Orice s-ar întîmpla, rabdă și taci, pentru ca Herminia, cu toată nevinovăția ei, să nu cumva să înțeleagă." Herminia, cu intuiție feminină, a înțeles mai repede și mai bine decît Juan Tigrul; dar, din dragoste pentru el și de teama unui scandal, se preface că nu-l bagă în seamă pe vinarul batjocoritor și necuviincios, deși simte că o apucă un leșin de la inimă, și își întoarce capul spre fereastră ca să-și ascundă fața, fiindcă simte că ba i se urcă sîngele în obraji de rușine, ba e cuprinsă de o paloare de moarte. La fel ca Ochioasa, își spune: „Cine m-a pus să la drum? Ce nebună am fost! Așa-mi trebuie! Ce-am căutat, aia am găsit. Niciodată n-am să pot trăi printre oameni. Va trebui să trăiesc mereu retrasă în casa mea, în singurătatea și liniștea tulburate doar de bîzîitul mușteloor. Dar nu-mi pasă de situația asta îngrozitoare, atîta timp cît Juan, bietul de el, nu bagă de seamă privirile insinuante ale acestui individ."

Trenul se oprește într-o gară.

— De ce nu rămînem aici să petrecem cîteva zile? întreabă Ochioasa. Pare un loc tare drăguț. Au înflorit merii.

Mogote și ceilalți pasageri necunoscuți coboară să-și mai desmorțească picioarele, plimbîndu-se pe peron. Mogote le povestește ceva foarte interesant. Ceilalți îl ascultă cu lăcomie, părînd stupefiați, neîncrezători. Apoi izbucnesc toți deodată într-un hohot de rîs batjocoritor, în timp ce, dintr-un impuls involuntar, se întorc să se uite spre compartimentul în care se află Juan Tigrul și Herminia. Deși n-au auzit nimic, ei bănuiesc despre ce e vorba. Fiecare se gîndește în sinea lui : „Vorbesc despre noi". Un băiat de la calea ferată sare de pe un vagon pe altul, cu pași uriași, aprinzînd felinarele cu ulei.

Trenul începe să urce rampa abruptă din trecătoarea Pinares. Are o locomotivă în față și alta în spate. Se aude cum răsuflă din greu, gîfîie, se îneacă ; parcă le vezi, încordate, încăpățînate, cu grumazul plecat, ca o pereche de boi voinici care trag la un car încărcat peste măsură. Trenul, încetișor, urcă, urcă. Văile liniștite dispar înghițite de întuneric. S-a lăsat seara. Culmile stîncoase strălucesc cu sclipiri cristaline de culoarea șofranului. Cerul pare de ametist.

— Ce greu urcă trenul ! exclamă Juan Tigrul. Și adaugă, sentențios și aluziv : Întotdeauna și în toate împrejurările e nevoie de multă osteneală ca să te ridici deasupra mizeriilor și josniciei omenești, ca să crești și să te înalți din punct de vedere moral.

Și, adresîndu-se lui Mogote, vorbește în gînd : „Ți-am zis-o, porcule".

— Sînt multe feluri de-a te înălța, răspunse vinarul. Bunăoară cu o pereche de coarne lungi de-un cot. Eu, drept să spun, martor mi-e bunul Dumnezeu, nu știu dacă e așa de greu să te înalți în felul ăsta. Poate știi dumneata...

Juan Tigrul înghite un dumicat de salivă cu gust de sucuri gastrice. Fără să se tulbure, răspunde :

— Eu sînt neștiutor, prietene. Dar tu cred că știi mai bine. Și nu spun ca s-o defăimez pe doamna Mogote, căci n-am de ce să mă amestec în viața ei particulară. O spun pentru tine, fiindcă, drac împielițat cum ești, îți amintești de bună seamă dacă te-a durut cînd ți-au ieșit coarnele, în afară de cazul cînd te-ai născut cumva cu fruntea gata

împodobită. Dar pe mine nu mă sperie demonii. Fug rupînd pămîntul de cruce și de agheasmă. Dacă încearcă vreunul să mă sperie, îi rup gura cu degetele astea cinci și-apoi îi stropesc toată fața cu sînge, cu sfeștocul ăsta pe care-l vezi aici.

Și Juan Tigrul întinde mîna spre fața lui Mogote, mai întîi deschisă, apoi cu pumnul strîns.

Unul dintre pasageri (îmbrăcat cu un costum de velur verde ; o față turtită, atletică ; o barbă de cinci zile ; o singură sprînceană care se întinde de la o tîmplă la cealaltă, desenată printr-o trăsătură energică) intervine, dojenitor :

— Domnilor...

— N-avea nici o grijă, prietene, răspunde Mogote. Domnul Juan și cu mine ne cunoaștem foarte bine. N-avea grijă. Vorbă multă, sărăcia omului. Și pentru ce ?

Ochioasa, absorbită de teama pe care i-o inspiră terenul, nu bagă de seamă nimic. Herminia, cu copilul în brațe, e înțepenită de groază. Chiar atunci, Mini începe să plîngă. Juan Tigrul, uitînd de toate, ia copilul din brațele mamei ; îl leagănă, îl sărută, îl dezmiardă. Copilul nu-și potolește plînsul.

— Ștrengarule, șoptește Juan Tigrul, vorbind cu copilul. Ai dreptate. Ne-am luat cu fleacurile. Voi, copiii, sînteți ca ceasornicele. E ora ta, sigur ; e ora ta. E limpede ; vrei să sugi. Cine nu plînge, nu suge. Chiar acum, îngerașul meu.

Juan Tigrul își așază copilul subțioară, cum apucă războinicul lancea. Cu brațul care-i rămîne liber scoate dintr-un coșuleț o lampă de spirt, o crăticioară, o sticlă cu lapte și începe să pregătească biberonul. Din cînd în cînd, bagă un deget în lapte, pentru a încerca temperatura. În sfîrșit, el însuși îi dă biberonul lui Mini, conform procedeului obișnuit, ridicol și înduioșător, în chip de doică, de parcă i-ar da să sugă.

Insolența și batjocura lui Mogote ajung la apogeu. Ceilalți pasageri nu-și pot nici ei stăpîni manifestările de ilaritate. Juan Tigrul nu bagă de seamă. Juan Tigrul e absent la tot ce se petrece în jur. În aceste clipe, pentru Juan Tigrul nu există nimic pe lume în afară de fiul său.

Cît despre Herminia, ar vrea să intre în pămînt. Își simte sufletul înecat de o mîhnire fără margini.

Tensiunea tragicomică a scenei nu slăbește, ba, dimpotrivă, sporește. Cînd Mini a terminat biberonul, Juan Tigrul, după ce i-a controlat scutecele, își dă seama că sugarul trebuie schimbat. Absent în continuare la reacția spectatorilor și comentatorilor, Juan Tigrul desface scutecele copilului ; pune alături cîrpele murdare ; îl spală, cu grijă drăgăstoasă, pe sugar, și scutură deasupra poponețului încins și roșu un puf cu pudră de orez ; în sfîrșit, îi pune scutece curate.

— N-am mai văzut așa ceva niciodată, spuse Mogote. Există bărbați în stare să facă orice treabă. Sînt uimit. Care bărbat ar face așa ceva, nici măcar pentru propriul lui copil, darămite... ?

Nu apucă să termine. Herminia, ajunsă la capătul puterilor, acoperindu-și fața cu batista, se frînge, ca un pahar de cristal fin, într-un plîns cu sughițuri care o rănesc. Juan Tigrul iese din el însuși și revine la realitate, cu ochii măriți de stupoare, încă buimaci. În urechi îi răsună distinct ecoul ultimelor cuvinte ale lui Mogote : „...nici măcar pentru propriul lui copil, darămite..."

Juan Tigrul își așază ușurel copilul în poala Ochioasei. Pe urmă îl apucă pe Mogote de încheietura mîinii și apropie mîna de nasul lui, ca și cînd ar vrea s-o miroasă.

— Ăsta-i nasul meu. Trage. Mai tare ; trage zdravăn, poruncește Juan Tigrul, cu glasul înecat. Încearcă să-l smulgi. Tare. Mai tare nu poți ? E sau nu e nasul meu ? Dacă e, atunci la fel cum nasul e al meu, și copilul e tot al meu. Și acum, pe tine, care ești un pui de lele, o să te zvîrl peste fereastră.

Spunînd aceste cuvinte, Juan Tigrul îl ridică în aer pe Mogote, voluminos și ușor, ca o saltea de puf. Femeile încep să strige. Pasagerii intervin, și bărbatul cu fața turtită și atletică reușește să-l salveze pe Mogote, care se și vedea ajuns într-un iad plin de funingine. Se așază fiecare din nou la locul lui.

— Domnilor... spune unul dintre pasageri, care ține în mînă un burduf de vin. Ce-a fost a trecut ! Să nu uităm

că viața-i scurtă... Dați-vă mîinile fără dușmănie. Și să bem o gură de vin în sănătatea celor de față.

Juan Tigrul, cu noblețe, se grăbește să întindă mîna.

— Iartă-mă, Mogote. Nu mai știu dacă din vina mea mi-am pierdut capul, ori tu m-ai adus în starea asta ; oricum, mi-am pierdut capul. Am vrut să te pedepsesc pe tine și am murdărit amintirea maică-ti. Iartă-mă, Mogote. Cît despre zvîrlitul peste fereastră, n-ar fi putut să ți se întîmple nimic rău, cu încetineala asta a trenului, ba chiar ai fi putut prinde trenul din mers, dînd o fugă, deși ești cam gras.

— Te-am iertat, bolborosi Mogote. Numai că dumneata nu știi de glumă, și doar sîntem prieteni. Dumneata iei fiecare vorbă și-o întorci pe toate fețele... Dar una-i să glumești cu vorba și alta-i să treci la faptă. Ia dă burduful ăla. În sănătatea voastră !

Noapte neagră. Trenul, cu zgîlțîitul și legănările lui, alunecă pe podișul leonez. Pămînt neted, orizont circular ca o mare de catran. Cer transparent, concav, dur : o cupolă de cristal. Nenumărate picături de lichid lipite de sticlă ; tremură și sclipesc stelele. Minuscule scîntei roșii de la locomotivă zboară iute.

— Suflete rătăcitoare ! suspină Ochioasa.

Un șuier prelung ca jeluirea unui suflet chinuit.

Unde merge trenul, pierdut în noapte ?

Se pregătesc cu toții de odihnă. Juan își ține soția pe după umeri, iar ea stă cu capul sprijinit pe pieptul lui și cu copilul în brațe.

Au adormit cu toții. Mogote sforăie. „Parcă rage", observă Juan Tigrul.

Juan Tigrul veghează. Conștiința lui se amplifică, se infiltrează și se diluează în lucruri, se topește, ca o înfiorare sacră, în conștiința cosmică. Gîndește și simte într-un mod emotiv și inefabil. Molipsit de ritmul îndărătnic și arbitrar al trenului, simte și el și gîndește într-un ritm arbitrar. Gîndurile și sentimentele lui, din ce în ce mai inefabile, nu s-ar putea traduce în cuvinte decît foarte aproximativ. Și se știe că atunci cînd, fiind vorba de suflet, folosim cuvîntul aproximativ, înseamnă de fapt confuz.

Tatăl nostru, carele eşti în ceruri !
Fiul meu carele eşti în braţele mele !
Soaţa mea, care eşti alături de mine
şi mi-ai pătruns în măduva oaselor şi sîntem,
trup şi suflet, tu şi eu, în acest copil al amîndurora !
O, Mini, copilul nostru !
Tatăl nostru, carele eşti în ceruri !
Tată ! Tată ! Unde ne îndrepţi paşii ?

O, viaţă ! Noaptea
e un hău negru,
fără margini.
Trenul merge, pierdut
în beznă aleargă.
O, viaţă ! O, viaţă ! Cum alergi,
fără să ştii pe ce drum apuci !
Te grăbeşti orbeşte,
departe, tot mai departe.
Nu bănuieşti că drumul ţi-a fost hotărît.
Şi Cel de sus a fost inginerul.

O, stele nenumărate !
Ce importanţă are că trăiţi milioane de milenii,
dacă sînteţi muritoare ca şi oamenii,
asemeni mie, asemeni Herminiei,
asemeni lui Mini ? Fiul meu, luceafăr !
Tatăl nostru, carele eşti în ceruri !

Copilul meu, ocrotit la pieptul meu ;
spumă uşoară, val ce se naşte
pe coama rîului veşnic
al vieţii ! Viaţa... O, viaţă !
Ţi-am dat-o ţie, aşa cum şi mie mi-au dat-o alţii.
Încotro mergem ? De unde venim ?
Un zgomot înspăimîntător umple tăcerea universului ;
căderea torentului vieţii
în prăpastia fără fund
izbindu-se de stînci...
Tată ! Tată ! Mi-e frică !
Mi-e frică !

Fiul meu, carele eşti în braţele mele,
impalpabilă limbă de foc,
delicată lumină de viaţă ;
o slabă suflare,
un suspin ar putea să te stingă.
Tată ceresc ! Păstrează-mi-l,
cu sufletul curat,
cu trupul curat.
Iar dacă nu va fi sănătos
şi nu va fi bun...
Doamne, Dumnezeule ! Păstrează-mi-l sănănos.
Să trăieşti înseamnă să suferi.
Necinstea se preface în cinste.
Durerea se preface-n bucurie.
Urîţenia ne duce la frumuseţe.
Ce importanţă are de unde venim şi unde ne ducem,
dacă omul nu va reuşi să afle niciodată ?
Ce importanţă au „de ce" şi „pentru ce" ?
Numai Tu, Tată, cunoşti taina.
Din Tine izvorăşte viaţa
cum izvorăşte apa din stînca muntelui ;
şuvoiul vieţii care curge
plîngînd şi rîzînd.
Darul vieţii !
Să trăieşti. Să trăieşti. Extaz suprem.
Ce bucurie este viaţa !
Viaţa, cîtă suferinţă !
Să te bucuri... Să gîndeşti... Să trăieşti.

Bucurii şi dureri trecătoare.
Totul fuge şi se spulberă.
Să trăieşti. Să visezi. Viaţa e un vis.
Nu visăm noi muritorii.
Noi înşine sîntem un vis.
Lumea este visul lui Dumnezeu.
Vis de iubire. Taină sublimă.
Fiul meu, carele eşti în braţele mele !
Soaţa mea, care mi-ai pătruns în măduva oaselor !
Tatăl nostru, carele eşti în ceruri !

Parergon

UN CITITOR CURIOS ŞI EXIGENT S-AR PUtea să regrete un gol, un vid narativ în răstimpul dintre sinuciderea frustrată a lui Juan Tigrul şi momentul cînd a născut Herminia. Ce s-a petrecut între timp ? se va întreba acel cititor exigent şi curios. Nu s-a petrecut nimic vrednic de istoria externă în timpul acelor luni ; luni de repaus, în care sufletele, atît de agitate mai înainte, s-au înseninat încetul cu încetul, regăsindu-şi liniştea. După acţiunea care-l absoarbe, spiritul, printr-o lege a echilibrului şi o necesitate a conştiinţei, aspiră să-şi redobîndească liniştea, claritatea, transparenţa substanţei lui divine, luminată acum cu o nouă lumină foarte puternică : lumina experienţei dureroase. Istoria externă a întîmplărilor dramatice e întotdeauna însoţită de o istorie internă, şi această istorie internă este un ansamblu generator de sentimente şi meditaţii care pînă la urmă se transformă în norme de comportare. Pasiunile se elimină, se decantează, se purifică şi se distilează printr-o alchimie psihologică sau mod de evaporare, care le preface în idei diafane şi luminoase. Dar ideile nu ajung la această integritate diafană decît dacă dobîndesc expresie şi se întrupează în cuvîntul revelator. O confesiune nu este altceva decît o eliberare. Personajele tragicomediei „Juan Tigrul şi felcerul onoarei sale" au fost nevoite să treacă printr-o perioadă de eliminare a pasiunilor şi de meditaţie asupra lor însele. În acest interval de timp, care în istoria externă de pînă acum n-a fost înfăţişat, s-a vorbit mult şi nu s-a întîmplat nimic sau aproape nimic. Personajele, căutîndu-şi propria

lor expresie și înflăcărîndu-se pentru a-și dezvălui chintesența, se delectau cu plăcerea lenitivă a unor conversații fără sfîrșit ; conversații care nu erau ciocniri și polemici de emoții, ci un contrast de idei. Transcrierea acestor conversații ar fi constituit un material de prisos pentru cititorul obișnuit de romane. Totuși, avîndu-l în vedere pe cititorul exigent și curios să cunoască istoria internă, reproduc în acest *parergon* (sau document accesoriu) tot ce este mai important și caracteristic din acele conversații.

După încercarea nereușită de sinucidere, în mai puțin de opt zile Herminia se pusese pe picioare, deși din cînd în cînd suferea de amețeli și grețuri, legate de starea ei ; și în mai puțin de o lună Juan Tigrul își reîmprospătase sîngele pierdut, ca urmare a faptului că, de dimineața pînă seara, lua hemoglobină, mînca gălbenușuri de ou, felii zdravene de șuncă și bea vin alb de Rueda în cantități apreciabile. Juan Tigrul stătea din nou toată ziua în fața tarabei în aer liber și acum își ținea capul sus, ca un taur în așteptarea adversarului, sfidînd gura lumii. Copiii și băieții andrii nu-l mai luau în zeflemea, bănuind că era mai periculos ca oricînd. Herminia, care stătea tot timpul acasă, începuse să pregătească hăinuțe albe și strălucitoare pentru viitorul moștenitor. Bunica venea des să stea la taclale. Nu-și putea ierta că nu reușise să fie nici măcar figurantă, dacă nu fusese *deus ex machina*, în finalul fericit al tragediei amoroase a lui Juan Tigrul și a Herminiei.

— Totul a ieșit bine, la urma urmei, spunea doña Mariquita cu gura încleiată de saliva amestecată cu sirop de caramele. Dar nu s-a terminat ca la teatru sau ca la paradă, cu surle și tobe, pentru că n-a fost să fie. Dacă aș fi fost eu aici, cu mîna mea de fier care înlătură orice catastrofe, bărbatul tău nu și-ar fi luat sînge și lucrurile s-ar fi aranjat mai bine.

— Nu știi cîtă bătaie de cap am cu scutecele, spunea Herminia. Nu știu cum să le croiesc. Ce-o să fie ? Băiat sau fată ? Croiala e diferită. Croiala scutecelor, bineînțeles.

— Tare mă mir cum, fără mine, nu s-a întîmplat aici o nenorocire mai mare. Dar eu eram la înmormîntrea acelui om minunat care a fost don Sincerato. Dumnezeu să-l odihnească. Ce om simplu !... Uneori era chiar puțin-

tel nepoliticos cu cucoanele, din lipsă de bună creştere. Cînd nu ai o femeie alături se simte întotdeauna, atît în ceea ce priveşte purtarea în societate, cît şi în ceea ce priveşte sănătatea. Era numai pielea şi osul, fiindcă n-avea cine să-i facă o mîncare bună, şi din pricina asta a murit. Sînt de părere că o femeie l-ar fi schimbat complet pe don Sincerato.

— Bunico !... Dar era preot...

— Asta zic şi eu, mucoaso. A murit din pricină că era preot. Nu toţi se nasc ca să fie preoţi, aşa cum nu toţi bărbaţii pot să fie hamali. Ca să ridici un cufăr, ori ca să posteşti, să trăieşti în abstinenţă şi să-ţi pui trupul la cazne fără să te îmbolnăveşti, e nevoie să ai un stomac de struţ ori un grumaz de taur. Şi bietul don Sincerato era firav ca un ţînţar... Vreau să spun că dacă, în loc să se facă preot, s-ar fi însurat, alta i-ar fi fost soarta.

— Nu-mi place să te aud vorbind aşa, bunico.

— Vorbesc aşa, copila mea, din dragostea pe care i-am purtat-o răposatului.

Colás şi Carmina stăteau la doña Iluminada. Într-o bună zi văduva le spuse :

— Acum îmi cunoaşteţi punctul de vedere. Casa asta e ca o colivie deschisă. Cînd vă place, vă luaţi zborul, cum aţi mai făcut odată. Cînd vi se îngreunează aripile de-atîta zburat, aici găsiţi un cuib gata să vă primaească. N-o să vă spun o vorbă. Dar cum sînt foarte mulţumită să vă ştiu lîngă mine şi aş vrea să rămîneţi aici cît mai mult, aş îndrăzni, dacă nu e o indiscreţie, să vă întreb ce aveţi de gînd să faceţi.

— Ce vrea Colás, spuse Carmina.

— Ce vrea Carmina, spuse Colás.

Şi mai mult n-a putut scoate de la ei.

— De vreme ce nici unul dintre voi nu are voinţă proprie, lucru care-mi place şi îmi convine, fiindcă dovedeşte că amîndoi vă simţiţi cu adevărat liberi, o să-mi permit să vă spun dorinţa mea, căci nu vreau să vă impun nimic. Rămîneţi deocamdată la mine. Fericirea voastră mă face să fiu fericită.

— Cum vrea Carmina, spuse Colás.

— Cum vrea Colás, spuse Carmina.

Şi, dintr-o dată, amîndoi într-un glas :

— Cum vrei dumneata.

Într-o zi s-au întîlnit, în prăvălia văduvei, Juan Tigrul și Colás.

— Mă bucur, Colás, că-ți pot vorbi de față cu doña Iluminada, care e mai înțeleaptă decît Solomon și-o să ne lumineze cu părerile ei. Cerul vieții mele e mai senin ca oricînd, dar nu mă pot bucura din plin de această seninătate, fiindcă mi-a intrat un pai în ochi și nu-l pot scoate. Paiul ăsta ești tu. Legătura ta cu Carmina nu mai poate continua așa ; nu sînt dispus să îngădui să trăiți fără binecuvîntarea cununiei religioase și fără să treceți pe la notar. E necuviincios. Nu crezi la fel ca mine, vecino ?

— Deocamdată, eu le-am dat adăpost sub acoperișul meu. Dacă ar fi ceva necuviincios... Dar nu vreau să mă amestec în viața lor. Să spună Colás ce crede, spuse văduva.

— Nu în cununia religioasă stă sanctificarea legăturii noastre, iar legalitatea nu i-o conferă semnătura în registrul stării civile, răspunse Colás. Există destule căsnicii încheiate după toate regulile și care se dovedesc mai tîrziu o permanentă discordie, un iad necontenit. Cîte nu sînt așa ! Ai putea dumneata să susții că aceste căsnicii sînt sanctificate ? E aici un nonsens surprinzător : ura sanctificată ; infernul sanctificat. În ceea ce privește legalitatea și contractul, un contract e un adevărat contract numai în măsura în care se sprijină pe voința liber consimțită ; dacă nu, nu e contract. Există o mulțime de căsnicii în care voința tainică, ba chiar voința evidentă a fiecărei părți contravine acestui contract veșnic. E o absurditate de necrezut : un contract care se menține împotriva voinței ambelor părți.

— Nu spui nici o noutate ! Crezi că argumentele astea atît de la mintea cocoșului ți-au trecut prin cap ție pentru prima dată ? Lumea e bătrînă, Colás, și cu cît e dracul mai bătrîn cu atît știe mai multe.

— Nu așa se combate un argument, don Juan, interveni doña Iluminada.

— Ajung eu și acolo, adăugă Juan Tigrul. Accept tot ce a spus Colás : că există căsnicii rele sau, ceea ce e totuna, căsnicii nefericite. Ce trebuie să facem cu ele ? Deocamdată

nu mă amestec în chestiunea asta. Dar cred că veţi admite că pot exista şi căsnicii armonioase şi fericite.

— Mă îndoiesc, declară Colás.

— Cum te îndoieşti ? Şi-mi spui asta tocmai mie, aşa, de la obraz ? Ce te-a apucat ? exclamă Juan Tigrul, cu sprîncenele încruntate.

— Nu m-am gîndit la dumneata. Cu o rîndunică nu se face primăvara. Un singur caz nu e suficient pentru a stabili o regulă, lămuri Colás.

— Continuă, spuse doña Iluminada.

— Veţi accepta cred că un bărbat se poate îndrăgosti de o femeie şi o femeie de un bărbat şi că pot fi credincioşi toată viaţa acestei iubiri. Acceptaţi ?

— În ceea ce priveşte femeia, accept, spuse văduva.

— Tu n-ai nimic de spus, Colás ? Ba merg mai departe şi spun : bărbatul care nu are încredere în statornicia iubirii lui şi totuşi îi cere femeii iubire e un ticălos.

— Depinde, îl întrerupse Colás. A te gîndi că iubirea pe care o simţi în momentul de faţă va fi invariabilă şi eternă e o iluzie de care nu scapă nici un îndrăgostit. Să presupunem, bunăoară, că un îndrăgostit îi spune iubitei lui : „Acum sîntem siguri că ne vom iubi întotdeauna ; dar cum nu sîntem stăpîni pe viitorul nostru, dacă fără să vrei descoperi într-o bună zi că nu mă mai iubeşti ori îmi dau seama eu că nu te mai iubesc, cine va simţi acest lucru va fi liber să-l părăsească pe celălalt. Cu condiţia asta, ştiind că nimic şi nimeni nu mă sileşte să te iubesc mai departe, în afară de cazul cînd iubirea însăşi mă îndeamnă la asta, şi temîndu-mă să nu-ţi pierd iubirea, ceea ce mă va face să fiu clipă de clipă atent s-o cultiv şi s-o păstrez ca pe cel mai de preţ dar al vieţii, în felul ăsta îmi închipui că te voi iubi neîncetat aşa cum te iubesc acum. Dar din clipa în care un legămînt superior voinţei noastre libere ne-ar lega unul de altul pe viaţă, neputînd să te pierd, nu te-aş putea însă nici preţui, şi dragostea, transformată în datorie, dacă nu mi-ar deveni nesuferită, s-ar preface pentru mine, din entuziasm şi înflăcărare cum era înainte, într-un sentiment apatic şi într-o normă reflexivă de conduită." Pe bărbatul care se poartă astfel şi îşi spune gîndul curat dumneata îl faci ticălos. Eu i-aş spune om de onoare.

— Eu nu, insistă Juan Tigrul. Sofismele tale nu mă conving. Ce e onoarea ? Onoarea este suprema libertate, care nu i-a fost acordată decît omului, nu şi dobitoacelor ori lucrurilor neînsufleţite. Şi ce e libertatea ? Puterea de a-ţi lua obligaţii, care i-a fost dată numai omului, căci fiinţele lipsite de libertate nu-şi iau obligaţii, ci sînt obligate. Şi în ce constă această putere de a-ţi asuma obligaţii ? În facultatea fiecăruia de a dispune de viitorul său, facultate pe care, neavînd-o Dumnezeu, pentru că el a făcut lumea, i-a acordat-o omului. Onoarea este sentimentul propriei responsabilităţi, şi nu mania copilărească de a cîntări responsabilităţile altora şi de a îndrepta strîmbătăţile pe care, în vanitatea noastră atît de susceptibilă, ni s-a năzărit că le-au săvîrşit alţii. Ăia care vorbesc toată ziua-bună ziua despre onoarea lor şi pentru orice fleac strigă ca din gură de şarpe că au fost ofensaţi foarte grav, ăia nu sînt oameni de onoare, ci nişte măscărici care trăiesc de pe urma onoarei. Onoarea înseamnă fidelitate faţă de tine însuţi. Onoarea este curajul de a suporta consecinţele faptelor proprii. De unde se vede că onoarea, care este costumul de gală al sufletului, nu trebuie scoasă la vedere decît la zile mari, cu alte cuvinte onoarea se pune la încercare numai în acele acte solemne din care decurg consecinţe nenumărate şi necunoscute, cînd în faţa vieţii noastre se deschide o răspîntie şi din toate drumurile trebuie să alegem unul singur, luîndu-ne noi înşine, în deplină libertate, obligaţia de a-l urma pînă la capăt, orice s-ar întîmpla, credincioşi faţă de noi înşine, stăpîni pe viitorul nostru, pe care-l făurim aşa cum vrem noi, ţinîndu-ne cuvîntul dat şi făgăduielile pe care le-am făcut, făgăduieli prin care ne-am legat nu atît faţă de alţii, cît faţă de noi înşine. Ăia care cum deschid gura vorbesc de onoare, neştiind că este o comoară ascunsă, ca aurul depozitat într-o bancă, ăia care la tot pasul şi în împrejurările cele mai obişnuite şi fără nici o importanţă se fălesc cu strălucirea comorii lor şi se grăbesc să arate bonul de plată care se numeşte cuvînt de onoare, ăia rămîn de obicei descoperiţi şi sînt nişte trişori şi escroci ai onoarei. Să luăm de pildă cazul bărbatului pe care tu l-ai apărat cu atîta osîrdie şi subtilitate sofistică. Bărbatul ăsta îi spune iubitei lui : „Astăzi te iubesc mult ; mîine nu-mi iau nici o răspun-

dere ; dacă nu te mai iubesc, sînt liber să te părăsesc, şi viceversa. Ne-am înţeles ? Nu-mi iau nici o răspundere ! Sînt liber !" Asta înţelegi tu prin libertate ? Libertate fără responsabilitate ! Mi-e sete ? Beau. Mi-am astîmpărat setea ? Plec mai departe. De soiul ăsta de libertăţi nu duc lipsă nici dobitoacele. Iubirea mă mînă spre tine ? Mă las mînat de ea. Lipsa de iubire mă îndepărtează de tine ? Nu opun nici o rezistenţă. Mă supun forţei împrejurărilor ; mă las în voia fluxului şi refluxului dispoziţiei şi poftelor mele. Bărbatul care se poartă astfel nu e mai liber decît o creangă purtată de apele unui rîu învolburat. Bărbatul ăsta care, în actul cel mai solemn şi important al vieţii lui, care este cununia cu o femeie, abdică de la libertatea lui supremă, puterea de a-şi asuma obligaţii şi facultatea de a dispune de propriul său viitor, nu voi repeta, cum am spus la început, că e un ticălos, dar susţin şi acum că nu este un om de onoare. După cît se vede, pentru bărbatul ăsta imaginar pe care tu ni l-ai descris iubirea ţine atîta timp cît există dorinţa. S-a stins dorinţa : poţi spune iubirii *requiescat in pace*. Ei bine, nu, domnule. Ce, dorinţa şi iubirea sînt ca focul şi lumina, care se nasc împreună, ca fraţii gemeni, şi tot împreună mor ? Dorinţa şi iubirea se nasc odată, desigur. Dar mai tîrziu, pe măsură ce dorinţa se stinge, iubirea creşte şi devine independentă. Iubirea îşi găseşte împlinirea în ea însăşi. Nu şi dorinţa. Aşa a vrut soarta, ca iubirea şi dorinţa să facă primii paşi împreună, fiindcă iubirea fără dorinţă ar fi sterilă şi neamul omenesc ar pieri foarte repede. Odată dorinţa satisfăcută, omul îşi împlineşte destinul, care este propagarea speciei, destin primit de-a gata de la strămoşii lui, şi din acest punct de vedere, departe de a fi lipsită de motiv şi temei, iubirea primeşte un impuls îndoit şi este atrasă de două obiective : fiinţa iubită şi progenitura. Dar am deviat de la discuţia noastră. Doña Iluminada, în numele sexului frumos, acceptă că o femeie poate fi credincioasă pînă la moarte. Eu depun mărturie că bărbatul care a avut norocul să pătrundă adevărata esenţă a onoarei va rămîne credincios femeii iubite în împrejurările cele mai vitrege, iar dacă iubirea i-ar fi batjocorită sau ar risca să se transforme în ură, sub imboldul onoarei false şi lipsei

de rușine, înainte de a se răzbuna va ști să se despartă senin de viață. Ei bine : ar fi de-ajuns posibilitatea unui singur caz de unire între un bărbat și o femeie așa cum i-am înfățișat eu, pentru ca să existe o lege divină în stare să o sanctifice și o lege omenească în stare să o preamărească, ca și cum cu toții, Dumnezeu și oamenii, ar fi martorii acestei sublime încercări a onoarei. Căci nu altceva este căsnicia. O să-mi spui că restul căsniciilor din lumea întreagă, în afară de asta, sînt un iad declarat și un contract mincinos. Ce importanță are asta ? Majoritatea celor care vin la slujbele din catedrală sînt cu gîndul aiurea, numai la vorbele preotului nu, ba poate și mai rău, pun la cale tot felul de fărădelegi. Ce-i vinovată catedrala ? Trebuie s-o dărîmăm din pricina asta ? Un singur suflet care în umbra naosului se simte mai aproape de Dumnezeu e de ajuns pentru a justifica necesitatea catedralei. Fiecare trebuie să se gîndească la faptul că tot ce există pe pămînt a fost creat numai și numai pentru el.

— O să ți se usuce gura de-atîta vorbit, comentă văduva.

— Ba o să rămîn cu o mulțime de lucruri pe care n-am apucat să le spun. Acum e rîndul dumitale să vorbești. Am dreptate sau nu ?

— Sînt de acord, punct cu punct, fără să schimb un singur cuvînt, cu tot ce ai spus dumneata, mărturisi doña Iluminada.

— Ei, Colás, acum ai aflat. Doña Iluminada, în sfîrșit, dezaprobă, ca și mine, relațiile tale. Așa încît sper că, în cel mai scurt timp, vei adopta o soluție decentă și vei face să ți se ierte exemplul rău pe care-l dai, spre scandalizarea oamenilor onorabili.

— De unde-ai scos dumneata asta, prietene ? întrebă văduva. Sînt de acord cu tot ce-ai spus dumneata. Desigur. Dar nu înseamnă că nu înțeleg că ce a spus Colás are un temei la fel de respectabil. Pe dumneata te-aș asemui cu un stejar. Furtuna îl face să geamă, dar nu-l clintește din loc. Mai curînd se rupe decît să-și plece fruntea. Colás e ca un palmier. Vîntul îl apleacă pînă ajunge cu fruntea în țărînă. Dar nici el nu poate fi smuls din rădăcini. Și nici nu se rupe.

— Stimată doamnă.... exclamă Juan Tigrul stupefiat. Dacă eu zic că-i albă şi Colás zice că-i neagră, cum poţi dumneata să spui că... ?

— Ce pot să spun decît că-i şi albă şi neagră ? Nu înseamnă că, dacă există alb, nu mai trebuie să existe negru. Şi invers. Colás îmi arată negrul şi zice că-i negru. Iar dumneata, arătîndu-mi albul, zici că-i alb. De acord, răspund eu.

— Dar eu spun că-i albă şi Colás că-i neagră.

— *Peccata minuta.*[1] Albul şi negrul există, şi amîndouă sînt adevărate. Să lăsăm pe fiecare cu adevărul lui, cu condiţia să fie de bună credinţă, chiar dacă adevărul nostru e mai nobil şi mai frumos. Pentru gustul meu, adevărul dumitale e mai frumos decît adevărul lui Colás şi, prin urmare, e un adevăr dublu ; căci frumuseţea e şi ea adevărată. Dumneata aspiri la un ideal. Idealul este un adevăr foarte deosebit, care nu prea se potriveşte cu realitatea. Adevărul de fiecare zi e mai modest şi poate mai puţin periculos, mai puţin expus la neînţelegeri iremediabile.

— O să-ţi dovedesc că te înşeli amarnic, se împotrivi Juan Tigrul.

— Pentru astăzi am avut destule dovezi, se scuză văduva. Să lăsăm lucrurile deocamdată aşa cum sînt.

— Dar cu exemplul rău cum rămîne ?

— Aici avem de-a face cu altceva. Colás dă un exemplu vrednic de urmat pentru cei care n-au avut noroc în căsnicie. Cazul lui Colás este, în alt sens, asemănător cu cazul domnului Marengo. Domnul Marengo nu calcă pragul bisericii. Lumea zice că e un eretic, un necredincios, un ateu, un mason şi cîte şi mai cîte : mai rău decît atîta nici nu se poate. Dar adevărul este că domnul Marengo se poartă ca un sfînt din altar. E un bărbat foarte credincios, un tată foarte iubitor ; nu vorbeşte pe nimeni de rău, nici măcar pe numeroşii şi nedrepţii săi defăimători : nu face rău nimănui cîtuşi de puţin ; ba, dimpotrivă, toată lumea cunoaşte cît e de mărinimos şi de bun cu cei sărmani ; şi ca o încununare a tuturor acestor calităţi, e un profesor universitar foarte învăţat pe care-l cinstesc ceilalţi învă-

[1] Păcate mărunte (lat.).

ţaţi în ziarele din alte oraşe şi chiar de peste hotare. Şi totuşi lumea şuşoteşte că domnul Marengo dă un exemplu rău, cînd în realitate, prin viaţa lui ireproşabilă, îi arată cu degetul în tăcere pe farisei şi ipocriţi, de parcă i-ar admonesta : învăţaţi voi de la mine, voi care vă împăunaţi că respectaţi principiile sfinte ale religiei adevărate. Fapte, nu oala cu lapte... Aşa cum domnul Marengo e o acuzaţie mută a credincioşilor prefăcuţi, tot astfel Colás şi Carmina, cu iubirea lor rebelă care nu s-a supus convenţiilor, sînt ca un fel de conştiinţă acuzatoare a celor nefericiţi în căsătorie.

Înainte de a apuca doña Iluminada să termine ce avea de spus, Colás plecă fără să scoată o vorbă. Atunci văduva îi declară lui Juan Tigrul :

— O să se căsătorească, prostule ; o să se căsătorească pînă la urmă. La un moment dat o să simtă nevoia să aurească şi să întărească în mod solemn lanţul cu care sînt legaţi. Dar dacă într-o bună zi lanţul ăsta i-ar apăsa prea tare şi le-ar face viaţa insuportabilă, atunci mai bine să nu se fi căsătorit niciodată. Şi acum, trecînd de la altar la cămin, spune-mi, don Juan, mai e la voi servitoarea pe care a primit-o Herminia alaltăieri sau i-a şi făcut vînt ?

— Taci, prietenă, pentru numele lui Dumnezeu. În două săptămîni a dat afară nouă servitoare. Şi unde mai pui că pe fiecare dintre ele Herminia le-a primit după ce respinsese alte cincisprezece ori douăzeci de solicitante. E un adevărat pelerinaj de slujnice. Sînt capricii ori manii pe care eu le pun pe seama stării în care se află Herminia.

— Dar ce motiv are să le dea afară ? Nici una nu face treabă ?

— Ei, aş ! Nu asta-i pricina. Totul depinde de faptul dacă sînt sau nu destul de drăguţe.

— Ei, drăcie ! exclamă văduva, pufnind în rîs. Ce, Herminiei i-a dat prin gînd că trebuie să fie geloasă pe dumneata ? Dar bine, bine, don Juan !... Asta-i bună ! La vîrsta dumitale... Abia acum îţi dai pe faţă slăbiciunea pentru tagma slujnicelor ?

— Stimată doamnă, mergi pe un drum greşit. E tocmai invers decît bănuieşti...

— Ia să vedem atunci. Înseamnă că Herminia nu-i geloasă pentru că te ţii după slujnice, ci pentru că slujnicele nu se feresc să-ţi arate că te plac. Asta e ?

— Ţi-am mai spus că e invers. Mi-e ruşine să-ţi spun.

Şi într-adevăr pielea lui Juan Tigrul căpătă o nuanţă verde auriu.

— Află că Herminiei (şi nimănui altcuiva în afară de dumneata n-aş fi în stare să-i mărturisesc aşa ceva) i s-a năzărit că eu, ca să fiu un bărbat adevărat, mai am nevoie de un singur lucru : să-mi placă puţintel toate femeile frumoase, pe lîngă nevasta mea, şi din cînd în cînd să mi se aprindă călcîiele după cîte una, şi să le fac curte, ba chiar să mai calc şi strîmb uneori. Drept care, în ceea ce priveşte slujnicele, din douăzeci de solicitante o alege pe cea mai drăguţă. Observînd, în zilele următoare, că nu reuşeşte să mă farmece cu frumuseţea ei şi că eu stau de lemn Tănase, îi face vînt în stradă bietei fete. Nu-i nimic de făcut, i-a intrat în cap că trebuie să calc strîmb şi a făcut din asta o chestiune de amor propriu, zicînd că n-o să fie cu totul şi cu totul fericită pînă cînd eu n-o s-o înşel. Bineînţeles, fără să-mi pierd capul. Sînt capricii ori manii pe care le pun pe seama stării în care se află.

— Biata de ea ! Înţeleg... murmură doña Iluminada, ridicînd din sprîncene.

— Dă-mi voie, stimată doamnă. Nu înţelegi nici o iotă, aşa cum nu înţeleg nici eu şi nimeni nu poate să înţeleagă. Fiecare femeie e o enigmă. Ghicesc cam ce gîndeşti. Dumneata crezi că, deşi Herminia e nevinovată ca o porumbiţă, în pofida faptului că şi-a luat zborul, îndepărtîndu-se din cuib, şi a fost cît pe-aci să cadă în ghearele uliului, nu poate să nu simtă o uşoară nelinişte, tulburare ori remuşcare, care o împiedică să fie pe deplin fericită şi care i-ar trece dacă eu aş comite o greşeală cît de mică, şi astfel, devenind egali ca vinovăţie, n-ar fi nici unul mai prejos decît celălalt, şi dacă vreodată, într-un moment de proastă dispoziţie, i-aş reproşa că a avut o purtare uşuratică, deşi Dumnezeu mi-e martor că nu m-am gîndit niciodată să-i spun aşa ceva, atunci ea ar avea dreptul să răspundă că eu am fost mai uşuratic decît ea. La asta te gîndeai mai înainte, crezînd că înţelegi ?

Doña Iluminada își întinse brațele cu palmele în sus, de parcă ar fi ținut în ele și ar fi vrut să arate un adevăr solid, evident. Totodată, prin gestul acesta voia să spună: „Ce altceva ar putea fi?"

— La fel ca dumneata am crezut și eu la început. Dar nu-i asta, stimată doamnă; nu-i asta. Herminiei i-a intrat în cap că eu trebuie să fiu niţeluș crai și chiar secătură. După mintea ei, care acum nu e tocmai întreagă, o aventură și o faptă descreierată e singurul lucru care-mi lipsește mie ca să fiu un soț ideal, și ei ca să fie o soție pe deplin fericită. Dar vezi bine că e o toană de-a ei să mă vadă cum încerc, fără nici un chef, să fac pe craiul și să calc strîmb. Ai putea să întrebi: „La ce-i folosește așa ceva Herminiei?" Dumitale pot să-ți vorbesc ca unui duhovnic. Herminia, cînd sîntem între patru ochi, vorbește așa: „Suferința disperată din acele douăzeci și patru de ore în care am crezut că te-am pierdut (Herminia vorbește acum) mi-a lăsat în suflet un gol trist și negru... După puțin timp suferința s-a transformat într-o nevoie sufletească. Simțeam o plăcere să mă chinui; îmi savuram suferința ca pe un elixir al fericrii, fiindcă suferind pentru tine începeam să te merit. Chinul îmi era ca un idol. Dar nu m-ai lăsat să sufăr destul. Mi-e foame de umilințele pe care vreau să le îndur din partea ta. Îndrăgostește-te, Juan, de altă femeie. Cu o iubire ușuratică și trecătoare. Eu o să-mi închipui că e o iubire veșnică. O să cred că te-am pierdut din nou. O să sufăr din pricina ta. Ce mîndrie! Cînd o să te întorci la mine, o să trăiesc tot timpul cu grija c-o să te pierd și fericirea mea o să fie deplină. Umilește-mă, Juan, fă-mă să sufăr!" Herminia vorbește așa, și pe urmă o podidește plînsul. Acum vorbesc eu și te întreb: nu e o manie bolnăvicioasă? Înțelegi lucrurile și acum la fel ca înainte?

— Acum le înțeleg mult mai bine ca înainte.

— E ceva bolnăvicios, nu-i așa?

— Dacă vrei dumneata...

— Cîteva zile pe malul mării i-ar prinde bine. Dar cum să facem? Deși luna august nu e lună de vîrf, eu nu-mi las taraba.

— Nu ne-am înțeles că Herminia se va duce la Telanco, cu Colás și Carmina?

— Asta am spus și eu, dacă pînă atunci Colás și Carmina se vor căsători. Ai putea să-mi ceri să-mi las nevasta legitimă în grija unei perechi care trăiește în concubinaj, căci asta sînt nepotul meu și protejata dumitale? Ar însemna că eu încuviințez concubinajul. Ce-ar spune despre mine lumea?

— Încă nu te-ai lecuit de prejudecata asta? Tot ți-e frică de gura lumii? Adu-ți aminte că, deși trăiesc în concubinaj, ei au fost cei care...

— Da, da, da. Sssssst. Să nu mai vorbim despre asta.

— Mă bucur. Atunci așa rămîne: Herminia, împreună cu Colás și Carmina, se vor duce la Telanco, să stea la plajă. Cu cît mai repede, cu-atît mai bine. Copiilor le dau eu bani.

— În casa mea eu poruncesc.

— Atunci mă supun. Deși pînă la urmă totdeauna faci tot cum vrei dumneata. Așa că...

Așa că, peste trei zile, Herminia, Carmina și Colás plecau la Telanco, care se afla la o oră și jumătate de drum de Pilares, parte cu trenul, parte cu trăsura. Sîmbătă seara Juan Tigrul se ducea în sătucul de pe coastă, iar lunea, foarte devreme, se întorcea la taraba lui din piață. Vilegiaturiștii își prelungiră șederea la plajă pînă la prima furtună de toamnă, care s-a dezlănțuit în ultima decadă a lunii septembrie. Așa cum se aștepta Juan Tigrul, aerul marin se dovedi foarte sănătos, atît pentru corpul, cît și pentru spiritul Herminiei. Cînd s-a întors la Pilares, Herminia examină pe toate părțile problema alegerii slujnicei. Înainte, nici o servitoare nu i se părea destul de frumoasă. Acum, nici o servitoare nu i se părea destul de urîtă. Îl spiona cu coada ochiului pe Juan Tigrul dacă nu cumva se uită la ele cu prea multă atenție și cu gînd necurat. Această bănuială, naivă și neverosimilă, a Herminiei trezea în sufletul lui Juan Tigrul bucurie și mîndrie.

De încă o mare bucurie a avut parte Juan Tigrul în acele zile de la sfîrșitul lui septembrie atunci cînd, rămînînd singur după masă (Herminia se retrăsese să doarmă puțin), îl văzu intrînd pe Colás, care spuse:

— Am venit să-ți aduc o veste care o să-ți facă plăcere. Azi de dimineață, fără să știe nimeni, Carmina și cu mine ne-am căsătorit.

— Vino să te îmbrățișez, băiatul meu. Ați făcut cununie civilă sau religioasă ?

— Și una și alta. Nu puteam face lucrurile pe jumătate...

— Vino să te îmbrățișez ! Știam eu că pînă la urmă o să intri în rîndul oamenilor și-o să asculți de glasul rațiunii.

— Da' de unde ! Dacă ar fi căsătoria un lucru rațional, nu m-aș fi însurat. Consider și acum căsătoria cea mai mare prostie. De asta m-am însurat. Nu pot rezista la farmecul pe care-l exercită asupra mea tot ce e irațional și prostesc. Un om nătîng se însoară crezînd că săvîrșește o faptă rațională și firească. Cînd nu mai e nimic de făcut, deschide ochii ; și e un disperat. Eu nu sînt unul dintre ăștia. Îmi place, mă fascinează absurdul și mă îndrept spre el știind ce mă așteaptă. Viața e o absurditate încîntătoare. Și cel mai absurd lucru din viață este că avem în căpățînă un aparat geometric și logic, inteligența, care nu are altă funcție decît să înregistreze și să scoată în evidență această absurditate radicală a vieții. Fără acest aparat de înregistrare am trăi întru totul ca ființele necugetătoare, simțind că trăim, dar fără să știm că trăim, ceea ce nu înseamnă să trăiești cu adevărat. Sîntem ființe iraționale și raționale totodată. Ce contradicție ! Ce absurditate ! Iraționale, întrucît sîntem ființe vii, căci viața e o activitate irațională. Raționale, întrucît știm că trăim și că nu putem să trăim altfel decît irațional. Raționăm asupra trecutului, și chiar asupra prezentului, bineînțeles că prezentul viu nu există decît sub forma imediatului și ca prag al trecutului ; dar nu e cu putință să raționezi asupra viitorului. Spun asta gîndindu-mă la oamenii inteligenți. Viitorul e întotdeauna irațional. Dacă n-ar fi așa, n-ar mai fi viitor și nici n-ar ajunge să capete viață. Doi și cu doi fac patru. Așa a fost în trecut. Așa va fi în viitor. Numai că adevărul ăsta, doi și cu doi fac patru, n-are nimic de-a face cu viața ; aparține rațiunii și matematicii. Rațiunea ar fi permanența, dacă vrei. Iar viața, schimbarea ; de asta e irațională. Viața, ceea ce e viu, nu ascultă în fiecare caz de altă rațiune decît rațiunea sa de a fi ; și această rațiune de a fi este în fiecare caz o rațiune irațională. Numai eroarea este viață.

Cunoaşterea este moarte. Eu, din fericire, am reuşit să fac deosebirea dintre Raţiune, cu majusculă, care este pur şi simplu inteligenţa sau aparatul de înregistrare a realităţii pe care-l purtăm în cap, pe de o parte, şi pe de altă parte raţiunea de a fi a fiecărei fiinţe vii şi a fiecărei mişcări a vieţii, raţiunea iraţională. Realitatea are două feţe : una, ceea ce nu trăieşte ; cealaltă, ceea ce trăieşte. Cunoaştem ceea ce nu trăieşte. Ceea ce trăieşte trăim. Aplicată la ceea ce nu trăieşte, Raţiunea tinde să se proclame suverană, şi de aceea se spune de obicei că omul este regele Naturii ; fiindcă, de vreme ce tot ceea ce nu trăieşte nu-şi schimbă condiţia, ori dacă şi-o schimbă o face conform unor modificări regulate şi întotdeauna identice, Raţiunea respectă cu stricteţe anumite norme sau legi fixe, permanente, al căror ansamblu şi-l distribuie ştiinţele natuarle, de unde se deduce, cu uimire orgolioasă şi puerilă, că Raţiunea omului guvernează materia şi este, într-un anumit fel, stăpînă pe viitorul lucrurilor fără viaţă. Mare greşeală. Omul este o maimuţă care suferă de megalomanie. Dacă piatra cade, nu e fiindcă se pleacă unei legi, legea gravitaţiei dictată de Raţiune, ci fiindcă Raţiunea, pentru a-şi explica acest fenomen, îl înregistrează cu o formulă pe care a numit-o gravitaţie. La fel, atunci cînd Raţiunea prezice că peste un mileniu, doi şi cu doi vor face tot patru, acest adevăr nu se datorează faptului că Raţiunea pătrunde sau determină viitorul, ci faptului că ceea ce nu trăieşte e lipsit de trecut şi de viitor şi rămîne mereu în aceeaşi stare. Pe de altă parte, viaţa se defineşte prin potenţialitatea ei, prin viitorul ei. Viaţa trecută nu mai e viaţă. Dar viitorul vieţii este neapărat iraţional, şi Raţiunea nu poate să-l anticipeze şi cu atît mai puţin să-l stăpînească. Funcţia Raţiunii, în ceea ce priveşte viaţa, e limitată la acţiunea asupra trecutului, adică asupra a ceea ce este imobil ; cu alte cuvinte, asupra vieţii care nu mai e viaţă. Viaţa este ceea ce moare, fiindcă viaţa este individualul. Raţiunea e generică şi nu moare. Viaţa nu poate fi divizată şi împărţită. Se spune că poţi să-ţi dai viaţa *pentru* patrie sau *pentru* o femeie ; dar nu se spune că îţi dai viaţa *cuiva.* Să-ţi dai viaţa înseamnă că tu o pierzi fără ca altul s-o primească ; prin urmare, nu e în sens strict o donaţie ; ba mai degrabă e un *sacrificiu*, cuvînt care la origină vrea să

spună executarea unui act sacru sau ceea ce e același lucru, misterios, irațional la urma urmei. Există o singură formă de a da viață altuia : zămislirea. În schimb, Rațiunea e de pripas, a tuturor și a nimănui, așa încît nu piere odată cu individul ; se dă și se comunică, fără ca prin aceasta donatorul să sufere vreo știrbire a ei. Eu nu pot transfera vieții individuale a unei alte persoane nici una din componentele inseparabile ale vieții mele ; membrele mele, pulsul meu, emoțiile mele, profilul meu, culoarea ochilor mei. Dar pot împărți cu mulți alți indivizi principiile Rațiunii mele și ideile mele, fără ca prin aceasta să înceteze să existe intacte, aceleași idei și principii pentru ei și pentru mine. Pentru că Rațiunea mea nu e a mea, ci aparține speciei, omului în general, *pro indivisa*. Singurul lucru care e al meu, inalienabil și intransferabil, este rațiunea mea de a fi, rațiunea iraționalității mele. Dacă există unele idei ale mele pe care ceilalți nu le înțeleg și nici nu le *simt* pe deplin (înadins am spus le simt), și pe care, în consecință, nu le împărtășesc, acestea nu sînt idei ale Rațiunii, ci idei vii ; arhetipul meu congenital, ideea originală, idealul existenței mele, iraționalitatea mea, viața mea. Ei bine : Rațiunea superioară pentru asta există ; pentru a admira, pentru a admite cu plecăciuni de umilință iraționalul. Omul e cu atît mai inteligent cu cît reușește *să justifice* în afara lui, la ceilalți oameni, un număr mai mare de vieți individuale, un repertoriu mai larg de rațiuni ale iraționalității, o cantitate mai impresionantă de acte iraționale ; tot astfel cum omul e cu atît mai artist, cu cît reușește să simtă și să-i facă și pe alții să simtă, adică să exprime cu mai mare intensitate iraționalitatea lor, viața lor proprie, și alte iraționalități sau vieți străine, cu cît mai multe cu atît mai bine, căci asta înseamnă multiplicarea pentru ceilalți oameni a dimensiunilor și a plăcerii propriei lor vieți, a vieții fiecăruia dintre ei. Am spus, tot dinadins, să justifice un număr cît mai mare de vieți individuale. Căci a justifica înseamnă a recunoaște dreptatea pe care o are viața, în fiecare caz și moment, să fie așa cum este, infinit de diversă în iraționalitatea ei. Repet că ceea ce este irațional și aparent absurd mă fascinează. De aceea, pe lîngă faptul că m-am însurat, am hotărît să termin anul ăsta cariera juridică, sau a dreptului, cum spun alții.

Există oare ceva mai absurd decît profesia de avocat sau jurisconsult ? Orice fapt încheiat a ascultat de o raţiune suficientă ; avea într-însul, prin urmare, un drept la existenţă, o lege fatală şi intrinsecă. Ceea ce numim lege este explicaţia inteligibilă a unui fapt care s-a produs. Legile s-au născut din fapte, din viaţă. Legile merg în ariergardă, la remorca vieţii şi a faptelor. E ceva cum nu se poate mai evident. Şi totuşi de obicei se crede (avocaţii sînt cei dintîi care se intoxică singuri cu această iluzie) că legile sînt imperative pentru viitor, în a căror raţionalitate inanimată şi geometrică (aceea a legilor) va trebui să se încadreze obligatoriu fluenta iraţionalitate a vieţii viitoare. Dar viaţa este viaţă fiindcă zămisleşte necontenit alte fapte, care *a posteriori* vor fi explicate conform noilor legi. Prin urmare, dacă nu e o simplă curiozitate superfluă, la ce slujeşte studiul ştiinţelor juridice ? Ai putea să-mi spui dumneata ?

— Am stat şi te-am ascultat, Colás, aşa cum stai şi asculţi cum plouă ; şi n-o spun cu răutate sau cu dispreţ, ci cu bunăvoinţă. O să vezi îndată de ce. Începe să plouă zdravăn, şi credem că n-o să se termine niciodată ; că e încă apă destulă în nori pentru a face să rodească tot pămîntul. Tot aşa am crezut că n-o să mai termini şi că în capul tău îngrămădiseşi gînduri pentru trei zile de vorbă. Murmurul ploii nu ne spune nimic deosebit, dar ne ajută să ne concentrăm ; şi ne trezeşte o mulţime de reflecţii vagi. În sfîrşit, la fel cum asculţi ploaia, te-am ascultat cu un soi de melancolie. Îţi mărturisesc că-mi face plăcere să te ascult vorbind aşa cu mine, ca altădată, cînd stăteam singuri numai eu şi cu tine, vorbind cu vorbe alese şi pe un ton elevat, de parcă ai discuta într-un cadru solemn, fără să-ţi pese dacă eu, cu mintea mea greoaie şi puţina mea ştiinţă de carte, sînt sau nu un interlocutor vrednic de tine. Dacă ţi-aş da asigurări că ţi-am înţeles toată doctrina, aş minţi. N-am înţeles totul, dar bănuiesc ce-ai vrut să spui. Privind planşele din cărţile de medicină, am observat întotdeauna o mare analogie între acel talmeş-balmeş sau încurcătură de maţe care înfăţişează creierul şi aparatul intestinal. Şi asta nu numai din planşe şi poze. Mi se pare că şi în modul de funcţionare există o mare asemănare între pîntec şi cap. O alimentaţie sobră şi consistentă

garantează sănătatea amîndurora. În caz de indigestie, se cade să recurgi cît mai repede la calea catarctică ori purgativă. Mă tem, Colás, că suferi de o gravă indigestie la cap. Măturǎ şi fă curăţenie în capul tău, Colás.

Colás pufni în rîs.

— Nu rîde, Colás, spuse Juan Tigrul. Invoci o mulţime de raţiuni şi le întorci pe toate feţele, dar îţi lipseşte raţiunea principală : dreptatea. Cum se întîmplă de foarte multe ori, cine n-are dreptate dispune de tot felul de raţiuni şi argumente. Cine se străduieşte prea mult să demonstreze ceva nu demonstrează decît un singur lucru : că nu ştie ce carte să joace, deşi i se pare că le are pe toate în mînă.

— Exact, exact. Cumineţenia constă în a nu şti la ce să te aştepţi. Restul e uşurătate şi infatuare. Văd că dumneata m-ai înţeles.

— Atunci eu sînt şi uşuratic şi infatuat. Eu ştiu la ce să mă aştept. Mi-ai spus cu multă solemnitate că tot ce există şi se întîmplă are o raţiune de a fi. Mare noutate ! Pentru a ajunge la concluzia asta nu e nevoie să mergi la Universitate. Ciupercile otrăvitoare au tot atîta îndreptăţire să existe ca şi cele comestibile. Înseamnă oare asta că e indiferent din care dintre ele mănînci ? Boala şi sănătatea au raţiunea lor de a fi. Dar cercetăm raţiunea de a fi a bolii... Pentru ce ? Pentru a suprima efectul odată cu cauza. Cauza e una, şi scopul spre care tinde fiecare fiinţă e cu totul altceva. Eu, cum sînt mai puţin învăţat ca tine, poate găsesc cuvinte mai potrivite, fiindcă limbajul îl stabilesc oamenii simpli, nu oamenii cu carte ; pentru oamenii simpli limbajul e legat de experienţă şi de acţiune, iar pentru oamenii cu carte e legat de gîndire ; şi astfel, aşa cum oamenii cu carte folosesc cuvintele după originea lor şi pentru a lămuri cauzele lucrurilor, noi, oamenii simpli, ne slujim de grai pentru a exprima dorinţele şi intenţiile voinţei noastre. O interjecţie, o sudalmă, o vorbă de ocară, un blestem sînt pentru mine mai firești şi mai expresive decît o apostrofă ciceroniană. Află de la mine că una e cauza şi altul scopul. Şi eu nu cauza o numesc raţiune de a fi, ci scopul. Faptul că tot ce există are una sau mai multe cauze nu înseamnă că are şi o raţiune de a fi. Ce raţiune de a fi are boala ? Poate numai ca să existe medici... Nu e ridicol ? Raţiunea de a fi a fiecărei fiinţe este

perfecţiunea ei, pe care numai Raţiunea, cu majusculă, o poate defini şi aprecia. În măsura în care fiecare fiinţă se apropie mai mult sau mai puţin de perfecţiune, are în ea însăşi mai multă sau mai puţină raţiune de a fi. Care e raţiunea de a fi a omului? Să devină cît mai om cu putinţă. Chiar tu ai spus că Raţiunea nu e a ta, ci aparţine speciei, omului în general. Prin urmare, raţional la om ca individ particular e tot ceea ce depăşeşte individualul şi se resfrînge în beneficiul speciei. Toţi oamenii sînt egali, în ceea ce priveşte cauza suficientă a faptelor noastre ; deopotrivă la oamenii cinstiţi şi la tîlhari, faptele sînt produse de o anumită cauză ; dar noi, oamenii, ne deosebim după cum faptele noastre întăresc ori contrazic raţiunea de a fi a omului. Vrei să ştii care-i părerea mea ? Trebuie să fim toleranţi pentru ca apoi să fim drepţi. Cînd eu înţeleg, cu mintea şi cu inima, cauza profundă a unei fapte urîte a cuiva şi mi se face sincer milă de răufăcător, ba mai mult, ajung să susţin că n-a putut să facă altceva decît ce a făcut, şi că oricine altcineva, dacă se întrunesc fără excepţie şi întocmai ca înainte toate împrejurările, ar fi făcut la fel, în cazul ăsta sînt tolerant. Dar îndată după aceea se cade să fiu drept, fiindcă Raţiunea mea îmi arată fără putinţă de tăgadă că acea faptă urîtă ştirbeşte raţiunea de a fi a celui care a săvîrşit-o, în asemenea măsură încît uneori justifică pedeapsa capitală ; şi pe de altă parte prejudiciază şi ofensează raţiunea de a fi a celorlalţi oameni. Cînd am spus pedeapsă capitală nu m-am referit la pedeapsa impusă de tribunalele oamenilor, ci la pedeapsa pe care o impune însăşi natura ; cum ar fi, bunăoară, omul care se duce singur la moarte din temeritate, cel care crapă de mîncăcios ce e, cel care ajunge neom şi-şi pierde minţile de prea multă băutură. Trebuie să fim drepţi din milă faţă de răufăcător şi ca un tribut meritat pe care-l plătim omului care se străduieşte să se apropie de raţiunea lui deplină de a fi. Dealtminteri, ştiu şi eu că defectele oamenilor, căci nu degeaba se cheamă defecte (de aici îşi trag rădăcina excesele, ca în umflarea şi revărsarea rîurilor, care se produc pentru că albia limitată şi îngustă nu le mai poate cuprinde), au drept cauză faptul că au luat drept raţiune totală de a fi a vieţii ceea ce nu este decît o parte din ea ; şi astfel unii cred că raţiunea de a fi a vieţii e

conservarea ei, şi nu fac altceva decît să mănînce, să bea şi să trîndăvească ; alţii, că e perpetuarea, şi se ţin tot timpul după fuste ; alţii, că e plăcerea curajului şi a puterii, şi sînt certăreţi, scandalagii şi cuţitari ; alţii, că e dobîndirea şi sporirea bogăţiilor, şi sînt avari şi cămătari ; alţii, că e puterea asupra semenilor, şi sînt ambiţioşi să obţină funcţii publice şi devin sclavii ambiţiei lor ; alţii, că e viaţa ideală a imaginaţiei, mai frumoasă decît viaţa reală, şi sînt nişte fantome leneşe şi inofensive, care compun versuri şi scriu tot felul de năzbîtii amuzante ; alţii, în sfîrşit, că e viaţa veşnică, dincolo de viaţa asta trecătoare, şi intră într-un ordin călugăresc. Şi aşa mai departe. O, viaţă ! O, viaţă !

— O, viaţă ! O, viaţă ! repetă Colás, cu capul plecat.

— Sîntem de acord ?

— Sîntem de acord în fond. Şi acum ?

— Şi acum ce ?

— Ai făgăduit să-mi spui de ce m-ai ascultat cu melancolie.

— Fiindcă eşti înclinat să filozofezi prea mult, şi cugetările tale filozofice ajung să fie deprimante ; de unde trag concluzia că nu eşti fericit, băiatul meu.

Colás pufni din nou în rîs şi spuse :

— Majoritatea filozofilor pesimişti au fost oameni fericiţi ; iar majoritatea celor optimişti au fost nefericiţi. Şi e firesc. Dacă eu sînt cel mai bogat om din lume, toţi ceilalţi mi se par sărăntoci şi jerpeliţi. Dacă n-am o para chioară, văd bogaţi în toate părţile şi cînd îmi pică un ban în mînă mi se pare că l-am apucat pe Dumnezeu de-un picior. „Ce dezgustătoare şi ce meschină e lumea !", exclamă potentatul fericit. „Ce frumoasă şi îmbelşugată e lumea !", exclamă, cu tristeţe invidioasă, omul nefericit.

— Se poate, se poate...

— Şi de ce mă rog cugetările mele sînt deprimante ?

— Ei, asta-i bună ! Toată filozofia ta constă într-o evadare, într-o fugă de tine însuţi, lăsînd cîrma vieţii tale în voia hazardului şi, în timp ce frîul destinului îţi scapă din mînă, te distrezi identificîndu-te cu cele mai absurde şi nesăbuite moduri de viaţă, cu scopul de a înţelege, demonstra şi justifica ceea ce tu numeşti deopotrivă raţiunea de a fi şi iraţionalitatea vieţii. Cine părăseşte un anumit

loc înseamnă că nu se simte bine acolo. Nefericitul încearcă să fugă de sine însuși.

— Da' de unde ! Eu aș dori, te asigur, aș dori să trăiesc în același timp milioane de alte vieți deosebite de a mea. Și dacă doresc așa ceva este pentru că în viața mea am obținut un anumit mod de fericire sigură și calmă, care îmi procură răgazul indispensabil pentru a trăi cu închipuirea alte moduri de viață. Așa cum pasărea nu-și părăsește cuibul pînă nu învață să zboare, spiritul și inteligența nu-și iau zborul pînă cînd nu le cresc aripile fericirii. Dumneata, care ai fost nefericit, atît de nefericit încît te lăsașesi pradă disperării...

— Colás, băiatul meu...

— În acele ceasuri de nefericire cumplită, ai fi putut să-ți iei zborul ?

— Află că am putut. Și asta m-a salvat.

— Să ne înțelegem. Ai fi putut să te detașezi în asemenea grad, încît să te pui, de pildă, în situația vecinilor de tarabă din piață, care în clipele acelea cleveteau pe seama dumitale ?

— La naiba ! De îndată ce mă detașam de mine însumi pentru a mă gîndi la ei, cînd mă întorceam, în grabă și acoperit de ocară, ca să mă oploșesc în mine însumi, în locul sufletului meu găseam în piept sufletul unui criminal. Dacă aș fi continuat să mă gîndesc la ei, aș fi acum un criminal și aș înfunda ocna.

— Atunci cum te-ai detașat ?

— M-am detașat de mine însumi pentru a mă pune în situația Herminiei. Am încetat să exist pentru mine, pentru ca ea, numai ea, să existe în sufletul meu.

— Așadar, nici vorbă să te detașezi de dumneata însuți ; dimpotrivă, ai pătimit și te-ai cufundat, cu ochii închiși, în ungherele cele mai profunde și mai vii ale sufletului, în apele pasiunii dumitale, în iraționalitatea dumitale, în rațiunea dumitale de a fi, în iubirea pentru Herminia. Ajungînd în ungherele sufletului, omul se eliberează și încep să-i crească aripile fericirii.

— Nu-mi veni mie cu chichițe, încurcături și sofisticării. Așa am putea să dăm cu gura pînă la sfîrșitul lumii. Singurul adevăr pe lumea asta e un chip zîmbitor. Dacă-mi doresc ceva, băiete, e să te știu fericit.

— Adevărat ?

— Eu... Dacă pui asta la îndoială, mă jignești.

— Asta-i un cuvînt prea greu și nelalocul lui. Mie îmi face o mare plăcere să pun totul la încercare, fiindcă mă îndoiesc de toate.

— O plăcere mai adîncă obții cînd pui la încercare un lucru de care nu te îndoiești.

— Prin urmare, ți-ai pune la încercare fericirea ?

— Aș fi în stare s-o pun la încercare chiar trecînd-o prin foc, dacă ar fi o dovadă a fericirii adevărate. Ce altă dovadă vrei să existe pentru fericire dacă nu chiar propria certitudine ? Mie nu-mi trece prin minte alta mai bună.

— Fericirea sufletului e ca fericirea chipului : orice cicatrice le strică.

— În sufletul meu nu sînt cicatrice.

— Cicatricele sufletului sînt resentimentul și dorința de răzbunare.

— În ceea ce mă privește, nici una, nici alta.

— Sigur, sigur ?

— N-ai auzit ? Mă crezi un papagal care nu știe ce spune ?

— Ce-o să faci în ziua în care-o să te trezești față în față cu Vespasiano ?

Juan Tigrul se făcu verde. După cîteva clipe răspunse :

— Asta e secretul meu. Ah, Vespasiano, Vespasiano ! exclamă, adresîndu-se prietenului trădător. Pedeapsa ta va fi înspăimîntătoare. Mi-e milă de tine, victimă predestinată.

Colás, implorător, îl apucă pe Juan Tigrul de încheieturile mîinilor :

— Ce gînduri negre, ce planuri necurate pui la cale ? Pentru numele lui Dumnezeu ! Gîndește-te la noi toți și în primul rînd la dumneata însuți ! Nu-ți pierde cumpătul cînd o sosi clipa aceea. Pentru un individ de teapa lui cea mai bună pedeapsă e disprețul. Dacă-ți pierzi cumpătul, abia atunci o să-i dai satisfacție unuia ca el, care, după mai multe încercări, n-a reușit să-ți aducă dezonoarea și nefericirea.

— Dă-mi drumul, băiete, spuse Juan Tigrul, desfăcîndu-se din strînsoarea lui Colás. Crezi că am nevoie de

cătuşe la mîini ori de căluş în gură ? De unde-ai scos gîndul c-aş putea să-mi pierd cumpătul ? Uită-te în ochii mei. Ia-mi pulsul. Cînd datorită acestui nenorocit de Vespasiano am reuşit să mă regăsesc pe mine însumi, cum poţi să te temi că din pricina lui o să-mi pierd cumpătul ?

— Nu îndrăznesc să cred ce-mi spui.

— Cum s-ar zice, îndrăzneşti să nu crezi ce spun. Ce părere ai tu despre mine ?

— Cred că nu degeaba ai spus că Vespasiano e victima dumitale. Chiar dumneata ai spus.

— Victima mea, nu. Victima lui însuşi. De asta îl compătimesc.

— Şi pedeapsa înspăimîntătoare cu care îl ameninţai ?

— Nu eu. Dumnezeu. Sau, dacă preferi, ordinea firească a lucrurilor. Ascultă. Vespasiano e un Don Juan.

— Un Don Juan din speţa voiajorilor comerciali, ramura ceaprazărie, mătăsuri şi noutăţi.

— Toţi Don Juanii sînt în fond voiajori comerciali, şi chiar din ramura ceaprazărie, mătăsuri şi noutăţi. Ascultă : care e pedeapsa lui Don Juan ? Gîndeşte-te. Aminteşte-ţi piesa de teatru.

— Nu-mi dau seama.

— Don Juan, fără a înceta să fie viu, îşi vede propria înmormîntare. Asta e pedeapsa lui Don Juan : să se vadă mort în viaţă. Toţi Don Juanii ajung să se vadă morţi în viaţă. Există vreo pedeapsă mai înspăimîntătoare ? Înţelegi, Colás, înţelegi ? Şi toate astea pentru că Don Juan s-a înşelat asupra raţiunii de a fi. Don Juan e bărbat numai pe jumătate. Acum cîtva timp, cînd stăteam amîndoi de vorbă într-o seară, tu susţineai că Don Juan nu e un bărbat în toată puterea cuvîntului. M-am revoltat. M-am înfuriat pe tine. Aveai dreptate. A trebuit s-o recunosc mai tîrziu pe pielea mea. Să te vezi mort în viaţă !... Nici un om, în afară de Don Juan, n-a fost hărăzit unei pedepse atît de înspăimîntătoare. Tot ce face Don Juan e fals, şi falsitatea nu are viaţă lungă. Don Juan nu lasă pe lume copii sau fapte care să rămînă şi să-i supravieţuiască, de aceea, ajunge la un moment dat să-şi supravieţuiască sieşi, mort în viaţă, şi vede propria sa înmormîntare. Ce îngrozitor ! Ce sfîşietor !

— Dar pînă la sfîrșit se urcă la ceruri ; cel puțin în piesa de teatru.

— Fiindcă Dumnezeu este nu numai nesfîrșit de drept, dar și nesfîrșit de bun. Credința mea nestrămutată este că la judecata de apoi toate făpturile Domnului se vor mîntui.

— Dacă e să așteptăm pînă atunci...

— Eu te încredințez că vorbim degeaba. Vespasiano e cam laș, cum e de așteptat la cei de teapa lui, și n-o să mai calce prin Pilares.

— E în Pilares de aseară.

— Oricum, eu nu scot sabia din teacă. Doar n-o să îndrăznească el să dea ochii cu mine.

— Unchiule, Vespasiano e inconștient ca cele mai multe femei, îndrăzneț și recidivist ca vrăbiile. N-ai observat un stol de vrăbii în jurul unei grămezi de bălegar ? Arunci cu o piatră. Zboară care încotro, speriate. După ce le trece spaima, se întorc. Mai arunci cu o piatră. Aceeași poveste. Și la fel dacă ai arunca de patruzeci de ori cu piatra. Ori dacă ai trage cu tunul. Vrăbiile se vor întoarce negreșit să ciugulească bălegarul. Ori o sperietoare într-un lan de secară. Vrăbiile nici nu se sinchisesc de ea. Și iartă-mă că ți-o spun : pentru Vespasiano, dumneata ești ca o sperietoare.

— Poate că ai dreptate. Dacă e așa, simt că-mi vine o poftă grozavă să-i arăt că sperietoarea asta își mișcă brațele și nu-i de glumit cu ea.

— Tocmai asta mă îngrijorează. Pentru numele lui Dumnezeu ! Gîndește-te la Herminia. Ce-o să creadă lumea ? Dacă-i dai o chelfăneală lui Vespasiano, înseamnă că-l recunoști de rival. Asta nu se cade. Mai bine tratează-l cu indiferență și cu dispreț.

— Fii fără grijă.

Conversația aceasta dintre Juan Tigrul și Colás a avut loc imediat după-amiază. Pe înserat, Juan Tigrul primi o scrisoare de la Vespasiano, care suna astfel :

O prietenie atît de veche și o simpatie atît de sinceră ca a noastră nu trebuie să se strice dintr-o greșeală trecătoare. Îți jur că Herminia nu ți-a fost necredincioasă. Și jur că niciodată n-am avut intenția și nici măcar do-

rința să ți-o fur pe Herminia. Dacă ar fi urmat sfaturile mele prietenești (atît față de dumneata, cît și față de ea), Herminia n-ar fi fugit de-acasă și n-ar fi comis nevinovata ei nechibzuință. Am vrut s-o las într-un loc sigur pînă se va întoarce la stăpînul ei legitim. Sînt dispus să-ți dau toate explicațiile de cuviință. Hotărăște dumneata locul și ora. Aștept răspuns prin curier. Al dumitale,

Vespasiano.

Juan Tigrul se gîndea : „Unde s-a mai văzut un asemenea nerușinat ?" Apoi se corectă : „De fapt, în scrisoarea asta face ce face și încearcă să mă amăgească slujindu-se chiar de adevăr. Pe urmă o să-i meargă faima de mare șarlatan, de pramatie fără pereche..." Răspunse în scris :

Te aștept la orice oră vrei. Eu sînt tot timpul la taraba mea.

Juan Guerra Madrigal

De îndată ce citi biletul, Vespasiano, cu insolența și încrederea în el însuși, jumătate infantile, jumătate feminine, care erau trăsăturile lui capitale, se îndreptă fudul spre taraba lui Juan Tigrul. Totuși, cînd ajunse nu se mai simți chiar în largul lui, ba chiar simți un fior rece de-a lungul șirei spinării, de parcă ar fi fost în sala de așteptare a unui dentist. Se lăsase seara. Juan Tigrul se ridică în picioare. Își deschise brațele. Părea uriaș în umbra înserării. Vespasiano vru să se dea înapoi. Dar Juan Tigrul apucase să-l îmbrățișeze ori, mai bine zis, să-l prindă în brațe și să-l strîngă zdravăn, ridicîndu-l în aer.

— Dragă Vespasiano, dragul meu Vespasiano, șopti Juan Tigrul pe tonul cu care criminalii vorbesc cu victima pe care și-au ales-o. Ce mult am dorit să te țin așa, în brațele mele iubitoare și puternice... Și nu te supăra că-ți spun tu.

Vespasiano, dînd din picioare în aer, bîiguia abia trăgîndu-și sufletul :

— În amintirea mamei dumitale, nu mă mai strînge așa ! Ascultă-mă. Nu ți-am furat-o pe Herminia.

Juan Tigrul continua să strîngă, să strîngă.

— Cum puteai să mi-o furi, Vespasiano ? Tu n-ai furat-o, ci mi-ai dăruit-o pe Herminia. Înainte de a mi-o aduce tu, și mi-ai adus-o luîndu-mi-o, Herminia nu era a mea. Acuma, da ; acuma, da. Du-te s-o vezi. Ți-o las o lună, un an și chiar o veșnicie. Cum să nu ! N-am de ce să mă tem că nu va mai fi a mea. Tu ai făcut-o să fie a mea. De asta te îmbrățișez cu toată puterea. Din recunoștință.

Juan Tigrul continua să-l strîngă. Coastele lui Vespasiano începură să trosnească și simțea că i se taie respirația. Nu știa dacă Juan Tigrul vorbește serios sau glumește cu sarcasm malițios. Cu un firicel de glas jalnic, bîigui :

— Ce vrei să faci cu mine ?

— Să te fac una cu mine și eu să mă fac una cu tine. Ești o parte din mine însumi ; care îmi lipsește ; așa cum eu sînt o parte din tine. Îți simt lipsa ; îți simt lipsa. Aș vrea să te storc ca pe o lămîie și să injectez în venele mele o parte din sucul tău acid. Dar așa cum ești, deficient și castrat, te disprețuiesc.

Și zicînd aceste cuvinte îl azvîrli la pămînt.

Vespasiano umbla încă de-a bușilea și scîncea, cînd Juan Tigrul, căindu-se de violența de care dăduse dovadă, se aplecă să-l ajute să se ridice.

— Iartă-mă, Vespasiano ! A fost un gest involuntar. Iartă-mă. Să rămînem prieteni. Hai acasă la mine. S-o vezi pe Herminia. Nu-ți poartă pică. O să bem un păhărel de vin de Rueda și-o să luăm o gustare. Hai !

Vespasiano refuză :

— Mulțumesc. Mai bine mă duc la doctor să mă oblojească. Cît despre rest, rămînem prieteni. Mulțumesc.

Cuprins

Pérez de Ayala şi bucuria matură a clasicismului (Andrei Ionescu) 5

Juan Tigrul / 31

Pelcerul onoarei sale / 151

Lector : MIHAELA CIUNCAN
Tehnoredactor : VICTOR MAȘEK

Bun de tipar 13.XI.1980. Coli tipar 18,25.

Tiparul executat sub comanda
nr. 1334 la
Întreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
București,
Republica Socialistă România

„Inteligență și sensibilitate, ironie, capacitate critică, pesimism. Se adaugă astfel un nou nume printre idolii adolescenței mele: Aldous Huxley, Charles Morgan, Virginia Woolf, Giraudoux. Și toate acestea în Spania secolului nostru. Cum de-am putut să ignorez opera lui Ayala?"

ANDRÉS AMORÉS

„...Juan Tigrul și Felcerul onoarei sale este o critică a luxurei ca putreziciune a spiritului, realizată prin dezbaterea mitului lui Don Juan și a mitului onoarei calderoniene. Cele două mituri sînt corelate, reinterpretate, și pînă la urmă se îmbină armonios într-o iubire integrală a spiritului și trupului, desăvîrșită prin căsătorie."

ANDREI IONESCU

Lei 10,50